

חיים חשופים

פלישות צבאיות לבתי
פלסטינים בגדה המערבית

נובמבר 2020

חיים חשופים

פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית

"בביתו, יוכל האדם העני ביותר
להתנגד לכל כוחות הכתר.

הבית עלול להיות שברירי - גגו עלול לרעוד;
הרוח עלולה לנשוב דרכו;
הסערה עלולה להיכנס; הגשם עלול להיכנס;
אבל מלך אנגליה לא יוכל להיכנס!

כל כוחו לא יעז לחצות את
סף המשכן ההרוס."

(ויליאם פיט, נאום בבית הנבחרים
האנגלי, 1763. התרגום שלנו)

דוח משותף לארגונים יש דין, רופאים לזכויות אדם ושוברים שתיקה

מחקר וכתיבה: מרים ויילר וזיו שטהל

מחקר וכתיבה פרק ד' בחלק 1: ע'אדה מג'אדלי וואלאא מוע'רבי

עריכה והערות: יונתן קנוניץ, רון זיידל, ע'אדה מג'אדלי, הדס זיו, ליאור עמיחי, יוסי גורביץ

ייעוץ משפטי: עו"ד מיכאל ספרד

צוות הפרויקט: מור אפרת, אבנר גבריהו, רן גולדשטיין, מרים ויילר, רון זיידל, הדס זיו, ע'אדה מג'אדלי,

ואלאא מוע'רבי, חוסאם עיסא, פיראס עלאמי, ליאור עמיחי, אסף קינצר, יונתן קנוניץ, זיו שטהל

גביית עדויות: מייסון בדוי, מוראד ג'אדאללה, אורי גבעתי, שי דניאלי, נג'מה חג'אזי, וואלאא מוע'רבי,

חוסאם עיסא, פיראס עלאמי, מוניר קאדוס, עו"ד פאדיה קואסמי

עריכת לשון: נועה כהן

עיצוב גרפי: סטודיו יואב עינהר

דוח זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. התכנים הכלולים בדוח הם באחריותם הבלעדית של הארגונים יש דין, רופאים לזכויות אדם ושוברים שתיקה ואין לראותם כמשקפים את עמדת האיחוד האירופי.

יש דין ושוברים שתיקה הם ארגונים שעיקר מימונם הוא מישויות מדיניות זרות. רשימת התורמים לנו מפורטת באתר רשם העמותות ובאתרי האינטרנט שלנו. אנחנו גאים להיות ממומנים על ידי מדינות שסבורות כמונו שהכיבוש הוא לא עניין פנים-ישראלי ותורמות לקידום זכויות אדם.

תוכן העניינים

05

מבוא

- 06 על הפרויקט
07 על הדוח.

09

חלק ראשון

מדיניות של פלישה לבתים - חילול הבית במרחב אוטונומי

- א. פלישות צבאיות לבתים 10
1. חציית הסף למרחב הפרטי ללא צו וללא הסבר 13
2. אובדן הריבונות על הבית 14

ב. מסגרת חוקית לכאורה: פלישות לבתים

- במשפט הבינלאומי והמקומי 17
1. התחיקה הצבאית: מסגרת חוקית לכאורה המאפשרת פגיעה שרירותית ובלתי מידתית 17
2. פלישות צבאיות לבתים בדין הבינלאומי והישראלי 19

ג. בני הבית נתפסים כאויב:

- התנהגות כוחנית כאסטרטגיה של איום 26
1. היעדר הכשרה ייעודית לפלישות לבתים 27
2. שימוש שגרתי בנשק ככלי מאיים 28
3. אלימות ופגיעה פיזית 29
4. נירמול האלימות במערכת אכיפת החוק הצבאית 30

ד. פגיעה בבריאות הנפש

1. הפוטנציאל הטראומטי של פלישות לבתים 32
2. פגיעה בילדים ובני נוער 37
3. שבירת הקשרים המשפחתיים וערעור תחושת הביטחון בבית 39
4. סיכום ביניים - פגיעה בבריאות הנפש 40

41

חלק שני

שרירותיות ודיכוי - ארבע פרקטיקות של פלישה

- א. חיפוש בבתים 42
1. מראית עין של חוקיות 43
2. ביצוע חיפוש: פגיעה בלתי מידתית בזכויות אדם והעדפה כמעט בלעדית של שיקולים צבאיים 45
3. שימוש לא מוגבל בסמכות החדירה לרשות הפרט 50
4. סיכום ביניים - חיפוש בבתים 53

ב. "מיפויים" 55

1. הפגנת נוכחות ויצירת תחושת נרדפות כמטרה לא מוצהרת 57
2. חדירה לפרטיות ואיסוף מידע פרטי 60
3. פעולות לא לגיטימיות 61

ג. מעצרים 66

1. היעדר ביקורת שיפוטית פותח פתח לפגיעה שרירותית בזכויות 67
2. פגיעה בבני משפחה חפים מפשע 69
3. פגיעה בזכויות ילדים 70
4. סיכום ביניים - מעצרים 75

ד. השתלטות לצורך מבצעי 78

1. תכליות להשתלטות הצבא על בתי פלסטינים 79
2. פגיעה בזכויות וחילול המרחב הפרטי 79
3. פגיעה במרחב הפרטי ללא הצדקה - שימוש לא מידתי בפרקטיקה של השתלטות 83

85

סיכום

ישראל שולטת בגדה המערבית באמצעות כיבוש צבאי למעלה מ-53 שנים. שליטה זו נשענת בפועל על מגוון רחב של פעולות הפוגעות בחירותם ובזכויותיהם של הפלסטינים. דוח זה עוסק באחת מפעולות אלה, הננקטת על ידי הצבא הישראלי באופן שגרתי: פלישה צבאית לבתים הגוזלת מיחידים וממשפחות את זכותם הבסיסית לנהוג בביתם כבמבצרם.

פלישה לבית היא אירוע בעל פוטנציאל טראומטי, שעלול להשפיע באופן הרסני על בריאות הנפש של מי שחוו אותו. מבוגרים שחוו פלישה לביתם דיווחו על תחושה מתמשכת של אובדן שליטה וחוסר אונים לאחר האירוע, וכן על תסמיני פוסט-טראומה וחרדה. תסמיני פוסט-טראומה, דוגמת עוררות יתר והופעה של התנהגות תוקפנית, דווחו גם בקרב ילדים ובני נוער, לצד תסמיני חרדה והגברת התלות בהורים. כתוצאה מכך, פלישות לבתים עלולות להביא לפגיעה בתפקוד ובהתפתחות של מבוגרים וילדים כאחד.

הצבא הישראלי שואב את סמכותו בגדה המערבית מהדין הבינלאומי המסדיר את מעמדו של הכוח הכובש כחליפו של הריבון, ומחייב אותו לשמור על הסדר והביטחון באזור הנתון לשליטתו ולהגן על זכויותיהם של בני המקום. ישראל תטען שפלישת כוחות הביטחון הישראליים לבתי פלסטינים בגדה המערבית היא מימוש של הזכות והחובה המוטלות על הכוח הכובש לשמור על הביטחון והסדר הציבוריים; כלומר, שפעולות אלה אינן שונות מהותית למשל מחיפוש שמבצעת משטרת ישראל בביתו של אדם, כחלק מתפקידה כגוף האמון על אכיפת החוק במדינה. דוח זה מראה שהמציאות רחוקה מאוד מתיאור זה.

הצו בדבר הוראות ביטחון (המאגד את הצווים שחוקק המפקד הצבאי מתוקף סמכותו כריבון באזור, ומכונה גם תחיקת הביטחון או התחיקה הצבאית)² מעניק לכוחות הביטחון הישראליים סמכות רחבה מאוד לחדור לבתי פלסטינים, ואינו מגן על התושבים מפני פלישה שרירותית, בלתי מוצדקת ולא הכרחית למרחב הפרטי שלהם. הצבא משתמש בסמכות זו כדי לפלוש לבתים שלגבי דייריהם אין כל חשד קונקרטי או שיש חשד קלוש מאוד, תוך פגיעה קשה בזכויותיהם של מבוגרים וילדים ובבריאות הנפש שלהם. חלק מסוים מן הפלישות לבתי פלסטינים שמבצע הצבא ("מיפויים"), נתפס על ידו כפעולות שאינן נופלות בגדר פעילות לאכיפת חוק ושמירה על הסדר, כי אם בגדר פעולות לחימה שהסמכות לביצוען נובעת ישירות מדיני הלחימה המקנים סמכויות רחבות מאוד, או מדיני הכיבוש (השתלטות לצורך מבצעי).

התחיקה הצבאית מסמיכה כל קצין (או חייל שקצין הרשהו) להורות על ביצוע פלישה לבית למטרת חיפוש. הפלישות מתבצעות ללא

רובנו חשים מוגנים בביתנו. עם רדת הערב אנחנו סוגרים את דלת הבית ומתאספים בו עם בני משפחתנו, עטופים בידיעה שבד' אמותינו אנו מוגנים מפני העולם שבחוץ. הידיעה שכאשר דלתנו סגורה איש לא יכול לחדור לפינה האינטימית שלנו ללא רשותנו מאפשרת את המנוחה והנינוחות שאנו חשים בבית.

תחושת הביטחון הזו שאדם חש בביתו נגזלת מהפלסטינים בגדה המערבית. כמעט מדי לילה חיילים ישראלים חמושים פושטים על בתי פלסטינים ברחבי הגדה. דוח זה מבקש להציג את הפרקטיקה הצבאית של פלישות לבתי פלסטינים, שהיא פרקטיקה נפוצה מאוד, המהווה חלק משמעותי משגרת החיים תחת הכיבוש הישראלי. פלישות אלה גורמות להפרה קשה וחוזרת של כבודן ופרטיותן של משפחות וקהילות פלסטיניות, פוגעות בבריאות הנפש של רבים ומשמשות כלי אפקטיבי ומשמעותי בידי ישראל לדיכוי הפלסטינים וחיזוק השליטה עליהם.

"מאוד פחדנו. כל פעם שהצבא נכנס זה טראומה. וכל פעם אני נזכרת מחדש בפחד ולא מצליחה לישון כמו שצריך. הילד הצעיר, גם הוא סובל מטראומה. הוא שקט יותר, לא רוצה לדבר ולא רוצה לעזוב אותי."

במשמעותו היום-יומית, בית הוא מרחב פיזי ספציפי שיש לו גבול - קירות ודלת המפרידים בין החלל הפרטי של דייריו לבין כל מה שנמצא מחוצה לו. הבית נמצא תחת שליטה של יושביו ומעניק להם תחושה של שייכות וזהות, כמו גם חופש, מנוחה והגנה. זהו מקום מוכר, מפלט מוגן מפני זרים, סכנות, אתגרים ומתחים המצויים בעולם. הבית הוא משכנם של בני האדם, של יחידים ומשפחות, מקום שבו ילדים גדלים ומתפתחים בסביבה בטוחה, לפחות כך יש לקוות.

חשיבותו של הבית באה לידי ביטוי גם בעובדה שההגנה עליו נקשרת להגנה על זכויות אדם יסודיות. התפיסה המודרנית בדבר זכותו של היחיד לכבוד ולחירות מגולמת בין היתר בהטלת מגבלות חמורות על הריבון שנועדו למנוע ממנו לחדור לרשות הפרט, להפר את פרטיותו ולשלול ממנו את חירותו לבחור מי ייכנס לביתו ומתי, למעט במקרים שבהם פגיעה זו הכרחית לשם שמירה על שלומו של היחיד או של החברה.

1. מתוך עדות שננתה על ידי צוות ישי דין: ר"ח, תושבת סילוואד, 30.10.2018, תיק ישי דין 4280/18.
2. להלן נשתמש במושג "התחיקה הצבאית" כדי להתייחס לצווים שהוצאו על ידי המפקד הצבאי מאז כיבוש הגדה המערבית ואוחדו בשנת 2009 בצו בדבר הוראות ביטחון (נוסח משולב) (יהודה והשומרון) (מס' 1651) [להלן: "הצו בדבר הוראות ביטחון"].

צו של שופט ולפיכך ללא כל ביקורת שיפוטית או בחינה אחרת של ההכרח בפעולה. יתרה מכך, פלישות כאלה מתבצעות לעיתים לשם מטרת כמו הרתעה או מה שמכונה בעגה הצבאית "הפגנת נוכחות", כלומר כאמצעי להשפעה ולשליטה על מעשיהם של יחידים וקהילות באמצעות יצירת תחושת איום. כל זאת בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי.

בדוח זה נשתמש במושג "פלישה" כדי לתאר אירועים שבהם כוחות הביטחון הישראליים חודרים לבתי פלסטינים בשטחים הכבושים. פלישה היא חדירה למקום מסוים בכוח וללא רשות. ישראל מתייחסת לאירועים אלה כאל פעולות לגיטימיות וחוקיות, ולפיכך היא אינה רואה בהן פלישות כי אם כניסות לבתים המתבצעות מכוח זכותו וחובתו של הריבון; גם המונח המשפטי שבו נעשה שימוש בתחיקה הצבאית הוא "כניסה" אל הבית. הבחירה להשתמש במונח פלישה מבוססת על שני נימוקים: ראשית, היא מבטאת את העובדה שהתחיקה הצבאית מאפשרת חדירה שרירותית לבתי פלסטינים בגדה המערבית (כלומר כזו שאינה מוצדקת בכך שהיא ממלאת צורך הכרחי ומבוסס), ואת המציאות שבה הצבא אכן עושה שימוש בסמכות זאת. שנית, מנקודת מבטם של דרי הבית, הפלישה הכוחנית לביתם היא ביטוי מוחשי לשליטה של כוחות הכיבוש בחייהם ואמצעי נוסף לדיכוי.

על הפרויקט

דוח זה הוא פרי פרויקט משותף של הארגונים יש דין, רופאים לזכויות אדם ושוברים שתיקה, שהחל ב-2018 ועוסק בפלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית.³ ברובד הראשון של הפרויקט, שלושת הארגונים ביצעו עבודת תיעוד ומחקר של פלישות צבאיות לבתים ושל השלכותיהן באמצעות גביית עדויות מפלסטינים שחיילים פלשו לבתיהם, וכן מחיילים וקצינים שהשתתפו בפעולות כאלה.⁴

עוד במסגרת הפרויקט, המרפאה הניידת של ארגון רופאים לזכויות אדם קיימה ימים רפואיים בקהילות פלסטיניות שבהן מתרחשות פלישות כאלה באופן תדיר.⁵ לצד הפעילות הרפואית של המרפאה, במהלך ימים אלה שוחחו אנשי רופאים לזכויות אדם ויש דין עם

נשים מהקהילה המקומית על ההשלכות של פלישות אלו על בריאות הנפש של חברי הקהילה ועל הזכויות המשפטיות העומדות להם.

ברובד המשפטי, ארגון יש דין הציע לפלסטינים שנפגעו מעבירות פליליות שביצעו חיילים ישראלים בזמן פלישה לביתם (למשל עבירות אלימות או ביזה) ייצגו וסיוע בהגשת תלונה לצבא; נציין כי רק משפחות בודדות בחרו להגיש תלונה כזו לרשויות הישראליות. נוסף על כך, במרץ 2020 הגישו יש דין ורופאים לזכויות אדם, ביחד עם שש משפחות פלסטיניות שבבתיהן נערכו חיפושים, עתירה לבג"ץ בדרישה לשנות את התחיקה הצבאית כך שתחייב הוצאת צו שיפוט לצורך ביצוע פלישות לבתים למטרת חיפוש (למעט במקרים של צורך דחוף שאינו סובל דיחוי), בהתאם לדרישות של משפט זכויות האדם הבינלאומי ולרף שנקבע בכל שיטות המשפט המכבדות את זכויות הפרט.⁶

דוח זה מסכם ומנתח את המידע הרב שנאסף במסגרת הפרויקט על ידי שלושת הארגונים.

ארגון יש דין גבה בין מרץ 2018 למאי 2019 158 עדויות מגברים ונשים פלסטינים שחיילים פלשו לבתיהם ב-128 מקרים נפרדים. העדויות נבדלו וזמן קצר יחסית לאחר הפלישה, והתמקדו בתיאור מפורט של האירוע. העדויות מתעדות פלישות לבתים ברחבי הגדה המערבית (כ-27% במחוז חברון, כ-24% במחוז בית לחם, כ-20% במחוז רמאללה, כ-9% במחוז שכם, כ-15% במחוז קלקיליה והיתר במחוזות אחרים).

ב-91 מהפלישות תועד ביצוע של חיפוש כלשהו בחדרי הבית; 58 אירועים סווגו כפלישות למטרת מעצר, תשעה מקרים סווגו כאירועים שבהם הפלישה לבית נועדה ככל הנראה להשתלטות זמנית עליו (תפיסה) לצורך צבאי כלשהו; וב-18 מקרים בני המשפחה העידו כי במהלך שהות החיילים בבית נעשו פעולות תיעוד כמו צילום של בני משפחה או החדרים, שעשויות להעיד כי מטרת הפלישה היתה "מיפוי" (איסוף מידע על מבנה הבית או על יושביו). שישה מקרים סווגו כאחרים או שלא היה ניתן לקבוע על סמך העדות מה היתה מטרת הפלישה.⁷

חשוב לציין שהעדויות שנבדלו במסגרת הפרויקט אינן מייצגות את היקף התופעה של פלישות צבאיות לבתים בגדה המערבית, אלא

3. הפרויקט לא כלל תיעוד של פלישות לבתים בירושלים המזרחית. פלישה של כוחות הביטחון הישראליים לבתי פלסטינים המתגוררים בירושלים המזרחית אמורה להתבצע על פי הוראות החוק הישראלי. אף על פי כן, תועדו מקרים רבים שבהם בוצעו פלישות לבתי תושבי העיר הפלסטינים ללא צו, ובניגוד להוראות החוק. ראו למשל: ניר חסון, "המשטרה פושטת בלילות על מזרח ירושלים ואוספת מידע מתושבים", **הארץ**, 23.5.2016; ניר חסון, "בפנים רעולות, ללא צו - המשטרה פושטת על עשרות בתים במזרח ירושלים מדי לילה", **הארץ**, 3.2.2017.

4. נוסף על כך, בשנים שקדמו לפרויקט תיעד יש דין עשרות מקרים של פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית שבהן היה חשד לביצוע עבירות פליליות מצד חיילים. ארגון שוברים שתיקה אסף אף הוא מאות עדויות של חיילים וקצינים שסיפרו על פלישות שביצעו.

5. מזה 28 שנים יוצאת המרפאה הניידת של ארגון רופאים לזכויות אדם לימים רפואיים בגדה המערבית, במהלכם נבדקים מדי שבוע מאות מטופלים פלסטינים על ידי אנשי רפואה מתנדבים. פעילות זו משלבת עבודה רפואית עם מחאה נגד הכיבוש והשפעותיו על הזכות לבריאות. למידע נוסף ראו [אמנו](#) האינטרנט של רופאים לזכויות אדם.

6. בג"ץ 2189/20, **ראבעה עבד אלעזיז עבדאללה חאמד ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית**. להרחבה ראו אתר יש דין, **עתירה לבג"ץ: להכפיף חיפושים צבאיים בבתי פלסטינים בגדה המערבית לביקורת שיפוטית**. את העתירה הגישו מטעם העותרים עו"ד מיכאל ספרד ועו"ד חגי בנימין מהצוות המשפטי של יש דין.

7. ישנם מקרים שבהם אירוע אחד סווג תחת יותר מקטגוריה אחת - למשל חיפוש שבמהלכו בוצע גם מעצר, לכן סך האירועים המסווגים אינו מגיע ל-128.

רק את המקרים שהגיעו לידיעת יש דין ושבהם בני הבית הסכימו למסור עדות על שאירע להם. לפיכך, לא ניתן להשתמש בנתונים כמקור לנתונים כלליים על התופעה (למשל שיעור הפלישות באזור מסוים). עם זאת, עדויות על מספר רב של מקרים מאפשרות לשרטט באופן אמין כיצד מתנהלים אירועים שכאלה בשגרה, ואף לאסוף נתונים סטטיסטיים בנוגע למאפיינים בולטים שלהם.

ארגון רופאים לזכויות אדם (להלן "ר"א) קיים בין ספטמבר 2018 למרץ 2019 ראיונות עם 31 גברים ונשים שחיילים פלשו לביתם ב-16 מקרים נפרדים. עדים אלה אותרו וראיינו לאחר שאחד מבני משפחתם מסר ליש דין עדות ראשונית לגבי האירוע, ובעקבות זאת המשפחה נבחרה להשתתף בראיונות המשך על פי קריטריונים קבועים מראש שהוגדרו על ידי צוות הפרויקט בר"א, ולאחר שהביעה הסכמה למסור עדות נוספת. ראיונות אלה נערכו על ידי עובדת סוציאלית בחלוק כמה חודשים מאירוע הפלישה לבית, והם התמקדו בהשפעת האירוע על בריאות הנפש של המראיינים וילדיהם. צוות היגוי המורכב ממומחים בתחום בריאות הנפש הדריך את גובי העדויות.

בסך הכל נגבו במסגרת הפרויקט 81 עדויות מנשים ו-108 עדויות מגברים, כולם פלסטיניות ופלסטינים שהצבא הישראלי פלש לביתם. בשל העובדה שהפרויקט לא הציע למראיינים טיפול ותמיכה לאחר הראיונות, לא נגבו במסגרת עדויות ישירות מילדים שהיו חשופים לפלישה לביתם, אולם גובי העדויות שמעו מההורים שראיינו על ההשלכות של הפלישות על ילדיהם.

ארגון שוברים שתיקה גבה עדויות מ-40 חיילים וחמישה קצינים שהשתתפו בפלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית (עדויות אלה נבחרו בצורה מדגמית לצורך דוח זה מתוך 80 ראיונות שקיים הארגון במסגרת הפרויקט). 29 מהעדים סיפרו כי השתתפו בחיפוש בבתי פלסטינים; 38 השתתפו במעצרים שנערכו באמצעות פלישות לבתים; 18 השתתפו בפלישות לצורך "מיפוי"; תשעה העידו על השתתפותם באירועים של השתלטות על בתים לצורך צבאי; ושבעה התייחסו למטרות אחרות של פלישות לבתים.⁸

עדויות החיילים והקצינים היוו מקור לביסוס והשלמה של המאפיינים העיקריים של אירועים שתוארו בעדויות הפלסטינים. נוסף על

כך, הן אפשרו ללמוד על ההוראות וההנחיות שניתנות לחיילים, על מערך השיקולים המנחה אותם בביצוע, ואף על המטרות של הפלישות מנקודת המבט הצבאית.

נציין שניסיונותינו לקבל מידע רשמי על פקודות, הוראות או נהלים צבאיים הנוגעים לפלישה לבתי פלסטינים העלו מידע מועט ביותר. בקשה לפי חוק חופש המידע שהוגשה לצבא באוגוסט 2018 נענתה באיחור רב (ורק לאחר הגשת עתירה בנושא) בנובמבר 2019. המענה שהועבר כלל התייחסות כללית בלבד לקיומן של הוראות הנוגעות לחדיירה לבתי פלסטינים בגדה המערבית וכמעט ולא נמסרו בו פרטים על תוכן.⁹ מידע לגבי היקף הפלישות לבתים לא נמסר.

לצד כל אלה, בדוח נעשה שימוש משלים בעדויות שגבה ארגון שוברים שתיקה לאורך השנים מחיילים וקצינים שהשתתפו בפלישות לבתים בגדה המערבית, וסיפרו על האירועים האלה בעדויותיהם. בדומה לכך, בדוח נעשה שימוש גם בעדויות שנגבו על ידי יש דין לאחר סיום הפרויקט במאי 2019, וכן בעדויות שנגבו בשנים קודמות ממשיחות פלסטיניות שחיילים פלשו לבתיהן ופגעו בהן או ברכושן.

על הדוח

החלק הראשון של הדוח מציג את הפרקטיקה של פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית, את ההקשר המשפטי שבתוכו נעשות פעולות אלה ואת השלכותיהן.

הפרק הראשון משרטט את המאפיינים העיקריים של מעשה הפלישה לבית - החל מהרגע שבו החיילים חוצים את סף הדלת ועד לעזיבתם.

הפרק השני מציג רקע קצר בנוגע למארג הדינים החל בגדה המערבית, ולחובותיה של ישראל על פי המשפט הבינלאומי להגנה על זכויותיהם של הפלסטינים הנתונים תחת משטר כיבוש.

הפרק השלישי מציג את האסטרטגיה האגרסיבית והמאיימת המנחה את החיילים בעת הפלישה לבית ואת השלכותיה, ובהמשך לכך **הפרק הרביעי** חושף את ההשפעה ההרסנית שיש לפלישות לבתים על בריאות הנפש של מבוגרים וילדים פלסטינים.

8. רוב העדים השתתפו בביצוע יותר מסוג אחד של פלישה לבית. בין העדים חמישה חיילים שתקופת השירות שלהם הסתיימה עד שנת 2010; 38 חיילים וקצינים שתקופת השירות שלהם הסתיימה בין השנים 2011 ל-2019; חייל בדרגת רס"ל שהיה בשירות מילואים בין השנים 2001-2010 וקצין בדרגת רס"ן שהיה בשירות מילואים בין השנים 2006-2014. בסך הכל נגבו על ידי שוברים שתיקה במסגרת הפרויקט כ-80 עדויות מחיילים וקצינים שהשתתפו בפלישה לבתי פלסטינים; הדוח נשען על 45 מתוכן כמפורט לעיל.

9. תשובת הצבא לפניית יש דין, "הנדון: פנייתך בנושא כניסה לבתים באזור יהודה ושומרון, לפי חוק חופש המידע", 18.11.2019.

משום שהחוק הישראלי מהווה במקרים רבים השראה לחקיקה של המפקד הצבאי (הישראלי) בגדה המערבית,¹¹ והן משום שבשטחי הגדה המערבית מתגוררים גם פלסטינים בני המקום וגם מתנחלים ישראלים. על הקבוצה הראשונה חלים צווים שמחוקק הצבא הישראלי ואילו על השנייה חל החוק הישראלי השונה באופן דרמטי מהתחיקה הצבאית, בין היתר ביחסו לזכויות הפרט. מערכת הדינים הכפולה הזו נודעת בשם "משפט המובלעות".¹² השוואה זו אף מקבלת משנה תוקף בתקופה שבה ישראל מצהירה מפורשות על כוונתה לספח באופן רשמי חלקים בגדה המערבית.¹³

פלסטינים החיים תחת משטר הכיבוש בגדה המערבית חשופים כל העת לאפשרות של פלישה שרירותית של כוחות הביטחון הישראליים לביתם ולפגיעה קשה הנובעת מפלישות אלה; גם בביתם הם אינם מוגנים מפני נוכחותם המאיימת של החיילים. הוראות החוק המגדירות את התנאים לביצוע פעולות אלה והאופן שבו הן מבוצעות מביאים להפרה של הוראות הדין הבינלאומי, בין היתר בנוגע להגנה על כבודם, פרטיותם ומנהגיהם של מי שנתונים לכיבוש וכן ביחס לאיסור על שימוש באמצעי הפחדה והשלטת טרור כלפי האוכלוסייה. נוסף על כך, פעולות אלה יוצרות אפליה שיטתית על רקע לאומי. לבסוף, פלישות לבתים מהוות כלי מרכזי, אלים ודכאני במנגנון השליטה של הצבא הישראלי על האוכלוסייה הפלסטינית.

החלק השני בדוח מציג ומנתח את הוראות החוק - הבינלאומי והמקומי - שמכוחן מתבצעות פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית, ואת האופן שבו הן מתבצעות בשגרה. התיאור נחלק לארבעה חלקים, בהתאם לארבע המטרות המוצהרות של פלישות אלה: חיפוש, "מיפוי", מעצר והשתלטות לצורך צבאי-מבצעי. הפרקים עומדים על החסרים המהותיים המאפיינים את החקיקה המקומית הנוגעת לפלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית לאור הוראות המשפט הבינלאומי, ומראים שפרקטיקה זו מביאה להפרה של הוראות אלה ולפגיעה מתמשכת בציבור הפלסטיני כולו. לאורך הדוח שובצו קטעים מעדויותיהם של הפלסטינים והחיילים שרואיינו לצורך הפרויקט. קטעים אלה נבחרו מבין העדויות הרבות שנאספו לצורך הדגמה והמחשה.¹⁰

פרקי הדוח עומדים על ההבדלים הדרמטיים בין התחיקה הצבאית שמכוחה מתבצעות פלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית, לבין הוראות החוק הישראלי המגדירות את התנאים שבהם ניתן לחדור לרשות הפרט בישראל ובהתנחלויות הישראליות בגדה המערבית. השוואה זו מאפשרת ללמוד על הפער העצום בין המגבלות המוטלות על הריבון בשיטות משפט המכבדות את זכויות הפרט, לבין התנאים המקלים החלים על כוחות הביטחון הישראליים בגדה המערבית.

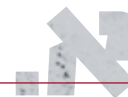
הבחירה להשוות את המצב המשפטי שחל בגדה המערבית לחוק הישראלי - ולא למערכת משפטית אחרת בת ימינו - נעשתה הן

10. חלק מהעדים הפלסטינים חששו להיחשף בשם המלא. פרטיהם המלאים שמורים אצלנו.
11. אמנון רובינשטיין, "מעמד המשתנה של השטחים - מפקדון מוחזק לייצור כלאיים משפטי", עיוני משפט, יא, 1986, עמ' 451.
12. אף שלכאורה הממשל הצבאי והדינים שנחקקו מכוחו חלים על כל מי ששווה באזור הגדה המערבית, בפועל חקיקה של הכנסת החילה על הישראלים החיים בגדה המערבית (כלומר על מתנחלים) פרקים נרחבים מהדין הישראלי באופן אישי וחוף-טריטוריאלי, ובכלל זאת גם את הדין הפלילי הישראלי. במקביל, המפקד הצבאי הכפיף את ההתנחלויות על תושביהן לשורה ארוכה של דברי חקיקה ישראלית. מצב דברים זה יצר מערכת משפט חדשה שבה מתקיימת הבחנה ברורה וחדה בין הדין החל על ישראלים לבין הדין החל על פלסטינים והיא מכונה, כאמור, "משפט המובלעות". ראו למשל: האגודה לזכויות האזרח, שלטון אחד, שתי מערכות חוק: משטר הדינים של ישראל בגדה המערבית, אוקטובר 2014; אמנון רובינשטיין, "מעמד המשתנה של השטחים - מפקדון מוחזק לייצור כלאיים משפטי", עיוני משפט, יא, 1986, עמ' 451-456. שתי מערכות הדינים החלות על שתי הקבוצות הלאומיות החיות בגדה המערבית הן אחד מהמאפיינים של משטר הכיבוש הישראלי שלאורם ניתן לקבוע כי בגדה המערבית מתבצע פשע נגד האנושות מסוג אפרטהייד. ראו: יש דין, הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ופשע האפרטהייד: חוות-דעת משפטית, יוני 2020.
13. הצהרות אלה מהוות צעד נוסף במגמה ארוכת טווח. להרחבה על העמקת מדיניות הסיפוח של ישראל בשנים האחרונות ראו: אתר יש דין, מאגר חוקי סיפוח.

חלק ראשון

**מדיניות של
פלישה לבתים -
חילול הבית
כמרחב אוטונומי**

פלישות צבאיות לבתים

"הרסו לנו לגמרי את ההרגשה, שלכל אחד יש, שבית זה המקום השקט והבטוח ביותר. מה שעשו זה סוג של טרור."¹⁴

כמעט מדי לילה פושטים חיילים ישראלים חמושים על בתי פלסטינים ברחבי הגדה המערבית. ממידע שנאסף על ידי המשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם בשטחים הכבושים (OCHA) עולה שבשנים 2017-2018 התבצעו בממוצע מדי חודש 267 "מבצעי חיפוש או מעצר" צבאיים בגדה המערבית לא כולל ירושלים המזרחית, רובם המכריע כללו פלישה צבאית לבתי פלסטינים.¹⁵

ניתן להצביע על ארבעה טיפוסים עיקריים של פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית: **חיפוש** אחר כספים, אמצעי לחימה או דברים אחרים בבית; **מעצר** של אחד או כמה מבני הבית; "מיפוי" ותיעוד המבנה הפיזי של הבית ושל זהות יושביו; ו**השתלטות לצורך מבצעי**, למשל הקמת תצפית צבאית או עמדת ירי באחד מחדרי הבית או על הגג או שימוש בבית כמקום מסתור.

אף על פי שפלישות שנערכות למטרות שונות הנבדלות אלה מאלה הן בעיגון החוקי שלהן והן בפעולות המתבצעות במהלכן, ככלל הן מתנהלות באופן דומה. בהתאם לכך, פרק זה ישרטט את המאפיינים החוזרים של מהלך האירועים בזמן פלישה לבית - החל מהרגע שבו חיילים ישראלים חוצים את סף הדלת המפריד בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי, ועד לעזיבתם.

פלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית מתבצעות על ידי חיילים (או שוטרי מג"ב), ולעיתים משתתפים בהן גם אנשי שב"כ או שוטרים ישראלים. מספר החיילים שחוזרים למרחב הפרטי של בני הבית נע בדרך כלל בין בודדים (כחמישה) לכמה עשרות (עשרים-שלושים), ב-74% מהמקרים שתועדו על ידי יש דין, פשטו על הבית לפי הערכת בני המשפחה 10 חיילים או יותר.¹⁶

הפלישות מתבצעות לרוב בשעות הלילה או לפנות בוקר. 88% מבין הפלישות שתועדו החלו בין השעה חצות לחמש לפנות בוקר. הנימוק הצבאי למדיניות הפלישה הלילית הוא תפיסה שלפיה כניסה של כוחות צבא לעיר או לכפר במשך היום תביא לעימות עם הפלסטינים בני המקום, תקשה על ביצוע המשימה ותצריך כוחות רבים יותר. בהתאם לכך, הצבא אף אישר לאחרונה שרוב המעצרים של בגירים ושל קטינים מתבצעים בשעות הלילה לאור "שיקולים מבצעיים ורצון לשמור על מרקם חיים תקין ולבצע פעולות נקודתיות ככל הניתן".¹⁸

מדיניות הפלישה הלילית מגדילה את הפגיעה הכרוכה ממילא בכל חדירה כפויה של נציגי הכוח הכובש למרחב הפרטי של האוכלוסייה הפלסטינית. קל להבין מדוע פלישה לבית דווקא בשעות שבהן המשפחה מסוגרת בחדרי השינה ואמורה לנוח בביטחה היא קשה ומאיימת יותר מפעולה דומה המתרחשת בשעות היום. בין היתר, הפלישות הליליות מגבירות את הסיכון לפגיעה מתמשכת בדפוסי השינה של מבוגרים וילדים שחוו אותן.

רוב הפלישות נמשכות זמן ארוך שבו בני הבית נתונים לשליטתם ולהוראותיהם של החיילים. במקרים שתועדו, החיילים שהו בבית בממוצע כשעה ו-20 דקות.¹⁹ יתרה מכך, פעמים רבות חיילים פולשים לאותו בית יותר מפעם אחת. לשם הדגמה, ביחס לכ-64% מהאירועים שתועדו על ידי יש דין, בני המשפחה מסרו כי חיילים פשטו על ביתם פעם נוספת או יותר. פלישות חוזרות עלולות להגביר את התחושה של יושבי הבית שהמרחב הפרטי שלהם פרוץ ונתון תמיד לאפשרות של חדירת חיילים.

"הכניסה הקודמת היתה לפני ארבעה-חמישה חודשים אבל כל פעם מחדש יש חרדה. הרגשה של איום שכל רגע יכולים להיכנס לחדר השינה. גברים ראו את אשתי בפיג'מה ובלי כיסוי ראש. תארי לעצמך איך זה שכל כמה חודשים נכנסים אלייך לבית, לחדר השינה שלך. במקום שהבית יהיה המקום הבטוח והמוגן שלנו, הוא נהפך לפרוץ. גם ס' [בתו של העד, בת 16] פוחדת יותר. יש לה הפרעות בשינה, הפרעות ריכוז. כל הזמן בחרדה. כל רעש בחוץ מקפיץ אותנו."²⁰

14. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: לוטפי אחמד, תושב סילוואד, 2.4.2018, תיק יש דין 4096/18. אחמד העיד על חיפוש שנערך בביתו ונמשך כשלוש שעות, לפרטים נוספים על האירוע ראו עמ' 42.
15. מבוסס על נתונים שהועברו ליש דין ב-8.7.2019 בנוגע לאירועים שדווחו ל-OCHA וסווגו כמבצעי חיפוש או מעצר. הנתונים אינם מתייחסים למספר הבתים שחיילים פלשו אליהם, אירוע אחד יכול לכלול פלישה לבית אחד או יותר. רוב האירועים המסווגים כך כוללים פלישה לבית אחד או יותר.
16. הנתון מבוסס על 112 מקרים בהם נמסרה ליש דין הערכה בנוגע למספר החיילים (וגורמים נוספים) שפלשו לבית.
17. הנתון מבוסס על 126 מקרים בהם נמסרה ליש דין השעה המשוערת בה הגיעו החיילים לבית.
18. נטע אחיטוב, "נשלפים מהמיטות בלילות: צה"ל כלא אלפי ילדים ונערים. אלה עדויותיהם", הארץ, 13.3.2019. ראו גם עמ' 71-72.
19. הנתונים מבוססים על 95 מקרים שבהם נמסרה ליש דין הערכה בנוגע למשך הזמן שבו החיילים שהו בבית ואינם כוללים את המקרים שבהם הפלישה סווגה כהשתלטות על הבית לצורך מבצעי. מבין 95 המקרים, 48 סווגו כפלישות למטרת חיפוש ו-44 מקרים סווגו כפלישות למטרת מעצר.
20. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: מוחמד עצפור, תושב סינג'יל, 29.1.2019, תיק יש דין 4372/19. עצפור, בן 69, מתגורר עם אשתו וחמישה מילדיו. בליל האירוע חיילים ערכו חיפוש בבית ועצרו שניים מבני הבוגרים, אחד מהם שוחרר כעבור יום והשני כעבור כשלושה שבועות [ההדגשה בטקסט הוספה על ידי מחברי הדוח, ואלא אם צוין אחרת כך גם ההדגשות בהמשך].

267

מבצעי חיפוש או מעצר בממוצע בחודש

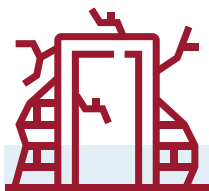
* מקור: נתוני OCHA על מבצעי חיפוש ומעצר בשנים 2017-2018

25%

מהפלישות כללו שימוש באלימות או כוח פיזי

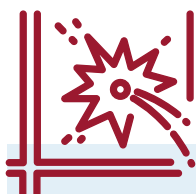
* מקור: נתוני יש דין

25%

מהפלישות כללו שבירה/פריצה של הדלת

* מקור: נתוני יש דין

30%

מהפלישות בהן נערך חיפוש כלול השחתת רכוש

* מקור: נתוני יש דין

חיפוש

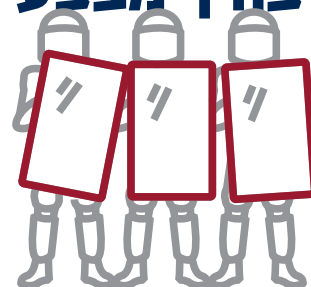
מעצרים

"מיפויים"

השתלטות לצורך מבצעי

88%

מהפלישות התבצעו בין חצות לחמש לפנות בוקר

*מקור: נתוני יש דין

74%

מהמשפחות העידו שלביתן פלשו 10 חיילים או יותר

*מקור: נתוני יש דין

64%

מהמשפחות העידו שחיילים פלשו לביתן יותר מפעם אחת

*מקור: נתוני יש דין

80%

מהחיפושים בבית נערכו לא בנוכחות בני המשפחה

*מקור: נתוני יש דין

0

צווי חיפוש

*מקור: נתוני יש דין

*נתוני יש דין מבוססים על 158 אירועים שהארגון תיעד עבור דוח זה.

1. חציית הסף למרחב הפרטי ללא צו וללא הסבר

ברגע המעבר של החיילים מהמרחב הציבורי אל תוך המרחב הפרטי נלקחת בפועל מבני הבית השליטה על הנעשה בביתם. בכל שיטות המשפט המכבדות את זכויות האדם המשטרה אינה מחליטה על דעת עצמה להיכנס לבית של אדם פרטי, למעט במקרים חריגים. בשיטה המקובלת בין היתר בישראל, באנגליה ובארצות הברית השוטרים כמעט תמיד מחזיקים בצו המבטא אישור של גורם שיפוטי ובלתי תלוי לפעולה שהם מבקשים לבצע.²¹

לעומת זאת, כשמדובר בבתי פלסטינים בגדה המערבית הצו בדבר הוראות ביטחון אינו מתנה ביצוע חיפוש בקימו של צו שיפוטי, ועל החיילים לא חלה חובה להציג לבני הבית אף אסמכתה למעשה הפלישה לביתם.²² בהיעדר החובה להוצאת צו שיפוטי או היתר מגוף בלתי תלוי אחר לביצוע חיפוש במרחבים פרטיים (חובה שהיא כלל שיכולים להיות לו חריגים), פגיעה שרירותית בזכויותיהם הבסיסיות של הפלסטינים היא כמעט בלתי נמנעת. ואכן, כפי שיוזגם בפרקים הבאים, הצבא עושה שימוש חוזר ושרירותי בסמכות הרחבה שהחוק מעניק לו לחדור לבתי פלסטינים.

מעבר לכך ניתן להצביע על שתי תוצאות מיידיות של היעדר החובה להציג צווים: ראשית, מנקודת המבט של בני המשפחה פלישת החיילים, המנשלים אותם מהחירות להחליט מי יכנס לביתם ומתי, מהווה מעשה שרירותי לגמרי שאין כל דרך לדעת מה עומד מאחוריו. שנית, בהיעדר הצו כמקור סמכות הכלים היחידים המשמשים את החיילים על מנת לבסס את סמכותם ולבצע את שהוטל עליהם הם אגרסיביות, הנכחת הכוח ויצירת תחושה של איום.

חיילים פולשים לבית משפחת תמימי בכפר נבי סלאח, 23.8.2020.
צילום: מתוך סרטון שצילמה ג'אנה תמימי

לרוב הפלישה מתחילה בצעקות ודפיקות חזקות, שבעקבותיהן אחד מבני הבית מתעורר ופותח לחיילים את הדלת. אם הדלת לא נפתחת החיילים יפרצו אותה בכוח, בבעיטה או באמצעות מכשור (ערכת פריצת דלתות הידראולית, שהשימוש בה גורם על פי רוב להרס הדלת). **בכרבע מכלל המקרים שתועדו על ידי יש דין בני המשפחה סיפרו שחיילים פרצו או שברו את הדלת או חלק ממנה במהלך החדירה לבית.**²³

הפלסטינים הנתונים למשטר הכיבוש יודעים שניסיון להתנגד לפלישה הצבאית לביתם יוביל לפגיעה, ולפיכך כמעט תמיד ממהרים לפתוח את דלת הבית. גם כאשר הדלת נפתחת על ידי בני המשפחה, פעמים רבות האופן שבו החיילים נכנסים לבית מבטא חוסר כבוד לאנושיות של המשפחות שאת מנוחתן הם מפריעים ולפגיעה שהן חוות. ב-25.5.2019 הגיעו חיילים לביתה של עאישה סלים בעזון במטרה לעצור את בנה הבוגר. סלים סיפרה:

"בערך ב-1:30 בלילה התעוררתי מדפיקות חזקות בשתי דלתות הכניסה, ורעש וצעקות של חיילים מחוץ לבית. ישר קמתי מהמיטה, שמתי את הרעלה, והלכתי ישר אל דלת הכניסה ופתחתי אותה. אני לא מחכה לאף אחד שיפתח, אני ישר פותחת. איך שהם דפקו ונכנסו לבית זה היה כמו שנכנסים לבעלי חיים ולא לאנשים, בצעקות ובעיטות חזקות. [...] פתחתי את הכניסה של הסלון וכמעט 20 חיילים נכנסו הביתה."²⁴

גם החיילים המבצעים את הפלישות יודעים שלבני הבית אין יכולת ממשיית לעצור את החדירה לביתם, ושכל ניסיון סירוב או עיכוב יסתיים במהרה בהפעלת כוח. חייל בדרגת סמ"ר תיאר כך את תחילתה של כניסה טיפוסית לבית: "אפתאח אל באב, ג'יש' [לפתוח את הדלת, צבא]. ואם הם לא פותחים מספיק מהר, מתחילים לשבור את הדלת."²⁵

במקרים מסוימים (למשל בחלק מהפלישות לצורך מעצר) תיתכן החלטה מראש לפרוץ לבית ולא לדפוק בדלת. במקרים אחרים שבירה של הדלת או פריצה שלה יכולה להיות החלטה שרירותית המתקבלת על ידי מפקד הכוח בשטח.

21. בשיטה המקובלת בארצות הקונטיננטליות הדגש על הביקורת השיפוטית חלש יותר, אולם בשיטות אלה ניתנות לתביעה הכללית סמכויות פיקוח בנוגע לפעולות מסוג זה, והתנאים לביצוע חיפוש מוגדרים באופן מחמיר יותר. להרחבה: בג"ץ 2189/20, **ראבעה עבד אלעזיז עבדאללה חאמד ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, כתב עתירה**, 22.3.2020, עמ' 38-31.

22. להרחבה בנוגע לצווי חיפוש ומעצר ראו עמ' 43-45, 67-68. נציין כי בחלק מהמקרים בהם מטרת הפלישה לבית היא השתלטות לצורך מבצעי הצבא מוציא צווי תפיסה צבאיים (שאף הם אינם צווים שיפוטיים), אולם גם במקרים אלה הצווים אינם מוצגים בדרך כלל לבני הבית. ראו עמ' 82.

23. בסך הכול ב-30 מתוך 128 מקרים תועדה פריצה של הדלת או שבירה שלה, במקרה אחד תועדה שבירה של חלון בדלת, ובשלושה מקרים נוספים תועדה שבירה או פריצה של שער חיצוני.

24. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: עאישה סלים, תושבת עזון, 23.5.2019, תיק יש דין 4465/19.

25. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 605 של חיל ההנדסה, 2009-2012, עדות מס' 21.

חלק מהעדויות שמות דגש מיוחד על הפגיעה הנגרמת כתוצאה מכך שחיילים רואים נשים בבגדי השינה שלהן או לפני שהספיקו לחבוש כיסוי ראש, בניגוד למנהגי הצניעות בעת מפגש עם זרים. תושבת הכפר אל-מור'ייר אף סיפרה לרופאים לזכויות אדם שבעקבות הפלישה לביתה היא שינתה את הרגלי הלבוש שלה בזמן השינה: "אני ישנה לבושה בבגדי, כדי שאם החיילים ייכנסו פתאום גופי לא יהיה חשוף." 28 ב-9.8.2018 פרצו חיילים לביתה של ס"ח, המתגוררת עם משפחתה בכפר עינבוס:

"ישנתי בחדר והתעוררתי ב-1:30 בלילה, וראיתי ארבע חיילות ושני חיילים מעלי. הם פתחו בעצמם את דלת הבית ונכנסו. התחלתי לצרוח ולהגיד: 'הייתם מסכימים שמישהו ייכנס לאמא שלך, לאחותך?' [...] החיילים הגברים יצאו מהחדר כדי שאתלבש. מרוב פחד לא הצלחתי למצוא את הבגדים שלי. פתחתי את הארון ולקחתי בגדים חדשים והתלבשתי. [...] אמרתי לע' [בנה של ס"ח, המתגוררת עם משפחתו ביחידת דיור צמודה]: 'תישאר עם החיילים, אני אלך להעיר את אשתך והילדים'. החיילים לא נתנו לי להיכנס להעיר אותם לבד. הם אמרו לי: 'אנחנו ניכנס אחריו'. לחדר השינה של כלתי נכנסו חיילים וחיילות. היא היתה בבגדים קצרים. כיסיתי אותה בסדין וחיבקתי אותה. היא רעדה. הם ראו שהתינוק ישן ונתנו לו להמשיך לישון. אני הערתי את הנכדה שלי, ח' בת השלוש." 29

חייל שתיאר את הרגעים הראשונים לאחר הפלישה לבית התייחס גם הוא למפגש עם ילדים ועם נשים שאינן לבושות.

"זה להעיר ילדים ותינוקות, כל מיני פעוטות באמצע הלילה, ולהיחשף לנשים שהן עם הפיג'מות שלהן והן לא עם החיג'אב או מה שזה לא יהיה. אתה יודע, ולהוציא אותם מתוך שינה ואני זוכר את המבטים המבוהלים ואת התחושה הזאת של חוסר אונים." 30

הגבלת תנועה

ב-67% מהמקרים שיש דין תיעד בני המשפחה סיפרו כי לאחר שהחיילים פלשו לבית, הם הורו להם להיכנס לחדר אחד או הפרידו אותם לכמה חדרים תחת שמירה. בפלישות לבתים למטרת חיפוש פרקטיקה זו שכיחה אף יותר, והיא מתרחשת בכ-88% מהפלישות

"לעתים מאוד נדירות יש מניע מבצעי לזה. הרבה פעמים זה מניע של אימון, כלומר קיבלנו פעם ראשונה אמצעי פריצה, אף אחד לא יודע איך להפעיל אותם אז מגדירים שעכשיו פורצים לבית. בדרך כלל, אני חושב שלמעט פעם אחת שהיה ברור לי למה היה צריך פריצה, הכול היה באופן אקראי לגמרי." 26

נראה שבהיעדר פיקוח או הוראות מגבילות, פריצה או שבירה של הדלת עלולה להתבצע גם כאשר לא ניתן להצביע על צורך הכרחי, תוך מתן חשיבות אפסית לצמצום הפגיעה בבני הבית. הדבר מבטא היעדר איזון ראוי בין שיקולים צבאיים כמו מהירות, על פני שיקולים הנוגעים להגנה על זכויותיהם ושלומם של בני הבית.

2. אובדן הריבונות על הבית

הפרת האוטונומיה על הגוף

שיטת הפעולה הצבאית המבוססת על פלישה לבתים במהירות וללא התרעה, ביחד עם מדיניות הפלישה הלילית, מגדילה את הסיכוי כי בני הבית יאבדו את השליטה על התנאים שבהם גופם נחשף לעיני זרים. בכך, מדיניות זו מעצימה את הסיכון להפרת האוטונומיה של בני הבית על גופם. גברים, נשים וילדים נחשפים שוב ושוב בפני חיילים זרים כשהם בלבוש חלקי או בבגדי שינה. חשיפה שכזו מובילה לפגיעה בפרטיות ובכבוד של כל אדם. הפגיעה אף מועצמת כאשר מדובר במשפחות המחזיקות באמונה דתית או במסורת המחייבת מנהגי צניעות, כפי שמאפיין שיעור משמעותי מהאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית.

ס"ע מחברון, שחיילים פרצו לביתו במטרה לעצור את אחיו, משכו אותו ממיטתו והכו אותו, סיפר:

"שאלתי את אחד החיילים: 'מה זה, אתה לא מתבייש, לא רק אתה, כולכם. איך שנכנסתם. לו היית דופק בדלת הייתי פותח לך. תראה מה עשיתם לדלת. עד המנעול היא נעקרה כולה. אני לא מבין איך היא נשברה. זה נראה כאלו פוצצו אותה. לו דפקת על הדלת, היינו לובשים משהו לפחות. אתה לא רואה שאני לבוש בלבוש תחתון. אתה לא מתבייש' הוא התבייש קצת ואמר לי: 'אני לא יכול לעזור לך'." 27

26. מתוך עדות שננתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2014-2011, עדות מס' 49.
27. מתוך עדות שננתה על ידי צוות רופאים לזכויות אדם [להלן: רל"א]: ס"ע, תושב חברון, יולי 2018, תיק יש דין 4150/18. לעדותו של ס"ע על הכאתו ראו עמ' 30.
28. מתוך עדות שננתה על ידי צוות רל"א: סברין אבו עליא, תושבת אל-מור'ייר, 10.9.2018, תיק יש דין 4248/18.
29. מתוך עדות שננתה על ידי צוות יש דין: ס"ח, תושבת עינבוס, 9.8.2018, תיק יש דין 4204/18. החיילים, שהיו מלווים בשוטרים, ערכו חיפוש בבית במשך כשלוש שעות ועצרו את בנה של ס"ח.
30. מתוך עדות שננתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ל בצנחנים, 2010-1998 (כולל מילואים), עדות מס' 47.

ב-18.9.2018 בסביבות השעה 3:00 לפנות בוקר הגיעו יותר מעשרה חיילים בליווי קצין שב"כ לבית משפחה ז' בעזון, במטרה לעצור את אחד מבני המשפחה. החיילים הפרידו את בני הבית לשני חדרים נפרדים וערכו חיפוש שנמשך כשעה. אב המשפחה, א"ז, שהושאר בחדר עם בניו הבוגרים סיפר:

"כאשר דיברתי עם הבנים, צעקו עלי שאשתוק. כשעה, שעה וחצי, הם הסתובבו בבית, שמעתי חפצים נופלים ונשברים והבנתי שהם עושים חיפוש. הבן שלי [בגין] ביקש שירותים, החייל דחף אותו ולא הרשה לו. לא היו יריות. הנשק רק איים והפחיד. בכל הזמן הזה לא ראיתי את אשתי, שישבה על המזרון בחדר הכניסה, עם הבת והבן."

האם נ"ז סיפרה:

בתי ב' בת השלוש ישנה בחדר הכניסה עם אחיה מ' [בן שמונה]. ב' התעוררה, את מ' העירה אחת החיילות תוך שהיא תופסת אותו בצווארון של החולצה, מושכת אותו, וצועקת 'קום קום'. לקחתי אותו מהחיילת וישבנו שלושתנו בחדר הכניסה. החיילים דחפו פיזית את בעלי ואת הילדים לתוך החדר אשר ליד חדר הכניסה. אני לא מבינה אף מילה בעברית. אבל בכל פעם שניסיתי לקום, החיילת היתה מסמנת לי לשבת ואומרת משהו. [...] מהפחד לא דיברנו, ולא ביקשנו שירותים. הילדים לא בכו, לא צעקו, היו בהלם ובפחד.³⁵

פגיעה בילדים

העדויות שנאספו חושפות כיצד במהלך פלישות צבאיות לבתים ילדים - ובכלל זה ילדים צעירים מאוד - נקלעים לסיטואציה שבה הם נתונים לחסדיהם של חיילים זרים חמושים, שמעירים אותם משנתם באגרסיביות, צועקים עליהם או מחזיקים אותם תחת שמירה עם הוריהם.

מעדויות שנאספו על ידי שוברים שתיקה עולה שחיילים המבצעים פלישות לבתים אינם מקבלים הנחיות מיוחדות בנוגע ליחס לקטינים בזמן פלישה לבית, וכי אם הנחיות כאלה ניתנות - הן אינן מקבלות חשיבות גבוהה. זאת אף על פי שמגע עם ילדים ובני נוער הוא חלק בלתי נפרד מפעולות אלה וחרף העובדה שמדובר באוכלוסייה

מסוג זה.³¹ נוהל הסגירה של בני המשפחה בחדר אחד מגדיל את השליטה של החיילים על הנעשה בבית, ומאפשר להם לפעול בחופשיות ולשמור על ביטחונם. זאת על חשבון מרחב השליטה של בני הבית עצמם, שחופש התנועה שלהם מוגבל והם מושארים במצב של כמעט חוסר אונים בעוד שהחיילים חופשיים לפעול כרצונם. החיילים השומרים על בני המשפחה מחזיקים בנשק, כלי מאיים המכונן את יחסי הכוח בינם לבין בני המשפחה, ולעיתים אף מכוונים אותו ישירות אליהם.

"היו בין 18 ל-20 חיילים. אני לא הספקתי להתלבש ולהתכנסות והם נכנסו. לא הציגו לנו צו. ביניהם היו חמישה או שישה רעולי פנים. דיברו אלינו בערבית בצורה אלימה ואיימו עלינו בנשק שלוף. [...] אמרו לבעלי, לי ולילדים לשבת בסלון למטה כששני חיילים נשארו איתנו והשאר התחילו חיפוש בכל קומות הבית. לא נתנו לנו להתלוות אליהם בזמן החיפוש. [...] אנחנו כבר היינו בצום [רמדאן]. היה בקבוק מים בחדר והחיילים הסכימו שהילדים יכולים לשתות. כשבני בן הארבע התקרב לחייל, החייל צעק עליו 'תחזור למקום שלך'.³²"

עדויות של חיילים וקצינים מאשרות אף הן שהגבלת התנועה של בני הבית לחדר אחד או שניים היא נוהל שגרתי בעת פלישה לבתי פלסטינים.³³

"אנחנו נכנסים לבית, אוספים את כל מי שהיה בבית, שזה בעיקר מלא מלא ילדים ונשים, לסלון. אני בהתחלה נמצא איתם בסלון ואני שוב, מעצר ראשון שלי, ואני פשוט מכונן עליהם את הנשק, על אימא וילדים, אני מכונן עליהם את הנשק וילדים שם בוכים בהיסטריה ובינתיים עושים חיפוש בבית."³⁴

נוהל הגבלת התנועה גורם בין היתר לכך שהחיילים גוזלים מבני הבית את היכולת לבצע אפילו את הפעולות הפשוטות ביותר כמו לשתות, ללכת לשירותים, או להביא תרופות או שמיכה לילדים ללא אישור מפורש. מהעדויות עולה שישנם מקרים בהם בני המשפחה אפילו לא מעזים לבקש, ובמקרים אחרים התשובה לבקשה שכזו לעיתים חיובית ולעיתים שלילית, ללא מדיניות קבועה.

31. ב-86 מכלל 128 המקרים שתועדו על ידי יש דיין וב-48 מתוך 55 המקרים שתועדו וסווגו כפלישות לצורך חיפוש, בני הבית העידו כי החיילים הורו להם להתכנס בחדר אחד או הפרידו אותם לכמה חדרים.

32. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות יש דיין: א"ס, תושבת עורף, 9.5.2019, תיק יש דיין 4437/19. החיילים ערכו חיפוש בבית שנמשך כשעה והסתיים בלא כלום.

33. להרחבה ראו עמ' 46.

34. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בצנחנים, 2015-2018, עדות מס' 15.

35. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות יש דיין: א"ז ונ"ז, תושבי עזון, 18.9.2018, תיק יש דיין 4239/18.

משפחה מתבוננת בהרס שזרעו חיילים בביתה במחנה הפליטים בלאטה, צילום: אחמד אל-באז, אקטיביסטילס 17.6.2014.

פגיעה במיוחד. היעדר הכשרה ייעודית משמעותית הנוגעת ל**ליחס כלפי ילדים מבטא באופן ברור את המעמד המשני שנותן הצבא לצמצום הפגיעה בזכויותיהם של חפים מפשע במהלך פלישות לבתים.**

עדוּתה של אימאן אח'ליל מבית אומר מספקת דוגמה קשה במיוחד לאופן שבו נוהל הגבלת התנועה בבית, בצירוף היעדר הוראות הנוגעות להגנה על ילדים, עלולים להביא לפגיעה. ב-1.5.2018 פלשו חיילים לביתה של אח'ליל על מנת לעצור את בנה בן ה-15. באותו יום היו בבית עם אח'ליל ובנה גם שתי בנות אחיה, בנות ארבע ושש. אח'ליל סיפרה שהחיילים פרצו את הדלת והבנות החלו לבכות.

"אמרתי לבנות שלא יצעקו. הקצין לא הרשה לבנות לצאת ואני נשאיתי כאן, הוא לא הרשה לי להגיע אליהן, וכשהן צרחו, החיילים סגרו מיד את דלת החדר עליהן. אמרתי לו שאפתח להן כי הן פוחדות וביקשתי שירשה לי ללכת אליהן, אך הוא סרב. [...]"

מראיית: במשך שעה וחצי הבנות היו בתוך החדר כשהדלת סגורה עליהן?

"הם לא הרשו לי להגיע אליהן ולא הרשו להן לצאת. הן נשארו בפנים עד שבת אחי הקטנה, באותו הרגע שראיתי אותה, גופה רעד ולקחנו אותה מיד לבית החולים הממשלתי 'עאליה'. אמרו שם שהבת לקתה בחרדה ונתנו לה זריקות הרגעה אך מצבה לא השתפר, ואז לקחנו אותה לבית החולים 'קריטאס' ומצבה השתפר." ³⁶

הפגיעות הנגרמות כתוצאה מפלישות הצבא לבתי פלסטינים בגדה המערבית אינן גזירת גורל, כי אם תולדה של מדיניות המבטאת העדפה של צרכים צבאיים או מבצעיים (למשל ביצוע מהיר של המשימה) ואפילו של נוחות החיילים, על פני צמצום הפגיעה בזכויות של הפלסטינים שלבתייהם החיילים פולשים. לפלישה של חיילים חמושים למרחב הפרטי ישנן השלכות קשות, בהן פגיעות הנגרמות לבני הבית כתוצאה מאובדן השליטה ומהגבלת התנועה שלהם, כתוצאה מאופי ההתנהלות של החיילים שאינו מתחשב בנוכחותם של ילדים, וכתוצאה מהחשיפה - לפעמים החשיפה הפיזית ממש - שנכפית על בני המשפחה; ואולם פגיעות אלה אינן נתפסות בעיני הצבא כהשלכות שיש לשקול את נחיצותן ולהגביל אותן למקרים הכרחיים בלבד.

במענה לפניית יש דין לצבא בנוגע לקיומם של נהלים קונקרטיים הנוגעים להגנה על זכויות פלסטינים במהלך פלישות לבתיהם נמסר כי: "בהתאם להוראות, בעת כניסה לבית יש להקפיד על כבודם ופרטיותם של דיירי הבית, ולבצע את הפעילות כך שהפגיעה ביושבי הבית וברכושם תהיה מינימלית".³⁷ נוסח עמום ולא מחייב זה מדגים את המעמד המשני שניתן להגנה על זכויותיהם של בני הבית במהלך הפלישה. יתרה מכך, חיילים שמבצעים פלישות אינם מכירים את ההוראות ואינם מקפידים על כבודם ופרטיותם של הפלסטינים.

כתוצאה מכך הפרקטיקה של פלישות צבאיות לבתים מלווה בהפרה שיטתית של חובת הכוח הכובש על פי המשפט הבינלאומי לנהוג באוכלוסייה שתחת שליטתו באופן אנושי, להגן על זכויותיה ולהימנע מפגיעה שאינה הכרחית בכבודה, בגופה או במנהגיה.

36. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות רל"א: אימאן אח'ליל, תושבת בית אומר, 1.5.2018, תיק יש דין 4118/18.
37. מכתב מדו"צ ליש דין, "הנדון: פנייתך בנושא כניסה לבתים באזור יהודה ושומרון, לפי חוק חופש המידע", 18.11.2019.

מסגרת חוקית לכאורה: פלישות לבתים במשפט הבינלאומי והמקומי

החוק בגדה המערבית הכבושה מורכב ממארג של דינים הכולל את הדין שחל בגדה ערב כיבושה ואת השינויים שנערכו בתקופת הכיבוש הישראלי (התחיקה הצבאית). מעל אלה חולשים המשפט ההומניטרי הבינלאומי, ובתוכו דיני הכיבוש, דיני זכויות האדם הבינלאומיים, עקרונות המשפט המינהלי הישראלי ובמידה מסוימת גם עקרונות המשפט החוקתי הישראלי.³⁹ דינים אלה מגדירים את חובותיה של מדינת ישראל ככוח כובש בגדה המערבית.

בפתחו של פרק זה נבחן את ההוראה המרכזית בתחיקה הצבאית המספקת את המסגרת החוקית לחלק גדול מהפלישות הצבאיות לבתים בגדה המערבית. בהמשך הפרק ננתח הוראות ספציפיות של מערכות הדינים החלות בגדה המערבית הכבושה, אשר יש להן רלוונטיות לבחינת חוקיות הפרקטיקה של פלישות צבאיות לבתים. לאורך הדוח כולו ייבחנו הוראות הדין הצבאי המאפשרות פלישות צבאיות לבתי פלסטינים ואופן יישומן בשטח, לאור הסטנדרטים שמציב המשפט הבינלאומי.⁴⁰

בקצרה נאמר כבר כעת כי המסגרת החוקית המאפשרת פלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית אינה כוללת אף אחד מהסייגים שמדינות דמוקרטיות גזרו על עצמן כדי להבטיח הגנה על זכויות הפרט. פועל יוצא מכך הוא שהפרקטיקה השגורה של פלישות צבאיות לבתי פלסטינים מהווה פגיעה חמורה בזכות לכבוד, בזכות לפרטיות ובזכויות אדם נוספות.

1. התחיקה הצבאית: מסגרת חוקית לכאורה המאפשרת פגיעה שרירותית ובלתי מידתית

הנסיבות שבהן כוחות הביטחון הישראליים - חיילים או שוטרים - רשאים להיכנס לבתים או למקומות אחרים בגדה המערבית למטרת חיפוש ולמטרות אחרות מוגדרות בסעיף 67 לצו בדבר הוראות ביטחון.

"קצין או חייל שקצין הרשהו לכך באופן כללי או באופן מיוחד, רשאים להיכנס בכל זמן, לכל מקום, כלי-רכב, כלי-שיט או כלי-טיס, שעלול להיות טעם לחשוד כי משתמשים בהם, או שהשתמשו בהם לכל מטרה, הפוגעת בשלום הציבור, בביטחון כוחות צה"ל, בקיום הסדר הציבורי, או למטרות התקוממות, מרד או מהומה, או

כניסה של נציגי רשויות אכיפת החוק לביתו הפרטי של אדם היא צעד חריג השמור למקרים יוצאי דופן. ההנחה היא שביתו של אדם הוא מבצרו, והכניסה אליו מהווה הפרה של פרטיותו וביטחונו האישי. בשל כך, מדינות דמוקרטיות נמנעות ככל הניתן מחדירה של הרשויות לרשות הפרט ומתנות כניסה כזו, ככלל, בקבלת צו משופט. הצו אמור לשמש חסם מפני שרירותיות בפעולת רשויות אכיפת החוק ומפני שימוש תכופ או בלתי נחוץ באמצעי חריג זה. העילות שבגינן ניתן לקבל צו ולהיכנס לביתו הפרטי של אדם נטות להיות מצומצמות ביותר, והן מאפשרות כניסה כזו רק כאשר הדבר הכרחי ומטרת הכניסה אינה יכולה להיות מושגת באמצעים אחרים.

ביטוי מוקדם לגישה הרואה בבית מקום שבו היחיד חופשי ומוגן מפני כוחות השלטון, אפשר למצוא בדברים הבאים, שנאמרו בבית הנבחרים האנגלי כבר ב-1763:

"בביתו, יוכל האדם העני ביותר להתנגד לכל כוחות הכתר. הבית עלול להיות שברירי - גגו עלול לרעוד; הרוח עלולה לנשוב דרכו; הסערה עלולה להיכנס; הגשם עלול להיכנס; אבל מלך אנגליה לא יוכל להיכנס! כל כוחו לא יעז לחצות את סף המשכן ההרוס".³⁸

הפרדת הרשויות - בין הרשות השופטת, האמונה על מתן ההרשאה (הצו) לרשות המבצעת, האמונה על בקשת ההרשאה ועל ביצוע הפעולה - יוצרת מנגנון המצמצם שימוש לרעה בסמכות ובכוח שבידי השלטון, ומאזן בין האינטרס הציבורי של אכיפת החוק ושמירה על הביטחון לבין זכויות הפרט וביטחונם האישי של האזרחים.

הגדה המערבית הכבושה בידי ישראל נתונה תחת משטר צבאי בלתי דמוקרטי. במסגרת משטר הכיבוש הזמני, את תפקידו של הריבון בשטח הכבוש ממלא המפקד הצבאי, והוא גם המחזיק בסמכויות החקיקה לגבי שטח זה. מעשה החקיקה נעשה באמצעות צווים צבאיים הנחתמים בידי המפקד הצבאי (מפקד פיקוד מרכז).

38. התרגום שלנו. במקור:

"The poorest man may, in his cottage, bid defiance to all the forces of the crown. It may be frail; its roof may shake; the wind may blow through it; the storm may enter; the rain may enter; but the king of England may not enter; all his force dares not cross the threshold of the ruined tenement." William Pitt, Earl of Chatham, speech, March 1763, in Lord Brougham, *Historical Sketches of Statesmen in the Time of George III* First Series (1845) vol. 1.

39. המשפט ההומניטרי הבינלאומי ודיני זכויות האדם הם מערכות של דינים בינלאומיים המשלימות זו את זו. בעוד שהמשפט הבינלאומי ההומניטרי חל בעת סכסוך מזוין וכולל בתוכו גם את דיני הכיבוש, דיני זכויות האדם חלים, עקרונית, בכל עת, כלומר בעתות שלום ובמהלך סכסוך מזוין. בהתאם לחובה שמטילים דיני הכיבוש על הכוח הכובש לשמר את המצב המשפטי הקיים בשטח הכבוש ככל האפשר, בגדה המערבית חל הדין שהיה קיים בה ערב הכיבוש (המורכב מרבדים של חקיקה עות'מאנית, מנדטורית וירדנית), שאליו נוספו במשך שנות הכיבוש הישראלי אלפי צווים שחוקק המפקד הצבאי. לבסוף, אף שחוקי מדינת ישראל אינם חלים בגדה המערבית, פעולותיהן של רשויות השלטון הישראליות מוגבלות על ידי המשפט המינהלי הישראלי גם כאשר הן פועלות מחוץ לגבולותיה הריבוניים של המדינה. לפיכך, המדינה ורשויותיה מחויבות לשקול בפעולותיהן בגדה המערבית את עקרונות המשפט המינהלי הישראלי.

40. לניתוח משפטי נרחב של ההוראה העוסקת בחיפוש בבתי פלסטינים, המספקת את המסגרת החוקית לרבות מהפלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית, הכולל בין היתר בחינה של ההוראה בראי הוראות המשפט הבינלאומי ומנקודת מבט של משפט משווה, ראו: בג"ץ 2189/20, **ראבעה עבד אלעזיז עבדאללה ואמד ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית**, **כתב עתירה**, 22.3.2020. בעת כתיבת דוח זה טרם ניתן פסק דין.

שיש מקום לחשוד בהם כי נמצא שם אדם שעבר על צו זה, או סחורות, חפצים, בעלי חיים, תעודות, הצפויים לתפיסה לפי צו זה ורשאים הם לחפש בכל מקום, כלי-רכב, כלי-שיט או כלי-טיס וכל אדם הנמצא בהם או היוצא מהם".⁴¹

התחיקה הצבאית אינה כוללת מנגנון הקובע שכניסה לבית תיעשה על פי צו שיפוטי (תוך החרגה כמקובל בכל שיטות המשפט של נסיבות דחופות שאינן סובלות דיחוי). לפיכך, השימוש בסמכות הרחבה והדרמטית לחדור לרשות הפרט נעשה בהחלטה של הגורם המופקד על הביצוע, כלומר הסמכות מופקדת (ומופקרת) בידי קציני צבא (ולעתים חיילים) נעדרי ידע וניסיון שיפוטי ובעלי נקודת מבט צבאית וצרה.

ביקורת שיפוטית נועדה להגביל את כוחה של הרשות המבצעת לחדור לרשות הפרט, באמצעות הפקדת ההרשאה לביצוע חדירה כזו בידי גורם שיפוטי חיצוני, האמור לשקול את האינטרס הציבורי המוצג לו על ידי הגוף המבקש אל מול האינטרס של הגנה על זכויותיו של היחיד. חשיבותה של הביקורת השיפוטית להגנה על חירויות הפרט הודגשה בשורה ארוכה של פסקי דין. כך למשל, בעתירה שעסקה במעצרים מינהליים קבע נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק:

"קיומה של ביקורת שיפוטית על החלטת הרשות, תוך בדיקת שיקוליה והאיזון שבין המגמות האמורות לעיל, הוא המבטיח כי האיזון האמור יישמר, וכי הפגיעה בזכויות הפרט תהא לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש".⁴²

השופט יצחק עמית עמד אף הוא על חשיבותה של הביקורת השיפוטית, לא רק בהקשר של מעצרים אלא אף כשהדבר נוגע לחיפוש ותפיסה של רכוש על ידי המדינה:

"כאשר במעצר עסקינן, דרך המלך היא מעצר באמצעות צו שיפוטי [...] בדומה, כך גם לגבי תפיסת רכוש. דרך המלך היא תפיסה באמצעות צו חיפוש ותפיסה [...]. והחריג הוא תפיסה שלא מכוח צו. אלו עקרונות יסוד שנומדים בבסיס שיטתנו המשפטית".⁴³

ללא מנגנון ביקורת חיצוני אין הפרדה בין הגורם המחליט על ביצוע החיפוש לבין הגורם המבצע, ולפיכך הסכנה להפרה של האיזון בין האינטרס הציבורי בכניסה לבית לבין ההגנה על פרטיותם של יושביו, ואף הסכנה לשימוש בסמכות משיקולים זרים - הופכות לוודאיות.

הנסיבות והעילות שמכוחן ניתן לפלוש לבית על פי סעיף 67 הן כלליות, עמומות ורחבות מאוד. יתר על כן, הסעיף מציב רף נמוך מאוד של חשדות שכמעט כל פעולה (ולא רק עבירה פלילית) יכולה להיכנס בגדרם ולשמש הצדקה להיכנס לבית. הגורם שבסמכותו לקבוע אם מתקיימים התנאים הכלליים האלה הוא כל "קצין או חייל שקצין הרשהו לכך" (ראו גם פרק א.1 בחלק השני).

התוצאה הקשה של כל אלו היא סמכות קיצונית ורחבה, ללא כל מגבלה ממשית וללא בקרה חיצונית, עד כדי היותה סמכות מוחלטת הלכה למעשה. התוצאה הבלתי נמנעת של השימוש בסמכות זו היא פגיעה בלתי מידתית ושרירותית בכבוד ובפרטיות של פלסטינים שנוחות הצבא פולשים לביתם.

הסמכות הקבועה בתחיקה הצבאית (סעיף 67) מפירה נורמות בסדר גבוה ממנה: את הוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי (דיני הכיבוש) ואת דיני זכויות האדם. לפיכך מדובר בהוראות חוק שאינה עומדת בדרישות דיני הכיבוש המסמיכים את המפקד הצבאי לחוקק בשטח הכבוש, ומכאן שיש להטיל ספק בעצם חוקיותה. יתרה מכך, הקניית סמכויות חיפוש כה נרחבות וחסרות בלמים כמוה כלקונה משפטית (חֶסֶר בדין) בתחיקה הצבאית. היעדרם הכמעט מוחלט של תנאים ועילות לחיפוש אינו מבטא הֶסְדֵּר אלא היעדרו של הסדר. משמעות חסר זה - בהינתן עיקרון החוקיות שלפיו לרשות אסור לעשות דבר שהיא אינה מוסמכת מפורשות בחוק לעשותו - היא שהדין כלל אינו מכיל הסמכה לפעולת החיפוש.

נוסף לפגמים המהותיים הנוצרים ממסגרת חוקית המעניקה הרשאה כה רחבה לביצוע פלישות (היעדר עילות מוגדרות ומבחנים ברורים להתקיימותן), התחיקה הצבאית גם אינה מסדירה את האופן שבו יש לבצען, ואת ההגנה על זכויותיהם של מי שעלולים להיפגע במהלכן. על פי רוב המערכת הצבאית אינה פועלת כדי להטמיע בקרב החיילים ולאכוף עליהם את הנהלים הדלים שכן קיימים ביחס לפלישות לבתים. היעדר מגבלות על עצם ההחלטה לפלוש לבית, יחד עם מיעוט הנחיות שנועדו להגן על יושביו, יוצרים פרקטיקה פוגענית באורח קיצוני הרומסת ברגל גסה את זכויותיהם של הפלסטינים.

הפגיעה הרחבה שתתואר בפירוט בהמשך דוח זה היא תולדה של מסגרת חוקית לכאורה, המעניקה חירות כמעט מוחלטת לצבא לפגוע בזכויותיהם של הפלסטינים.

41. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 67.

42. עמ"מ 10/94 פלונים נ' שר הביטחון, פסק דין, 13.11.1997. פס' 7; בג"ץ 3239/02 מערב ואח' נ' כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פסק דין, 5.2.2003, פס' 32.

43. רע"פ 4526/18, שאול אלוביץ' נ' מדינת ישראל, פסק דין, 5.8.2018.

2. פלישות צבאיות לבתים בדין הבינלאומי והישראלי

המשפט ההומניטרי הבינלאומי ודיני זכויות האדם הבינלאומיים הינם מערכות דינים בינלאומיים המשלימות זו את זו שנועדו להגן על חייהם, בריאותם וכבודם של יחידים. המשפט ההומניטרי הבינלאומי, הידוע גם כדיני הלחימה ומכיל בתוכו גם את דיני הכיבוש, חל בעת סכסוך מזוין ומטרתו לצמצם את הפגיעה בבני אדם. לעומתו, דיני זכויות האדם חלים עקרונית בכל עת, כלומר בעתות שלום ובמהלך סכסוכים מזוינים.

דיני הכיבוש, דיני זכויות האדם והמשפט הישראלי מעניקים חשיבות רבה לביצוע של **הזכות לכבוד** כזכות בסיסית ושל **הזכות לפרטיות** כנדבך מרכזי בתוכה. את החשיבות הניתנת לזכויות אלה ניתן לראות כהגנה מפני חדירה בלתי מוצדקת של גופי השלטון לרשות הפרט. לצד זאת, מסגרות דינים אלו מעניקות הגנות מיוחדות לילדים ואוסרות על ענישה קולקטיבית, הרתעה, הפחדה והשלטת טרור.

בדין ההומניטרי הבינלאומי **לא קיים איסור מפורש על ביצוע פשיטות** על בתיהם של האנשים המוגנים (אוכלוסייה הנתונה תחת כיבוש צבאי),⁴⁴ להבדיל מאיסורים מפורשים על ענישה קולקטיבית או על ביה למשל. עם זאת, עקרון החוקיות הקובע שסמכויות הרשות קבועות בדין וכל מה שלא הותר לרשות - אסור, מחייב הסמכה מפורשת כדי שפעולה מסוימת של הרשות תהיה חוקית. הדבר נכון במיוחד כאשר פעולה מסוימת של הרשות פוגעת בזכויות יסוד של אזרחים.

את ההסמכה לביצוע פלישה לבתים יש לחפש כמובן בדיני הכיבוש החלים בגדה המערבית, אך בנסיבות מסוימות גם בדיני הלחימה (דיני העימות המזוין) המעניקים לצבא סמכויות נרחבות, ובכלל זאת סמכות לפלוש לבתים בהקשר של לחימה. כאשר מדובר בפלישות לבתים לצורך חיפוש או מעצר, שהן חלק מפעילות לאכיפת חוק, ההסמכה מצויה בתקנה 43 לתקנות האג המעניקה לצבא הכובש את הסמכויות הנדרשות לשם השבת הסדר והביטחון.⁴⁵ היות שפלישה לבתים יוצרת פגיעה קשה בכבוד האדם ובזכות לפרטיות של שוכני הבתים - זכויות המעוגנות הן במשפט ההומניטרי הבינלאומי והן בדיני זכויות האדם הבינלאומיים - לא די בהסמכה כללית כגון זו הקבועה בתקנה 43, אלא נדרש איזון בין האינטרס הציבורי להיכנס למרחב הפרטי לבין האינטרס המובהק של הגנה על זכויות הפרט. מכאן שעל מדינת ישראל ועל המפקד הצבאי בגדה המערבית חלה

החובה לוודא שהפגיעה בזכויות הנכבשים לא תיעשה באופן בלתי מידתי או שרירותי - קרי ללא עילה המצדיקה אותה וללא בסיס ראייתי היוצר חשד המצדיק פגיעה.

אם כן, פגיעה בזכויות האמורות מותרת רק כאשר היא מבוססת על חשד קונקרטי ונעשית לתכלית ראויה ובאופן שהפגיעה הנגרמת תהיה מצומצמת ככל האפשר. כדי שהפגיעה תהיה מידתית, על האמצעי להשגת התכלית להיות מותאם לה, מבין מגוון האמצעים שניתן לנקוט להגשמת המטרה יש לנקוט באמצעי שפגיעתו פחותה, ועל הנזק לכבוד שנגרם כתוצאה מהאמצעי שנקט לעמוד ביחס ראוי לתועלת הצומחת ממנו.⁴⁶ למרות זאת, דוח זה מלמד שישראל פוגעת באופן שגרתי בזכויות אלה לא בהתבסס על חשד קונקרטי, ובאופן שאינו עולה בקנה אחד עם עקרון המידתיות.

נעיר כי לכאורה ניתן לטעון שדיני הלחימה, המעניקים לצבא סמכויות נרחבות בעת עימות מזוין בהתאם לצרכים הצבאיים, מסמיכים את הצבא הישראלי לפלוש לבתי פלסטינים. ואולם דוח זה מתמקד בפעולות שישראל מבצעת כחלק **משגרת הכיבוש בגדה המערבית**, שאינה שגרה של לחימה, ועיקר הפעולות המתוארות בו נעשות תחת המסגרת החוקית המחייבת את הכוח הכובש לשמור על הסדר או לאכוף את החוק, ולא כחלק ממצב של לחימה. לפיכך, דיני הלחימה אינם מהווים מקור חוקי לגיטימי לרוב המכריע של הפעולות שיתוארו כאן.

הזכות לכבוד ולפרטיות במשפט ההומניטרי הבינלאומי

כבוד האדם הוא ערך המבטא את ההכרה באנושיותו של כל אדם ולאורה את התפיסה שכל בני האדם ראויים ליחס מכבד. ערך זה תורגם לעיקרון משפטי בדמותה של הזכות לכבוד, הנחשבת לעומדת ביסודן של כל זכויות האדם הבסיסיות והאוניברסליות. משמעה היא כי יש להבטיח לכל אדם תנאי חיים המאפשרים את מימוש זכויותיו הבסיסיות, וכי אין להתייחס לאדם ככלי או אמצעי.⁴⁷ מן הזכות לכבוד נגזרות זכויות אדם נוספות כגון הזכות לחיים, הזכות לשלמות הגוף, הזכות לביטחון אישי, הזכות לקניין, הזכות לשוויון והזכות לפרטיות.

המשפט ההומניטרי הבינלאומי מכיר בחשיבותה של הזכות לכבוד, ועיגן אותה באמנות המרכזיות: סעיף 46 לתקנות האג קובע, בין היתר, כי "יש לכבד את כבוד המשפחה וזכויותיה, חיי אדם, רכוש פרטי, וכן את אמונות הדת ומנהגי הפולחן".⁴⁸ סעיף 27 לאמנת ז'נבה הרביעית מורה לכוח הכובש לשמור על כבוד האדם של האנשים המוגנים:

44. אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת מלחמה וההוראות המינהגיות הקבועות בפרוטוקולים הנלווים לה מתוות כללים שנועדו להגן על אזרחים שמצאו עצמם בידי הצד היריב, ובכלל זאת אוכלוסייה אזרחית המצויה בשטח שנכבש על ידי הצד האחר לסכסוך. האמנה קובעת כי אזרחים אלה הינם "אנשים מוגנים". **אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה** (1949), סעיף 4.

45. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 43 לתקנות הנלוות.

46. מבחן זה מכונה לעתים "מידתיות במובן הצר". על מבחני המידתיות במשפט הבינלאומי ראו: בג"ץ 7957/04 **מראעבה נ' ראש ממשלת ישראל**, פסק דין, פס' 30.

47. ראו למשל: אהרון ברק, "כבוד האדם", **המשפט**, ז', 2002.

48. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 46 לתקנות הנלוות.

"מוגנים זכאים בכל הנסיבות ליחס של דרך ארץ לגופם, לכבודם, לזכויותיהם המשפחתיות, לאמונתם ולפולחנם, לנימוסיהם ולמנהגיהם. היחס אליהם יהא תמיד אנושי, והם יוגנו במיוחד מפני כל מעשה אלימות או איומי אלימות ומפני עלבונות וסקרנות הרבים [...]"⁴⁹

סעיף זה קובע את עיקרון היחס ההומני לו זכאים אנשים מוגנים: יש לכבד ולהימנע מפגיעה שרירותית בגופם, בביתם הפרטי, בשגרת החיים, בחיי המשפחה, בדתם ובנורמות החברתיות והתרבותיות שלהם. הסעיף נתפס כמרכז את עקרונות היסוד של "חוק ז'נבה" - עקרון קדושת חייו וכבודו של אדם והכרה בזכויות הבסיסיות הנגזרות ממנו, המובטחות לכל אדם.⁵⁰

גם מי שמעורבים בפעילות עוינת כלפי הכוח הכובש נחשבים "אנשים מוגנים" מכוח אמנת ז'נבה הרביעית, ולכן הוראות סעיף 27 חלות גם כלפיהם. עם זאת, ההגנות שלהן הם זכאים מוגבלות ויש לאזן עם שיקולי הביטחון של הכוח הכובש.⁵¹

הזכות לפרטיות ולצנעת הפרט מהווה מופע מרכזי של הזכות לכבוד, היא נגזרת שלה ומבטיחה את קיומה. ככלל, היא עוסקת בשליטה של האדם על היחידה האוטונומית שלו.⁵² נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט אהרון ברק, תיאר את הזכות לפרטיות כ"מותחת את הקו בין הפרט לבין הכלל, בין האני לבין החברה. היא משרטטת מתחם אשר בו מניחים את הפרט לנפשו, לפיתוח האני שלו, בלא מעורבות הזולת".⁵³

על פי הדין ההומניטרי הבינלאומי, סעיף 27 שהוזכר לעיל קובע כי על הכוח הכובש להימנע מפגיעות שרירותיות הן בבית הפרטי, הן בשגרת החיים והן בנורמות החברתיות, הדתיות והתרבותיות של

האנשים המוגנים. כמו כן מחויב הכוח הכובש ביחס אנושי כלפי האנשים המוגנים ובהגנה עליהם מפני אלימות, אימים באלימות, סקרנות הרבים ופגיעות נוספות בכבודם.⁵⁴

עיקרון המידתיות (פרופורציונליות) בדיני הלחימה⁵⁵ קובע כי אין להתיר פעולה צבאית הצפויה לגרור פגיעה באינטרסים ההומניטריים במקרה שבו הפגיעה עומדת ביחס בלתי מידתי לתועלת הצבאית אשר צפויה להיות מופקת מן הפעולה. כלומר, חובה על הכוח הצבאי לאזן בין הפגיעה הצפויה לבין התועלת הצבאית הקונקרטית והישירה שלה מצפה הכוח יוזם הפעולה.⁵⁶

הזכות לכבוד ולפרטיות בדיני זכויות האדם הבינלאומיים

גם בדיני זכויות האדם הבינלאומיים קיבל כבוד האדם מעמד מרכזי כבר בהכרזה האוניברסלית לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, והוא משמש כערך העליון הנמצא בליבן של כל זכויות האדם האוניברסליות האחרות. בהקשר של הזכות לפרטיות ההכרזה קובעת כי: "לא יהא אדם נתון להתערבות שרירותית בחייו הפרטיים, במשפחתו, במעונו, בחליפת המכתבים שלו ולא לפגיעה בכבודו או בשמו הטוב [...]"⁵⁷.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות אוסרת על התערבות שרירותית (Arbitrary) של המדינה בזכות לפרטיות, וקובעת בסעיף 17 כי "לא יהיה אדם נתון להתערבות שרירותית או בלתי-חוקית בצנעת הפרט שלו, במשפחתו, בביתו או בתכתובתו, או לפגיעות בלתי חוקיות בכבודו או בשמו הטוב".⁵⁸ ועדת האו"ם לזכויות אדם, האחראית על יישום אמנה זו, קבעה כי פגיעה בזכויות המעוגנות בסעיף 17 היא בלתי חוקית, גם כשהיא נעשית על בסיס הוראה של חוק מדינתי, אם החוק המדינתי אינו דורש בחינה של

49. אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה (1949), סעיף 27. עמדתה הרשמית של ישראל היא כי אמנת ז'נבה הרביעית אינה חלה בגדה המערבית, אך היא רואה עצמה מחויבת ליישם את ההוראות ההומניטריות של האמנה. עמדה זו אינה מקובלת על הקהילה הבינלאומית ועל מרבית המשפטנים הבינלאומיים העוסקים בתחום, הסבורים כי אמנת ז'נבה הרביעית דווקא חלה בגדה המערבית הכבושה בידי ישראל.

50. אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה (1949), סעיף 5; ארנה בן-נפתלי, יובל שני, המשפט הבינלאומי בין מלחמה לשלום, הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב, 2006.

52. מיכאל בירנהק, "שליטה והסכמה: הבסיס העיוני של הזכות לפרטיות", משפט וממשל, יא 1, 2007.

53. בג"ץ 2481/93 דיין נ' מפקד מחוז ירושלים ואח', פסק דין, 1994, פס' 16.

54. אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה (1949), סעיף 27.

55. בדיני הלחימה המודרניים ניתן להצביע על ארבעה עקרונות מרכזיים בעלי חשיבות מכרעת בכל הנוגע להגנה על אינטרסים הומניטריים: עקרון הצורך הצבאי, עקרון ההבחנה, עקרון מניעת סבל מיותר ועיקרון המידתיות - הרלוונטי לענייננו. עקרונות אלה עומדים בבסיס הוראות ספציפיות רבות המצויות באמנות השונות, וניתן לראות בהם משום כללים מנהגיים מחייבים. על כן יש לפרש את ההוראות לאורם ובמקרים מסוימים ניתן לחלץ כללי פעולה ספציפיים מתוך העקרונות האלה. ראו: ארנה בן נפתלי ויובל שני, המשפט הבינלאומי בין מלחמה לשלום, הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב, 2006, עמ' 146-158.

56. אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה (1949), סעיף 51(ב) לפרוטוקול הראשון הנלווה לאמנה (1977).

57. הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (1948), סעיף 12.

58. אמנה בינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, (1966), סעיף 17.

59. UN, The Office of the High Commissioner for Human Rights, CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), para 4; Toonen v. Australia, CCPR/C/50/D/1992/488 at para 8.3, UN Human Rights Committee, 1994.

מידתיות הפגיעה. השימוש במונח שרירותיות נועד להבטיח שגם אם הפגיעה נעשית מכוח החוק, הרי שעליה להיעשות בהתאם להוראות, למטרות וליעדים של האמנה, ועליה להיות סבירה ומותאמת לנסיבות הספציפיות. פגיעה שאינה עולה בקנה אחד עם אלה - תיחשב פגיעה שרירותית.⁵⁹

ועדת האו"ם לזכויות אדם מפרשת את המילה שרירותיות באופן המתיר אך ורק פגיעות **סבירות** בזכויות אדם - ניסוח שמאפשר לראות בסבירות ובמידתיות מבחנים רלוונטיים לאופן יישום סעיפי האמנה.⁶⁰ הוועדה מפרשת את **הדרישה לסבירות** כמניחה שכל פגיעה בפרטיות צריכה להיות **מידתית** ביחס לתכלית המקווה ונחוצה בנסיבות של כל מקרה ומקרה.⁶¹ כאמור, **עיקרון המידתיות** (הפרופורציונליות) מבקש לאזן בין זכויות הפרט לאינטרסים של הכלל. במשפט הבינלאומי עיקרון המידתיות מהווה הגבלה חשובה על האופן שבו מדינות מפעילות את כוחן ואת סמכויותיהן. דיני זכויות האדם מחייבים כל מדינה המגבילה את זכויות תושביה להצדיק את נחיצות ההגבלה ואת מידתיותה.⁶²

בנוגע לביצוע חיפוש בביתו של אדם, פרשנות הוועדה קובעת כי אלו צריכים להיות מוגבלים לחיפוש של **ראיות נחוצות ואין להרשות שיגיעו לכדי הטרה**.⁶³

האמנה האירופית לזכויות אדם (ECHR) קובעת גם היא כי לכל אדם יש זכות כי פרטיותו לא תיפגע, אלא כאשר פגיעה זו נעשית בהתאם לחוק ובנסיבות מוגבלות.⁶⁴ בשורה של פסקי דין קבע בית הדין האירופי לזכויות אדם כי פגיעה בפרטיות שאינה מבוססת על ראיות המקימות חשד ממשי וקונקרטי אינה מידתית, ופגיעה בלתי מידתית בפרטיות היא פגיעה שרירותית ולפיכך בלתי חוקית.

כך למשל נקבע כי סמכויות עיכוב וחיפוש ללא חשד סביר, אך שהופעלו מכוח החוק המקומי, מהוות הפרה של הזכות לפרטיות; וכי התערבות חוקית בפרטיות חייבת להיות מידתית ביחס למטרת החוק.⁶⁵ בפסק דין אחר קבע בית הדין כי אין די בחשד ערטילאי כדי להצדיק חדירה לבית פרטי וחיפוש בו, גם אם זה נעשה מכוחו של צו חיפוש; וכי פעולה שבה המשטרה לא נקטה צעדים בסיסיים כדי לקשור בין כתובת הפשיטה לבין חשוד אינה יכולה להיחשב לסבירה, ומשכך למידתית.⁶⁶ בשתי פרשות נוספות קבע בית הדין כי חיפוש שנערך מכוח צו שיפוטי שנוסח בצורה רחבה עד שאיפשר תפיסה של מסמכים ללא כל הגבלה, אינו יכול להיחשב למידתי;⁶⁷ וכי חיפוש ותפיסה של רכוש שבוצעו מכוח צו שיפוטי שבו לא פורטה המטרה שלשמה הוצא הצו, גם הם אינם יכולים להיחשב למידתיים ול"הכרחיים בחברה דמוקרטית".⁶⁸

הזכות לפרטיות במשפט המינהלי והחוקתי הישראלי

המשפט המינהלי הישראלי מחייב כיבוד זכויות אדם על ידי הרשויות הישראליות ודורש כי פעולות מינהליות פוגעניות תיעשנה בהליך הוגן ולאור עקרונות המידתיות והאיסור על שרירותיות.⁶⁹

במשפט הישראלי הזכות לפרטיות מהווה זכות יסוד והיא מנויה במפורש בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו הקובע כי: (א) כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו. (ב) אין נכנסים לרשות היחיד שלא בהסכמתו. (ג) אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של אדם, על גופו, בגופו או בכליו. (ד) אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.⁷⁰

היקפה של הזכות לפרטיות אינו מוגדר דיו והיא לוקה בעמימות מובנית.⁷¹ עם זאת, הפסיקה קובעת כי בשל מעמדה כזכות חוקתית יש לפרשה מתוך תפיסה רחבה ו"נדיבה" ולא באופן טכני.⁷²

60. יובל שני, "השימוש בעיקרון המידתיות במשפט הבינלאומי", **המכון הישראלי לדמוקרטיה**, מחקר מדיניות 75, ירושלים, יוני 2009. עמ' 27.

61. **Toonen v. Australia**, CCPR/C/50/D/1992/488 at para 8.3, UN Human Rights Committee, 1994.

"The Committee interprets the requirement of reasonableness to imply that any interference with privacy must be proportional to the end sought and be necessary in the circumstances of any given case". בפרשה זו נדונה התאמה לאמנה של חקיקה מדינתית האוסרת על משכב זכר בהסכמה בין בגירים.

62. יובל שני, **השימוש בעיקרון המידתיות במשפט הבינלאומי**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2009.

63. UN, The Office of the High Commissioner for Human Rights, **CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy)**, para 8.

64. **Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms** [the European Convention on Human Rights - ECHR] (1950), Article 8.

65. **Gillan and Quinton v. United Kingdom** 4158/05 ECHR, January 2010. בפרשה זו פנו לבית הדין האירופי לזכויות אדם שני אזרחים בריטים

בטענה שהמשטרה הפעילה נגדם סמכויות עיכוב וחיפוש באופן שהפר את זכויותיהם המוגנות באמנה האירופית לזכויות אדם. השניים עוכבו ונערכ עליהם חיפוש כאשר היו בדרכם לאירוע מחאה נגד תערוכה בינלאומית לציד ומערכות הגנה שהתקיימה בלונדון. בית הדין קבע, בין היתר, כי החוק הבריטי שמכוחו בוצע החיפוש הפר את סעיף 8 לאמנה העוסק, כאמור, בזכות לפרטיות.

66. **Keegan v. The United Kingdom**, 28867/03 ECHR, July 2006. בפרשה זו בני זוג - אזרח אירלנד ואזרחית בריטניה - וילדיהם פנו לבית הדין האירופי

לזכויות אדם, לאחר שהמשטרה פשטה על ביתם בליברפול. הפשיטה נערכה עם צו חיפוש שניתן על ידי שופט, לאחר שבלש משטרה העיד בפניו בשבועה כי ישנו חשד סביר שבאחזקתו של האדם המתגורר בכתובת זו נמצא שלל שננגב בסדרה של מקרי שוד מזוין שהתרחשו בעיר. האדם שהמשטרה חשדה כי היה מעורב במקרי השוד לא התגורר בכתובת שבה בוצע החיפוש. בית הדין קבע, בין השאר, כי המשטרה הפרה את סעיף 8 לאמנה בכך שלא נקטה בצעדים בסיסיים כדי לוודא את הקשר בין הכתובת לעבירה הנחקרת.

67. **Niemietz v. Germany**, 13710/88, ECHR, December 1992. בפרשה זו עורך דין תושב גרמניה פנה לבית הדין לאחר שבמשרדו נערך חיפוש עם צו

שניתן לאחר ששותפו למשרד סירב למסור פרטים לגבי חשוד בעבירה (מדובר בעבירה קלה יחסית שעונשה עד שנת מאסר או קנס). בית הדין קבע כי החיפוש מהווה הפרה של סעיף 8 לאמנה בשל העובדה שהצו נוסח באופן רחב והתיר חיפוש ותפיסה של "מסמכים" ללא כל הגבלה.

68. **Robathin v. Austria**, 30457/06, ECHR, July 2012. בפרשה זו עורך דין תושב אוסטריה שנפתחו נגדו הליכים פליליים בחשד לגניבה חמורה, הוגאה חמורה ומעילה פנה לבית הדין לאחר שבמשרדו נערך חיפוש עם צו משופט, שהתיר בין היתר חיפוש ותפיסה של כל המידע האלקטרוני במשרד. התובע זוכה בסופו של דבר מכל החשדות נגדו. בית הדין קבע כי החיפוש מהווה הפרה של סעיף 8 לאמנה משום שהצו לא הוגבל לחיפוש ותפיסה של מידע שיש לו קשר כלשהו לביצוע העבירות שבהן נחשד התובע.

69. ראו למשל: בג"ץ 3477/95 **בן-עטיה נ' שר החינוך, התרבות והספורט**, פסק דין, בג"ץ 4638/07 **חברת אלסקא אלמבורק בע"מ נ' חברת החשמל לישראל**, פסק דין, 2007; בג"ץ 2056/04 **מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל**, פסק דין, 2004.

בפסק הדין בפרשת דיין תיאר המשנה לנשיא בית המשפט העליון (כתוארו אז), השופט אהרון ברק, את חשיבותה של השמירה על הפרטיות:

"ניתן לקבוע כי הזכות החוקתית משתרעת, בין השאר - ובלא כל ניסיון להקיף את הזכות על כל היבטיה - על זכותו של אדם לנהל את אורח החיים שבו חפץ בדל"ת אמות ביתו, בלא הפרעה מבחוץ. ביתו של אדם הוא מבצרו, ובגדריו הוא זכאי לכך כי יניחו אל עצמו, לפיתוח האוטונומיה של הרצון הפרטי שלו".⁷³

מאז שנחקק חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (ב-1992) התבססה הזכות לפרטיות בשורה הראשונה של זכויות האדם בישראל, לצד זכויות נוספות כגון הזכות לחיים.⁷⁴ בפסק הדין בפרשת פלונית קבע השופט ברק כי: "הזכות לפרטיות היא מהחשובות שבזכויות האדם בישראל [...] היא מוכרת על ידי המשפט המקובל הישראלי כזכות אדם [...]". ב-1992 חל שינוי מהותי במעמדה של הזכות לפרטיות [...] אכן מכוחו של חוק היסוד הפכה הפרטיות לזכות חוקתית על-חוקית. כל רשות מרשויות השלטון [...] חייבת לכבדה".⁷⁵

אף על פי שחוקי היסוד הישראליים אינם חלים באופן ישיר בשטחים הכבושים - כשמדובר בפלסטינים, הם מגבילים את פעולת הרשויות הישראליות בכל מקום, ובכלל זאת גם את פעולתן בגדה המערבית. על המפקד הצבאי חלה חובה לכבד את זכויותיו החוקתיות של כל אדם שכלפיו מופעלת סמכות שלטונית של מדינת ישראל, ללא תלות באזרחותו ובמקום הפעילות.⁷⁶

הגנות מיוחדות על ילדים

אחד המאפיינים המייחדים פלישות לבתים בהשוואה לפעולות צבאיות אחרות הוא העובדה שהן משפיעות על חייהם של כלל בני המשפחה, ובכלל זה על ילדים ובני נוער הנחשפים אליהן. בהתאם לכך, יש לבחון פעולות אלה גם לאור ההגנות המיוחדות החלות על ילדים במשפט הבינלאומי.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד (1989) היא המסמך הבינלאומי הבולט והמקיף ביותר בתחום זכויותיהם של ילדים. האמנה מהווה חלק מהמשפט הבינלאומי הפומבי ולכן מחייבת את המדינות החתומות עליה, בהן ישראל שאישרה את האמנה ב-1991. נוסף לאמנה לזכויות הילד, גם באמנת ז'נבה הרביעית נכללו כמה הגנות מיוחדות על זכויותיהם של ילדים.

לאמנה לזכויות הילד ארבעה עקרונות מרכזיים: עיקרון השוויון; עיקרון טובת הילד; עיקרון החיים, ההישרדות וההתפתחות; ועיקרון השתתפות ילדים בהחלטות הנוגעות לחייהם.⁷⁷ מלבד זאת, האמנה שמה דגש מיוחד על כבוד הילד ומקיימה הגנה מיוחדת על פרטיותם של ילדים, וקובעת כי ילד "לא יהא נתון להתערבות שרירותית או בלתי חוקית בפרטיותו, משפחתו ביתו או תכתובתו".⁷⁸

הזכויות המעוגנות באמנה נתונות לכל הילדים באשר הם ילדים ובאשר הם בני אדם, ואין הענקתן לילדים מותנית בכך שיהיו אזרחים, תושבים או בעלי כל מעמד אחר.⁷⁹ סעיף 2 לאמנה קובע כי "המדינות החברות יכבדו ויבטיחו את הזכויות המפורטות באמנה זו לכל ילד בתחום שיפוטן [...]". אף על פי כן, ישראל גורסת כי האמנה אינה חלה בגדה המערבית, בהתאם לעמדתה הכללית בנוגע לאי תחולת דיני זכויות האדם באזור זה.⁸⁰ נזכיר כי עמדתן של הקהילה המשפטית והקהילה הבינלאומית, כמו גם עמדתנו, היא כי דיני זכויות האדם כולם, ובכללם גם האמנה לזכויות הילד, חלים בגדה המערבית ומחייבים את הרשויות הישראליות.⁸¹

איסור על ענישה קולקטיבית, הפחדה והשלטת טרור

סעיף 33 לאמנת ז'נבה הרביעית אוסר מפורשות על ענישה קולקטיבית:

"שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. עונשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או השלטת טרור אסורים. הביזה אסורה. מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם אסורים".⁸²

70. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, סעיף 7.

71. מיכאל בירנהק, "שליטה והסכמה: הבסיס העיוני של הזכות לפרטיות", **משפט וממשל**, יא 1, 2007.

72. בג"ץ 2418/93 **דיין נ' מפקד מחוז ירושלים**, פסק דין, 1994. פס' 16.

73. בג"ץ 2418/93 **דיין נ' מפקד מחוז ירושלים**, פסק דין, 1994. פס' 16.

74. עומר טנא, "הזכות לפרטיות בעקבות חוק יסוד כבוד האדם: מהפך מושגי, חוקתי ורגולטורי", **קרית המשפט**, ח', 2009.

75. בג"ץ 6650/04 **פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בנתניה**, פסק דין, 2006. פס' 9-8. [ההדגשות הוספו].

76. יעל רונן, "תחולתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בגדה המערבית", **שערי משפט** ז', תשע"ד (2014). בג"ץ 1308/17 **עיריית סילוואד ואח' נ' הכנסת ואח'**, בקשת הצטרפות כ"ידיד בית המשפט", מרץ 2017 (הוגשה על ידי 28 משפטנים בכירים באמצעות הקליניקה לזכויות אדם בינלאומיות בפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים).

77. משרד המשפטים, הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, **דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי**, פברואר 2003, עמ' 28.

78. **אמנה בדבר זכויות הילד** (1989) סעיף 16.

79. משרד המשפטים, הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, **דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי**, פברואר 2003; **אמנה בדבר זכויות הילד** (1989), סעיף 2.

80. בדיווחיה לוועדת האו"ם לזכויות הילד מדינת ישראל אינה מדווחת על מצב זכויותיהם של ילדים פלסטינים, גם כשהדברים אמורים בתחומים המצויים ישירות תחת אחריותה ופעולתה (כגון מעצר וכליאה של ילדים בבתי כלא צבאיים או שפיטתם במערכת המשפט הצבאית). ראו למשל דבריו של אביתר מנור, הנציג הקבוע של ישראל במשרד האו"ם בז'נבה. **Committee on the Rights of the Child Reviews Report of Israel**, United Nations Office, Geneva, June 2013.

חלקו הראשון של סעיף 33 עוסק בעיקרון האחריות האישית והוא מגלם בחוק הבינלאומי את אחד העקרונות הכלליים של המשפט הפלילי, לפיו אחריות עונשית היא אישית מטבעה. הסעיף משלים וממשיך את האיסור על ענישה קולקטיבית שמצוי גם בתקנות האג.⁸³ אך בעוד שאמנת האג לא שללה לחלוטין את האפשרות שהקהילה נושאת באחריות מסוימת, האיסור שקובעת אמנת ז'נבה על ענישה קולקטיבית, המופיע בחלקו השני של סעיף 33, הוא ברור ומוחלט. האיסור על ענישה קולקטיבית מכונן לענישה מכל סוג המוטלת על אדם או על קבוצת אנשים בעקבות מעשים שהם אינם אחראים להם (להבדיל מענישה על פי חוק העונשין שקבע בית משפט בהליך הוגן).

הסעיף יוצר זיקה ברורה בין ענישה קיבוצית לבין שימוש באמצעי הפחדה והשלטת טרור, וכורך יחד את האיסור על מעשים אלה. לעניינינו חשוב לציין כי לפי פרשנות הצלב האדום לאמנת ז'נבה (פרשנות המקובלת כמייבבת) אין להשתמש בפרקטיקות אלה כדי להרתיע מהשתתפות בפעולות התנגדות לשלטון הצבאי. זאת הן משום שפגיעתן בחפים מפשע ובאשמים כאחד מנוגדת לעקרונות האנושיות והצדק, והן משום שלפעולות אלה אפקט הפוך - הן נוטות לחזק את ההתנגדות במקום לדכא אותה. חלקו האחרון של הסעיף אוסר גם על ביצוע מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם.⁸⁴

ענישה קולקטיבית עומדת בסתירה לזכות לחירות ולזכות למשפט הוגן הקבועות באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות. כמו כן, ביטויים מסוימים של ענישה קולקטיבית עלולים להיחשב עונש בלתי אנושי, אכזרי או משפיל, שנאסר באמנה זו ובאמנה נגד עינויים.⁸⁵

כל פלישה לבית כוללת פגיעה קולקטיבית כלשהי, משום שהפעולה פוגעת בכל מי שמתגוררים בבית. לגבי חלק מהפלישות הצבאיות לבתים בגדה המערבית קיים קושי לקבוע אם פגיעתן הקולקטיבית מהווה ענישה קיבוצית. כך למשל, בפלישות לצורך חיפוש או מעצר, על פניו לא מדובר בענישה קיבוצית, והפגיעה הקולקטיבית הינה

תוצר לוואי. עם זאת, בחלק מהמקרים פעולות הפלישה לבתים בגדה מעלות חשד ממשי להפרה של סעיף 33 לאמנת ז'נבה, לאור פרשנות הצלב האדום לסעיף זה. כך גם לגבי פלישות שנעשות במטרה להפעיל לחץ על פרטים או על קהילה לצורך דיכוי והרתעה מפני השתתפות בפעילות התנגדות ומחאה, וכך לגבי פלישות רחבות היקף המתבצעות בתוך כפרים או שכונות שלמות לשם הפגנת נוכחות או למטרות כלליות אחרות, ללא חשד קונקרטי כלפי דיירי הבתים שאלהם חוזרים החיילים.

סיכון לחיים, לגוף ולרכוש

סעיף 46 לתקנות האג קובע כי "יש לכבד את כבוד המשפחה וזכויותיה, חיי אדם, רכוש פרטי וכן את אמונות הדת ומינהגי הפולחן [...]".⁸⁶ כאמור, גם אמנת ז'נבה קובעת כי לצד הזכות לכבוד, יש להגן גם על גופם של האנשים המוגנים, וכי בין היתר הם "יוגנו במיוחד מפני כל מעשה אלימות ואימוי אלימות". לצד זאת, בסופו של הסעיף נקבע כי "בעלי הסכסוך רשאים לנקוט, לגבי מוגנים, אותם אמצעי פיקוח וביטחון שהיו דרושים כתוצאה מהמלחמה".⁸⁷

כל פעולה צבאית בקרב אזרחים עלולה לסכן את חייהם ואת גופם. יחד עם זאת, על הכוח הכובש חלה חובה לצמצם פגיעה זו ככל האפשר. הסיכון לפגיעות מהסוג האמור גבוה כאשר הפעולה הצבאית מתרחשת בתוך בית פרטי, בשל המתח בין כוחות הצבא הפולשים בכפייה לבית לבין דייריו. נוסף לפגיעה פיזית, לפלישות של הצבא הישראלי לבתי פלסטינים בגדה המערבית יש השלכות שליליות קשות על בריאות הנפש של מבוגרים וילדים פלסטינים. פגיעות אלה הן תוצאה של מדיניות שיטתית המעדיפה את האינטרס הצבאי או הביטחוני על פני צמצום הפגיעה בזכויותיהם של הפלסטינים.

מכאן שעצם הפרקטיקה של פלישות צבאיות לבתים פרטיים מעלה את הסיכון לפגיעה בחיים או בבריאות, ולכן יש מקום לבחון אותה

81. ארנה בן נפתלי ויובל שני, **המשפט הבינלאומי בין מלחמה לשלום**, הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב, 2006. עמ' 216 ICJ Reports of Judgment, 216.
Advisory Opinion and Order Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory Advisory opinion of July 2004, P. 136 at pp 177-181.
האפקטיבית" כמכריע בדבר הגבולות הגיאוגרפיים של תחולת האמנה האירופית בדבר זכויות אדם וחירויות הבסיסיות, וכן פסקי דין שניתנו על ידי בית הלורדים הבריטי אשר קבע כי דיני זכויות האדם הבינלאומיים שבריטניה מחויבת להם חלים גם בתחומי שטח כבוש הנתון לשליטתה ולשליטת חייליה, כדוגמת עיראק. גם בג"ץ בכמה מפסיקותיו קבע כי קיימת הנחה בדבר תחולת האמנות על השטחים הכבושים וכי זכויות היסוד של אדם או קבוצה חלות גם בעת מלחמה. בג"ץ 7957/04 **זהרן יונס מוחמד מראעבה ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח'**, פסק דין, 2005, פס' 56; בג"ץ 2150/07 **עלי חסיין מחמוד אבו צפייה נ' שר הביטחון**, פסק דין, 2009, פס' 16; בג"ץ 3969/06 **ראש מועצת הכפר דיר סאמט, מוחמד עבד מחמוד אלחרוב ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'**, פסק דין, 2009, פס' 10 ו-17.
82. **אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה** (1949), סעיף 33.
83. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 50 לתקנות הנלוות.
84. פרשנות הצלב האדום לאמנה:
Jean S. Pictet (editor), **The Geneva Convention of 12 August 1949, Commentary IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, International Committee of the Red Cross, Geneva 1958, pp. 229-224.
85. **אמנה בינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות**, (1966), סעיף 17. **אמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים**, (1984), סעיף 16. ראו גם: לירון א' ליבמן, "האף תספה צדיק עם רשע? אמצעי ביטחון וענישה קולקטיבית", **המכון הישראלי לדמוקרטיה**, מחקר מדיניות 125, אפריל 2019.
86. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 46 לתקנות הנלוות.
87. **אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה** (1949), סעיף 27.

גם בהקשר של האיסור הקיים במשפט הבינלאומי על סיון חייהם וגופם של האזרחים המוגנים.

לצד זאת, בפלישה של כוח צבאי לבית קיים פוטנציאל גבוה לפגיעה ברכוש, במיוחד כאשר הפלישה כוללת חיפוש בחדרי הבית ובחפצים שבו. כאמור, החוק הבינלאומי אוסר על פגיעה ברכוש האזרחים המוגנים שאינה לצורך צבאי. פגיעה שלא לצורך היא פגיעה הנגרמת כאשר הנזק שנגרם לרכוש אינו הכרחי לעצם החיפוש, למשל שבירה של רהיטים ומוצרי חשמל או פיזור מוצרי מזון.

לצד האיסור הכללי על פגיעה ברכוש, המשפט הבינלאומי אוסר במפורש על ביזה.⁸⁸ שהותם של חיילים בבית פרטי במצב שבו הם נעים בחופשיות בין חדריו ומחטטים בחפצים מגדילה את הסיכון למעשי ביזה (למשל גניבה של תכשיטים, כסף מזומן, מכשירי אלקטרוניקה קטנים וחפצים אחרים). בניגוד לאיסורים אחרים המנויים בחוק הבינלאומי, חוק השיפוט הצבאי אף הוא רואה בביזה מעשה חמור וקובע עונש מאסר של עשר שנים על חייל שהורשע בעבירה זו,⁸⁹ וכך גם פקודות המטכ"ל הכוללות איסור על ביזה.

פגיעה בשוויון ואפליה גזעית אסורה⁹⁰

חדירה של שוטרים לבית של משפחה ישראלית המתגוררת בהתנחלות או במאחז בלתי-מורשה מתבצעת על פי החוק הישראלי, השונה באופן דרמטי מהצו בדבר הוראות הביטחון שמכוחו מתבצעת פלישה לביתה של משפחה פלסטינית. השוני מתפרס על כל מישורי הפעולה: על העילות המצדיקות כניסה כפויה לשטח פרטי, על הגורם המוסמך להחליט עליה, ועל האופן שבו יש לבצע והמגבלות המוטלות על מבצעה. זאת אף שאלה גם אלה מתגוררים בגדה המערבית הכבושה, לעיתים במרחק מאות מטרים בודדים זה מזה. מעשי החקיקה המאפשרים חדירה של הרשויות לבתים - זה שבחוק הישראלי וזה שבתחיקה הצבאית - שונים בתכלית זה מזה ומשקפים הבדל מהותי בגישתם לזכויות הפרט ובמטרה שהם מבקשים להשיג. כפי שידגם בהמשך דוח זה, בעוד שישראלים נהנים מהגנת החוק הישראלי בכל הקשור לפלישות לבתים, פלסטינים אינם נהנים מהגנות דומות.

הפער בין מערכת המשפט הישראלית והצבאית החלה בגדה המערבית הוא בוטה ומפורש. **בעוד שהתחיקה הצבאית מבטאת גישה מרחיבה שנועדה להקל על כוחות הביטחון להיכנס למרחב הפרטי של פלסטינים תושבי השטחים הכבושים ולאפשר כניסה**

שלם למרחב זה כמעט בכל מצב, החוק הישראלי מבטא גישה מצמצמת שנועדה להקשות על רשויות אכיפת החוק להיכנס למרחב הפרטי של היחיד.

בין היתר, בדין הישראלי, בשונה מהתחיקה הצבאית, דרך המלך מחייבת כי ביצוע חיפוש יהיה על פי צו שיפוטי שניתן בהתאם לקשת עילות מוגדרת, אלא אם כן קיים "יסוד להניח שמבצעים שם פשע או שפשע בוצע שם זה מקרוב",⁹¹ כלומר שיש חשד מבוסס שבמקום מבוצעת עבירה או שבוצעה זמן קצר לפני כן, ולא סתם עבירה אלא עבירת פשע.

בהקשר של פלישות לבתים, קיומן של שתי מערכות חוק יוצר **אפליה בוטה בין שתי אוכלוסיות שמתגוררות באותה טריטוריה גיאוגרפית תחת שלטון ישראלי אחד**. איסור על אפליה הוא כלל יסוד הן במשפט הישראלי והן בענפיו השונים של המשפט הבינלאומי. על חשיבותה ומעמדה של הזכות לשוויון עמד בג"ץ בשורה ארוכה של פסקי דין.⁹² בפסיקותיו הכיר בג"ץ בפגיעה בשוויון כפגיעה במהותה של הזכות החוקתית לכבוד האדם. החלת נורמה חוקית שונה היא הפרה ברורה וחמורה של עיקרון השוויון בפני החוק.

איסור על אפליה עוגן גם במשפט ההומניטרי הבינלאומי באמצעות שני סעיפים באמנת ז'נבה הרביעית: בסעיף 27 הקובע כי יש לנהוג באנשים המוגנים ללא כל אפליה, ובמיוחד כזאת המבוססת על נימוקי דת, גזע או השקפה מדינית (המתנחלים אינם אנשים מוגנים ולכן האיסור על יחס מפלה כלפי אנשים מוגנים (הפלסטינים תושבי הגדה) לעומת מי שאינם כאלה (מתנחלים תושבי הגדה) הוא בבחינת קל וחומר); ובסעיף 3 הקובע את איסור האפליה כאחד מעקרונות הבסיס של דיני הלחימה.⁹³ גם בדיני זכויות האדם הבינלאומיים הבחנה על בסיס גזע, לאום או אזרחות היא אפליה אסורה. סעיף 26 באמנה לזכויות אזרחיות ומדיניות מורה למדינות להבטיח שוויון בפני החוק לכל המצויים תחת סמכות השיפוט שלהן ואוסר על אפליה, בין השאר על בסיס גזע או מוצא לאומי.⁹⁴

האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית מגדירה אפליה גזעית כך: "כל הבחנה, הדרה או העדפה מגבילה, המבוססת על גזע, צבע, שושלת, או מוצא לאומי או אתני, שמטרתה או השפעתה היא שלילת או החלשת ההכרה, המימוש וההנאה מזכויות אדם וחירויות בסיסיות בתחום הפוליטי, כלכלי, חברתי, תרבותי, או כל

88. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 47 לתקנות הנלוות; **אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה** (1949), סעיף 33.
89. חוק השיפוט הצבאי, סעיף 74. "חייל שבו ביזה, או שפרץ לבית או למקום אחר כדי לבזוז ביזה, דינו - מאסר עשר שנים". להרחבה על אי הטמעת הוראות המשפט הבינלאומי בחקיקה הישראלית ראו: יש דין, **לאקונה: פשעי מלחמה בדין הישראלי ובפסיקת בתי הדין הצבאיים**, יולי 2013.
90. המושג גזענות משמש אותנו כאן במשמעותו הרחבה, כמושג המתאר מערכת שיטתית של אפליה המבוססת על השתייכות קבוצתית. תחת משמעות רחבה זו, שהיא המשמעות המקובלת כיום למושג גזענות, המושג אינו מוגבל לתיאור מערכת מפלה שנשענת על הבחנה ביולוגית לכאורה, או טבעית לכאורה, בין קבוצות. הוא עשוי לשמש כדי לתאר מערכות שיטתיות של אפליה המבוססת על השתייכות קבוצתית אתנית, תרבותית, פוליטית או אחרת.
91. פקודת סדר הדין הפלילי, ס' 25 (1).
92. למשל בג"ץ 6698/95 **קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פסק דין, 2000.
93. **אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה** (1949), סעיפים 27 ו-31.

שדה אחר בחיים הציבוריים".⁹⁵ אם כן, החלה של מערכת דינים שונה על ישראלים ופלסטינים על בסיס הבחנה לאומית היא פסולה ומהווה הפרה של האיסור על אפליה גזעית. סעיפים 3 ו-5 לאמנה זו מטילים על המדינות חובה למנוע ולבער אפליה והפרדה גזעית בכל צורותיהן, ולהבטיח שוויון בפני החוק לכל אדם.⁹⁶

האמנה הבינלאומית בדבר ביעור וענישה של פשע האפרטהייד ואמנת רומא (חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג) מגדירות את פשע האפרטהייד כמעשים בלתי-אנושיים המבוצעים בהקשר של משטר של שליטה ודיכוי שיטתיים של קבוצה גזעית על-ידי

קבוצה גזעית אחרת, ומתוך מטרה לשמר את משטר השליטה והדיכוי.⁹⁷ קיומן של שתי מערכות חוק החלות של שתי קבוצות לאומיות נפרדות, המודגם בדוח זה בהקשר של דיני הכניסה לרשות הפרט, תומך בטענה שישראל מבצעת בגדה המערבית את פשע האפרטהייד. הניתוח המלא של עבירה זו מחייב בחינה רחבה של המדיניות והפרקטיקה המאפיינת את השליטה הישראלית בגדה המערבית ולכן חורג מתחומו של דוח זה. יש דין פרסם לאחרונה חוות דעת משפטית שבה נערך ניתוח מקיף שכזה, וקובעת כי ישראל אכן מבצעת את פשע האפרטהייד בגדה המערבית.⁹⁸

94. אמנה בינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, (1966), סעיף 26.

95. אמנה בדבר ביעור כל הצורות של אפליה גזעית (ICERD) (1965), סעיף 1.

96. שם, סעיפים 3 ו-5.

97. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, Rome Statute of the International Criminal Court, July 17, 1998 (ICSPCA), Art. II.

98. ייש דין, הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ופשע האפרטהייד: חוות דעת משפטית, יוני 2020.

98. ייש דין, הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ופשע האפרטהייד: חוות דעת משפטית, יוני 2020.

התנהגות כוחנית כאסטרטגיה של איום:

"אני מפחדת מהחיילים. הם לא באים בצורה שקטה. הם נכנסים בעצבנות ובחשד ומשרים פחד. אני חיה כל הזמן עם פחד בלב."⁹⁹

פלישות צבאיות לבתים שונות ביסודן מפעולות צבאיות אחרות. שוני זה טמון הן במטרת הפעולה, שלרוב אינה לחימה עם אויב אלא שיטור בנסיבות אזרחיות, והן במאפיינים שלה, שכן היא כרוכה במפגש עם משפחות שלמות - ילדים, נשים וגברים שרובם המכריע חפים מפשע, ובפגיעה בלתי נמנעת בזכויותיהם. למרות זאת, חיילים שפולשים לבתי פלסטינים בגדה המערבית אינם עוברים הכשרה רלוונטית המבטאת הכרה במאפיינים הספציפיים של פעולות אלה. **חיילים ישראלים פולשים לבתי פלסטינים בגדה המערבית כשבידיהם סל כלים אחד - זה של חיילים הפוגשים באויב.**¹⁰⁰

מידת הפגיעה הנגרמת לבני הבית בשל פלישה צבאית יכולה להשתנות בהתאם לאופן שבו מבוצעת הפעולה. למשל, פריצה של הדלת והופעה של חייל חמוש בחדר השינה באמצע הלילה היא מעשה פוגעני יותר בהשוואה לדפיקה על הדלת במהלך היום והמתנה לאחד מבני הבית שיפתח אותה. העובדה שהחיילים אינם עוברים הכשרה ייעודית לפעולות אלה ואף אינם מכירים הנחיות ברורות ומחייבות הנוגעות להגנה על זכויות בני הבית, מביאה להגברת הפגיעה הכרוכה בהן.

יתרה מכך, אופן הביצוע של פלישות אלה נושא פוטנציאל לפגיעה בגוף שלעיתים אף ממומש. הפגיעה בפלסטינים כפולה: במישור המיידי כל פעולה של פלישה לבית היא פוגענית אף יותר כאשר מתלווה אליה איום באלימות; במישור הרחב יותר, **המסר המועבר לנשים, גברים וילדים פלסטינים הוא לא רק שהם חשופים בכל עת לפלישה שרירותית של חיילים לבתיהם, אלא גם שגופם עצמו חשוף כל העת לפגיעה.**

האסטרטגיה המנחה את החיילים בבואם להשיג שליטה על המתרחש בבית היא התנהגות אגרסיבית שמטרתה להנכיח את כוחם באופן שיוצר מצג מאיים. גישה זו אמורה לצמצם מראש את התנגדותם של בני הבית, כפי שעולה מדבריו של סרן במערך הנ"מ בנוגע להיגיון שעמד מאחורי ההנחיה שנתן לפקודיו לצבוע את פניהם לקראת פלישות לבתים:

"בעיניים שלי אם מישו בא אלי באמצע הלילה, עזוב את הצידוד ואת הנשק ואת הקסדה ואת הכול, יש אלמנט עוד יותר מאיים אם הוא עם פנים צבועות [...] המטרה מבחינתי היתה להטיל יותר מורא ואימה ואז תיתקל בפחות התנגדות אולי."¹⁰¹

ואולם הצגת הכוח המאיימת של החיילים אינה מסתיימת בהתנהגות אסרטיבית ועלולה להגיע לכדי איומים מילוליים, שימוש מאיים בנשק, הכאה, דחיפות ובמקרים מסוימים גם אלימות פיזית קשה. ב-30% מבין 128 אירועי הפלישה שתועדו על ידי ישי דיין בני המשפחה דיווחו על איום מפורש בפגיעה מצד החיילים בזמן הפלישה לבית או בסמוך לה, וב-25% מבין האירועים עולה מהעדויות כי בזמן הפלישה לבית או בסמוך לה החיילים השתמשו בכוח או באלימות פיזית כלפי אחד מבני הבית (כמחצית מהאיומים הושמעו במקרים שבהם הופעלה גם אלימות פיזית).¹⁰²

חשוב להדגיש שהשימוש באיומים ואף בכוח פיזי מצד החיילים אינו מוגבל למקרים שבהם הם נתונים בסכנה. במצבים שבהם בני המשפחה אינם ממלאים אחר פקודות החיילים, או אפילו מגיבים באופן אנושי בצעקות או בבכי המפרים את השקט, גובר הסיכון שהחיילים ישתמשו בכוחם על מנת להבטיח ציות או למנוע הפרעה. בנסיבות אלה יש מקום לשער שאחת הסיבות לכך שאלימות פיזית אינה נפוצה אף יותר באירועים של פלישה לבתי פלסטינים היא שהאיום באלימות הופנם זה מכבר על ידי הפלסטינים, כך שברוב המקרים אין צורך לממש אותו בפועל.

99. מתוך עדות שננתנה על ידי צוות ישי דיין: ר"ש, תושבת נחאלין, 1.10.2018, תיק ישי דיין 4256/18.
100. בהקשר זה ניתן להוסיף שהסיטואציה של חיפוש בבית על ידי חיילים המשתייכים לכוח כובש אף מעודדת את תפיסתם של בני הבית כאויב שיש להיזהר ממנו, דבר שמגביר את הסיכון הטמון בה. זאת, בשונה מסיטואציה של חיפוש בבתי הנערך על ידי שוטרים שהם ובני הבית בו הם מחפשים משתייכים לאותה קהילה אזרחית.

101. מתוך עדות שננתנה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן במערך הנ"מ של חיל האוויר, 2000-2014 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.
102. ב-38 מקרים בני המשפחה דיווחו על שימוש מאיים בנשק (למשל דריכת נשק או כיוון הנשק אל הפנים או הגוף) או על איומים מילוליים שהופנו כלפיהם במהלך הפלישה לבית או בסמוך לה. ב-32 מקרים עלה מהעדויות עשו שימוש בדרגות שונות של הפעלת כוח או אלימות פיזית בזמן השהות בבית או בסמוך לה: מתוכם, בארבעה מקרים דווח על הפעלת כוח פיזי או אלימות כדי לכפות חיפוש גופני על אישה או נערה, ב-19 מקרים דווח על כך שחיילים דחפו אחד או יותר מבני הבית או הכו אותם, לעיתים בעזרת הנשק. בשבעה מקרים שיש דיין תיעד עלה מהעדויות שאחד מבני המשפחה הוכה באופן שחורג מחיפה או כמה מכות, על ידי חייל אחד או יותר. במקרה אחד תועדו חיילים שהכריחו בן משפחה שנעצר ללכת על זכוכית מנופצת ובמקרה נוסף תועד ירי בן משפחה בבטנו בתוך הבית.

1. היעדר הכשרה ייעודית לפלישות לבתים

חיילים וקצינים ישראלים שממלאים תפקידים בגדה המערבית אינם רוכשים ידע בסיסי בנוגע למעמדה של האוכלוסייה הפלסטינית הנתונה תחת כיבוש צבאי, ולחובותיהם כלפיה כנציגי הכוח הכובש. מעדויות שנאספו על ידי שוברים שתיקה בשנים 2013-2014 עולה שחיילים כלל אינם מכירים את המושג "אנשים מוגנים" ואת המשמעות הנגזרת ממנו.¹⁰³ בפועל, יחס החיילים ליושבי הבית הפלסטינים במהלך פלישות לבתים מונחה לפחות במידה מסוימת על ידי תפיסתם כאיום. כך למשל, חייל שתיאר השתלטות על בתים סיפר שאף על פי שהמשפחה היתה "חפה מפשע", לדבריו, "אנחנו מתייחסים אליה כמו שמלמדים אותנו - כאיום פוטנציאלי".¹⁰⁴

תהליך ההכשרה שעוברים החיילים מבטא היעדר הבחנה בין פלישות לבתים של אזרחים לבין פעולות המתבצעות כחלק מלחימה באויב. במענה לשאלה על הכשרה לפעולות אלה, חלק מהחיילים התייחסו לאימון בלוחמה בשטח בנוי (לש"ב), שיטת לחימה שמותאמת לחימה בכוחות חמושים בתוך אזורים מיושבים כמו ערים וכפרים. כלומר, ההכשרה העיקרית שקיבלו לביצוע פלישות לבתים היתה אימון לצרכים מבצעיים, שבינו לבין הגנה על זכויותיה של אוכלוסייה שנמצאת בביתה וכוללת חפים מפשע אין דבר וחצי דבר.

"מראיין: האם בהכשרה כלוחם קיבלת הכשרה לכניסות לבתים בשטחים?

עד: הכשרה פיזית, כן. ברמת לקחו אותך למה שנקרא לש"ב/יה אם אני לא טועה, לוחמה בשטח בנוי, ונכנסים, נכנסנו.

מראיין: אבל זה נוגע בכניסות ל[בתים] שטחים? או כניסות במלחמה?

עד: כניסות במלחמה.

מראיין: מדברים איתך על האוכלוסייה שיש בפנים, ילדים? איפה לשים את המשפחה?

עד: לא, זו לא השיחה.¹⁰⁵

"יש כאילו הכנה מבחינת, יש לוחמה בשטח בנוי, שזה כאילו זה לא בדיוק הכנה, כאילו, זה כניסה לבתים תוך כדי ירי וכזה. אין הכנה למעצר או חיפוש או משהו כזה. [...] מכינים אותך לסיטואציה של מלחמה. כאילו, להיכנס בירי לתוך בית, לירות לכל עבר, בהנחה שיש רק אויבים בפנים. זהו. לא מעבר לזה. כאילו מבצעת נטו".¹⁰⁶

לכאורה, חיילים הממלאים תפקידים ייעודיים במסגרתם נדרשת פלישה לבתים עוברים הכשרה רלוונטית יותר (למשל חיילים שמשמשים כמלווים של כלבים המאומנים לביצוע חיפוש או חיילים המוכשרים לביצוע מעצרים). ואולם בפועל גם הכשרות אלה מתמקדות בהיבטים מבצעיים של החדירה לבית, ההשתלטות עליו והחיפוש בו, ולא במעמדה של האוכלוסייה שאיתה באים במגע או בהגנה על זכויותיה.

חיילים בעת פלישה לבית משפחת שרבתי בחברון, 29.4.2019. צילום: מתוך סרטון של The National Association of Human Rights Defenders (HRD), Capturing the Occupation Camera Project

חלק מהחיילים שמסרו עדות לשוברים שתיקה סיפרו שתהליך ההכשרה שלהם דווקא כלל התייחסות לכך שבין הפעולות שהם מתבקשים לבצע ישנן כאלה הדורשות מפגש עם אוכלוסייה של חפים מפשע, ולמאפיינים או למנהגים של האוכלוסייה בכללותה. בהקשר זה בלט במיוחד עיסוק במפגש עם נשים וביחס אליהן (לא תועדה כל התייחסות ספציפית להגנה על זכויות קטינים). עם זאת, מהעדויות עולה שהנחיות מסוג זה תפסו מקום מצומצם מאוד בהכשרה של החיילים, וניתנו בדרך כלל בהקשרים צדדיים ולא כחלק אינטגרלי מהתהליך.¹⁰⁷

103. יש דין, עומדים מנגד: תפקודם של חיילים בעת עבירות של אזרחים ישראלים הפוגעים בפלסטינים בשטחי הגדה המערבית, מאי 2015, עמ' 40-39.

104. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת דובדבן, 2005-2008, עדות מס' 53.

105. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן בחיל התותחנים, 2013-2018, עדות מס' 42.

106. מתוך עדות שנגבתה על ידי שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2011-2014, עדות מס' 35.

107. חלק מהחיילים הסבירו שהנחיות כאלה ניתנו בהקשרים צדדיים דוגמת שיחות הכנה עם מפקדים, סדרת חינוך או שיחות עם חייל דובר ערבית.

כ"ע, בת 48 מהכפר מאדמא, ישבה עם בעלה בגינת ביתם בסביבות השעה 23:30 בלילה כאשר למקום הגיעה קבוצת חיילים. החיילים התקרבו ואמרו לה ולבעלה "רוח אל בית! [לך הביתה!]."

"הבעל שלי מדבר עברית ואמר להם 'אני בבית שלי'. החייל קירב את הרובה שלו ליד הפה של בעלי."¹¹¹

ג'ואד אבו עליא מאל-מור'ייר, בן 41, נכה הנעזר בכסא גלגלים, התעורר לפנות בוקר כשחיילים פרצו לביתו במטרה לעצור את בנו. כשאבו עליא ניסה לצעוק ולמחות על כך שהחיילים ניפצו חלונות ושברו דלתות, הם השתמשו בנשק שלהם כדי להפחיד אותו.

"כאשר ראיתי את מצב החלונות התחלתי לצעוק לעבר החיילים 'למה אתם שוברים חלונות?', אז גיליתי כי שברו גם את דלת הכניסה לבית וגם דלת נוספת המובילה לסלון. [...] כמובן שהחיילים ראו שאני משותק ולמרות זאת, כאשר צעקתי על הנעשה הם דחפו את הרובים לגב שלי, מה שכאב והפחיד."¹¹²

עדותיו של חייל שפיקד על חיפוש בבתיים במהלך קיץ 2014 מגלה כיצד שימוש מאיים בנשק מהווה תוצאה כמעט בלתי נמנעת של מצבי קונפליקט ואפילו אי הבנה. הסיכון להתפתחות מצב שכזה אף גובר בשל העובדה שהחיילים אינם דוברים את שפתם של האנשים שלבתיים פלשו. **בהקשר זה יש לציין שאף שבחלק מאירועי הפלישה לבתיים נמנים עם הכוח הפולש דוברי ערבית, נוהלי הצבא אינם מחייבים נוכחות של חייל או אדם כלשהו דובר ערבית באירועים כאלה.**¹¹³

עד: "היה שם כמה ילדים, כמה נשים, גבר מבוגר ואישה מבוגרת. היה שם גבר אחד, קראתי לכולם להיות במקום אחד. [...] אז אני כזה מכוון עליהם נשק כדי שלא יפתיעו אותי או משהו כזה, והם

"מראיין: באימון הזה שעושים באל"ת [אימון לפני תעסוקה מבצעית], הוא יותר טקטי או יותר מתייחס גם לאנשים שפוגשים ושהיו בתוך הבית וכל מיני דברים כאלה? עד: 90% טקטי."

מראיין: אז מה כן מדברים על האזרחים, אתה זוכר? עד: מזכירים את הנושא שיש אזרחים, זה לא איזה שהיא עבודה על מקרים ותגובות של אנשים שנכנסים אליהם לבית אלא יותר הבנה כללית שיש אזרחים בבית אבל לא משהו, שוב, כל האימון הזה הוא משהו מאוד מאוד בסיסי והרבה יותר דומה לסימון וי מאשר לאימון. אני משווה את זה לכל אימון אחר, כלומר ללא יודע, לכבוש גבעה, אז אין מה להשוות מבחינת הזמן שמושקע בלהבין איך עושים את זה."¹⁰⁸

2. שימוש שגרתי בנשק ככלי מאיים

"כשניסיתי לחפש שמיכה בשביל לכסות את הילדים, החיילים איימו עלי שאם אסתובב הם יירו בי."¹⁰⁹

כל חייל שפולש לבית מחזיק בידו נשק. בהיעדר הכשרה משמעותית הנוגעת להגנה על האוכלוסייה, חיילים אינם מהססים להשתמש בנשק ככלי המסייע בהשגת שליטה, למשל באמצעות הפנייתו לכיוון גופם של בני הבית. זאת אף ששימוש בנשק באופן שכולל איום מפורש בירי כלפי אדם שאינו חמוש ואינו מהווה סכנה הוא התנהגות פסולה, שאף יכולה להוות עבירה פלילית. כך למשל, קצין בתותחנים העיד כי אף על פי שמפקדיו הנחו אותו ואת חבריו שלא לכוון נשק אל אנשים בבית, בפועל כולם עשו זאת.

"כשאני חושב על זה עכשיו בדיעבד, כיוונו [נשק]. בטח שכיוונו, כאילו. גם המ"מ [מפקד מחלקה] שלי כיוון בעצם, גם המפל"ג [מפקד פלגה] שלי כאילו. לא לראש, כן? אבל הוא עדיין כיוון על בן אדם נשק."¹¹⁰

108. מתוך עדות שנגבתה על ידי שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2011-2014, עדות מס' 49.
109. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ס"א, תושבת בית אומר, 9.6.2018, תיק יש דין 4154/18.
110. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן בתותחנים, 2013-2018, עדות מס' 42.
111. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: כ"ע, תושבת מאדמא, 4.7.2018, תיק יש דין 4182/18.
112. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ג'ואד אבו עליא, תושב אל-מור'ייר, 26.9.2018, תיק יש דין 4247/18.
113. מכתב מדו"צ ליש דין, "הגדוד: פנייתך בנושא כניסה לבתים באזור יהודה ושומרון, לפי חוק חופש המידע", 18.11.2019.

שוב שתירה בי.¹¹⁶ רשא טקאטה מבית פאג'ר יצא אחרי החיילים שעצרו את בנו בן ה-16 כדי לראות מה הם עושים, אך הם הורו לו להיכנס לבית או שיירו בו. הוא סיפר שאמרו לו כי "יש להם הוראות שמי שיפריע להם יש לירות לו כדור בראש".¹¹⁷

3. אלימות ופגיעה פיזית

בהיעדר הבחנה ברורה בין פעולות שעניינן לחימה באויב לבין פעולות פלישה לבתים הכרוכות במפגש עם חפים מפשע, גובר הסיכון גם לשימוש בכוח מצד החיילים. **בכרבע מהאירועים שיש דין תיעד דווח על אלימות בדרגות שונות**, מדחיפות, דרך מכה או מכות בודדות עם הנשק או בידים, ועד למכות קשות המביאות לפגיעה פיזית של ממש. בהקשר של מעצרים, שבהם הקונפליקט בין החיילים לבני הבית חד אף יותר, השימוש בכוח ואף באלימות פיזית נפוץ עוד יותר ועומד על 37% מהפלישות הצבאיות שכללו מעצר ותועדו על ידי ייש דין (24 אירועים).¹¹⁸

ככל הידוע לנו ירי בנשק כלפי בני הבית נדיר מאוד, אולם בתקופת הפרויקט תועד מקרה אחד של ירי ופגיעה של אדם בביתו. לצד זאת, **בשני מקרים דווח על שימוש בכלב למטרת תקיפה או תפיסה אלימה של אחד מבני הבית**. נציין כי למרות העובדה שהכנסת כלבי תקיפה אל הבית מסוכנת ועלולה להביא לפגיעה בחפים מפשע ואף לפגיעתם, עדויות מלמדות כי אף שלא מדובר בתופעה רחבת היקף, הצבא ממשיך להשתמש בכלבים כאלה.¹¹⁹

ניסיון של אחד מבני הבית לסרב להוראות החיילים, למשל סירוב לחיפוש גופני, יוביל במקרים רבים לשימוש באיומים או בכוח פיזי על מנת לכפות ציות. כך למשל, כאשר בנה בן ה-14 של הנד חמד מסילוואד ביקש להתנגד לחיפוש גופני שהחיילים ערכו על אחיו הצעיר בן ה-12, לדבריה "חייל תפס אותו והחל לחנוק אותו".¹²⁰ במקרים אחרים כוח פיזי עשוי להיות מופעל על מנת לעצור התנהגות לא רצויה מנקודת המבט של החיילים, כמו צעקות. כך קרה למשל לעבד-אל רחמן אל-חטיב, בן 19 מהכפר ג'וס, שכ-15 חיילים הגיעו לבית שבו הוא מתגורר עם הוריו ואחיו כדי לעצור את אחיו:

מתחילים לדבר איתי בערבית והם מנסים להגיד לי משהו, האיש המבוגר מנסה להגיד לי משהו ואני לא מבין ערבית, אין אף אחד שיוודע ערבית. [...] הם חוזרים על זה שוב ושוב ושוב, ומנסים להגיד לי משהו ואני כזה לא מבין. וזה כבר מתסכל באיזהו שלב ואני מרגיש שהם, שזה לא רגוע אז אני אומר להם לסתום את הפה באיזה שהוא שלב ואני מכוון עליהם נשק אז הם סותמים את הפה. [...]

מראיין: איך אתה מקבל את ההחלטה בתוך הסיטואציה הזאת של מה לעשות?

עד: [...] אתה לא רוצה שיהיה חיכוך, אתה רוצה שזה יהיה כמה שיותר רגוע ושייגמר מהר. וכשהם כאילו, מתחיל להתלהט [...], החלטתי שלא יעזור לי שאם אני לא מבין אותם אז שהם ימשיכו לדבר. עדיף שאני אגיד להם לסתום את הפה וככה אתה שומר על שליטה באיזה שהוא מקום כי אתה לא רוצה שיתחיל רגש וצעקות, שיהיה כמה שיותר שקט, נראה לי".¹¹⁴

מהמידע שנאסף עולה שלצד שימוש שגרתי בנשק, ישנם מקרים שבהם חיילים וקצינים משתמשים באיומים מילוליים קשים בתגובה להתנגדות או ויכוח, למשל בעקבות מחאה של אחד מבני הבית על מה שנעשה לו. אף שלא מדובר בתופעה שכיחה, חשוב להדגיש שאיומים מפורשים במוות עשויים להוות עבירה פלילית. יתרה מכך, איומים כאלה מגבירים את הפגיעה הכרוכה ממילא בפלישות לבתים ומעבירים מסר שלפיו החיילים יכולים לעשות ככל העולה על רוחם ואינם כפופים לכל חוק או נורמה המונעים מהם לפגוע בגופם של גברים, נשים ואף ילדים.

כך למשל, רמי אל-טיאח מטול כרם סיפר כי התרגז על חיילים שביקשו להחרים כ-3,500 ₪ שמצאו בביתו, נופף בשטרות וצעק שהכסף אינו מיועד לטרור ואין מה להחרים אותו, וכי בתגובה לכך "אחד החיילים דרך את הנשק שלו, כיוון אותו אלי ואיים שאם לא אחזיר את הכסף הוא יירה בי".¹¹⁵ א"ד מעזון סיפרה שכשניסתה להתנגד לכך שחיילת תעשה עליה חיפוש גופני, החיילת "איימה עלי

114. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, ביסל"ח, 2012-2015, עדות מס' 45.

115. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ייש דין: רמי אל-טיאח, תושב טול כרם, 19.6.2018, תיק ייש דין 4167/18.

116. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ייש דין: א"ד, תושב עזון, 13.11.2018, תיק ייש דין 4294/18.

117. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ייש דין: רשא טקאטה, תושב בית פאג'ר, 20.11.2018, תיק ייש דין 4337/19.

118. הנתונים מתייחסים ל-64 פלישות לבתים שבהן תועד מעצר של בני משפחה (בתוך שישה מקרים שסווגו כפלישות שמטרתן המקורית ככל הנראה לא היתה מעצר).

119. לדוגמאות לשימוש בכלבי תקיפה במהלך 2018 ראו: עמירה הס, "פשיטות לילות ותקיפות כלבים: עבור משפחות פלסטיניות בגדה גם ביתן הוא לא מבוצר", **הארץ**, 15.6.2018; בצלם, חיילים פרצו לשני בתים בבית לחם ותקפו שניים מיושביהם באמצעות כלב, 2.10.2018; התנהגות מופקרת של כוחות הביטחון בעקבות הריגתו של ריאאל שבה: הריסת בית כשדייריו בתוכו, חיפוש משפיל בעירום בשלוש נשים ושיסיון כלבים בשלושה בני אדם, 22.2.2018.

במענה לפניית ייש דין בנוגע לנשיכת אישה על ידי כלב במהלך פלישה לבית לצורך חיפוש ומעצר בעיירה איד'נא בדצמבר 2011, נכתב כי "התרששה שגיאה מקצועית של הכוח בפקוד על הכלב", אולם המענה לא התייחס לגיטימיות של עצם השימוש בכלב בסיטואציה מסוג זה. מכתב הפרקליטות הצבאית ליש

דין, "פנייתך אודות חשד לתקיפת תושבת אידנא ובנה הקטין ע"י כלב צבאי", 29.1.2015. להרחבה על שימוש בכלבי תקיפה בהקשרים נוספים ראו גם: בצלם, **בצלם שב ודורש מהצבא לאסור על השימוש בכלבים לתקיפת אזרחים**, 18.6.2013.

120. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ייש דין: הנד חמד, תושבת סילוואד, 21.1.2019, תיק ייש דין 4348/19.

"הביאו את כ' אחי [בן 15] לסלון שינעל נעליים. אמי התעלפה ואני התחלתי לצעוק על החיילים. אחד מהם נתן לי מכה עם הנשק בכתף השמאלית."¹²¹

סיפורו של נדאל עקל מכפר קדום מדגים כיצד ויכוח בין החיילים לבין אחד מבני הבית עלול להסלים, ולהפוך מהתנהגות כוחנית ומאיימת לאלימות והכאה של ממש. ב-23.3.2017 בסביבות השעה 1:30 בלילה הגיעה קבוצת חיילים לביתו של עקל. החיילים הורו למשפחה להתכנס בחדר אחד והחלו לחפש בבית. כשראה שחייל נכנס לבית עם כלב, בניגוד למנהגי המשפחה ולאמונתה, עקל ביקש למנוע את הפגיעה הנוספת וניסה להתנגד. דרישתו לא איימה על שלומם של החיילים אך הדבר לא מנע מהם להגיב עליה בהפניית אלימות כלפיו.

"אמרתי לו [בערבית]: 'אנחנו דתיים ולפי הדת כלב זה טמא ואסור להכניס כלב לבית' אך הוא בכל זאת הכניס את הכלב. אני ניסיתי למנוע ממנו ואמרתי לו שבשום פנים אינו יכול להכניס כלב."

החייל אמר לי בערבית: 'שב בשקט או שארביץ לך מכות'. הוא דחף אותי. הגיעו עוד חיילים והכניסו אותי למטבח. העמידו אותי עם הפנים לקיר ושתי ידי מורמות על הקיר. התחילו לתת לי בעיטות ברגליים. ניסיתי להסתובב ולהדוף את החייל אך הם המשיכו להרביץ לי. נשארתי במטבח כחצי שעה בעוד משפחתי נשארה בסלון. [...]

האירוע נמשך כשעתיים וחצי. למחרת הלכתי למרפאה בכפר ונתנו לי כדורים נגד כאבים, היו לי כאבים חזקים בצוואר מהבעיטות."¹²²

"בפעם השנייה [שהגיעו חיילים] ישנתי. [...] בשעה 6:00-6:30 כשבאו החיילים, היה הילד [בן שנה וחצי] כאן [לא בחדר השינה] מנסה לנעול את הנעל. [...] בבת אחת עלו פתאום שבעה או שמונה עם פנסים ואורות. חשבתי שאני בסרט פעולה. משכו אותי ואני הייתי לבוש עדיין רק בתחתון. הניחו אותי בפינה והתחילו להכות אותי לעיני הילד והאישה. האישה התחילה לצעוק: 'עזבו אותי! עזבו אותי!' הם דחפו אותה והמשיכו להכות אותי. דיברתי איתם בעברית. שאלתי למה הם מכים. שאלתי אותו מה הוא מחפש. שאלתי אם הוא רוצה תעודת זהות, אך הוא לא אמר דבר והמשיך להכות. היכה אותי על הפנים ועל הגב. לא אדם אחד. חמישה או שישה. אחד מהם הרים אותי והאחרים היכו. אמרתי לאשתי: 'הביאי את תעודת הזהות שלי', אך הם המשיכו להכות אותי. [...] בבת אחת, הם סובבו אותי וישמו אזיקים על ידי. אחד מהם משך אותי החוצה."¹²³

4. נירמול האלימות במערכת אכיפת החוק הצבאית

שימוש של חיילים וקצינים באיומים או באלימות פיזית כלפי מי שאינו מאיים על חייהם מהווה עבירה פלילית על פי החוק הצבאי. ואולם לנוכח אופן הטיפול של מערכת אכיפת החוק הצבאית בעבירות של חיילים כלפי פלסטינים, שימוש בכוח - גם כזה שחורג אפילו מהמסגרת הרחבה שמתיר החוק הצבאי - הופך בפועל לפרקטיקה נורמטיבית, שסוטה רק להלכה אך לא למעשה, מהמגבלות שהצבא מציב לעצמו.

ככלל מערכת אכיפת החוק הצבאית חותרת להימנע מחקירה והעמדה לדין של חיילים הפוגעים בפלסטינים ולמעשה מעניקה להם חסינות כמעט מלאה מפני ענישה על פגיעות שכאלה. רוב התלונות המגיעות לפרקליטות הצבאיות בנוגע לעבירות נגד פלסטינים (תלונות הכוללות מקרים של הרג, ירי ופציעה, וכן פגיעות קשות ברכוש) נסגרות ללא פתיחה בחקירה פלילית והרוב המכריע של החקירות נסגרות מבלי שיוגש כתב אישום נגד הפוגעים.¹²⁴

ס"ע מחברון הוכה קשות על ידי חיילים שפרצו לביתו בשעת בוקר מוקדמת, במטרה לעצור את אחיו. עדותו מלמדת כיצד האסטרטגיה האגרסיבית והאלימה המנחה את התנהלות החיילים במהלך מעצרים עלולה להביא לפגיעה קשה בחפים מפשע. אבו עיישה, ששכב במיטתו כאשר החיילים הגיעו אליו, לא היווה כל איום על החיילים ומובן שלא יכול היה להתנגד להם. רק כחצי שעה לאחר מכן התברר שהחיילים כלל לא ביקשו לעצור אותו אלא את אחיו.

121. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: עבד-אל רחמן אל-חטיב, תושב ג'וּס, 16.3.2018, תיק יש דין 4085/18.

122. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: נדאל עקל, תושב כפר קדום, 23.3.2017, תיק יש דין 3883/17.

123. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רופאים לזכויות אדם: ס"ע, תושב חברון, יולי 2018, תיק יש דין 4150/18.

124. 80% מהתלונות שהגיעו לפרקליטות הצבאיות בשנים 2017-2018 נסגרו ללא פתיחה בחקירה, רק 0.7% מסך התלונות הובילו להגשת כתב אישום. יש דין, **אכיפת החוק על חיילים החשודים בפגיעה בפלסטינים: סיכום נמוני 2017-2018**, נובמבר 2019 [להלן: "אכיפת חוק על חיילים 2017-2018"].

125. בשנים 2017-2018 תיעד יש דין 34 מקרים שבהם פלסטינים דיווחו לאנשי הצוות של הארגון כי נפגעו מעבירות חיילים, אך מסרו כי הם אינם מעוניינים להגיש תלונה על כך לגורמי הצבא. יש דין, **אכיפת חוק על חיילים 2017-2018**, עמ' 4. מבין מקרי האלימות והאיומים בזמן פלישות לבתים שתועדו על ידי יש דין, בני המשפחה נעזרו בארגון כדי להגיש תלונה לצבא בשלושה מקרים בלבד (תיקי יש דין 4163/18, 4253/18, 4378/19). מלבד זאת הוגשה תלונה על חשד לביזה של סכום כסף גדול באירוע שעירב גם איום על בני המשפחה כי יילקח מהם היתר העבודה שלהם (תיק יש דין 4300/18). במועד כתיבת דוח זה, שלושה תיקי חקירה שנפתחו בעקבות התלונות נסגרו ללא הגשת כתבי אישום (באחד מהם הוגש ערר על סגירת התיק) ובתיק נוסף החליט הפצ"ר שנסייבות האירוע אינן מצדיקות פתיחה בחקירה פלילית, והוא נסגר מבלי שבוצעה כל חקירה.

לא יכולתי לראות אותו. אשתי המשיכה לצעוק. חשבתי שמי שמכה אותי זה גנב, כי קיבלתי מכות מבלי שנאמר לי מי הוא המכה ומדוע הוא מכה אותי. הייתי בהלם. פחדתי מהמכות בראשי.

אחרי כמה דקות שמעתי את אשתי שואלת את האדם שהכה אותי, האם אינו רואה שהוא מכה אדם נכה? האיש המשיך להכות אותי בפני בידיו שהיו מכוסות, אולי באגרופנים. אחרי שאשתי אמרה לו שוב שאני עיוור ונכה, השיב לה בשלוש מילים בערבית: 'אנחנו מהצבא של מדינת ישראל'. [...] אחרי-כן אשתי עזרה לי להתיישב על המיטה. מיששתי את עצמי ושמתי לב שאני רטוב וגם המיטה רטובה בצד ששכבתי. הבנתי שזה דם [...]¹²⁸

מונדר' מזהר בביתו כשבוע לאחר שחיילים פשטו על ביתו בעת שישן במיטתו ותקפו אותו באלימות, פברואר 2019. צילום: אלכס ליבק

פלסטינים שנפגעים מעבירות שמבצעים חיילים מכירים במציאות זו ובפועל ממעטים להגיש תלונות לצבא, הן בעקבות חשש שהגשת התלונה תפגע בהם והן לאור חוסר אמון במערכת אכיפת החוק הצבאית.¹²⁵ סיפורו של י"ש, בן 23 מכפר קדום, מהווה רק דוגמה אחת מני רבות לגישה זו. ב-5.1.2017 פרצו עשרות חיילים רעולי פנים לבית הוריו של ש'. לטענתו, קצין שהיה איתם האשים אותו בבידוי אבנים ולא הקשיב להכחשותיו, בהמשך הכו אותו חיילים במשך כארבעים דקות בכל גופו. ש' סיפר שלפני שעזבו את הבית, הקצין אמר לו: "אני עוד אהרוג אותך, אבל לא כאן, אני לא אהרוג אותך מול ההורים. אני אבחר לי את המקום והזמן המתאים". כשנשאל על ידי צוות יש דין אם הוא רוצה להגיש תלונה השיב ש' בשלילה.¹²⁶

גם במקרים הבודדים שבהם מוגשות תלונות, רובן המכריע מסתיימות ללא העמדה לדין של הפוגעים. ב-20.2.2019 יותר מעשרה חיילים פשטו על ביתו של מונדר' מזהר מהכפר א-דוחה, עיוור הסובל מאי ספיקת כליות כרונית ומסוכרת. מטרת הפשיטה היתה לעצור את בנם של השכנים (בן 20). החיילים פלשו קודם לביתו של השכן, שניסה לשכנע אותם שלא להיכנס לדירתו של מזהר בשל מצבו הבריאותי, אך ללא הועיל. חיילים פרצו לדירה, העירו את מזהר ואשתו משנתם, ואחד מהם הכה את מזהר עד זוב דם בעודו שוכב במיטתו. המכות גרמו לשברים בסנטר וביד שמאל וכן לכאבי גב. תלונה לפרקליטות הצבאית הובילה לפתיחה בחקירה פלילית, אולם בנובמבר 2019 תיק החקירה נסגר ללא הגשת כתב אישום לאחר שהחייל החשוד טען שמזהר ניסה לחטוף את נשקו, טענה שהוכחשה על ידי מזהר וגם לא התיישבה עם גרסת החיילים האחרים שנכחו במקום. יש דין הגיש ערר על סגירת התיק ודרש להעמיד לדין את החייל המכה.¹²⁷

"השכם בבוקר, בערך בין השעות 3:30 ל-4:00 שמעתי רעשים מכיוון הסלון בדירה שלי. אשתי ואני ישנו במיטתנו בחדר השינה שלנו. כששמעתי את הרעש שאלתי את אשתי אם אלה ילדינו שקמו מוקדם בבוקר ומרעישים. אשתי לא הספיקה לענות לי והחלה צועקת. לא הבנתי מדוע אבל תכף מישו החל להכות אותי בפני. הוא החזיק בידו האחת את ידי ובידו השנייה הכה אותי. לא ידעתי מי זה כי

126. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: י"ש, תושב כפר קדום, 5.1.2017, תיק יש דין 3831/17.
127. משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) לתובע הצבאי הראשי, "ערר על ההחלטה לסגור את תיק מצ"ח יאל"ם 35/19", 15.3.2020.
128. בעת כתיבת דוח זה טרם התקבלה החלטה בערר.
128. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: מונדר' מזהר, א-דוחה, 20.2.2019, תיק יש דין 4378/19. המקרה פורסם גם בעיתון "הארץ". גדעון לוי ואלכס ליבק, "כלי לומר מילה, כוח צה"ל נכנס לבית והיכה אדם עיוור וחולה במיטתו במשך דקות ארוכות", הארץ, 28.2.2019.

פגיעה בבריאות הנפש

פגיעה בבריאות הנפשית לאחר הפלישה, ועל אלימות או שימוש בכוח בזמן האירוע. לפיכך קבוצת המרואיינים אינה מהווה מדגם מייצג, והמידע שנאסף אינו מאפשר לבסס טענות כמותיות בנוגע להשפעת הפלישות על בריאות הנפש. כמו כן נדגיש שדוח זה אינו מתיימר לאבחן את המרואיינים כסובלים מתסמונת פסיכיאטרית זו או אחרת. עם זאת, ניתוח הראיונות מצביע בבירור על הימצאותם של תסמיני פוסט-טראומה בקרב מבוגרים וילדים שחוו פלישה לבתיהם, ועל פגיעה משמעותית ברווחה הנפשית שלהם.

בבחינת ההשפעה של פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית על בריאות הנפש, יש לקחת בחשבון את העובדה שמי שחווים אותן חיים תחת משטר כיבוש מתמשך. כתוצאה מכך הם חשופים למגוון צורות של אלימות ישירה ועקיפה, שעלולות אף הן לשמש גורמים מזרזים או מחזקים להפרעות פסיכיאטריות שונות. מחקרים שנערכו בגדה המערבית מצביעים על שכיחות גבוהה של תופעות הקשורות במצוקה נפשית, בהן תסמיני פוסט-טראומה, דיכאון וחרדה. מצב שירותי בריאות הנפש הפלסטיניים, הנתונים תחת עומס רב ונאלצים להתמודד עם מחסור במשאבים לצד היעדר פיתוח מקצועי, הכשרות והתמחויות, אף מחריף את הסיכון לבריאות הנפש של האוכלוסייה הפלסטינית.¹³¹

על מנת להתמודד עם המורכבות הנובעת מריבוי הגורמים העשויים להשפיע לרעה על בריאות הנפש של המרואיינים, בדוח זה התמקדנו בתופעות שנקשרו בעיניהם ישירות לחווית הפלישה לבית והופיעו אחריה (למשל זיכרון מאיים של האירוע עצמו או חשש מחזרתו). עם זאת חשוב לזכור שבפועל הפרדה מלאה של הגורמים השונים הנקשרים בנסיבות החיים של המרואיינים ומשפיעים על בריאות הנפש שלהם אינה אפשרית.

1. הפוטנציאל הטראומטי של פלישות לבתים

טראומה נפשית מתרחשת כאשר אדם מתמודד עם כוח חזק ממנו, שהוא אינו יכול להתגונן מפניו. במצב כזה מערכות ההגנה האנושיות הרגילות, המעניקות לאדם תחושת שליטה בגורלו, נותרות חסרות תועלת. אירועים טראומטיים גורמים לשינויים עמוקים בגוף, ברגש, בהכרה ובזיכרון. נוסף על כך, הם מפוררים את תחושת הביטחון של הנפגעים ואת האמון הבסיסי שלהם בסביבתם, דבר שגורם לתחושת ניכור שעלולה להשפיע על כל מערכות היחסים שלהם.¹³²

הבית מקנה ליושביו תחושה של ביטחון, זהות ומנוחה ובשל כך הוא מהווה עבורם את המרחב הבטוח ביותר - הן מבחינה תרבותית והן מבחינה פסיכולוגית. הפלישות הצבאיות לבתים בגדה המערבית פוגעות במרחב הבטוח של משפחות פלסטיניות, ועלולות להיות בעלת השפעה מערערת על בריאות הנפש. ככלל, חדירה של כוחות משטרה או צבא לבתים פרטיים, בין אם היא מתבצעת בהקשר של משטר הכיבוש בגדה המערבית ובין אם בהקשרים גיאוגרפיים או פוליטיים אחרים, פוגעת בכבוד, בפרטיות ובביטחון של יושבי הבית.¹²⁹ פגיעות אלה משפיעות לרעה על הרווחה הנפשית (well being) של מבוגרים וילדים ועלולות אף להוביל לתסמיני פוסט-טראומה אצל מי שחוו אותן.

בחודשים ספטמבר 2018 עד אפריל 2019 צוות של ארגון רופאים לזכויות אדם (ר"א) ערך ראיונות עם 20 נשים ו-11 גברים המשתייכים ל-16 משפחות שהצבא הישראלי פלש לבתיהן. מטרת הראיונות הייתה ללמוד על השפעת הפלישות על בריאות הנפש של מי שחוו אותן, תוך ניסיון לייצר תמונה מקיפה ככל הניתן של מציאות חיי היום-יום של המרואיינים על ידי מתן מרחב פתוח לביטוי. תהליך המחקר, החל מבניית הראיונות ועד לשלב הניתוח והסקת המסקנות, נעשה בליווי ובהנחייה של ועדת ההיגוי המקצועית של הפרויקט, המורכבת מאנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש.¹³⁰

כל הראיונות התקיימו מספר חודשים לאחר הפלישה לבית (בממוצע ארבעה חודשים לאחר האירוע). הם נערכו על ידי עובדת סוציאלית ורכז שטח, במתכונת של ראיונות מובנים למחצה בשפה הערבית, על בסיס שאלון. על מנת להימנע מפגיעה פוטנציאלית הוחלט שלא לראיין ילדים באופן ישיר, אלא להוסיף לראיון עם המבוגרים חלק הנוגע לבריאות הנפשית של ילדיהם; 31 המרואיינים הם הורים ל-41 ילדים בסך הכל. בכל הראיונות ננקטו צעדים להבטחת הגנה נפשית למשתתפים. לצד זאת נעשה שימוש בכלים להבטחת אמינות, שקיפות וצמצום השפעת רצייה חברתית (הנטייה של מרואיינים לרצות את המראיין).

בחירת המשתתפים התבססה על העדויות הראשוניות שנמסרו לצוות יש דין, ובמסגרתה ניתנה עדיפות בין היתר למשפחות שדיווחו על

129. לדוגמאות והרחבה על פלישה של כוחות משטרה או צבא לבתים בהקשרים היסטוריים שונים ראו למשל:

Sharon Pickering, "Women, the Home and Resistance in Northern Ireland," **Women & Criminal Justice** 11(3), 2000 pp. 49-82; Cecilia M. Baillie, "War in the Home": An Exposition of Protection Issues Pertaining to the Use of House Raids in Counterinsurgency Operations", **Journal of Military Ethics**, 2007, (3)6, pp. 173-197; Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC), **From Hope to Fear: an Afghan Perspective on Operations of Pro-Government Forces in Afghanistan**, 2008; The Open Society Institute and The Liaison Office, **Strangers at the Door Night Raids by International Forces Lose Hearts and Minds of Afghans**, 2010.

130. חברי ועדת ההיגוי: ד"ר זאב וינר, פסיכיאטר; ד"ר קים יובל, פסיכולוג; ד"ר פידאא מוערבי, פסיכיאטרית; ד"ר ג'ומאנה מלחם, פסיכיאטרית.

131. Mohammad Marie et al., "Mental health needs and services in the West Bank, Palestine." **International journal of mental health systems**, (2)24, 2013. Samah Jabr et al., "Mental Health in Palestine: County Report," **The Arab Journal of Psychiatry**, 2016, (1)10.

132. ג'ודית לואיס הרמן, **טראומה והחלמה**, עם עובד, 1994, פרקים 2-3.

אובדן שליטה

כל אדם חותר לשליטה על תנאי חייו ועל הגורמים שעשויים לחולל שינוי בתנאים אלה; זוהי התנהגות טבעית הנובעת מיצר הקיום האנושי. כאשר אדם מאבד את השליטה על נסיבות חייו הוא עלול לסבול מסימפטומים נפשיים שונים, בהם הרגשת חשש לקיומו ולהישרדותו וחרדה מפני העתיד. החוויה המרכזית שעליה דיווחו רוב המרואיינים לאחר הפלישה לבתיהם היתה חוויה של אובדן שליטה - החל באובדן תחושת השליטה על חייהם האישיים, שלווה בחשש מתמשך לחייהם ולחיי ילדיהם, וכלה במצוקות הנובעות מהקושי לשלוט על עתידם ולתכנן אותו במישורים המשפחתי, החברתי והפוליטי.

תחושת אובדן השליטה במהלך הפלישה לבית באה לידי ביטוי באופן שבו המרואיינים מתארים את החיילים שחדרו לבתיהם. לנוכח התנהגותם האלימה והמשפילה, מרואיינים תיארו את החיילים כבלתי אנושיים, או כ"מכונות". תפיסת החיילים כבלתי אנושיים מעידה כי קורבנות הפלישה חשים חסרי אונים ומרגישים שאין ביכולתם להשפיע על הסיטואציה, דבר שמגביר את החרדה הכרוכה באירוע ומעצים את הסיכוי לתגובה פוסט-טראומטית.

**"אני רואה אותם באים להרוס ולהחריב. הם מפחידים
וזורעים אימה, עם כיסויי הפנים שלהם והנשק."**¹³⁵

"החיילים הם מכונה. אין להם רגשי אשמה."¹³⁶

**"הם לא חושבים בצורה אנושית. [...] אין שום
אפשרות לדבר עם מישהו אצלם. הם פורצים
לבית כמו חיות, ולא מאפשרים לבנות להתלבש.
הם לא דופקים על הדלת, אלא עוקרים אותה
ונכנסים ישר לחדר."**¹³⁷

**"כשראה אותי מסתכלת בבני, סטר לו לנגד עיניי.
הם לא בני אדם, והם לא מבינים מה זה אומר
שיש לך ילד."**¹³⁸

אירועים קשים המפריעים את שגרת החיים של אדם וכוללים חוויה של איום על החיים או איום על השלמות הגופנית או הנפשית של אדם, נחשבים לאירועים בעלי פוטנציאל טראומטי. כך למשל תאונת דרכים, שוד, תקיפה פיזית או תקיפה מינית הם אירועים שעלולים לגרום טראומה פסיכולוגית למי שחוו אותם.¹³³

פלישות לבתים הן אירועים בעלי פוטנציאל טראומטי: הן משום שהן כוללות חדירה כפויה של כוחות זרים למרחב הפרטי של בני הבית תוך הפרת השליטה שלהם עליו (בדומה למצב של שוד המוכר בספרות המקצועית כאירוע בעל פוטנציאל טראומטי); והן משום שנוכחות החיילים החמושים בבית והאופן שבו הם מתנהלים בתוכו יוצרים חוויה של איום וחשש מפני פגיעה פיזית. כאמור, חלק מהאירועים אף כוללים איום מפורש בפגיעה פיזית (למשל איום בנשק או איום מילולי) או אלימות ישירה.¹³⁴

אנשים הסובלים מִדֶּחַק פוסט-טראומטי (Post-Traumatic Stress; PTS) או בקיצור פוסט-טראומה (הֶלְמֶת), חווים פחד, חרדה וחוסר אונים, כמו גם תסמינים של עוררות יתר, פולשנות (חזרה בלתי נשלטת של הטרומה והתחושות שליוו אותה, למשל ב"פֶּלֶשֶׁבִּקִּים"), וקושי בוויסות פיזי ורגשי. נוסף לכך, אדם הסובל מפוסט-טראומה ינסה פעמים רבות להימנע בצורות שונות ממה שעלול להזכיר לו את האירוע הטרומטי. מעבר לסבל הרב שתופעות אלה מגלמות, התוצאה שלהן עלולה להיות פגיעה משמעותית בתפקוד.

בניתוח הראיונות בחנו בנפרד את ההשפעה האפשרית של פלישות לבתים על מבוגרים ואת השפעתן על ילדים ובני נוער. ראשית התייחסנו לרגשות, מחשבות וצורות התנהגות שעליהן סיפרו המרואיינים, וחילקנו אותן בהתאם לתופעות הקשורות בדחק פוסט-טראומטי: התחושה הכללית של **אובדן שליטה - שהיא לב ליבה של הטרומה, לצד תסמיני עוררות יתר, הפרעות בשניה, צמצום רגשי והימנעות**. כמו כן התייחסנו לתסמינים המאפיינים הפרעות חרדה. שנית, נעזרנו בדיווחים של הורים על שינויים רגשיים והתנהגותיים שהופיעו אצל ילדיהם לאחר הפלישה לבית המשפחה, על מנת לבחון את ההשפעה האפשרית של אירועים אלה על בריאות הנפש של ילדים ובני נוער. לבסוף, ביקשנו ללמוד על הפגיעה האפשרית בקשרים בתוך היחידה המשפחתית, ועל ההשפעה של הפלישה לבית על יחסה של המשפחה לבית ולסביבה הקרובה.

133. Australian Psychological Society website, [Trauma](#). ביקור אחרון באתר: 6.1.2019.

134. להרחבה על השימוש של הצבא באסטרטגיה של יצירת איום במהלך הפלישה לבית, כמו גם על שימוש באיומים מפורשים ובאלימות פיזית ראו פרק ג' בחלק 1.

135. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: א"ע, תושבת אל-מורייר, 10.8.2018, תיק יש דין 4249/18.

136. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ב"ח, תושבת סילוואד, 29.1.2019, תיק יש דין 4349/19.

137. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: הנד חאמד, תושבת סילוואד, 21.1.2019, תיק יש דין 4348/19.

138. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: א"ע, תושבת אל-מורייר, 26.9.2018, תיק יש דין 4247/18.

ולהקשות על תהליך ההחלמה. א"ד מעזון, שחיילים פלשו לביתה כעשר פעמים, סיפרה על אובדן תחושת הביטחון בביתה.

"שברו את הדברים בבית שלי עשר פעמים ובכל פעם עצרו את אחד הבנים שלי. אין לי שום תחושת ביטחון בתוך הבית. אני ובעלי ישנים במרפסת ולא בחדר השינה, כדי שנוכל לשמוע כל תנועה או רעש של כלבים ונדע שהצבא נמצא פה. [...] כל הזמן אני חוששת שיפשוטו שוב על הבית. אני שומרת את הבגדים שלי לידי כל הלילה, ומאחת בלילה אני לא נרדמת."¹⁴¹

תחושה מתמשכת של אובדן שליטה לאחר אירוע טראומטי יכולה לבוא לידי ביטוי גם בפגיעה ביכולת או ברצון לתכנן את העתיד. חלק מהמוראיינים התייחסו במפורש לקושי כזה, וקשרו אותו למישור ההתנהלות הכלכלית. האלה אבו עישה מחברון, שחיילים החרימו סכום כסף ששמרה על גופה, סיפרה: "היום אני לא רוצה לחסוך כלום." ג'ואד אבו עליא מאל-מורייר הסביר: "כשסוף סוף יכולתי להנות ממה שחסכתי, החרימו זאת ממני וגזלו ממני את חלומותיי. הפסקתי לחשוב לטווח ארוך. הפסקתי לתכנן לעשות משהו." שניהם קשרו את היעדר הרצון להתכונן לעתיד לפגיעה הכלכלית שחוו בעקבות החרמת כספם. גורמי סיכון נוספים לפגיעה כלכלית במהלך פלישות לבתים יכולים להיות השחתת רכוש ומעצר של בני משפחה המשמשים כמפרנסים.

עוררות יתר והפרעות בשינה

עוררות יתר - מצב שבו גוף האדם נמצא בדריכות קבועה כאילו הסכנה עלולה לשוב בכל רגע, היא תגובה אופיינית לטראומה. כאשר גופם מצוי בכוננות מתמדת והם מתקשים להירגע, אנשים שנפגעו נבהלים בקלות, נוטים להתרגז ומגיבים באופן קיצוני על גירויים לא צפויים או על גירויים המזכירים את החוויה הטראומטית. תגובות כאלה, המבטאות התעוררות של מצוקה פסיכולוגית או תגובות פיזיולוגיות לגורמים המסמלים או מזכירים את האירוע הטראומטי, מדגימות את ההתניה העומדת בבסיס התסמונת הפוסט-טראומטית. עוררות יתר עלולה לגרום גם להפרעות בשינה. נפגעים מתקשים להירדם, רגישים להפרעות חיצוניות ומתעוררים יותר מאחרים.¹⁴⁵

כל המוראיינים ששוחחו עם צוות רל"א סיפרו על בעיות בשינה לאחר

חווית אובדן השליטה אינה מסתיימת כשהחיילים עוזבים את הבית. אם שחוותה אירוע כה משמעותי של חוסר אונים בתפקידה ההורי ממשיכה לשאת עימה את התחושות שהתעוררו בה לאורך זמן. כך, תחושת היעדר השליטה המהווה חלק בלתי נפרד משגרת החיים תחת כיבוש מתגברת עקב הפלישה למרחב הפרטי והאינטימי ביותר - הבית.

"אני לא מסוגלת לספק את צורכי הבית, ואין לי שליטה עליו. אני מגורשת מהבית שלי והאויב שלי נמצא בתוכו, שובר דברים ופוגע בילדיי, ואני לא יכולה לעשות כלום. [...] הבית שלי הוא שלי. איך זה שהם יכולים להוציא אותי ממנו בכוח הנשק שלהם."¹³⁹

מרכיב יסודי במאמץ ההחלמה מפוסט-טראומה הוא השבה של תחושת הכוח, וביסוס מחדש של הרגשת ביטחון. ואולם כאשר החוויה הטראומטית היא פלישה לבית, הניסיון להשיב את תחושת הביטחון עלול להיתקל בקושי, בשל הקישור שנוצר בין המקום שבו הנפגע חי לבין חווית אובדן השליטה. קישור כזה עלול להקשות על השגת תחושת ביטחון באותו המקום.

ב-20.3.2018 בסביבות השעה 3:00 לפנות בוקר פלשו חיילים לביתה של ה"ע מאל-מורייר, הפכו אותו למעין עמדה צבאית ונשארו בו עד 8:00 בבוקר. מדבריה בראיון עם צוות רל"א עלה שה"ע מנסה להחזיר לעצמה שליטה מסוימת באמצעות כיבוס כלי המיטה שבהם השתמשו החיילים. ואולם בו בזמן היא מודעת לכך שהבית הוא שמזכיר לה בכל רגע את האירוע, ולכן היא תתקשה להשיב לעצמה ביטחון כל עוד היא שם.

"הלוואי והיה לי כסף כדי להיפטר מכל השמיכות והכיסויים שהחיילים השתמשו בהם, אבל אין לי כסף ונאלצתי לכבס את כל כלי המיטה שבבית. אני רוצה לעזוב את הבית ולעבור לבית אחר, אך אין לי כסף. [...] אני לא קונה שום דבר חדש לבית כי אני יודעת שהם תמיד באים כדי להרוס."¹⁴⁰

העובדה שקיים איום מציאותי בפלישה חוזרת לאותו הבית עלולה גם היא לפגוע ביכולתם של בני המשפחה להשיג תחושת ביטחון,

139. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: הנד חאמד, תושבת סילוואד, 21.1.2019, תיק יש דין 4348/19.

140. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ה"ע, תושבת אל-מורייר, 20.3.2018, תיק יש דין 4125/18.

141. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: א"ד, תושבת עזון, 13.11.2018, תיק יש דין 4294/18.

142. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: האלה אבו עישה, תושבת חברון, 4.5.2018, תיק יש דין 4150/18.

143. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ג'ואד אבו עליא, תושב אל-מורייר, 26.9.2018, תיק יש דין 4247/18. במהלך פעולת המעצר החיילים החרימו את מכשיר הטלפון של העצור וכלי רכב.

144. התניה קלאסית היא תהליך שבו גירוי ניטרלי שלא עורר תגובה מסוימת בעבר מעורר באדם את התגובה הזו, לאחר שהופיע פעמים רבות בסמיכות לגירוי שמעורר את התגובה באופן טבעי. כתוצאה מתהליך ההתניה הקלאסית גירוי ניטרלי יכול להוביל לתגובה שלא הוביל אליה בעבר.

145. ג'ודית לואיס הרמן, טראומה והחלמה, פרק 2.

"כל מכונית שעוברת אחרי 2:00 בלילה מעירה אותי, ואני מיד עומדת ליד החלון לראות מה קורה".¹⁴⁹

הפרעות בשנייה פוגעות בשגרת החיים של מי שסובלים מהן ועלולות להקשות על התפקוד. מעבר לכך, להתמשכותן של הפרעות כאלה עלולות להיות השלכות כבדות משקל על המצב הנפשי והגופני. הן יכולות לעורר או להחריף תסמונות פסיכיאטריות הקשורות לחרדה ולדיכאון, ולשינויים ביכולת החשיבה הגורמים להפרעה וצמצום בתפקוד.

הימנעות וצמצום רגשי

צמצום רגשי או תחושה של קהות וריחוק הם מאפיין יסודי נוסף של פוסט-טראומה. תגובות אלה מבטאות ניסיון של אנשים שחוו טראומה להתרחק מהאירוע או מהתחושות שהוא מעלה. במישור ההתנהגותי, ניסיון זה יכול לבוא לידי ביטוי בהימנעות ממצבים שיכולים להזכיר את האירוע הטראומטי, וכן מיוזמות עתידיות שעלולות להיות כרוכות במה שנתפס כסיכון; כל זאת על מנת להשיג מחדש תחושה של ביטחון ושליטה.¹⁵⁰ בין המרואיינים היו שתיארו ירידה במוטיבציה לפעול והתייחסו לשינויי בהרגלים יום-יומיים שנועד להימנע ממפגש עם אנשים אחרים.

"אני מרגישה שאני מתעצלת בבית. פעם אהבתי לעבוד בבית ולסדר אותו, אבל היום אין לי חשק לעבוד בו".¹⁵¹

"התחלתי להימנע משיחות עם אחרים כי הם תמיד היו שואלים אותי מה קרה אצלנו והיו מחזירים אותי אל האירוע המכאיב ההוא, והפסקתי לצאת לאירועים חברתיים".¹⁵²

האלה אבו עישה תיארה חוסר רצון לפעול ואף תסמינים של היפרסומניה (הפרעת שינה המאופיינת בישנוניות מוגזמת בשעות היום), שפגעו בתפקוד היום-יומי שלה. אפשר שהשינה משמשת לה כמנגנון בריחה והגנה מפני החרדה והפחד שהיא חשה. נציין כי במהלך הפלישה לביתה החיילים הכו את אבו עישה באזור האגן עד שלדבריה חששה לחייה, "אמרתי: זהו, אני הולכת למות. הם יהרגו אותי".

הפשיטה על ביתם. ר"ש, שחיילים הגיעו לביתה בסביבות השעה 1:00 בלילה, שברו את חלון המטבח ועצרו את בעלה בנוכחותה ובנוכחות לדידה הקטנים, סיפרה על הקושי לישון ועל חלומות חוזרים בנושא.

"אני לא מסוגלת להירדם לפני 1:00-2:00 בלילה. אני מתחילה לשקוע במחשבות, ומיד כשאני שומעת רעש אני כבר מחכה לצבא. לפעמים, לא הרבה פעמים, אני חולמת שהם באים לקחת את בעלי ושהוא בורח. כיום אני ממשיכה עם המחשבות עד 2:30-3:00 לפנות בוקר ואז אני נרגעת קצת, אחרי שעוברת השעה שבה הם צפויים להגיע. העניין הזה חוזר גם בלילה הבא. אני הולכת לישון מאוחר. התרגלתי. אם אני נרדמת אני מתעוררת. אני מסתכלת הרבה בשעון".¹⁴⁶

ס"א מבית אומר סיפרה גם היא שהיא מתקשה לישון וסובלת מסיוטים.

"אני חשה דאגה ומתח אפילו כשאני ישנה המוח שלי ממשיך לעבוד ואני תמיד מוצאת את עצמי ליד הדלת או החלונות. אני סובלת גם מסיוטים וחלומות מפחידים. אפילו היום חלמתי שהחיילים פורצים לביתי. הסיוטים האלה פחתו מעט כיום לאחר פגישות עם פסיכולוג, אך הם לא נעלמו".¹⁴⁷

המנהגים והתחושות המאפיינים את שעות הלילה נקשרו אצל המרואיינים למצב הנפשי שבו היו במהלך הפלישה לביתם, והדבר פוגע ביכולתם להירגע ולנוח בשעות אלה. רבים מהם העידו כי היתקלות בגירויים המזכירים להם את הפלישה מעוררת בהם את החששות והתחושות שהתלוו לאירוע המקורי, במיוחד כשהם מתרחשים בשעות הלילה.

"כשאני שומעת רעש בסביבת הבית אני מתעוררת ונשארת ערה. הפחד מתחיל אצלי אחרי 1:00 בלילה ונמשך עד לשעת קריאת המואזין לתפילת השחר. רק אז אני בטוחה שהלילה עבר בשלום".¹⁴⁸

146. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ר"ש, תושבת סינג'יל, 5.7.2018, תיק יש דין 4183/18.
147. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ס"א, תושבת בית אומר, 9.6.2018, תיק יש דין 4154/18.
148. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ר"ח, תושבת סילוואד, 30.10.2018, תיק יש דין 4280/18.
149. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ס"א, תושבת בית אומר, 9.6.2018, תיק יש דין 4154/18.
150. ג'ודית לואיס הרמן, **טראומה והחלמה**, פרק 2.
151. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ע"ג, תושבת חברון, 23.6.2018, תיק יש דין 4163/18.
152. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: סברין אבו עליא, תושבת אל-מורייר, 10.9.2018, תיק יש דין 4248/18.

"אין לי יותר כוח לעשות דברים. אני רוצה להמשיך לישון. בעבר הייתי ערה כבר ב-6:00 או 7:00 בבוקר, ועכשיו רק ב-9:00 או 10:00. אני מתעוררת וכבר עייפה. מיד כשאני שומעת שיש חיילים אני מעדיפה לישון."¹⁵³

הימנעות מפעילות עשויה לאפיין גם מצבי דיכאון, המופיעים בשיעור גבוה אצל אנשים הסובלים מפוסט-טראומה, ומאופיינים בין היתר בדפוס מתמשך של מצב רוח ירוד או אובדן הנאה ועניין בפעולות שבעבר היו מהנות.¹⁵⁴ רבים מהמוראיינים אמרו שהם חשים עצב וחשפו רגשות כמו אומללות, דכדוך ומצוקה. בין המוראיינים היו שהסבירו שהם אינם רוצים לקנות דברים לבית או לתקן את החפצים שנשברו בזמן הפלישה. הימנעות זו יכולה להוות ביטוי לתחושה של אובדן רצון לפעול. גם בהיבט זה העובדה שהחיילים עלולים לחזור לבית בכל רגע מקשה על תהליך ההחלמה ומעכבת אותו.

"אני כל הזמן בכוננות לפשיטה נוספת על הבית, ולכן אני משאירה את החפצים שבורים, כדי שהם לא ישברו גם את החדשים. דלת הבית נשארה פרוצה והם יכולים להיכנס מתי שהם רוצים."¹⁵⁵

"כשאני חושבת לקנות חפץ או רהיט חדש לבית אני מיד חוזרת בי, בגלל הפחד מפשיטה נוספת על הבית ושבירת החפצים. עד היום הדברים בבית עקורים ושבורים - המגירות בארון, המרצפות בשירותים, המראה - לא תיקנו אותם."¹⁵⁶

חרדה

חרדה היא מצב רוח שלילי שבו האדם חש חוסר שקט ועוררות לא נעימה. מצב זה מלווה בתופעות פיזיולוגיות כגון דופק מהיר, הזעה, רעד ותחושת עילפון או סחרור, כמו גם בתחושות של חשש ודאגה, ומחשבות שמשוהו רע עתיד לקרות. פחד נחשב לתגובה רגשית למצב של סכנה מיידי, ואילו חרדה היא תגובה הקשורה לציפייה לסכנה או איום עתידי. הפרעות חרדה מתאפיינות בהופעה מופרזת (למשל לאורך פרק זמן ארוך) של תגובות, התנהגויות ותחושות הקשורות למצבים רגשיים של פחד וחרדה. הן ידועות כמופיעות בשיעור גבוה ביחד עם דחק פוסט-טראומטי.

תחושות פחד או חרדה הן תגובה נורמלית למצב שבו כוחות חמושים של צבא זר פולשים לביתו של אדם. ואולם תחושות אלה אינן חולפות בהכרח עם תום האירוע והן עשויות לקבל ביטויים אחרים - החל מפגיעה באיכות השינה ועד לשינויים התנהגותיים המפריעים לשגרת החיים. בפרק זה אנו מתמקדים בהתייחסויות ישירות של המוראיינים להרגשות מתמשכות של פחד או חרדה, ולפעולות שהם נוקטים כדי להתמודד עם הרגשות אלה.

בין המוראיינים היו שדיווחו על נקיטת צעדים הנוגעים להכנה לאיום אפשרי, אותם ניתן להבין גם כאמצעי להפחית את תחושת החרדה ולשלוט בה. צעדים אלה הובילו לשינוי בהרגלים הקבועים של המשפחה בשעות הלילה.

"כבר חודשים אנחנו מכוונים את השעון המעורר לשעה 2:00 לפנות בוקר כדי להיות מוכנים לפשיטה נוספת. הסכמנו בינינו שאם אחד מאיתנו ישמע איזה רעש, הוא יעיר את השני."¹⁵⁷

"כל לילה הוא [בעלי] מסתכל בטלפון הנייד שלו בעמודי החדשות כדי לעקוב אחרי תנועות החיילים. ברוב המקרים הוא משאיר אותי לבד ועוקב אחרי תנועות החיילים."¹⁵⁸

שינויי התנהגות כאלה עשויים אף להגיע לכדי תגובתיות יתר, מצב שבו אדם נוקט אמצעי זהירות שאינם עולים בקנה אחד עם המציאות, ההופכים למטרד תפקודי בחיי היום-יום שלו ופוגעים באיכות חייו. מקורה של תגובה זו בראייה הקטסטרופלית שמאפיינת מצבי חרדה. דוגמה למצב כזה ניתן למצוא בעדותה של א"ע מאל-מורייר, שתארה תחושת פחד בלתי פוסקת, לצד הפרעות שינה, שינויים בהתנהגות ואף החלטות על שינוי המבנה הפיזי של הבית.

"אני באמת לא נרדמת, אלא נשארת ערה והולכת עם פנס לבדוק את סביבת הבית ואת הדירה של הבן שלי שנמצאת לקראת סיום הבנייה. ביקשתי שיחסמו שני חלונות בבית שלי בלבנים, כי אני חושבת שהחיילים יכולים לקפוץ דרכם לתוך הבית. [...] בעלי ביקש ממסגר להתקין סורגים לדלתות."

153. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: האלה אבו עישה, תושבת חברון, 4.5.2018, תיק יש דין 4150/18.
154. דיכאון הוא מצב נפשי המאופיין בדפוס נרחב ומתמשך של מצב רוח ירוד או אובדן עניין והנאה מפעולות שבעבר היו מהנות. אל אלה מתווספים סימפטומים של הערכה עצמית נמוכה ותחושת אשמה, הפרעות שינה, שינוי בדפוסי התיאבון והאכילה, תשישות, ירידה בריכוז ובזיכרון, מחשבות חוזרות על המוות, ופגיעה משמעותית בתפקוד.
155. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: א"ע, תושבת אל-מורייר, 10.8.2018, תיק יש דין 4249/18.
156. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: הנד חאמד, תושבת סילוואד, 21.1.2019, תיק יש דין 4348/19.
157. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: סברין אבו עליא, תושבת אל-מורייר, 10.9.2018, תיק יש דין 4248/18.
158. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: האלה אבו עישה, תושבת חברון, יולי 2018, תיק יש דין 4150/18.

המסגר אמר לו: 'זה בית, לא כלא'. בעלי ענה לו: 'אשתי מפחדת כל הזמן ורוצה להפוך את הבית לכלא של עצמה כדי להרגיש בטוחה'. אני שמעתי מרוב הנשים בכפר שהחילים נכנסים ישר לחדר השינה, ושהן פותחות את העיניים ורואות חייל עומד מעל הראש שלהן ליד המיטה. זה הכניס אותי לפחדים ופרנויות בלתי פוסקים.¹⁵⁹

ייתכן שישנם מקרים שבהם החרדה המתמשכת של בני הבית מותאמת לרמת האיום האובייקטיבי של חזרת החיילים לבית, ולפיכך אינה מבטאת הפרעה נפשית. ואולם גם במקרים אלה, עצם ההתמשכות של תחושת החרדה עלולה להשפיע לרעה על התפקוד ועל בריאות הנפש של בני המשפחה. מעבר לכך, הפלישות עלולות להוביל לתסמיני חרדה ופחד מופרזים שאינם מותאמים לרמת האיום ויכולים להוות ביטוי להפרעת חרדה.

תגובות גופניות לאירוע הטראומטי

נפגעי טראומה נתונים בסיכון גבוה לחוות תסמינים גופניים שאין להם הסבר פיזיולוגי, שאותם ניתן לפרש כמרכיב בתגובה לאירוע הטראומטי. שתיים מן המראיינות דיווחו על הופעת תסמינים כאלה לאחר הפלישה לביתה. ה"ע מאל-מורייר סיפרה על ההשפעה המתמשכת שהיתה לפלישה לביתה על בריאותה הנפשית. לדבריה, לתחושות הנפשיות שלה היו גם ביטויים פיזיים.

"אני סובלת מחרדות כתוצאה מהפריצות והעימותים החוזרים ונשנים. סבלתי מקרישי דם ברגל והיו לי פחדים מכניסת חיילים לבית. יש לי כאב מתמיד ברגליים. מרוב פחד אני מרגישה שהם פגעו בברכיים שלי."¹⁶⁰

קבוצה של תסמינים גופניים כאלה מכונה בספרות המקצועית הפרעות המרה. ככלל, הפרעות אלה מאופיינות בפגיעה בתפקוד הפיזי שלא ניתן לספק לה הסבר פיזיולוגי, ושעשויה לכלול שיתוק, עוויתות, חולשה והצרת ראייה. אימאן אח'ליל מבית אומר היא תופרת, המשתמשת בעבודתה בשתי ידיה וכן ברגליה. במהלך פשיטה על ביתה לצורך מעצר בנה חייל הכה אותה על ידה, אולם לאחר מכן היא סבלה משיתוק ביד וברגל שבה לא הוכתה. בעקבות זאת היא לא יכלה להמשיך בעבודתה והפכה למובטלת.

"החייל היכה אותי על יד שמאל. סימני המכה קיימים עד היום. הראיתי אותם לרופא והוא אמר לי שזוהי פציעה קשה והיא זקוקה לזמן רב [כדי להחלים]. היא עדיין לא עברה. אבל מה שהשבית אותי מעבודה היו יד ימין ורגל ימין שלי שהרופא אמר שזה מעצבים. היד שלי נעשתה משותקת וגם הרגל שלי. הבעיות האלה לא מאפשרות לי ללכת לעבוד. עד לרגע זה לא חזרתי לעבודה. עבדתי במתפרה, ובתפירה נזקקים גם ליד וגם לרגל, ובמיוחד לרגל ימין. אני לא יכולה לעבוד בלעדיהן. הדבר השפיע עלי מאוד. גם אצל הבן שלי המצב הנפשי דומה."¹⁶¹

2. פגיעה בילדים ובני נוער

התגובה הרגשית של ילדים ובני נוער לטראומה מתעצבת בהתאם להבנתם את האירוע ולמשמעות שהם מייחסים לו - גורמים המושפעים משלב ההתפתחות שבו הם מצויים. בהשוואה למבוגרים, ילדים עלולים לחוות קושי גדול יותר בהבנה והכלה רגשית של התרחשויות קיצוניות, למשל איומים או גילויי אלימות המלווים בפגיעה בגוף או ברכוש.

לקראת דוח זה רואיינו הורים ל-41 ילדים מגיל ינקות ועד גיל 17, כמעט כולם סיפרו על שינויי התנהגות או שינויים רגשיים שהופיעו אצל ילדיהם לאחר הפלישה לבית המשפחה. אף על פי שקיימים הבדלים מהותיים בין התגובות הפסיכולוגיות של פעוטות לבין אלה שמאפיינות נערים או נערות, מדיווחי ההורים ניתן ללמוד על תופעות חוזרות בהן הפרעות בשינה, התגברות התלות בהורים, הסתגרות והתנהגות תוקפנית.

המצוקה הנפשית של ההורים, הן בעקבות הפלישה לבית והן לנוכח היבטים נוספים של מציאות הכיבוש, עלולה לפגוע ביכולתם לספק לילדיהם את תחושת הביטחון הנדרשת לשם תהליך ההחלמה.¹⁶² בהיעדר טיפול והחלמה עלולה להיווצר פגיעה משמעותית בהתפתחות התקינה של ילדים ובני נוער שחוו טראומה, במיוחד ילדים בגילים צעירים.

עוררות יתר והפרעות שינה

בדומה למבוגרים, כל הילדים והילדות שהוריהם רואיינו לדווח סובלים מהפרעות שינה, תופעה הנקשרת כאמור למצב של עוררות יתר. כך

159. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: א"ע, תושבת אל-מורייר, 26.9.2018, תיק יש דין 4247/18.

160. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ה"ע, תושבת אל-מורייר, 20.3.2018, תיק יש דין 4125/18.

161. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: אימאן אח'ליל, תושבת בית אומר, 1.5.2018, תיק יש דין 4118/18.

162. מחקר מ-2002 מצא שרוב הילדים הפלסטינים מרגישים חוסר ביטחון, ומחציתם קושרים תחושה זו לתחושה שהוריהם אינם יכולים להגן עליהם.

Cairo Arafat and Neil Boothby, Secretariat of the National Plan of Action for Palestinian Children and Save the Children, **A psychosocial assessment of Palestinian children**, 2003.

חלק מההורים דיווחו על תסמינים גופניים אצל ילדיהם כמו כאבי בטן והתכווצויות, לצד אי רצון להישאר לבד בלילה. תסמינים גופניים כאלה יכולים להיות תרגום פיזי של רגשות שליליים שהילדים חוו, שהם מתקשים לעבד ולבטא בצורה מילולית. דוגמה לכך ניתן למצוא בעדותה של אם לארבעה בנים בני 10-14 מנבי סלאח.

"לעיתים קרובות הם [הבנים] באים בלילה להתלונן על כאבי בטן. הם מדמיינים שהחיילים מגיעים אל הבית או לסביבתו [...] הילד, בן תשע [אז], מסרב לישון לבד בחדר ומבקש לישון איתנו בחדר. הוא אומר שהוא פוחד. הילד מתכוון במיטתו מאז הפשיטה."¹⁶⁸

התלות בהורים והרצון בקרבה אליהם עלולים להשפיע על יכולתם של ילדים להשתתף באופן סדיר בלימודים ובפעילויות חברתיות. חלק מהמשפחות הצביעו על קושי לשמור על מחויבות ללימודים ואף על הפסקתם. כך למשל, אימה של פ' בת השבע סיפרה שהתלות שבתה פיתחה בה לאחר הפלישה לבית המשפחה השפיעה בין היתר על התפקוד שלה בבית הספר.

"היא סירבה לעזוב אותי וללכת לבית הספר. ההישגים שלה בלימודים ירדו אחרי הפשיטה על הבית, והיא התחילה לקבל שיעורים נוספים לתגבור אחרי שעות בית הספר."¹⁶⁹

התגובה של פ' לפלישה לבית המשפחה היתה הקיצונית ביותר שתיעדנו. לפי עדות משפחתה, פ', כאמור ילדה בת שבע, ניסתה להתאבד מיד לאחר האירוע. אימה של פ' הותקפה על ידי החיילים ולאחר עזיבתם היא פונתה לבית החולים. הילדה, שחשבה בטעות שאימה מתה, טיפסה על חלון המטבח בקומה השנייה וביקשה לקפוץ ממנו. אחד מאחיה, שבא לבדוק מה שלומה, הציל את חייה. פ' המשיכה לדבר על הפחד והכאב של אובדן האם במשך חודשים לאחר האירוע. היא הוסיפה להיות תלויה באימה ולבכות לעיתים קרובות, פחדה כשאימה התרחקה וסירבה לישון לבד.

"כשהחיילים הכו אותי מול העיניים של פ' ועברתי התמוטטות עצבים, בעלי לקח אותי לבית החולים"

למשל, אימה של א"א בת השנתיים וחצי העידה כי מאז הפלישה לבית המשפחה הילדה מתעוררת משנתה בצעקות.¹⁶³ גירויים חיצוניים, כמו רעש של מכונת או דפיקה חזקה בדלת, מזכירים לה את האירוע ומעלים את התחושות שנקשרו בטרומה.

"אין לו [לבנה של המרואיינת, בן 15] סיוטים, אך כשאני מתקרבת אליו להעיר אותו הוא קופץ מפחד. יש לו שינה קלה. כל תנועה וכל קול מעירים אותו."¹⁶⁴

"אצל בתי בת ה-17 המצב קשה יותר. היא לא ישנה בכלל ונשארת צמודה לחלונות. כשהיא שומעת רעש של מכונת היא קמה. היא חוזרת לישון ב-4:30-5:00 בבוקר, כי אז החיילים עוזבים בדרך כלל."¹⁶⁵

תסמינים של עוררות יתר עלולים להפריע לשגרת החיים של ילדים שחוו פלישה לביתם גם בשעות היום. אם לשלושה פעוטות בני שנה וחצי ושנתיים וחצי העידה שילדיה נבהלים בקלות ומגיבים בפחד לכל דפיקה בדלת, מאז הפלישה לבית המשפחה.

"מאותו היום הוא [בנה של המרואיינת, בן שנה וחצי] קופץ מפחד מכל דפיקה בדלת. [...] עד היום הם קופצים מפחד. כל פעם שאני רוצה לפתוח את הדלת לענות למישהו, הם קופצים מפחד."¹⁶⁶

חרדה והתגברות התלות בהורים

המרואיינים סיפרו על תלות גוברת של ילדיהם בהם לאחר אירוע הפלישה לבית. אצל רבים מהילדים התלות באה לידי ביטוי בקושי להירדם וברצון לישון בקרבת הוריהם. תלות כזו יכולה להיות ביטוי לחרדת פרידה, המאופיינת בתחושות פחד או חרדה בנוגע לפרידה מהבית או מדמויות התקשורות. לאחר שחיילים פשטו על חדרו של י' בן העשר בזמן שישן במיטתו, הוא ביקש לישון עם אימו ונמנע מלהישאר לבד בחושך. ייתכן שהוא מקשר בין התנאים שהתקיימו בזמן הגעת החיילים לבית (שינה במיטה בחושך) לבין החוויה הטראומטית.

"מבקש לישון במיטה שלי, ואם אני מסרבת הוא מתחבא מתחת לשמיכה ומדליק את האור."¹⁶⁷

163. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 11.
164. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 12.
165. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 13.
166. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 14.
167. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 18.
168. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 15.
169. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 16.

בדוגמאות להשפעת החוויה הטראומטית על יחסיהם של המרואיינים עם משפחתם וקהילתם, וכן להשפעתה של חוויה זו על המשמעות שהם מעניקים לבית ועל תחושת הביטחון שלהם בתוכו.

פלישה צבאית לבית עלולה לערער את מבנה היחסים המשפחתי, במסגרתו ההורים (ובמשפחות מסורתיות אב המשפחה במיוחד) נתפסים כמי שאמורים לספק ביטחון והגנה למשפחה כולה. ברגעי הפלישה החיילים שולטים על המתרחש באמצעות מתן פקודות לסביבתם, תוך שהם מותירים את ההורים במצב של חולשה או חוסר אונים. הפעלת אלימות כלפי אחד ההורים (בדרך כלל כלפי גברים) עלולה אף להגביר את תחושת אובדן השליטה. במצבים כאלה עלול להישבר הדימוי של אב המשפחה או של ההורים, בעיני עצמם ובעיני יתר בני המשפחה, כמי שמספקים הגנה וביטחון.

מעבר לכך, השינויים ההתנהגותיים והנפשיים שמאפיינים מצבי פוסט-טראומה אינם משפיעים רק על היחיד. כך למשל, הנטייה של מי שסובלים מעוררות יתר להתרגז בקלות עלולה להשפיע על יחסיהם עם סביבתם הקרובה, המשפחה או הקהילה. ר"ש מסינג'ל סיפרה:

**"אני מתעצבנת על אנשים, על הילדים ועל בעלי [...].
נהייתי 'כבדה'. כולם אומרים לי שהשתנית לגמרי."**¹⁷⁴

שינויים בהתנהגות או בהרגלים שמקורם בניסיון לשלוט בפחד על ידי הכנה לאיום, עשויים גם הם להשפיע על מרקם היחסים במשפחה. האלה אבו עישה מחברון הפסיקה לסגור את דלת חדר השינה שלה, במטרה להגן על בנותיה מפני פלישת חיילים לחדר בזמן שהן ישנות. החלטה זו הביאה לווייתור על הפרטיות בחיי הזוגיות שלה ושל בעלה.

"אני לא סוגרת את דלת חדר השינה שלי. הבנות שלי מבקשות ממני שאסגור אותה ואני עונה להן שבשום אופן לא. אין לי פרטיות וגם לא לבעלי, כדי שאם יבואו החיילים ויפשטו על הבית, אני אראה אותם לפני שייכנסו לחדר של הבנות."¹⁷⁵

לבסוף, החדירה למרחב הפרטי עלולה לערער גם את הקשר של בני המשפחה אל הבית כמקום פיזי הנושא משמעות פסיכולוגית

ופ' נשארה בבית עם אחיה. הם אמרו לי שהם הלכו לחפש את הילדה ומצאו אותה בקומה השנייה על החלון במטבח, כשהיא מנסה להשליך את עצמה למטה. כשדיברתי איתה היא אמרה לי שהיא חשבה שאני מת, ורצתה למות כדי להצטרף אלי. אמרתי לה שאני בסדר ושאיני קרובה אליה."¹⁷⁰

התנהגות תוקפנית

תסמיני פוסט-טראומה יכולים לכלול גם שינויי התנהגות כמו נטייה להתרגז בקלות או אף הפגנת תוקפנות. בין ההורים היו שדיווחו על התפרצויות זעם, התנהגות תוקפנית כלפי הסביבה או שבירת צעצועים על ידי ילדיהם. אחת הדרכים להבין את השינויים האלה היא בכך שהאלימות שהילדים נחשפו אליה חלחלה לעולמם ומצאה ביטוי בהתנהגות אלימה כלפי סביבתם. מ"ש, בת שנתיים וחצי, היתה עדה למעצר אביה שבמהלכו הוא הוכה על ידי חיילים. אימה סיפרה על התנהגותה לאחר האירוע:

"היא שוברת את המשחקים שלה ומשחקת בצורה אלימה, ואפילו מכה את האופניים שלה."¹⁷¹

ג', בן שנה וחצי, נחשף לאלימות קשה שהופעלה כלפי אביו במהלך הפלישה לביתם. האב סיפר:

"הצעקות שלי בזמן שהכנו אותי הגיעו אל הבן שלי בחדר הסמוך. היום הוא בן שנה וחצי והוא ילד רגזן ונסער. הוא מרביץ לי ולאמא שלו ושובר את המשחקים שלו. כל זה התחיל אחרי הפשיטה על הבית."¹⁷²

3. שבירת הקשרים המשפחתיים וערעור תחושת הביטחון בבית

אירועים טראומטיים פוגעים ביכולת לקיים קשרים בין-אישיים וליהנות מתחושה של שייכות לקהילה ואמונה ביכולת להיות חבר בעל ערך בתוכה. הפגיעה ביחסי האנוש הבסיסיים של אדם מערערת גם את הגדרת העצמי, הנבנית מתוך יחסים אלה.¹⁷³ בפרק זה נתבונן

170. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 16. ברקע לדברים, יש לציין שתקופה קצרה לפני הפשיטה האם נעצרה על ידי חיילים ישראלים בזמן שהלכה עם בתה בירושלים; גם אז, לאחר הניתוק החד והמפתיע של פ' מאימה היא פיתחה תלות מוגברת באם. היא אמרה לאימה: "כשהתרחקת ממני, כשהיית בכלא, חשבתי שאני משתגעת".

171. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 14.

172. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: עדות ילדים מס' 17.

173. ג'ודית לואיס הרמן, **טראומה והחלמה**, פרק 3.

174. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: ר"ש, תושבת סינג'ל, 5.7.2018, תיק יש דין 4183/18.

175. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: האלה אבו עישה, תושבת חברון, 4.5.2018, תיק יש דין 4150/18.

חיובית - מקום בטוח שמסמל את המשפחה ושלל הגנה עליו יש חשיבות תרבותית וחברתית. כך, לצד המשמעויות החיוביות, הבית עלול לרכוש משמעויות חדשות הקשורות לרגשות ולתחושות שליו את אירוע הפלישה או מתעוררות בעקבות החשש מפלישה חוזרת.

"הלילות עברו מבלי שיכולתי לעצום עין, ולא הייתי מסוגלת להישאר כאן בבית. במשך תקופה ארוכה לא יכולתי לישון בבית והייתי ישנה אצל הוריי. הם באו ופרצו את הדלת שלנו, ועד היום אני לא מעכלת את זה".¹⁷⁶

"אני לא רוצה שאף אחד יבוא לישון אצלי כי הבית שלי הוא לא מקום בטוח".¹⁷⁷

"כשנכנסו לבית הם עקרו את הדלת עם המנעול. היתה לכך השפעה קשה ביותר עלי מבחינה נפשית. הם פגעו בפרטיות ובקדושת הבית בשעה ששכבנו לישון. [...] הפגיעה שלהם בקדושת הבית היא מה שגרם לי להרגיש שאני תחת דיכוי. אני נשבע באלוהים, אם היו יורים עלי היה לי הרבה יותר קל. איך אפשר לחלל את קדושת הבית ואת כבודו? אני חי רק למען אמא שלי ואחיותי".¹⁷⁸

4. סיכום ביניים - פגיעה בבריאות הנפש

המשפט הבינלאומי מחייב את ישראל להגן על זכויותיהם של הפלסטינים החיים תחת שליטתה, ואין ספק ששמירה על שלומם הגופני והנפשי מהווה מרכיב יסודי בחובה זו. **פרק זה מלמד שלפלישות של הצבא הישראלי לבתי פלסטינים בגדה המערבית יש השלכות שליליות קשות על בריאות הנפש של מבוגרים וילדים פלסטינים.**

פגיעות אלה אינן גזירת גורל אלא תוצאה של מדיניות, המבטאת התעלמות מהפגיעה הממשית שפלישות צבאיות לבתים גורמות למשפחות הנחשפות לחדירה למרחב הפרטי שלהן, ומביאה להפרה חוזרת של חובתה של ישראל להימנע מכל פגיעה שאינה הכרחית בזכויותיהם של האנשים הנתונים לשליטתה.

הציבור הפלסטיני החי תחת כיבוש מתמשך נתון ממילא בסיכון גבוה לחשיפה לחוויות בעלות פוטנציאל טראומטי. ייחודה של

הפגיעה הנפשית הנלווית לפלישות לבתים נובע מכמה גורמים: ראשית, הן מערערות את תחושת הביטחון והשליטה הנקשרת לבית. שנית, הפלישה היא חוויה שמשפיעה על כל בני המשפחה, גם אם באופנים שונים. שלישית, הפלישות הן אירוע חוזר שמשפיע על רבים מבני הקהילה ועלול גם לפגוע באותה משפחה כמה פעמים.

מבוגרים שחוו פלישה צבאית לבתיהם דיווחו על תחושה מתמשכת של אובדן שליטה וחוסר אונים לאחר האירוע. עוד דווח על תסמיני פוסט-טראומה דוגמת עוררות יתר, הפרעות בשינה והימנעות, וכן על תסמינים של חרדה ותחושות עצב. תסמיני עוררות יתר והפרעות בשינה דווחו גם בקרב ילדים ובני נוער, לצד תסמיני חרדה, הגברת התלות בהורים והופעת התנהגות תוקפנית. כתוצאה מפגיעות אלה, פלישות לבתים עלולות להביא לפגיעה משמעותית בתפקודם ובהתפתחותם של מבוגרים וילדים כאחד.

התגובות הרגשיות וההתנהגותיות שתוארו כאן מהוות תגובות נורמליות למציאות לא נורמלית, שבה משפחות - גברים, נשים וילדים - מנושלות מיכולתן לשלוט על המרחב הפרטי והקרוב ביותר אליהן וחווות חוויות של איום, חשש מפגיעה ולעיתים אף אלימות ממש.

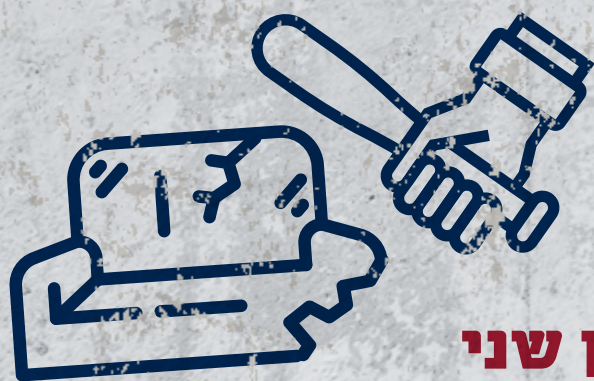
תהליך ההחלמה מטראומה דורש בנייה מחדש של תחושת הביטחון והאמון של אדם בעצמו ובסביבתו, תוך הישענות על יחסיו עם הזולת וצמיחה בתוך הקהילה. תנאי יסודי לתהליך הוא קיומה של סביבה בטוחה שנפגע הטראומה יכול לחזור אליה ולהיעזר בה. ואולם במציאות של כיבוש מתמשך, כאשר קהילה שלמה נתונה למגוון של אמצעי דיכוי, חזרה אל סביבה מגוננת היא כמעט בלתי אפשרית. זאת הן משום שרבים מבני הקהילה חוו איום על השלמות הגופנית או הנפשית שלהם, והן משום שהפגיעות עצמן עלולות לחזור שוב ושוב. מציאות זו מחריפה את הפגיעה הנפשית הכרוכה בפלישות לבתים משום שהיא הופכת את תהליך ההחלמה לקשה וכמעט בלתי אפשרי.

פלישות צבאיות לבתים הן חלק מחוויית החיים של רבים מהפלסטינים תושבי הגדה המערבית. הן עלולות לפרום את מרקם היחסים בתוך הקהילה ולעורר תחושות של ריחוק ואדישות, הן במישור האישי והן במישור של הקהילה ועתידה. קשה לצפות מה תהיה התוצאה של פעולות מדכאות כאלה: הפגיעה עלולה להחליש את היכולת של יחידים וקהילות להיאבק, כפי שהיא יכולה - בתנאים אחרים - דווקא לעורר התנגדות. כך או כך, פעולות אלה מובילות לפגיעה משמעותית ביחידים ובקהילות ועלולות להביא לתחושות של חוסר אונים, פחד וחרדה בקרב הקבוצה החברתית כולה. כך, לפעולות אלה יש פוטנציאל השפעה לא רק על ההווה של הקהילות שנפגעות מהן אלא גם על עתידן.

176. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: אימאן אח'ליל, תושבת בית אומר, 1.5.2018, תיק יש דין 4118/18.

177. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ב"ח, תושבת סילוואד, 29.1.2019, תיק יש דין 4349/19.

178. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ע"ח, תושב עינבוס, 9.8.2018, תיק יש דין 4204/18.

חלק שני

שרירותיות ודיכוי - ארבע פרקטיקות של פלישה

חיפוש בבתים

ב-2.4.2018 בסביבות השעה 2:00 לפנות בוקר הגיעו כ-20 חיילים לדירתם של לוטפי אחמד, בן 56 מסילוואד, ואשתו. החיילים הורו לאחמד ולאשתו לשבת בסלון. כך הוא תיאר את מה שקרה בהמשך:

"שאלתי אותם: 'למה באתם? מה אתם רוצים?' התשובה היתה: 'סתם את הפה'. הם לא הציגו שום צו או מסמך. שני חיילים עם נשק שלוף שמרו עלינו שלא נזוז. לא יכולנו לראות מה קורה. יתר החיילים התפזרו בדירה ששטחה 170 מ"ר. המצב הזה נמשך שעתיים ורבע. במשך הזמן שמענו דברים נופלים ונשברים וכששאלתי: 'מה אתם עושים?' השתיקו אותי. אשתי ואני היינו חסרי אונים בזמן שהבית שלנו נהרס. התחלתי לדמיין את ההרס שמחכה לנו כשהם יעזבו והיה לי מאוד קשה. אשתי היתה היסטרית וכשצעקה גם אותה השתיקו. [...]"

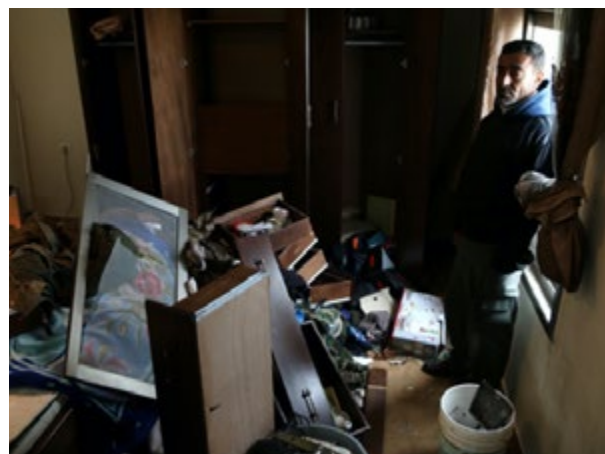
בשעה 5:00 בבוקר הם עזבו לגמרי. הבית נראה כמו אחרי רעידת אדמה. הכל שבור, ריפודי הספות קרועים, ארונות ומגירות שבורים. המטבח מכוסה בשברי זכוכית של כוסות וצלחות. בכל מקום בוך, כי ירד גשם והם נכנסו עם נעליים מלאות בוך. הם לא לקחו כלום, אבל הנזק אדיר."¹⁸²

בדמוקרטיה בנות ימינו, החוק המסדיר את סמכות המדינה לבצע חיפוש במרחבים פרטיים מבטא שאיפה לצמצם את הפגיעה בזכויות הנובעת בהכרח מפעולה שכזו. גישה זו באה לידי ביטוי למשל בנוהל אגף חקירות ומודיעין (אח"מ) של משטרת ישראל, העוסק בכניסה לבית פרטי לצורך ביצוע חיפוש. בפתח הנוהל נכתב: "חיפוש בבית ובחצריו של אדם מהווה פגיעה בחירותו, לכן יש להשתמש בו בצמצום, ורק כאשר האינטרס הציבורי מחייב את החיפוש, כפועל יוצא מצורכי חקירה, גילוי עבריינים ועבירות."¹⁸³

התחיקה הצבאית המסדירה את התנאים שבהם מאושרים ומבוצעים חיפושים בבתים פלסטינים בשטחים הכבושים מבטאת תפיסה שונה לגמרי. היא מאמצת גישה מרחיבה שנועדה להקל על כוחות הביטחון הישראליים לחדור למרחב הפרטי של הפלסטינים, ולאפשר להם לפעול בו כמעט ללא הגבלה.

רבות מהפלישות הצבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית כוללות חיפוש בחדרי הבית, לעיתים כמטרה עיקרית של פשיטת החיילים על הבית ולעיתים כפעולה נלווית.¹⁷⁹ פלישות אלה מתבצעות בשעות הלילה המאוחרות או לפנות בוקר, ועשויות להימשך כמה שעות. 87% מהאירועים שתועדו וסווגו כפלישות לצורך חיפוש בבית התרחשו בין חצות לחמש בבוקר. בממוצע, אירועים אלה נמשכו כמעט שעתיים, 80% מהם נמשכו לפי הערכת המשפחות שעה או יותר.¹⁸⁰

ככלל, החיפוש מבוצע על ידי חיילים או שוטרי מג"ב, בחלק מהמקרים בנוכחות אנשי שב"כ ולעיתים בליווי כלבים.¹⁸¹ הוא כולל כניסה לכל חדרי הבית ובהם חדרי שינה, חדרי ילדים, חדרי שירותים והמטבח, פתיחה של מגירות וארונות ובהם מגירות בגדים תחתונים ומצעים וארונות מזווה ואוכל, חיטוט בהם ופיזור תכולתם, ובמקרים רבים גם שבירה או קריעה של ריהוט דוגמת דלתות ארונות או ספות. חיפושים רבים מסתיימים כאשר החיילים עוזבים בידיים ריקות ומאחוריהם מהומה והרס, מבלי שדרי הבית יבינו מדוע פלשו זרים למרחב הפרטי שלהם.

בלגן והרס לאחר פלישה לבית בכפר עיראק בורין, 17.3.2016. צילום: אחמד אל-באז, אקטיביסטילס

179. ב-57% מהפלישות לבתים שתועדו על ידי ישראליים בין מרץ 2018 למאי 2019 וסווגו כפלישות למטרת מעצר, בני הבית דיווחו כי בזמן המעצר ערכו חיפוש כלשהו בחדרי הבית (33 מתוך 58 מקרים).
180. הנתונים לגבי שעת הפלישה מבוססים על 54 מקרים שתועדו על ידי ישראליים בין מרץ 2018 למאי 2019 וסווגו כפלישות לצורך חיפוש (ולא לצורך מעצר או לצרכים אחרים) שלגביהם נמסרה שעת הגעה משוערת של החיילים. הנתונים לגבי משך הפלישה מבוססים על 48 מקרים שסווגו כפלישות לצורך חיפוש שלגביהם נמסרה הערכה בנוגע למשך הזמן שבו החיילים שהו בבית.
181. גורמים נוספים שעשויים להתלוות לחיפוש הם נציגים של המינהל האזרחי. כאשר החיפוש נערך בעקבות דרישה של משטרת ישראל עשויים להתלוות אליו גם שוטרים.
182. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישראלי: לוטפי אחמד, תושב סילוואד, 2.4.2018, תיק ישראלי 4096/18.
183. משטרת ישראל, אגף חקירות ומודיעין, נהלי אח"מ, בקשה להוצאת צו חיפוש - טופס מ-3097 (מס' 300.01.066) [להלן: נוהל אח"מ], פורסם ב-1.2.2014. סעיף א1.

"קצין", התקפה לגבי סג"ם צעיר כמו לגבי מפקד הפיקוד. התחיקה הצבאית אף אינה מגדירה כל מנגנון פורמלי להוצאת צוים צבאיים לאישור פעולות מסוג זה, אף שמנגנון כזה היה יכול לכאורה לצמצם (ולו במעט) את הסיכון לפגיעה שרירותית בזכויות הפרט.

במענה לפניית יש דין מסר הצבא בנובמבר 2019 כי "כלל, כניסה לבית [הכוונה לכניסה למטרת חיפוש וגם למטרות אחרות] תאשר מראש על ידי מפקד החטיבה, מפקד האוגדה או מפקד הפיקוד", למעט במצבים של "צורך מיידי", כדברי הצבא, שבהם הכניסה תאשר "על ידי קצין או מפקד כוח שקצין הסמיכו לכך".¹⁸⁸ המענה לא כלל הגדרה של מצבי "צורך מיידי" או התייחסות לשכיחותם.

עדויות שנאספו על ידי שוברים שתיקה בנוגע לפלישה לבתים בעיקר בחברון מלמדות שבהיעדר הנחיה ברורה בחוק, פעולות כאלה יכולות להיות מאושרות גם על ידי קצינים בדרגות נמוכות.¹⁸⁹

"כשעושים חיפוש בבית של פלסטיני - זה לא שצריך עכשיו צו מבית משפט. צריך רצון לעשות את זה, ואז עושים את זה. [...] בחברון, אם אתה פלסטיני אז אני אכנס לבית שלך מתי שבא לי ואחפש מה שבא לי ואני אהפוך לך את הבית אם אני ארצה. אותו דבר נגיד אם רוצים - סתם, פטרול רגלי - ורוצים לנוח על גג של מישור ולעשות תצפית".¹⁹⁰

בכל מקרה, בין אם הוא בכיר או לא, הגורם הצבאי המאשר את הפלישה לבית אינו יכול להבטיח שהחדירה לרשות הפרט תתבצע רק במקרים שבהם היא מוצדקת והכרחית. הקצין המאשר הוא חלק מהמערכת הצבאית (להבדיל מגורם חיצוני שמערך השיקולים שלו נפרד), אין לו הכשרה משפטית והוא נעדר את הכישורים והידע של שופט.

לצד זאת, בהיעדר חובה להוציא צו המאשר את החיפוש, החיילים הפולשים לבית גם אינם מחויבים להציג בפני בני הבית כל אסמכתה אחרת (למשל של גורם מינהלי כמו מפקד בכיר). במענה לפנייה בעניין אי הצגת צוים במהלך חיפוש בבית, היועץ המשפטי לגדה המערבית אישר את קיומה של מדיניות זו וכתב כי בהתאם לדין

פרק זה יסקור את הוראות התחיקה הצבאית (כולל הנהלים המעטים הידועים לנו) בנוגע להרשאה לבצע חיפוש בבית ולמגבלות המוטלות על כוחות הביטחון הישראליים בזמן חיפוש כאלה, ויציג את האופן שבו מבוצעות בפועל פלישות צבאיות הכוללות חיפוש לבתי פלסטינים בגדה המערבית דרך קבע. עוד יעמוד הפרק על כמה מן ההבדלים המרכזיים בין החוק הישראלי (כולל הנוהל המשטרתי)¹⁸⁴ לתחיקה הצבאית. הפרק ידגים עד כמה התחיקה הצבאית פגומה ולוקה בחסר, ויראה שמדיניותה של ישראל בכל הנוגע לחיפוש בבתי פלסטינים מפירה את הוראות המשפט ההומניטרי ודיני זכויות האדם הבינלאומיים, האוסרות על פגיעה שרירותית בחיים הפרטיים.

1. מראית עין של חוקיות

היעדר ביקורת שיפוטית

כאמור, הנסיבות שבהן כוחות הביטחון הישראליים רשאים להיכנס לבתים או למקומות אחרים בגדה המערבית למטרת חיפוש ולמטרות אחרות מוגדרות בסעיף 67 לצו בדבר הוראות ביטחון.¹⁸⁵ לפי הסעיף לא נדרש צו שיפוטי לצורך הרשאת חדירה של כוחות הביטחון לבית פרטי, כלומר שלמעשה **אין כל ביקורת שיפוטית מראש על כניסת הצבא לבתים פרטיים בשלב ההחלטה על ביצוע החיפוש ואישורו**.¹⁸⁶

בחוק הישראלי הכלל הוא שכניסה של שוטר או גורם אכיפה אחר לבית לצורך חיפוש מותנית בפנייה של המשטרה לבית המשפט וקבלת צו, והחריג הוא ביצוע חיפוש ללא צו שיפוטי - מצב השמור למקרים יוצאי דופן.¹⁸⁷ אישור של שופט לביצוע החיפוש ניתן בהתאם לראיות ולמידע קונקרטי שהמשטרה מציגה בפניו, ובהתאם לעילות המפורטות בחוק. **התחיקה הצבאית, שאינה מחייבת ביקורת שיפוטית המתייחסת למאפיינים ולראיות הנוגעים למקרה ספציפי, פותחת פתח לשימוש שרירותי בסמכות החדירה לרשות הפרט.**

זאת ועוד, התחיקה הצבאית מעניקה את הסמכות לאשר חיפוש בבית של פלסטיני בגדה המערבית לכל "קצין או חייל שקצין הרשהו לכך". הצו בדבר הוראות ביטחון אינו מגדיר את דרגתו של מי שרשאי להורות על החדירה הפוגענית לרשות הפרט ומסתפק במילה הכללית

184. בישראל, וכן בהתנחלויות ובמאחזים בגדה המערבית, הנסיבות שבהן ניתנת לשוטר או לאדם אחר סמכות להיכנס לבית או למקום אחר מוגדרות בפקודת סדר הדין הפלילי (סעיפים 23-29). להוראות החוק הישראלי מצטרף גם נוהל אגף חקירות ומודיעין (אח"מ) של משטרת ישראל, העוסק בחיפוש משטריים בבתי במדינת ישראל.
185. ראו לעיל עמ' 17-18.

186. ישנם מקרים שבהם החיפוש בבית מוביל להליך משפטי נגד אחד מדרי הבית בבית המשפט הצבאי (בו נשפטים פלסטינים תושבי הגדה המערבית), ובמקרים אלה תיתכן בחינה כלשהי של אופן ביצוע החיפוש בבית על ידי שופט. עם זאת, במקרים רבים מאוד חיפוש בביתם כלל אינו מוביל להליך משפטי ולכן אין כל מקום לביקורת כזו. יתרה מכך, גם כאשר הליך החיפוש נבחן בבית המשפט הצבאי, הוא נבחן בהתאם לסטנדרט המתירני המוגדר בתחיקת הביטחון. בהתאם לכך, הביקורת השיפוטית עשויה לעסוק למשל באופן הטיפול בחפצים שנמצאו במהלך החיפוש אך לא בצו (שאינו נדרש) לחיפוש בבית ובצעם ההצדקה לביצוע החיפוש.
187. פקודת סדר הדין הפלילי, סעיפים 23-25. בקשה להוצאת צו חיפוש תיערך על גבי טופס ייעודי המורכב משלושה חלקים: בקשה להוצאת צו חיפוש; החלטת השופט/צו חיפוש; אישור ביצוע/אי-ביצוע. נוהל אח"מ, סעיף 3א(1).

188. מכתב מדו"צ ליש דין, "הנדון: פנייתך בנושא כניסה לבתים באזור יהודה ושומרון, לפי חוק חופש המידע", 18.11.2019.

189. להרחבה על פלישות לבתים בחברון ראו עמ' 63-65.
190. עדות שנבנתה על ידי צוות שוברים שתיקה, סגן, נח"ל 932, 2014. לעדות המלאה ראו: שוברים שתיקה, **קו חברון: עדויות חיילים מחברון 2011-2017**. [להלן: "קו חברון"]

בגדה המערבית "אין חובה להציג צו בעת מתבצע חיפוש בחצרים".¹⁹¹ הוראה זו מבטאת התעלמות מוחלטת מזכותם היסודית של בני הבית שלא תתבצע פלישה שרירותית למרחב הפרטי שלהם, ולכל הפחות לקבל הסבר כלשהו כאשר פלישה שכזו מתבצעת. כאשר חיילים פולשים לבית ואינם מציגים כל אסמכתה, ליושביו אין כל דרך להבין את החדירה למרחב הפרטי שלהם אלא כפעולה אקראית ושרירותית. ואכן, כפי שדוח זה מראה, פעמים רבות זה טיבה.

באף מקרה שתועד על ידי ייש דין לא הוצג לבני הבית צו חיפוש או כל אסמכתה אחרת שעשויה להעיד מי היה הגורם שאישר את החדירה לפרטיותם, ומה היתה העילה לאישור זה. ב-30.10.2018 בסביבות השעה 1:30 בלילה הגיעו כ-20 חיילים בליווי כלבים לבית משפחת חאמד בסילוואד. טארק חאמד בן 23 סיפר:

"הם [החיילים] דרשו שנשב כולנו בסלון. שאלתי אותם: 'למה באתם ומה אתם רוצים?' הם לא ענו לי. שאלתי אותם אם יש להם צו והם לא ענו לי. כל החיילים היו עם נשק שלוף. הם היו מאוד אגרסיביים בדיבור. הם צעקו ואמרו לנו לא לפתוח את הפה, אבל הם לא היו אלימים פיזית. [...] בסביבות 4:30 לפנות בוקר החיילים עזבו את הבית מבלי שמצאו דבר ומבלי שאמרו דבר. לא עצרו אף אחד. לא לקחו שום דבר. [...] לא שאלו שום דבר. לא אמרו שום דבר. נכנסו, עשו הרס והלכו."¹⁹²

עדויות חיילים מאשרות אף הן כי הצבא אינו נוהג להציג צווי חיפוש למשפחות. כל החיילים שנשאלו אם ראו צו המאשר כניסה לבית לצורך חיפוש או אם הציגו צו כזה למשפחות השיבו שאינם מכירים או אינם זוכרים צווים שכאלה.

"מראיין: אתה ראית פעם במעצר או במיפוי או בסריקות [הכוונה לחיפוש] או משהו שנכנסו לבית של מישהו והיה צו חיפוש? כמו שיש בסרטים.

עד: לא.

מראיין: לא ראית?

עד: אף פעם."¹⁹³

היעדרם של חסמים לחיפוש לבתים

נוסף על היעדר ביקורת שיפוטית והענקת הסמכות להתיר ביצוע חיפוש לכל "קצין או חייל שקצין הרשהו לכך", ישנם שני היבטים נוספים של התחיקה הצבאית המבטאים את המדיניות המתירנית של הצבא בנוגע לחדירה לבתי פלסטינים בגדה המערבית, ויוצרים מצב שבו פגיעה כזו בכבודם ובפרטיותם אפשרית כמעט בכל מצב.

1 | עילות החיפוש: הגבלת ההרשאה לחיפוש ברשות הפרט לנסיבות שבהן ישנו חשד ממשי שנעשתה עבירה בדרגת חומרה מינימלית יכולה להגן על היחיד מפני חדירה שרירותית של כוחות הביטחון לביתו, ולהבטיח שחדירה כזו תהיה מידתית. התחיקה הצבאית אינה מספקת הגנות כאלה.

הנסיבות שבהן ניתן לאשר חיפוש בבית מוגדרות בצו בדבר הוראות ביטחון באופן כה רחב ומקיף, שכמעט לא קיים מצב שבו לא מתקיימות נסיבות כאלה. רשימת העילות הכלליות והמעורפלות המפורטת בצו אינה מגדירה כתנאי לחיפוש אפילו חשד לביצוע עבירה, ונכלל בה בין היתר מצב של שימוש במקום למטרה הפוגעת "בקיום הסדר הציבורי" - מושג הכולל מגוון של פעולות ונתון לפרשנות. נוסף על כך, הצו אינו דורש קביעה שישנו חשד סביר לקיומה של אחת העילות, אלא מסתפק בכך ש"עלול להיות טעם לחשוד" או ש"יש מקום לחשוד" כדי להתיר פעולה כזו.¹⁹⁴ היעדר הגבלה של ההרשאה לחיפוש ברשות הפרט לנסיבות שבהן ישנו חשד ממשי שנעשתה עבירה, מותיר את הפלסטינים חשופים לפגיעה שרירותית ובלתי מידתית בזכויותיהם.

לעומת זאת, החוק הישראלי מגדיר רשימת נסיבות מצומצמת שבהן מותר להיכנס לביתו של אדם ולבצע חיפוש: הימצאותו בבית של חפץ הנחוץ לחקירה או של שקשור לביצוע עבירה, וכן מצב שבו "נעשתה עבירה או שמתכוונים לעבור עבירה כלפי אדם הנמצא בבית". לצד זאת, החוק מגדיר גם עוצמת חשד גבוהה יחסית כתנאי לאישור חיפוש בבית - השופט המאשר את החיפוש נדרש להשתכנע על בסיס הראיות שהוצגו בפניו שיש "יסוד להניח" שמתקיימות אחת העילות המפורטות בחוק.¹⁹⁵

2 | מרחב החיפוש: התחיקה הצבאית קובעת כי קצין יכול להרשות לחייל להיכנס ולבצע חיפוש בבית "באופן כללי או באופן מיוחד", וכי ניתן להיכנס "בכל זמן, לכל מקום".¹⁹⁶ אי הנחת סייגים לתוקף

191. מכתב מאת לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית (רמ"ד מבצעים) אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של ייש דין), "הנדון: כניסה לבתים בסילוואד", 30.12.2018.

192. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ייש דין: טארק חאמד, תושב סילוואד, 30.10.2018, תיק ייש דין 4279/18.

193. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר פלס"ר נח"ל, 2012-2015, עדות מס' 20.

194. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 67.

195. פקודת סדר הדין הפלילי, סעיף 23. נוהל אח"מ, סעיפים 3א(4) ו-3א(7).

196. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 67.

החיפוש ודרכי ביצועו. הצבא סירב למסור את תוכן ההוראות או פרטים נוספים לגביהן בנימוק שהן סודיות.¹⁹⁹

על בסיס המידע המועט שנמסר ולאור עדויות חיילים ניתן להעריך שההוראות העוסקות בחיפוש צבאי בבתי פלסטינים נוגעות בעיקר לצרכים מבצעיים, למשל להיבטים הנוגעים לשמירה על ביטחון החיילים ולביצוע המשימה. כתוצאה מכך, הפלישות מבוצעות באופן שאינו מגן על זכויות בסיסיות של בני הבית ומגדיל את הפגיעה שנגרמת להם ממילא כתוצאה מהחדיירה לביתם. ככל שנכללות בהנחיות גם הוראות הנוגעות להגנה על זכויות הפלסטינים, רובן המכריע אינו פומבי, ולפיכך קשה עד בלתי אפשרי לבצע ביקורת על יישומן. הוצאתן לפועל של ההנחיות נותרת כפופה לרצונו של מפקד הכוח בזמן החיפוש ואין שום אפשרות להתלונן על הפרתן.

לשם השוואה, בחוק הישראלי בשילוב עם נוהל משטרת ישראל קבועות שורה של הוראות הנוגעות לשמירה על זכויותיהם של יושבי הבית במהלך חיפוש.²⁰⁰ אחת מהוראות הנוהל המשטרתי אף מתייחסת במפורש לשעת החיפוש, וקובעת כי יש לבצע את החיפוש בין השעות 7:00 בבוקר ל-23:00 בלילה, וכי חיפוש לא יבוצע בנוכחות ילדים.²⁰¹

חיפוש שלא בנוכחות בני הבית

חיפוש בבתי פלסטינים בגדה המערבית מתבצע לרוב ללא נוכחות של בני הבית, המרוכזים בדרך כלל באחד החדרים. במענה לפניית יש דין בעניין זה מסר הצבא כי: "ככל שיש בבית אנשים בעת הכניסה, ואין מניעה ביטחונית לאפשר זאת, יתבצע חיפוש בחדרים בנוכחות אחד מבני הבית."²⁰² לכאורה ניתן לטעון שיש בהצהרה זו הד חלקי לשתי הגנות המופיעות במפורש בחוק הישראלי, הקובע כי חיפוש ייערך בפני שני עדים שאינם שוטרים, וכי אחד מדירי הבית, או מישהו מטעמם, רשאי להיות נוכח בחיפוש ולפי דרישתו יקבל עותק של רשימת החפצים שנתפסו.²⁰³

הוראות הנוגעות לליווי במהלך החיפוש היו עשויות להעניק לבני הבית הגנה מפני גניבה, וכן להקטין (גם אם במעט) את הפגיעה שיוצר החיפוש בפרטיותם של דרי הבית ובשליטתם במתרחש בתחום ביתם. ואולם הצהרות לחוד ומעשים לחוד: גם אם קיימת הנחייה כזו, חיילים שמבצעים חיפוש בבתי אינם מכירים אותה וברוב המקרים החיפוש נערך ללא ליווי של אחד מבני הבית.

ההרשאה לחיפוש מגדילה את החופש של הצבא לחדור למרחב הפרטי של פלסטינים, משום שהרשאת החיפוש אינה כבולה למקרה מסוים או למקום ולזמן ספציפיים. לשם השוואה, החוק הישראלי מגביל את הסמכות להיכנס לביתו של אדם אך ורק לתנאים שנכתבו בצו שנתן שופט, שניתן בהתאם למקרה קונקרטי.¹⁹⁷

המשפט הבינלאומי אוסר על פגיעה שרירותית בזכויותיהם של מי שנמצאים תחת כיבוש וקובע כי כל פגיעה כזו צריכה להיות מידתית. הפרשנות של ועדת האו"ם לזכויות אדם לאיסור על פגיעה שרירותית או בלתי מידתית בדיני זכויות האדם הבינלאומיים קובעת שחיפוש בבתי צריך להיות מוגבל לחיפוש "ראיות נחוצות". בית הדין האירופי לזכויות אדם אף הוסיף על כך וקבע כי פגיעה בפרטיות שאינה מבוססת על ראיות המקימות חשד ממשי וקונקרטי היא בלתי מידתית.¹⁹⁸

התחיקה הצבאית אינה עומדת בהוראות אלה, ונראה שאף אינה מתיימרת לעמוד בהן. מנגנון ההרשאה המיתריני שמשרטט הצו בדבר הוראות ביטחון רחוק מאוד מהסטנדרט שקבעו המוסדות הבינלאומיים. סמכויות חיפוש כה נרחבות, עמומות וחסרות הגבלה מובילות לכך שבפועל קיימת לקונה (חֶסֶר בדין) משפטית בתחיקה הצבאית, וכתוצאה מכך קשה לקבוע שהדין מעניק סמכות לבצע חיפוש. למעשה אין כל חסם המונע מכוחות הביטחון הישראליים לבצע חיפוש שרירותי בבתי של פלסטינים בגדה המערבית. התוצאה היא שימוש תכוף וכמעט בלתי מוגבל באמצעי זה.

2. ביצוע חיפוש: פגיעה בלתי מידתית בזכויות אדם והעדפה כמעט בלעדית של שיקולים צבאיים

מידת הפגיעה הנגרמת לבני הבית בשל פלישה צבאית וחיפוש בביתם יכולה להשתנות בהתאם לאופן שבו מבוצעת הפעולה. כך למשל, נוכחות של בן משפחה במהלך החיפוש יכולה להקטין מעט את הפגיעה הכרוכה בו. למרות זאת, התחיקה הצבאית אינה כוללת כל הוראה הנוגעת לאופן ביצוע החיפוש או להגנה על זכויותיהם של יושבי הבית הפלסטינים - מבוגרים וקטינים - במהלכו. במענה לבקשה לפי חוק חופש המידע מסר הצבא ליש דין כי קיימות שתי הוראות צבאיות הנוגעות להתנהלות חיילים בעת פלישה לבית לצורך חיפוש, שעניינן, בין היתר, "אופן התנהלות הכוחות בעת ביצוע חיפושם בבתי, תיעוד החיפוש, התמודדות עם הפרעות", וכן שלבי

197. פקודת סדר הדין הפלילי, סעיף 24. המשמעות היא כי שופט מאשר ומוציא צו המתיר כניסה למקום מסוים, בהתאם לנסיבות ולעובדות שהובאו לפניו. נוהל המשטרה קובע גם כי אין להשתמש בצו חיפוש יותר מפעם אחת. כמו כן, תוקפו של צו החיפוש מוגבל ל-30 יום מזמן הוצאתו. נוהל אח"מ, סעיפים 3א(8)(ג).
198. UN, The Office of the High Commissioner for Human Rights, *CCPR General Comment No 16, Article 17, (Right to Privacy)* para 8.
ראו דוגמאות לפסיקת בית הדין האירופי לזכויות אדם הע"ש 65-68.
199. מכתב דו"צ ליש דין, "פנייתך בנושא כניסה לבתים", 18.11.2019. על פי המענה, ההוראות העוסקות בחיפוש הן ההוראה בדבר "סריקות וחיפושים בבתי פלסטינים" וההוראה בדבר "סריקות אמל"ח". שתי הוראות נוספות הנוגעות להסדרת היבטים של פלישה לבתי פלסטינים עוסקות בתפיסת כספים לצורך החרמה (ראו בהמשך). עניינה של הוראה נוספת הוא "אישור מבצעים באוגדת איו"ש".
200. פקודת סדר הדין הפלילי, סעיפים 26-28.
201. במקרים שבהם בוצע חיפוש שלא בהתאם להגבלות אלה, על השופט לפרט את הסיבות לכך בפרוטוקול החיפוש. נוהל אח"מ, סעיפים 3ה(7) ו-3ה(8).
202. מכתב דו"צ ליש דין, "פנייתך בנושא כניסה לבתים", 18.11.2019.
203. פקודת סדר הדין הפלילי, סעיפים 26, 28.

"מראיין: בסריקה, כשעושים את הסריקה עצמה, אז יש איזה הוראה שמישהו מהמשפחה צריך להצטרף איתכם לזה?

עד: לא, הפוך. לא. [...]. בעניין הזה של הסריקה אמל"ח בדרך כלל אתה מפריד אותם. זה גם... עוד פעם, זה עניין השליטה בתוך הבית. אם אתה תיקח מישהו והוא יתחיל לראות שאתה הופך לו את כל הארון, אז יתחילו מהר מאוד ויכוחים ועניינים שאתה רוצה... אתה לא יכול כאילו להכיל אותם."²⁰⁶

חייל שמסר עדות לשוברים שתיקה הסביר כך את מדיניות החיפוש ללא ליווי של מישהו מבני הבית: "רצינו את השקט התעשייתי שלנו, כאילו שייתן לנו לעבוד."²⁰⁷ חייל נוסף, ששימש בתפקיד מלווה לכלב לחיפוש חומרי נפץ, הוסיף: "בטח ובטח כשמדובר על לראות כלב עובד. בעדיפות שהם לא יראו איך אנחנו עובדים עם הכלב."²⁰⁸

ניתן לסכם את הדברים כך: למרות הצהרות הצבא על רצון להגן על זכויות הפלסטינים בזמן החיפוש, האפשרות לצמצם את הפגיעה בזכויותיהם של בני הבית על ידי מתן הרשאה לליווי בזמן החיפוש נדחתה הצידה, לטובת נוחותם של החיילים המבצעים את החיפוש ולטובת ביצוע מהיר וחסר הפרעות ככל האפשר של החיפוש בבית.

השחתת רכוש ופגיעה בבית

מעדויותיהן של משפחות שבביתיהן נערך חיפוש עולה תמונה חוזרת של בלגן והרס שהחיילים משאירים מאחוריהם. בכ-30% מהפלישות שכללו חיפוש בבית ותועדו במסגרת הפרויקט (27 מקרים), בני המשפחה העידו על פגיעה כלשהי ברכושם. מידת הפגיעה משתנה ונעה מהשחתה של כלי בית - למשל שבירה של אגרטל או כלי מטבח, דרך פגיעה בריהוט הכוללת למשל קריעה של ריפוד ספות או שבירה של מדפים ומגירות, ועד להשחתה של אלמנטים בנויים דוגמת דלתות, קירות או אסלות.

במקרים רבים ההרס שנגרם לא מגיע לכדי עבירה פלילית לפי החוק הצבאי, ולאחר שינקו ויסדרו בני הבית יוכלו להחזיר את ביתם למצב תקין. ואולם גם במקרים אלה לא ניתן להתעלם מהפגיעה שנגרמה בפרטיותם ובכבודם של בני המשפחה מעצם הפעולה ההרסנית של החיילים בביתם. רבות מהמשפחות מדווחות על בלגן שהחיילים

"יום האירוע היה יום החתונה של בני. הוא ואשתו החדשה היו בדירתם בקומת הקרקע ואני הייתי בבית עם אשתי, שתי בנותיי, ושני בנים. ב-1:45 לפנות בוקר, ליל הכלולות של הזוג הצעיר, הגיעו רגלית כ-40 חיילים. [...] התעוררתי כאשר שמעתי דפיקות חזקות על דלת דירתם של הזוג הצעיר. רצתי לחלון וקראתי לעבר החיילים כי בדירה גר זוג צעיר וזה ליל כלולותיהם. ביקשתי שלא ישברו את הדלת כי אני יורד מיד לפתוח. החיילים לא המתינו ופרצו פנימה כאשר חלקם מלווים בכלבים. [...]

החיילים דרשו לרכז את כולנו בחדר אחד בדירתי. לפני שעלינו כולנו לדירה שלי ביקשתי מהקצין להתלוות לחיילים בעת החיפוש ושאלתי מה מחפשים. הוא לא הסכים שאתלווה לחיילים וסירב לציין מה מחפשים. עלינו לחדר בדירתי ושם ריכזו את כל בני המשפחה והציבו בכניסה חייל עם נשק שלוף ששמר עלינו. מהדירה של הזוג הצעיר עלו קולות של שבירה, ואחר כך ראינו כי עשו חתך בספה, שברו כסאות ואת מיטת הזוג הצעיר."²⁰⁴

מרבית החיפושים מתחילים בסגירת המשפחה באחד מחדרי הבית. ב-80% מכלל הפלישות הצבאיות שתועדו וכללו חיפוש בחדרי הבית סיפרו העדים כי אף אחד מבני הבית לא ליווה את החיילים במהלך החיפוש.²⁰⁵ גם כאשר הותר לאחד מבני הבית ללוות את החיילים, בחלק מהמקרים הרשות ניתנה רק לאחר בקשה מפורשת של בני הבית. עם זאת, פלסטינים רבים אינם מודעים לאפשרות לבקש או חוששים לעשות זאת, ובחלק מהמקרים גם בקשה מפורשת של בני הבית ללוות את החיילים בעת החיפוש נענית בסירוב.

חיילים וקצינים שהשתתפו בחיפושים בבתי פלסטינים בגדה המערבית מכירים היטב את הנוהל הקובע כי עם הפלישה לבית יש לרכז את כל בני המשפחה בחדר אחד, אולם מעדויותיהם עולה שלאחר שריכוז את המשפחה בחדר, לא אפשרו לבני הבית להתלוות לחיפוש. כשנשאלו במפורש אם הם מכירים הוראה שלפיה יש לאפשר לאחד מבני הבית להתלוות לחיפוש השיבו רוב העדים בשלילה. קצין בדרגת סרן הסביר שנוכחות של אחד מבני המשפחה תפריע במהלך החיפוש:

204. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: סאמר אל-ג'עברי, תושב חברון, 22.6.2018, תיק יש דין 4162/18. החיילים חיפשו בבית במשך כשעה וחצי, לאחר שעזבו גילה סאמר כי מדירת הזוג הצעיר נלקחו כ-100 גרם זהב וסכום של אלפי שקלים במזומן. בבוקר שלאחר האירוע הגיש סאמר תלונה במשטרה על גניבה. כשבועיים לאחר מכן אף פנה למשרדי המת"ק הפלסטיני כדי לברר אם נמסר להם מסמך המעיד על כך שהרכוש נתפס ולא נגנב, אך נענה כי לא התקבל כל מסמך כזה.

205. בסך הכל, ב-74 מקרים שתועדו העדים התייחסו לשאלה אם היה ליווי של בני משפחה בזמן שהחיילים הסתובבו בבית. מתוכם, ב-59 מקרים לא התקיים ליווי כזה ורק ב-15 מקרים כן התקיים ליווי. ב-48 מתוך 55 אירועים שסווגו כפלישות לצורך חיפוש החיילים סגרו את בני המשפחה בחדר אחד או הפרידו אותם לחדרים.

206. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סרן, חטיבה 228 (מילואים), 2018, עדות מס' 57.

207. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2015-2018, עדות מס' 28.

208. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ל ביחידת עוקץ, 2009-2013, עדות מס' 44.

"באופן הכי חד משמעי של זה, יש אפס הנחיה למה אתה צריך לעשות. אומרים לך: 'לך תחפש משהו', אז אתה יכול לחפש מה שאתה רוצה, איך שאתה רוצה ואיפה שאתה רוצה."²¹¹

מרבית החיילים לומדים לחפש דרך תרגול בשטח עם חיילים מנוסים יותר. הדבר מבטא הנחה שלמעשה אין צורך בהדרכה ספציפית בנוגע לאופן החיפוש, הנחה העולה בקנה אחד עם היעדר הדרכה והכשרה לפלישות לבתים באופן כללי. כפי שסיפר לשוברים שתיקה חייל שהשתתף בחיפושים בבתי פלסטינים: "הרעיון של איך מחפשים היה מובן. [...] כל סרט כזה מציג את זה. כאילו אתה בא לחפש משהו, אז אתה הופך את הבית כדי לחפש אותו."²¹² בתנאים אלה, מידת הפגיעה ברכוש או המהומה שנשארת בבית עשויה להשתנות באופן דרמטי בהתאם לאופיו של המפקד בשטח (בדרך כלל קצין זוט).

"כל אחד עושה את זה פחות או יותר על פי שיקול דעתו, דעת המפקד בשטח. אני יכול להגיד שכשהייתי לא המפקד הבכיר בכוח, היו מצבים שזה היה כאוס, תוהו ובוהו ואם זה עכשיו מ"פ בשטח או משהו כזה שבא להראות שיש לו כוח, זה נראה ככה. הבית הפוך לחלוטין וגם אף פעם לא דואגים לסדר."²¹³

עדויות של חייל שהשתתף בחיפוש בבית בשכם מדגימה כיצד בהיעדר הוראות ברורות ומחייבות, גובר הסיכוי שהחיילים יגרמו נזק שרירותי ובלתי נחוץ לרכוש.

"ואז מתחיל ממש טירוף שבהתחלה זה טירוף, כולם מלאי מוטיבציה למצוא את הנשק. מתחילים להפוך כל ארון, מכניסים את היד ופשוט מוציאים הכול החוצה, כל דבר שהיה. ואם זה ספות של להפוך אותן, לקרוע אותן מלמטה, כדי לבדוק אם החביאו משהו, אם עוברים על הקיר, בודקים אם יש אזור גבס, אם יש - שוברים לו את הקיר [...] אני זוכר שאחרי שעה של חיפושים אתה מגיע לבית, חלק

משאירים אחריהם, שכולל למשל השלכת בגדים וכלים על הרצפה, שפיכת מוצרי מזון או פיזורם על הרצפה ולכלוך הבית. ב-23% (21 מקרים) ממקרי החיפוש שתועדו לא כלל הדיווח המקורי תלונה מפורשת על השחתת רכוש, אך בני המשפחה שרואיינו התייחסו לכלוך ואי סדר שהחיילים גרמו. בין המשפחות שנפגעו היו שהסבירו שלאחר שהחיילים עזבו ביתם נראה "כמו אחרי רעידת אדמה".²⁰⁹

"שמו אותי ואת שני בני בכניסה לדירה, ואז נכנסו כ-20-30 חיילים עם כלב והתפרסו על כל שטח הדירה. היתה בידיהם מכונת-חיפוש [גלאי מתכות] ומסורים וסכינים. החיילים התחילו לנסר את הרהיטים והפכו את כל הדירה. אנחנו שמענו אותם שוברים רהיטים, מרצפות. כל מה שהיה בארונות הם זרקו על הרצפה. את כל מכשירי החשמל בדירה, כמו מקרר ומכונת כביסה, הם שברו. כל הרהיטים ניזוקו, במיוחד רהיטי העור שנחתכו. השליכו את האוכל של החיות, שפכו את המים שבתוך המיכלים, שברו עציצים, מיכלי ריבה ועגבניות. עשו נזק מקסימלי. [...] החיילים לא מצאו דבר וגם לא גנבו דבר. אני חולה ולא יודע איך אמצא בבלגן הזה את התרופות שלי."²¹⁰

הרס ונזק לרכוש לאחר חיפוש שבוצע בביתו של ס"א בכפר בית אומר, 11.7.2018. צילום: ישי דין

חיילים המבצעים חיפוש בבתים אינם מקבלים הכשרה בנוגע לאופן החיפוש בבית (חריגים לעניין זה הם חיילים שמשתתפים בחיפוש כמלווים של כלבים המאומנים לאיתור חומרי נפץ). כך למשל אמר לשוברים שתיקה חייל שהשתתף בפעולות חיפוש ומעצר:

209. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישי דין: ס"א, תושבת בית אומר, 9.6.2018, תיק ישי דין 4154/18. כחמישה חיילים בליווי כלבים פלשו לביתה של ס"א, שבו היא מתגוררת עם בעלה ושלושה ילדים בני שלוש עד עשר. החיילים היו בבית כשלוש שעות ועזבו בידיים ריקות.
210. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישי דין: א"ע, תושב בית אומר, 11.7.2018, תיק ישי דין 4174/18.
211. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2012-2015, עדות מס' 46.
212. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2015-2018, עדות מס' 28.
213. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת מיתר של חיל התותחנים, 2013-2016, עדות מס' 19.

שהסיכוי שתלונה שהוגשה על השחתת רכוש תוביל להעמדה לדין של חיילים הוא אפסי. זאת משום שככלל, החוקרים הצבאיים מקבלים ללא ערעור את טענות החיילים והקצינים שהשתתפו בחיפוש כי הפעולות שנעשו והפגיעה שנגרמה בעקבותיהן היו הכרחיות. לצד זאת ישנם תיקי חקירה שנסגרו לאחר שרשויות החקירה נכשלו אפילו בפעולה הבסיסית של איתור הכוח שהשתתף באירוע שלגביו הוגשה התלונה.

רכוש שבור ובלגן רב לאחר חיפוש בבית במחנה הפליטים בלאטה, 17.6.2014. צילום: אחמד אל-באז, אקטיביסטילס

סכנת ביזה

בהיעדר נהלים המחייבים נוכחות של אחד מבני הבית במהלך החיפוש, גובר הסיכון לגניבת רכוש. גניבה המבוצעת על ידי חיילים כלפי מי שמוגדרים "אנשים מוגנים" נחשבת לביזה, והיא אסורה הן לפי הוראות המשפט הבינלאומי והן בחוק השיפוט הצבאי.²¹⁸

מ"ח מעינבוס סיפרה לצוות יש דין על חיפוש שנערך בביתה בליל 9.7.2014. החיילים אמרו לבני המשפחה שהם מחפשים נשק אך לא מצאו דבר בחיפוש. לאחר שעזבו גילתה המשפחה שסכום כסף גדול ותכשיטים יקרי ערך נעלמו.

מהחברה התיישבו על הספה, לנוח ולשתות מים. [...] כל הבית נהיה בוך מגעיל [...] ובסופו של דבר שם מה שמצאנו היה רק דגל של חמאס שהיה בחדר הארונות למעלה. לדעתי בגינה היו שם כמה, היה ברוס [ארגז] [...] לדעתי היה בו רימון הלם שגם משומש כבר ששמו בפנים. [...]

באיזשהו שלב לא מצאנו כלום והגיעה שעה ממש מאוחרת אחרי הרבה שעות עבודה בבית, שזו עבודה מאוד פיזית וקשה. כולם עייפים. ואז אני זוכר שאחד הלוחמים מצוות בוגר נכנס לסלון, וכולם יושבים מאוד עצבניים על זה שאנחנו לא מוצאים את הנשק. אתה מגיע עם מטרה ופתאום אתה לא מוצא את הנשק. ואז אני זוכר אותו מתחיל ממש להפוך סתם דברים, מעצבים. הולך בסלון וכולם יושבים ומתחיל לתת כאפה חזקה לטלויזיה, מתחיל להתעצבן שלא מוצאים. [...] ואז יצאנו משם, לפנות בוקר. כבר בלי מציאה.²¹⁴

השחתת רכוש שלא לצורך אסורה לפי החוק הבינלאומי ועשויה לעלות כדי עבירה פלילית גם על פי החוק הצבאי.²¹⁵ למרות זאת, מהעדויות עולה שחיילים אינם מכירים הנחיות הנוגעות למניעת נזק, מלבד ההוראה לפנות למפקד כדי לאשר השחתת רכוש. מעבר לכך, גם כאשר פלסטינים שרכושם הושחת במהלך פלישת חיילים לביתם מגישים תלונות על פגיעה זו, מערכת אכיפת החוק הצבאית מצדיקה בדיעבד את הפגיעה כחלק מההתנהלות הלגיטימית במהלך החיפוש בבית. עמדה זו באה לידי ביטוי הן בסגירת תיקי חקירה ללא העמדה לדין של חיילים, והן בהחלטה של הפרקליטות הצבאית לסיים את הטיפול בתלונות על השחתת רכוש מבלי לפתוח כלל בחקירה פלילית בעניינן.²¹⁶

מאז 2008, בכל המקרים שבהם נפתחה חקירה פלילית בעקבות תלונות פלסטינים בנוגע להשחתת רכוש שהוגשו בסיוע יש דין, תיק החקירה נסגר ללא הגשת כתבי אישום.²¹⁷ עיון בחומרי החקירה מעלה

214. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת אגוז, 2014-2017, עדות מס' 31.
215. אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה (1907), סעיפים 46 ו-23 לתקנות הנלוות; אמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בעת לחימה (1949), סעיף 33.

216. בשונה מתלונות המוגשות למשטרה בעקבות חשד לעבירות של אזרחים, תלונה שמגיעה לפרקליטות הצבאית בנוגע לעבירה של חייל אינה מביאה בהכרח לפתיחה בחקירה. להרחבה על מדיניות החקירות ראו למשל: יש דין, **אכיפת חוק על חיילים, 2017-2018**, חלק ג'.

217. בין השנים 2008-2016 יש דין סיעה לפלסטינים בהגשת 13 תלונות לצבא על פגיעה ברכוש בזמן חיפוש בביתם ו-8 תלונות על השחתת רכוש וחשד לביזה, שבעקבותיהן נפתחה חקירת מצ"ח. כל החקירות נסגרו ללא הגשת כתבי אישום. בשלוש תלונות נוספות על השחתת רכוש שהוגשו בשנים 2012 ו-2017 הוחלט שלא לפתוח בחקירה. מתוך ארבע תלונות נוספות שטופלו במח"ש, בשני מקרים נפתחה חקירה (אחת מהן בעקבות ערר שהגיש יש דין) אך היא נסגרה ללא הגשת כתבי אישום, ובשני מקרים לא נפתחה חקירה.

218. אמנת האג בדבר דיני המלחמה (1907), סעיף 47 לתקנות הנלוות; Rome Statute of the International Criminal Court (1998), Article 8 (2) (b) (XVI), סעיף 74. "חייל שבז ביזה, או שפרץ לבית או למקום אחר כדי לבזז ביזה, דינו - מאסר עשר שנים". חוק השיפוט הצבאי חל על חיילים בשירות סדיר ובשירות מילואים, וכן על אסירים ועצורים במשמורת צבאית, ועל שבויי מלחמה.

רכוש בזמן פלישה לבתים. 33 חקירות שנפתחו בעקבות תלונות אלה הסתיימו בסגירת תיק החקירה ללא הגשת כתב אישום, תלונה אחת נמצאת עדיין בחקירה.²²⁰

עיון בתיקי חקירה הנוגעים לתלונות על ביזה, בין היתר של כסף, זהב או חפצי ערך, מעלה שרבים מהתיקים נסגרים משום שהחוקרים נכשלים בהשגת ראיות הקושרות מי ממשותפי החיפוש לפשע. לצד זאת תועדו מקרים שבהם התיק נסגר מאחר שלא אותר הכוח שהשתתף באירוע. הכישלון לאתר את החיילים שהיו נוכחים בעת החיפוש ראוי לציון משום שהוא מלמד הן על אוזלת ידו של מנגנון החקירה הצבאי, והן על היעדר נהלי תיעוד בסיסיים שהיו יכולים למנוע לחלוטין מקרים שבהם לא ניתן ללמוד בדיעבד מיהם החיילים שנכנסו לבית מסוים במועד מסוים.²²¹

מקרים כאלה נפוצים במיוחד בהקשר של מבצעי חיפוש רחבי היקף בשכונות או בכפרים שלמים, במהלכם הצבא אינו מתעד באופן שיטתי את כל הבתים שחיילים פלשו אליהם.²²² כך למשל, חקירת תלונה על חשד לביזה במהלך חיפוש בעוורתא ב-13.3.2011 (במסגרת מבצע רחב היקף בכפר לאחר רצח משפחת פוגל מההתנחלות איתמר) העלתה שלא ניתן לאתר תיעוד של פלישת החיילים לבית. בתגובה לבקשה של החוקרים לאתר תיעוד של האירוע כתב סרן בחטיבה המרחבית שומרון לחוקר מצ"ח:

"ככל הנראה (סביר מאוד להניח) שבוצעו סריקות בביתם כחלק מהמבצעים שעשינו - אך לא עצרנו אותם. על זה אין לי מעקב מדויק. בעקבות האירוע באיתמר כלל הבתים בכפר נסרקו - למעלה מ-700 איתורי בתים."²²³

נוהלי הצבא קובעים כי במקרים שבהם כוחות הביטחון הישראליים תופסים כספים או חפצי ערך שנמצאו בבית על מנת להחרימם²²⁴ עליהם למלא דוח תפיסה המתעד את הרכוש שנתפס ואת סיבת

"החיילים נתנו הוראה להביא כל מי שנמצא בבית, גם את הבן מ' [בן 30] ואחותו א' [בת 21], שישנו בקומות העליונות. כולנו הוכנסנו לסלון הבית והחיילים אמרו לנו להרים את הידיים למעלה, כך נשארנו כחמש דקות. את בעלי לקחו לחדר השינה. בסלון נשארו ארבעה-חמישה חיילים ושאר החיילים התפזרו בבית, חלק עלו למעלה ושמענו רעשים של שבירה. בכל מקום בבית עשו חיפושים זה לקח בערך שעה וחצי-שעתיים.

[...] בערך ב-5:00 בבוקר, כשהחיילים עזבו את הבניין, עשיתי סיבוב בבית וראיתי שבחדר השינה שבקומה העליונה גם יש חורבן והרס. החיילים בדקו את הקירות בבית על ידי כך שדפקו עליהם בפטישים. הם השאירו לנו חורבה ולא בית. [...] בארון בחדר השינה היה סכום של כ-5000-6000 שקל ששמרנו לרמדאן. הכסף הזה נעלם, כמו כן לא מצאתי את תכשיטי הזהב שהיו בקופסה בחדר השינה: שישה צמידים זהב שקניתי בשכם וסכום למתנות לאירוסין של הבן, שרשרת עם מטבעות זהב ושתי טבעות זהב. ערך התכשיטים כ-3,000 דין ירדני. [...] כל זמן שהיו החיילים בבית הם מנעו מאיתנו אפילו ללכת לשירותים. זו הפעם הראשונה שפורצים לנו חיילים לבית. אני הייתי מאוד מודאגת ומאוד מפוחדת."²¹⁹

לפי מדיניות החקירות הנהוגה בצבא תלונות המעלות חשד לביזה מובילות לפתיחה מיידית בחקירה, ונראה שהפרקליטות הצבאית אכן נוהגת לפתוח בחקירה במקרים כאלה. עם זאת, בדומה לכלל החקירות הצבאיות הנוגעות לעבירות של חיילים ישראלים נגד פלסטינים, גם חקירות אלה מסתיימות ברובן המכריע בסגירת התיקים ללא הגשת כתבי אישום. בין השנים 2008-2018 יש דין סייע לפלסטינים להגיש למצ"ח ולמח"ש (האחראית על חקירת שוטרי מג"ב) 34 תלונות על חשד לביזה או חשד לביזה והשחתת

219. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישי דין: מ"ח, תושבת עינבוס, 9.7.2014, תיק יש דין 3140/14. מ"ח החליטה שלא למסור למצ"ח עדות למצ"ח על האירוע מאחר שחששה שהדבר יפגע במשפחתה.

220. שמונה תלונות שהוגשו למצ"ח עסקו במקרים של חשד להשחתת רכוש וביזה ו-24 תלונות עסקו במקרים של חשד לביזה. שתי תלונות נוספות בנוגע לחשד לביזה שנחקרו במח"ש, תיקי החקירה נסגרו אף הם ללא הגשת כתבי אישום. ראו גם: ישי דין, **אכיפת חוק על חיילים, 2017-2018**.

221. להרחבה על הדפוס של חקירות שנסגרות לאחר שחוקרי מצ"ח או מח"ש נכשלים באיתור מבצעי העבירה ראו: ישי דין, **"לא עלה בידינו לאתר את מבצע העבירה: כישולן מערכת אכיפת החוק לחקור ולהעמיד לדין חיילים ושוטרים שביצעו עבירות פליליות נגד פלסטינים בגדה המערבית**, דצמבר 2018. לקריאה

על דוגמה למקרה שבו חקירת תלונה על ביזה הסתיימה בסגירת תיק החקירה בשל כישולן לאתר את החיילים שהשתתפו בחיפוש, ראו עמ' 4.

222. נציין כי בתחיקה הצבאית אין חובת תיעוד של פעולת הכניסה לבית. גם החוק הישראלי אינו מורה למשטרה לתעד פעולות חיפוש, אולם נוהל אח"מ של המשטרה קובע כי יש לתעד את פעולת החיפוש בפרוטוקול (דוח חיפוש) וכי עותקים מטופס הבקשה לצו חיפוש, לאחר החלטת השופט, יתיקו באוגדן צווי חיפוש ביחידות המשטרה, ובתיק החקירה. נוסף על כך, אישור הביצוע ועותק מפרוטוקול החיפוש נמסרים גם למזכיר בית המשפט. נוהל אח"מ, סעיף 3(ד) ו-3(ה).
223. תיק מצ"ח שו"ש [מרחב שרון ושומרון] 290/11. תיק יש דין 2379/11.

224. החרמת כספים מפלסטינים בגדה המערבית עשויה להתבצע באמצעות צווי תפיסת טובין מכוח סעיפים 74, 84 ו-120 לתקנות ההגנה לשעת חירום (1945), ומכוח סעיף 61 לצו בדבר הוראות ביטחון. סעיפים אלה מתייחסים בין היתר לכספים שנעברה בהם עבירה או ששימשו לעבירה, לכספים של מי שעבר עבירות מסוימות, ולכספים שהם רכוש של מה שהוגדר כהתאחדות לבתי מותרת. יצוין כי ישנם מקרים שבהם כספים שנתפסו (במהלך חיפוש בבתיים או בהקשרים אחרים) מוחזרים לבעליהם לאחר בחינה. כך למשל, נכון לספטמבר 2017, לגבי ב-35 מתוך 110 צווי תפיסת רכוש של תושבי הגדה המערבית שנחתמו ב-2014 הוחלט להחזיר את הרכוש שנתפס לבעליו. מכתב דו"צ למוקד להגנת הפרט, **"פנייתך בנושא הליכי החרמת רכוש של תושבי השטחים הכבושים מכוח תקנות ההגנה לשעת חירום ומכוח הצו בדבר הוראות ביטחון, לפי חוק חופש המידע"**, 17.9.2015.

התפיסה.²²⁵ עם זאת, למרות קיומם של נהלים מפורשים לאורך השנים תיעד יש דין מקרים רבים שבהם חיילים החרימו כספים ורכוש ועזבו את הבית מבלי להשאיר כל אסמכתה המעידה על תפיסת הרכוש.

אי השארת אסמכתה עלולה ליצור מצב שבו דרי הבית אינם יודעים אם היעלמו של רכוש הוא תוצאה של מעשה ביזה או החרמה רשמית שניתן לערער עליה. יש דין פנה לצבא בעניין זה בנובמבר 2015, ונענה על ידי הפרקליטות הצבאית כי בעקבות מקרים שבהם לא היתה הקפדה על ההנחיה האמורה יחודדו הנהלים.²²⁶ עם זאת, גם כיום, בחלוף שנים מקבלת תשובה זו, עדיין מתועדים על ידי יש דין מקרים שבהם לא נמסר לפלסטינים כל תיעוד על רכוש שנלקח מהם. ב-18 מבין אירועי הפלישה לבתים שיש דין תיעד הוחרמו כסף או כלי רכב; רק ב-14 מקרים ניתנה לבני המשפחה אסמכתה המעידה על תפיסת הרכוש.

3. שימוש לא מוגבל בסמכות החדירה לרשות הפרט

פלישות צבאיות לבתים שבמהלכן מתבצע חיפוש מתרחשות באופן תכופ ורחב היקף, וכוללות חיפוש בבתים שלגביהם אין כל חשד קונקרטי או שיש חשד קלוש, וכן פלישות שמטרתן היא הרתעה, איום ואף ענישה. בכך, המדיניות הישראלית בנוגע לשימוש בסמכות לבצע חיפוש בבתים מאמצת את הגישה המתירנית של התחיקה הצבאית ביחס לחדירה למרחב הפרטי של פלסטינים תושבי השטחים הכבושים.

שימוש נרחב זה בפרקטיקה של פלישות לבתים לצורך חיפוש - כולל במקרים שבהם אין חשד ממשי וקונקרטי - מפר את האיסור הקבוע בחוק הבינלאומי ובדיני זכויות האדם על פגיעה שרירותית בחיים הפרטיים, במשפחה ובביתו של אדם. יתרה מכך, שימוש נרחב זה מדגים כיצד הפלישות צבאיות לבתים פלסטינים בגדה המערבית הפכו בידי ישראל לאמצעי של שליטה, הפחדה ודיכוי של האוכלוסייה הפלסטינית.

רף חשד נמוך מאוד

הצבא משתמש בחקיקה המתירנית בנוגע לחדירה לרשות הפרט בכדי לבצע חיפושים **במקרים שבהם אין חשד קונקרטי לגבי**

הבית. מציאות זו באה לידי ביטוי בשני טיפוסים של פלישות צבאיות לבתים שעשויים לכלול חיפוש: חיפוש שחיילים מבצעים במהלך פעולות "מיפוי מבנים", וחיפושים בבתים בחברון בזמן סיורים ("פטרולים") שגרתיים. במקרה הראשון, החיילים מחפשים בבית שלגביו ולגבי יושביו אין כל חשד קונקרטי, שכן מטרתן המוצהרת של פעולות אלה היא איסוף מודיעין על המבנים והאוכלוסייה ולא חיפוש בעקבות חשד כלשהו. במקרה השני, סיורים שגרתיים של הצבא בחברון עשויים לכלול פלישות אקראיות לבתים, במהלכן החיילים יכולים לבצע גם חיפוש שטחי בבית.²²⁷

לצד זאת, ניתוח פרטיהן של פלישות לבתים שבמהלכן מתבצע חיפוש חושף שהמדיניות הצבאית מביאה לביצוע חיפוש בבתים שלגביהם יש **חשד מועט בלבד**. בדרך כלל, הגדרת המשימה הנמסרת לחיילים ישראלים המבצעים חיפוש בבתי פלסטינים היא חיפוש אחר אמצעי לחימה (אמל"ח). מטרת נוספות עשויות להיות החרמת (תפיסת) רכוש, החרמת ציוד טכנולוגי והחרמה של חומרים פוליטיים. למרות זאת, המציאות בשטח היא שרבים מהחיפושים אינם מניבים את המבוקש.

מהמידע שבידינו עולה שבמקרים רבים מאוד החיילים עוזבים את הבית שחיפשו בבידיים ריקות. ב-64% מבין האירועים שתועדו כפלישות לצורך חיפוש (35 מקרים) מסרו בני המשפחה בעדותם כי החיילים עזבו את הבית בידים ריקות; ב-16 מקרים החיילים החרימו כסף או כלי רכב השייכים למשפחה; וב-3 מקרים נוספים נלקחו חפצים שאינם מהווים איום. **רק במקרה אחד** תועדה החרמה של נשק.²²⁸

גם חיילים שהשתתפו בחיפושים בבתי פלסטינים העידו שפעמים רבות, ואפילו ברוב אירועי החיפוש שבהם הם השתתפו, החיפוש הסתיים בלא כלום. כך למשל, חייל שהשתתף בעשרות פלישות לבתים בחברון שהוגדרו כחיפוש אחר אמצעי לחימה ונשאל אם הוא זוכר מקרה שבו נמצאו בחיפוש אמצעי לחימה השיב: "אנחנו בחיים לא."²²⁹

"לדעתי, רוב הפעמים לא מצאנו נשק. גם במקומות שאמרו לנו שיש כנראה נשק. במקומות שאמרו

225. ההוראה לגבי תיעוד רכוש שנתפס קיימת בשני נהלים, שהפרטים לגביהם שנחשפו בעקבות עתירה של ארגון המוקד להגנת הפרט. אין בידנו את הנוסח המלא של שני הנהלים, אלא רק ציטוט של סעיפים מתוכם כפי שהופיע בתשובת המדינה לעתירה של המוקד להגנת הפרט. בג"ץ 3174/16, **המוקד להגנת הפרט נ' המפקד הצבאי לאיזור הגדה המערבית**, תגובה מטעם המשיב, 5.1.2017.

226. מכתב מלשכת הפרקליט הצבאי הראשי אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: נוהל מתן תיעוד בתפיסת טובין וחשדות לביזה ע"י כוחות צה"ל", 3.2.2016.

227. להרחבה על פלישות לבתים המכונות "מיפוי מבנים" ראו פרק ב' בחלק 2. עמ' 53-63. להרחבה בנוגע לפלישות אקראיות לבתים בחברון ראו מסגרת בעמ' 63-65.

228. בשלושת המקרים שבהם נלקחו חפצים שאינם מהווים איום נלקחו: מסור ומזמרה קטנים; מעיל בסגנון צבאי; ורימון הלם משומש. החרמת הנשק נעשתה באירוע שבו הוחרם גם כספים מהמשפחה. בין המקרים שבהם עלה מהעדויות כי לא נלקחו או הוחרמו חפצים, בשלושה מקרים דווח על חשד לביזה של סכומי כסף.

229. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2015-2018, עדות מס' 38.

אמצעי הרתעה, איום או ענישה

בעקבות אירועים חריגים, כמו הריגה או ניסיון פגיעה באזרחים או בחיילים ישראלים מצד פלסטינים, הצבא הישראלי נוהג להוציא לפועל מבצעי חיפוש ומעצר רחבי היקף. במבצעים אלה הצבא משתמש בחקיקה המתירנית בנוגע לחדירה לרשות הפרט על מנת לחפש במספר רב של בתים שלגביהם אין חשד מסוים. מבצעים אלה מטילים אימה על קהילות שלמות, וניתן להעריך שלפחות בחלק מהמקרים הם נועדו גם לצורך הרתעה ואף ענישה של הקהילה שממנה הגיעו הפוגעים.

דוגמה בולטת לאירוע כזה היתה החיפוש הנרחבים שבוצעו בבתי פלסטינים במהלך קיץ 2014, במבצע הצבאי שכונה "שובו אחים". לפי דיווחים בתקשורת, בשמונת הימים הראשונים של המבצע פשט הצבא על למעלה מ-1,000 בתים ועצר כ-370 פלסטינים.²³² דוגמה נוספת היתה מבצע צבאי רחב היקף שבוצע בכפר עוורתא לאחר רצח משפחת פוגל מההתנחלות איתמר בשנת 2011, במסגרתו נערכו חיפושים במאות בתים, רבים מהגברים ויותר ממה נשים נעצרו, והכפר כולו הוכרז "שטח צבאי סגור".²³³

אין חולק על כך שיש יסוד חוקי ומוסרי לפעולות שנועדו לאתר את העבריינים שביצעו רצח או את כלי הנשק שבהם השתמשו. עם זאת, לו היתה התחיקה הצבאית מטילה על הצבא מגבלות דומות לאלה שמטיל החוק הישראלי על המשטרה בנוגע לנסיבות המאפשרות כניסה וחיפוש בבתים ובנוגע לתוקף ההרשאה לחיפוש בבית, חיפוש גורף בעשרות או מאות בתים לא היה יכול להתבצע. רצח שמבצעו מתגוררים ברעננה לא היה מוביל לחיפוש שיטתי וחסר עכבות במאות בתים ודירות בעיר. לעומת זאת, רצח או אפילו ניסיון לרצח של ישראלים על ידי פלסטינים בגדה המערבית מוביל למבצעים צבאיים שבמסגרתם **כוחות הביטחון הישראליים מנצלים את הסמכות הגורפת שלהם כדי לפלוש לבתים שבינם לבין מבצעי המעשה אין כל קשר. התוצאה בפועל היא הטלת אימה, ובמקרים מסוימים אף ענישה קולקטיבית של קהילה שלמה בעקבות מעשיהם של יחידים.**

עדות של חייל שהשתתף במבצע חיפוש רחב היקף שהתקיים בכפרים באזור חברון באפריל 2014 מחזקת את הסברה שלפעולות צבאיות מסוג זה יש היבט של ענישה:

לנו חשד לנשק, לדעתי אף פעם לא מצאנו נשק, אני זוכר שמצאנו פעם אחת איזו מחסנית, לפעמים מצאנו תמונות של אנשים עם נשק, ילדים עם נשק וכאלה. החרמנו.²³⁰

משימת חיפוש אמל"ח (אמצעי לחימה) אינה מוגדרת במדויק והחרמה של כלים כמו סכין, אולר או אלה עשויה להיות תלויה בשיקול דעתם של החיילים או של המפקד בשטח (בדרך כלל קצין זוטרי). במקרה שתועד על ידי ייש דין החרמה מהבית מזמרה, אפשר שבעקבות זיהויה ככלי פגיעה אפשרי.

עד: "כל דבר שהוא סכין, גם אם הוא סכין מטבח - מוחרם לצורך העניין, או נחשד או מאמתים את הדבר הזה עם בעלי הבית. [...] היתה פעם אחת שמצאנו בחדר ילדים אולר, אז ישר זה משהו שמחרימים. אתה אומר - אולר בחדר ילדים, הוא לא אמור להיות שם. [...]"

מראיין: יש סיכוי שתבוא למפקד שלך עם האולר שמצאת בחדר ילדים והוא יגיד לא [נחרים], הגיוני שיהיה לילד אולר?

עד: "אני לא רוצה להכליל, זה תלוי מפקד לחלוטין, אני יכול להגיד על עצמי בתור מפקד, שבהתחלה הייתי מברך את החייל ואומר לו כל הכבוד ומראה למ"מ בגאווה ואחרי כמה זמן באמת אולי הייתי מבליג על זה או אומר: 'מה קשור האולר הזה? תחזיר אותו לילד'.²³¹

מובן שחיפוש שמסתיים בלא כלום אינו מעיד בהכרח על עוצמת חשד נמוכה. עם זאת, העובדה שמדובר בתופעה שגרתית וחוזרת מציבה סימני שאלה בנוגע לתנאים שבהם פעולות אלה מאושרות, ויכולה ללמד על כך שגם במקרים שבהם החיפוש מבוצע לכאורה בעקבות חשד ספציפי, עוצמת החשד הנדרשת לאישור פעולות מסוג זה נמוכה מאוד. במצב זה עולה מאלה השאלה - אילו מטרות נוספות משיגות פלישות צבאיות לבתים הכוללות חיפוש, מלבד המטרה המוצהרת שלהן?

230. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת דובדבן, 2005-2008, עדות מס' 53.

231. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת מיתר של חיל התותחנים, 2013-2016, עדות מס' 19.

232. בפנייה ששלחה האגודה לזכויות האזרח (יחד עם 11 ארגוני זכויות אדם בהם יש דין, רל"א ושוברים שתיקה) לשרי הביטחון וביטחון הפנים בעקבות הפעולות שהצבא נקט בימים אלה נטען בין היתר כי "נראה כי הצעדים שננקטו, בהיקף בו ננקטו, אינם משרתים צורך ביטחוני שיכול להצדיק את הפגיעה לה גרמו. "מכתב מהאגודה לזכויות האזרח לשר הביטחון ולשר לביטחון פנים, "הגדון: פגיעות באוכלוסייה הפלסטינית וענישה קולקטיבית במסגרת מבצע 'שובו אחים'", 22.6.2014.

233. ניר יהב, "החודש האחרון בעוורתא: המעצרים המקיפות והפחד", וואלה!, 17.4.2011. מהתכתבות בין חוקר מצ"ח וסרן בחטיבת המרחבית שומרון בנוגע לתלונה על חשד לבזיה במהלך חיפוש בעוורתא בתקופה זו, עולה שלאחר הרצח נסרקו למעלה מ-700 בתים וכן שהיחידות שביצעו את החיפושים נכנסו לכל בית יותר מפעם אחת. תיק מצ"ח שו"ש 290/11, תיק יש דין 2379/11.

"היה פיגוע בפסח של השוטר מזרחי [פיגוע שבו נהרג סנ"צ ברוך מזרחי בסמוך לכפר אידנא], זה היה בגזרה שלנו. ואז או-הו, איך שהיה פיגוע - סריקות אמל"ח בכל הכפרים. [...] ואז אתה נכנס לכמה שעות טובות, 'היה פיגוע - אנחנו הולכים להפוך לך את הבתים'. אף אחד לא מצפה למצוא פיסת אמל"ח באיזה בית בבני נעים. [...] כאילו, זה נקמה כלשהי הרי. זה כאילו 'אתם עשיתם פיגוע, עכשיו אתם הולכים לשלם על זה', 'Simple as that', הולכים להיות מעצרים, הולכות להיות סריקות."²³⁴

מבצעי חיפוש ומעצרים בהיקפים קטנים יותר מתבצעים גם אחרי אירועים שלא היו בהם נפגעים, דוגמת ירי או יידוי

אבנים בכבישים. כך למשל, מתיעוד של ארגון בצלם עולה שב-15.8.2018 פשטו כעשרים חיילים בליווי איש שב"כ ושני כלבים על עשרה בתים בכפר עזון, וביצעו חיפושים אינטנסיביים בחלק מהבתים. חלק מהפלישות לוו באיומים מפורשים בעקבות יידוי אבנים על ידי נערים מהכפר. כך למשל, בעת פלישה לביתם של רשיד וח'ולה רדואן החיילים הושיבו את המשפחה בחדר, ואז לפי עדותו של האב רשיד: "איש השב"כ התחיל להאשים את יחיא [בנם בן ה-16 של הזוג] בזריקת אבנים ולאיים עליו שהוא יעצור אותו, או שפשוט בפעם הבאה שהוא ייתפס זורק אבנים יירו עליו".²³⁵ השילוב של פלישה לכמה בתים באותו לילה ואיומים על נערים מחזק את הסברה שאחת ממטרות הפשיטה היתה הרתעה או זריעת פחד בקרב הקהילה, על מנת להשפיע על מעשיהם של בודדים מתוכה.

"יטפלו בנו ביד ברזל": חיפוש בבית כחלק ממסכת איומים בעקבות הקמת אוהל מחאה

בסוף אפריל 2011 הוקם בכפר עיזבת א-טביב אוהל מחאה נגד הכוונה להקים גדר הפרדה חדשה בסמוך לכביש המחבר בין הכפר לבין העיירה עזון. הצבא דרש לפרק את האוהל ודרישה זו הופנתה לביאן טביב, אז ראש מועצת הכפר. לפי עדותו של טביב, קצין אחד אמר לו שאם לא יפורק האוהל החיילים "יסגרו את הכפר ויעשו בעיות בכפר, ייכנסו לבתים ויהפכו אותם. הוא [הקצין] איים באופן מפורש שהם יעשו בלגן בכפר ואמר שהוא מוכן לעצור אותי באופן אישי".

בלילה השני לאחר הקמת האוהל, בסביבות ארבע לפנות בוקר, הגיע לכפר כוח צבאי גדול, פירק את האוהל ופשט על שלושה בתים בכפר, ביניהם ביתו של טביב. החיילים הוציאו את בני הבית החוצה (בהם תשעה ילדים בני שנה וחצי עד 17 ושלושה פעילים בינלאומיים) וערכו בבית חיפוש אינטנסיבי שכלל פגיעה ברכוש. טביב סיפר כי "מפקד הכוח שנכנס אלי לבית אמר לי שהם יטפלו בנו ביד ברזל אם נקים עוד פעם את האוהל ונעשה מחאה".

בעקבות תלונתו של טביב נפתחה חקירת מצ"ח בנוגע לאירוע. עדויותיהם במצ"ח של קצינים שהיו מעורבים בחיפוש מעלות שהחיפוש היווה חלק ממסכת איומים מצד הצבא בעקבות מעורבותו של טביב בהקמת האוהל, ועל רקע העובדה שאירח בביתו פעילים שהשתתפו במחאה. קצין המת"ק שהיה בקשר עם טביב מסר בעדותו כי הוחלט לערוך את החיפוש בשל מעורבותו של טביב במה שכינה "יצירת הפרובוקציה" (הכוונה להקמת אוהל מחאה), וכי לא ידוע לו על "פעילות עניינית סמויה כמו הסתרת אמל"ח או מחבלים בביתו" מצד טביב.

מח"ט (מפקד חטיבה) אפרים, שנתן את ההוראה לבצע את החיפוש, מסר כי הורה לבצע "סריקות" בביתו של טביב כדי לתעד את אנשי השמאל המפגינים שישנו שם, וכי החיילים צילמו את המפגינים כי הוא רצה "להראות למושל קלקיליה במה סגנו עוסק בשעות הפנאי". שני קצינים נוספים שהיו מופקדים על ביצוע המשימה לא ידעו למסור מה היתה מטרת החיפוש ואם חיפשו משהו מסוים.

בינואר 2014 נודע ליש דין על החלטת הפרקליטות הצבאית לסגור את תיק החקירה. ערר שהוגש בשמו של טביב, בדרישה להעמיד לדין את האחראים לחיפוש בעבירות של חריגה מסמכות והתנהגות שאינה הולמת, נדחה על ידי התצ"ר (התובע הצבאי הראשי). במכתב הדחייה נמסר בין היתר כי החיפוש נערך לאור חשד להימצאות חשודים בעבירות בביתו של טביב,

234. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 932 של חטיבת הנח"ל, חברון, 2014. לעדות המלאה באתר שוברים שתיקה: [היה פיגוע](#) [ועכשיו "It is payback time"](#).

235. בצלם, "הצבא פשט באישון לילה על הכפר עזון, נכנס לבתים, איים על תושבים והטיל אימה על ילדים", 22.10.2018.

הוסבר כי טביב והפעילים שהיו בביתו היו חשודים בהפרת צו שטח צבאי סגור ובהפרעה לחייל בעצם הקמת האוהל, וכן נטען כי הפעילים היו מעורבים ב"הפרת סדר". למרות טענות אלה, יש לציין כי החיילים לא עצרו אף אחד מהנוכחים בבית.²³⁶

אכן, ההוראה לחפש בביתו של טביב עומדת בתנאי ההרשאה הרחבה שמעניקה תחיקת הביטחון. דווקא משום כך סיפורו של החיפוש בביתו של טביב מלמד כיצד התנאים הרחבים והעמומים הקבועים בתחיקת הביטחון מאפשרים שימוש בחיפוש בבתיים כאמצעי איום ואף ענישה של פלסטינים, גם כאשר ברור שהם אינם מהווים סיכון ממשי ותוך פגיעה קשה בזכויותיהם. בהקשר זה נזכיר כי שימוש באיומים או הפחדה כלפי אוכלוסייה הנמצאת תחת כיבוש, כמו גם ענישה ללא הליך הוגן, הם בלתי חוקיים ואסורים על פי המשפט הבינלאומי.

4. סיכום ביניים - חיפוש בבתיים

התחיקה הצבאית אינה מתנה ביצוע של חיפוש במרחב פרטי של אדם בבחינה בלתי תלויה (על ידי גורם שיפוטי) של התועלת הצפויה מהפעולה לעומת הנזק שנגרם ממנה, ואף אינה מגבילה הרשאה זו למקרים שבהם קיים חשד מבוסס וקונקרטי. בפועל, ישראל משתמשת בכלי זה באופן רחב היקף, גם בבתיים שלגביהם ישנו חשד נמוך מאוד או אף אין חשד כלל, תוך הפרה של הוראות המשפט ההומניטרי ודיני זכויות האדם הבינלאומיים האוסרים על פגיעה שרירותית בחיים הפרטיים, במשפחה ובבית. הסייגים המעטים שנקבעו בתחיקה הצבאית על ביצוע חיפוש כאלה מבטאים הפקרה של הפלסטינים להפרה של זכויותיהם בכסות של פעולה למען "שלטון החוק".

משמעותה של ההרשאה הרחבה לעצם ביצוע החיפוש במרחב הפרטי היא הגדלה בפועל של שיעור הנפגעים הפלסטינים מפלישה של כוחות הביטחון הישראליים לבתיים וחיפוש בהם. בהיתן מציאות זו גוברת חשיבותן של הוראות שנועדו להגן על בני הבית מפני פגיעה נוספת בזכויותיהם. אף על פי כן, אופן הביצוע של פעולות אלה מבטא העדפה מוחלטת של הצורך המבצעי, ואפילו של הנוחות הרגעית של החיילים הפושטים על הבית, על פני צמצום הפגיעה

בזכויותיהם של בני הבית. אי מתן משקל ראוי להגנה על זכויות מוביל לפגיעה בלתי מידתית, חוזרת ושיטתית בכבוד האדם של נשים, גברים וילדים פלסטינים שחיילים פולשים לבתיים ומבצעים בהם חיפוש. כן נפגעות הזכויות הנובעות מזכות זו, בהן הזכות לכבוד הגוף ולפרטיותו, ההגנה על הבית הפרטי והחיים הפרטיים, ההגנה על הרכוש וכן ההגנה על המנהגים והדת - כולן זכויות המוגנות במשפט הבינלאומי ובדיני זכויות האדם הבינלאומיים.

ניתוח הנסיבות שבהן חיילים פולשים לבתי פלסטינים ומבצעים בהם חיפוש מעלה שהצבא משתמש בפרקטיקה פוגענית זו כאמצעי לאיום והרתעה כלפי יחידים וקהילות, ולעיתים אף ככלי לענישה קולקטיבית בעקבות מעשיהם של יחידים. בכך הופך בפועל חיפוש בבתי פלסטינים לאמצעי לדיכוי ושליטה על האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית. שימוש כזה בפלישות לבתיים מנוגד להוראות המשפט הבינלאומי. האוסר על ענישה קולקטיבית ועל שימוש באמצעים להפחדה או השלטת טרור על האוכלוסייה שנמצאת תחת כיבוש באופן כללי, ובפרט על שימוש באמצעי הפחדה על מנת להרתיע מהשתתפות בפעולות התנגדות לשלטון הצבאי.

"היא דרשה שנוריד הכל, גם את התחתונים" - חיפוש גופני כפגיעה באוטונומיה של האדם על גופו

ב-24% (31 מקרים) מאירועי הפלישה לבתיים שתועדו, החיילים ערכו חיפוש גופני כלשהו על חלק מבני המשפחה. מתוך אלה, ב-22 מקרים נערך חיפוש גופני על נשים (בשלושה מתוך 22 המקרים אף נערך חיפוש על נערות בנות פחות מ-18). חיפוש גופני יכול להתבצע מעל הבגדים או בעירום חלקי או מלא, במסגרת נדרשות נשים בדרך כלל לפשוט את בגדיהן, לעיתים עד לבגדים תחתונים ולעיתים גם תוך פשיטת הבגדים התחתונים.

חיפוש גופני בעירום או בעירום חלקי מתבצע לרוב כחלק מפלישות שמטרתן החרמת כספים, כנראה במטרה לאתר כסף

236. מכתב ממושרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יו"ר) לתובע הצבאי הראשי, "הנדון: ערר על ההחלטה לסגור את תיק מצ"ח שרון ושומרון 223/11", 24.7.2014; מכתב מהתצ"ר אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יו"ר), "הנדון: השגתכם על ההחלטה לסגור את תיק מצ"ח שרון ושומרון 223/11", 4.12.2014. תיק יו"ר 2397/11.

שנשים שומרות על גופן.²³⁷ לגבי חיפושים גופניים נוספים, ניתן להעריך שהם נועדו להבטיח שדרי הבית (או מי מהם שעובר בדיקה כזו) אינם מהווים איום על החיילים. במקרים אלה, הפלישה לבית היא שיוצרת את העילה לחיפוש, משום שזו הפעולה שיצרה את הסיכון לכאורה לחיילים. חיפוש גופני על ידי חיילים אינו מוגבל לאדם שיש לגביו חשד (למשל אדם החשוד בהחזקת כסף שאותו מבקשים להחרים או מי שמבקשים לעצור) אלא עשוי להתבצע על כל אחד מדרי ודורות הבית.

ברוב המקרים של המחקרים ביצוע חיפוש על גופן של נשים או נערות נערך על ידי חיילות ומתקיים בחלק נסתר של הבית (כמו שירותים או חדר סגור). עם זאת, עדות שגבו נציגי ארגון רופאים לזכויות אדם תיעדה מקרה של עימות פיזי בין חיילים לבין אישה בנוגע לכסף ששמרה על גופה, שבו שני חיילים גברים הכו אותה ואף קרעו את בגדיה על מנת להכריח אותה למסור את הכסף.²³⁸

לנשים ולגברים הפלסטינים שחיילים נכנסים לבתיהם אין כל יכולת אפקטיבית להתנגד לביצוע חיפוש על גופם, למרות הפגיעה המוגברת הכרוכה בפעולה זו. ניסיונות של נשים להתנגד לחיפוש גופני בעירום מובילים לעימות שעלול לכלול איומים ואף שימוש בכוח, ובסופו של דבר לכפיית החיפוש הפולשני.

"את הבנות ואותי הכניסו לחדר בקומה התחתונה והחיילת דרשה מאיתנו להתפשט וערכה עלינו חיפוש. היא דרשה שנוריד הכול, גם את התחתונים. בארנק של פ' [בת 33] החיילת מצאה 2,000 שקל, שזו משכורתה כתופרת במתפרה. אחר כך החיילת פנתה אלי ודרשה שאתפשט. הורדתי את כל הבגדים. לא היה עלי כסף. א' [בת 14] סירבה להתפשט והחיילת אזקה אותה, דחפה והפשיטה אותה, וגם אצלה לא מצאה כלום."²³⁹

כל אקט של חיפוש על אדם מהווה פגיעה בצנעת הפרט שלו ובאוטונומיה שלו על גופו. הדבר נכון על אחת כמה וכמה לגבי חיפוש הכולל התבוננות או מגע בגופו העירום של אדם. אף על פי כן, התחיקה הצבאית אינה מבחינה בין סוגים שונים של חיפוש על אדם, ומתירה באופן כללי לחפש "בכל אדם" שנמצא במקום שבו מותר לבצע חיפוש, ובכל אדם שיש "טעם לחשוד בו" שיש בידיו חפץ שהצו [בדבר הוראות ביטחון] מתיר לתפוס.²⁴⁰ לשם השוואה, החוק הישראלי מבחין בין חיפוש הכולל "בחינה חזותית של גופו העירום של אדם" וכן נטילת דגימות שונות מהגוף המכונה "חיפוש חיצוני", לבין חיפוש על גופו של אדם או בכליו.²⁴¹ החוק מתיר לערוך "חיפוש חיצוני" רק על חשוד (מי שיש לגביו חשד סביר שעבר עבירה), וגם זה רק בתנאים מוגבלים הכוללים בין היתר הסכמה של החשוד.²⁴²

היעדר ההבחנה בתחיקה הצבאית בין סוגים שונים של חיפוש גופני, ביחד עם הצימוד בין ההרשאה הרחבה לחפש במקום להרשאה לחפש על גופו של אדם, חושף את הפלסטינים לפגיעה נוספת ובלתי מידתית בדמות חיפושם על גופם. כך, המדיניות הצבאית בנוגע לעריכת חיפושים גופניים פוגעת בצנעת הפרט ובאוטונומיה על הגוף של פלסטינים - ובעיקר של נשים פלסטיניות - בבתיהם. ביטוי לפגיעה זו ניתן למצוא בדבריה של אינאס ג'ראר מבריקין, שמסרה לארגון בצלם עדות על חיפוש בעירום שבוצע בה במהלך פלישת חיילים לביתה ב-8.2.2018:

"להפתעתי החיילת התעקשה שאוריד גם את הבגדים התחתונים. לאחר שהורדתי אותם, היא בדקה את הבגדים שהורדתי ואז, כשאני עירומה, היא הורתה לי להסתובב. הרגשתי מושפלת ושבורה. איחלתי לעצמי מוות כדי שלא אצטרך לחוות עוד את הרגעים האלה."²⁴³

237. בחמישה מקרים שבהם דווח על ביצוע חיפוש גופני על נשים שכלל דרישה להוריד בגדים, הפלישה לבית לוותה בהחרמת כסף או רכוש. מקרה נוסף של חיפוש גופני של שלוש נשים בעירום במהלך חיפוש כספים למטרת החרמה תועד על ידי בצלם: בצלם, **התנהגות מופקרת של כוחות הביטחון בעקבות הריגתו של ריאל שבח: הריסת בית כשדיריו בתוכו, חיפוש משפיל בעירום בשלוש נשים ושיסוי כלבים בשלושה בני אדם**, 22.2.2018. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: האלה אבו עישה, תושבת חברון, תאריך לא ידוע, תיק יש דין 4150/18. 238. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: א"ר, תושבת יטא, 31.5.2018, תיק יש דין 4156/18. החיילים החרים את הכסף שמצאו בחיפוש על גופם של בני המשפחה.

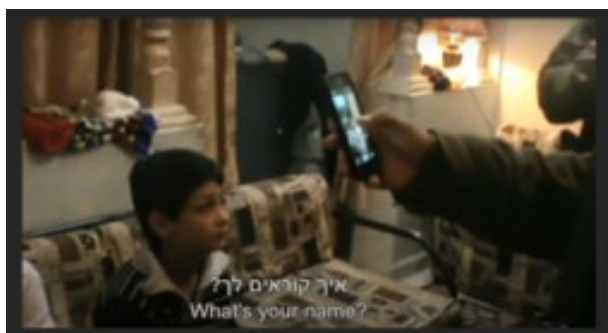
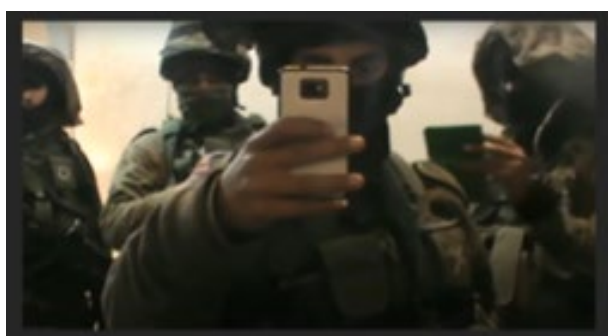
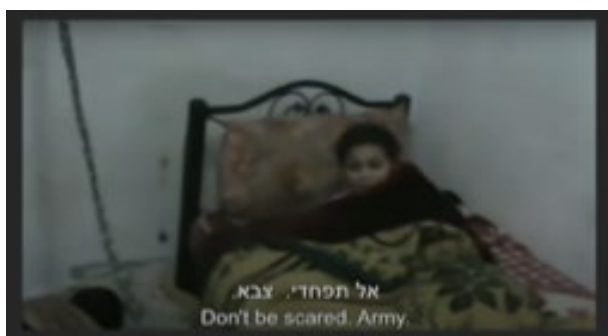
239. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 68.

240. חיפוש חיצוני מוגדר בחוק הישראלי כחיפוש הכולל נטילת טביעה של הגוף ודגימות מהגוף וכן "בחינה חזותית של גופו העירום של אדם, לרבות צילום". לצד זאת החוק מגדיר גם "חיפוש פנימי" הכולל בדיקות חודרניות יותר. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), התשנ"ז-1996, הגדרות. החוק הישראלי מתייחס בנפרד גם לחיפוש על גופו של אדם שאינו חיפוש גופני או פנימי: "חיפוש על פני גופו של אדם, בבגדיו או בכליו, שאינו חיפוש חיצוני או פנימי כהגדרתם בחוק סדר הדין הפלילי", פקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], תשכ"ט-1969, סעיף 22א.

241. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), סעיף 3.

242. בצלם, **התנהגות מופקרת של כוחות הביטחון בעקבות הריגתו של ריאל שבח: הריסת בית כשדיריו בתוכו, חיפוש משפיל בעירום בשלוש נשים ושיסוי כלבים בשלושה בני אדם**, 22.2.2018.

"מיפויים"

תיעוד של "מיפוי" שכלל צילום ילדים על ידי חיילים בבית משפחת דענא בחברון, 24.2.2015, 3:10 לפנות בוקר. צילומים מתוך [סרטון של בצלם](#).

"מיפויים" - מלשון יצירת מפה - הם כינוי צבאי שניתן לפעולות שבמסגרתן חיילים פולשים לבתים של פלסטינים בגדה המערבית, מתעדים את מבנה הבית ואת דייריו ואוספים מידע לגביהם. התיעוד יכול לכלול צילום של הבית, צילום של הדיירים (כולל של קטינים), צילום או רישום של תעודות הזהות של הדיירים או פרטים אחרים כגון מספרי טלפון, ושרטוט של מבנה החדרים והכניסות אל הבית.²⁴⁴ לפיכך, לצד הפגיעה בזכויות הנגרמת כתוצאה מכל פלישה צבאית לבית, פעולות אלה כרוכות בפגיעה נוספת בפרטיות משום שהן כוללות איסוף כפוי של מידע פרטי על הבית ועל דייריו. גם בפלישות שמתבצעות לצורך "מיפוי" כוחות הביטחון הישראליים אינם מציגים בפני יושבי הבית צו או אסמכתה כלשהי לביצוע הפעולה, ולרוב אינם מספקים הסבר לכניסתם.

התיאור של פרקטיקה זו, שיובא בהמשך, נשען בעיקר על עדויות שגבה ארגון שוברים שתיקה מחיילים וקצינים ישראלים שסיפרו כי נשלחו לבצע את המשימה הזו. צוות יש דין תיעד 18 מקרים שבהם פלסטינים העידו כי במהלך הפלישה לביתם נעשו פעולות שניתן לפרש כפעולות "מיפוי", כגון צילום של בני המשפחה או חדרי הבית. הקושי באיסוף עדויות מפורטות על מקרים כאלה מפי פלסטינים נובע בין היתר מהעובדה שככלל, אנשים שחיילים פולשים לביתם לא יכולים לדעת בוודאות מהי מטרת הפלישה ומתקשים לתאר באופן מלא את הפעולות שנעשו במהלכה, משום שבמקרים רבים הם סגורים בחדר בזמן שהחיילים שוהים בבית (למעט במקרים שבהם החיילים צילמו את בני המשפחה). אף על פי כן ניתן לומר בביטחון כי ביצוע "מיפויים" הוא פרקטיקה שכיחה ביותר של הצבא בגדה המערבית. קביעה זו מבוססת על כך שבמשך השנים נאספו בשוברים שתיקה מאות עדויות על מיפויים, המבוצעים כמשימה שגרתית ושכיחה בכל אזורי הגדה המערבית.

אופן הביצוע של פעולת ה"מיפוי" מוגדר ככל הנראה בפקודות ובנוהל של פיקוד המרכז. בשל סיווגם הביטחוני הצבא מסרב לפרסמם.²⁴⁵ עם זאת, בתשובת הצבא לפנייה של בצלם לפי חוק

244. בפרק זה נתייחס ל"מיפויים" שמטרתם המוצהרת היא איסוף מידע על בתים ומשפחות שלא בשל חשד ספציפי נגדם כפי שיתואר בהמשך. לא נתייחס כאן לפרקטיקה של "מיפוי" בתים של חשודים כהכנה לאפשרות של הריסת בתיהם. דוגמאות ל"מיפוי" מהסוג השני שלא יוצג כאן: אלישע בן קימון ויואב זיתון, "בית החשוד ברצח אורי אנסכבר מופה לקראת הריסה אפשרית", *ynet*, 10.2.2019; יניב קובוביץ', "צה"ל מיפה את בתיהם של החשודים ברצח דביר שורק ונבחנת הריסתם", *הארץ*, 12.8.2019.

245. מכתב מראש תחום מבצעי וזכויות אדם בלשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: פנייתך בשם עמותת 'יש דין' בדבר 'אימונים צבאיים בכפרים'", 13.7.2015; מכתב דו"צ לבצלם, "הנדון: פנייתך לדובר צה"ל בנושא פקודות צה"ל למיפוי מבנים", 3.9.2015.

החיפוש הוא שגרתי. לעומתו היתה ההתנהגות של כמה מהחיילים בוטה, הם צעקו על הילדים.²⁴⁸

חייל שמסר עדות לשוברים שתיקה תיאר "מיפוי" שגרתי כך:

"כניסה בדפיקה על דלת, 'כל תושבי הבית לבוא לפה', כשאתה בתוך הבית - אחד רושם כמה שיותר פרטים, יענו כמה חדרים יש, כמה אנשים יש בבית, כמה בנים, כמה בנות, כמה שיותר. עוד אחד אחראי לשמור שכל הבית, כל בני הבית מתרכזים בנקודה אחת ואתה שומר שהכול סבבה איתם."²⁴⁹

המטרה המוצהרת של פעולת ה"מיפוי" היא איסוף מודיעין - מידע מפורט על האוכלוסייה ועל הבתים במקומות שאותם ממפים. חייל שמסר עדות לשוברים שתיקה סיפר כי מטרת ה"מיפויים", כפי שהוא הבין אותה, היא ליצור מאגר מידע "כדי שאם במקרה ימצאו את האנשים בבית חשודים במשהו, מחזיקים באמצעי לחימה, צריך לעצור אותם, אז שיוכלו לשלוח מהמאגר הזה את איך שהבית נראה ולתכנן בעצם איך אנחנו הולכים לחפות עליו או איך אנחנו נכנסים אליו."²⁵⁰ בדומה לכך, חייל אחר הסביר כי "התפקיד [של מיפויים] 'על הדף' זה למפות כל בית ולהגיד מי גר בו על מנת שהשב"כ יידע על כל בית, לאט לאט, מי גר שם ויהיה לו ידע."²⁵¹

בדרך כלל, לפני פעולת ה"מיפוי" החיילים מקבלים הנחיות לגבי קבוצה של בתים בודדים בעיר או בכפר שאליהם הם צריכים להיכנס. ייתכנו מקרים שבהם כמה חוליות של חיילים יסתובבו במקביל בכפר או בשכונה מסוימת, וכל אחת מהן תהיה אחראית על קבוצת בתים מוגדרת.

במקרים פחות שכיחים החיילים אינם מונחים באילו בתים יש לערוך "מיפוי", אלא נשלחים למפות אזור או כפר. חייל שסיפר על "מיפויים" שביצע אמר כי לעיתים המטרה היא "לכסות" את כל הבתים בכפר במהלך לילה אחד או כמה לילות רצופים:

"מיפוי זה כשאתה מתלבש על כפר או על שרשרת כפרים [...] זה אומר שאתה תופס כמה כפרים,

חופש המידע נמסר כי "תכליתן של פעולות 'מיפוי מבנים' באיו"ש [הגדה המערבית] היא איסוף מודיעין למטרות שונות בהתאם לצורך צבאי מבוסס. הקריטריונים לבחירת כפרים ובתים, בהם מבוצע מיפוי, נבחרים ומיושמים בהתאם לפקודות ולהוראות המפקדים, בראי הערכת המצב והמודיעין, ובהתאם לתהליך אישור פקודות המבצע."²⁴⁶ הצבא טוען כי מיפוי הוא פעילות מבצעית וכי "אין מדובר בפעולות אקראיות המבוצעות שלא לצורך או מטעמים זרים. מדובר במשימות מבצעיות, המאושרות על ידי שרשרת הפיקוד ואשר נועדו לתכלית לגיטימית".²⁴⁷

כמו פרקטיקות הפלישה לבתים האחרות, "מיפויים" מתבצעים בדרך כלל בשעות הלילה המאוחרות או לפנות בוקר. ממכלול העדויות של חיילים ופולסטינים ניתן לתאר פעולת "מיפוי" שגרתי כך: החיילים דופקים בדלת, צועקים ולרוב מחכים שאחד מבני המשפחה יפתח את הדלת. לאחר שנכנסו לבית החיילים מבקשים לבדוק את תעודות הזהות של האנשים שמתגוררים בבית ולרשום את פרטיהם. במרבית המקרים נוסף לרישום הפרטים מתבצע גם שרטוט של מבנה הבית, החדרים והכניסות ובחלק מהמקרים דווח גם על צילום של בני המשפחה או של חדרי הבית. ככל שפעולת ה"מיפוי" דורשת מהחיילים להסתובב בבית (למשל כדי לשרטט את החדרים והכניסות בתוכו), החיילים מרכזים את בני המשפחה בחדר אחד או מפרידים בין הנשים לבין הגברים ומותירים אותם תחת שמירה של חיילים. מרשד כרכי המתגורר בחברון סיפר ליש דין על שתי פעולות "מיפוי" שהתבצעו בביתו בהפרש של חודשים ספורים. כך הוא תיאר את המקרה הראשון:

"בשבוע האחרון של רמדאן השנה נכנסו כעשרה חיילים לבית בערך בשעה 1:15 בלילה. היו איתם חיילת וכלב. חלקם היו רעולי פנים. החיילים דפקו בדלת ואני יצאתי לפתוח ושאלתי מה הבעיה [...] החיילים ענו כי הם מבקשים לדעת מיהם דיירי הבית. הם דרשו לראות את תעודות הזהות של כולם. הם היו חמושים מכף רגל ועד ראש. החיילים הכניסו את כל הגברים לסלון הבית ודרשו כי כל אחד מאיתנו יחזיק בתעודת הזהות שלו. הם צילמו אותנו, במצלמה ולא בטלפון, איש איש ותעודת הזהות הפתוחה בידיו. שום הסבר לא ניתן לסיבת הכניסה דווקא לביתנו ולא היה בידם צו חיפוש. הקצין שפיקד על החיילים היה מנומס והסביר כי

246. מכתב דו"צ לבצלם, "פקודות צה"ל למיפוי מבנים", 3.9.2015.

247. מכתב מראש תחום מבצעי וחזיונות אדם בלשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: פנייתך בשם עמותת 'יש דין' בדבר 'אימונים צבאיים בכפרים'", 13.7.2015.

248. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: מרשד כרכי, תושב חברון, יוני 2019, תיק יש דין 4506/19.

249. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בפיקוד העורף (חילוץ והדרכה), 2014-2017, עדות מס' 14.

250. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2015-2018, עדות מס' 28. העדות המלאה באתר שוברים שתיקה: "מיפוי זה הדבר הכי בזוי בעולם".

251. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת אגוז, 2014-2017, עדות מס' 31.

הכוונה. אמרו לנו שרוצים שנעשה בעיקרון כמה שיותר מיפויים כי ככה השב"כ וצה"ל מקבלים מידע על איך הבית נראה.²⁵⁵

מהעדויות עולה גם כי ישנם מקרים שבהם נעשים "מיפויים" חוזרים באותם אזורים ובתים, באופן שמגדיל את הפגיעה במשפחות שבבתיהן מתבצעות פלישות חוזרות.

"מיפויים זה גם משהו שחוזר על עצמו, זה לא שעשית בית אחד ואתה לא תגיע לשם יותר בחיים. זה משהו שצה"ל מוודא שעדיין המצב קיים, אם לפני חודשיים כתוב שיש כאן חמישה אנשים, בואו נבדוק שזה עדיין ככה. עוד פעם, זה מה שאומרים. אני לא כל כך יודע למה צריך לחזור על בית שכבר היית בו אבל נגיד שזה הכרחי."²⁵⁶

1. הפגנת נוכחות ויצירת תחושת נרדפות כמטרה לא מוצהרת

אף על פי שהמטרה המוצהרת של פעולות "מיפוי" היא איסוף מודיעין, העדויות מעלות ספק לגבי ערכו של המידע שנאסף באמצעות פעולה זו ובעיקר חושפות תכליות אחרות שעומדות מאחוריה, בראשן "הפגנת נוכחות" צבאית שנועדה להגביר את השליטה באזור מסוים.

חיילים שמסרו עדות לשוברים שתיקה לא ידעו לומר אם המידע שנאסף בפעולות "מיפוי" נשמר כלל, ואם כן כיצד הוא נשמר, ולא יכלו להעיד על מקרים שבהם הם בעצמם עשו שימוש במידע כזה במהלך פלישות לבתים למטרות אחרות. עדויות אלה מעמידות בסימן שאלה את הטענה כי מיפויים נעשים בשל צורך מודיעיני-מבצעי לגיטימי, העומד בכללי המשפט הבינלאומי. חייל ששירת בחברון בשנת 2008 אף סיפר כי הוא בעצמו מחק מהמצלמה שלו תמונות שצולמו במהלך "מיפוי", לאחר שכשפנה למפקדיו ושאל אותם מה לעשות עם התמונות לא קיבל כל מענה.

"אני ממש זוכר שנדרשנו לעשות איזשהם מיפויים, לצלם את האנשים ולצלם את התושבים. ואני

לוקח את המפות שלהם, תצלומי אוויר עם מספרי בתים ומחלק אותם בתוך הגדוד [...] מכסה ככה את כל הכפר כשהמטרה היא בלילה או בכמה לילות רצופים להיכנס לכל הבתים ולמפות איך הם נראים מבפנים [...] זה אחר כך מגיע בדרך כלל למודיעין הגזרה, נניח מודיעין חברון, מודיעין שומרון או 'וואט אבר', והם משתמשים בזה למבצעים אם וכאשר, אם יש להם מבוקש לתפוס בבית איקס, אז אם עשינו עליו מיפוי במקרה על הבית, אז יש להם עכשיו מבנה של הבית מבפנים נניח."²⁵²

משמעותו של איסוף מודיעין, שהצבא מתייחס אליו כ"צורך צבאי", אינה כי קיים חשד לגבי מעורבותו של אדם בפעילות בלתי חוקית. מהתיאורים של הפרקטיקה ומעדויותיהם של חיילים שביצעו אותה עולה ש"מיפויים" נעשים בדרך כלל בבתים של אנשים שאינם חשודים בדבר וכי מדובר בפעולות שהצבא מבצע כדבר שבשגרה וכאיסוף מודיעין כללי, ולא בהכרח על בסיס חשד קונקרטי כלפי דיירי הבית:

"[...] כל צוות, היה מקבל יעד באיזשהו כפר והיו הולכים לעשות שם מיפוי. עכשיו זה אומר בדרך כלל פשיטה באמצע הלילה, התגנבות לכפר. ובכפר הזה יש בית שהיית מקבל והבית הזה היה בהגדרה בלתי מעורבים. היו אומרים לנו מראש שהם בלתי מעורבים, אנשים שבעצם לא מעורבים בטרור, חפים מפשע בשפה מכובסת, אבל כולם בלי יוצא מהכלל תמיד איום פוטנציאלי."²⁵³

"במיפויים נכנסים לבית בלי שום מידע מודיעיני. אין שם שום דרוש [לחקירה], שום דבר פח"עי [שקשור לפעילות חבלנית עוינת] או מסוכן. אתה נכנס לבית רק בשביל לבדוק ואתה עושה מיפוי של הבית - כמה חדריים יש - ועובר לבית הבא."²⁵⁴

"אבל זה היה לגמרי שרירותי, יכולתי לבחור כל בית שרציתי, כמו שבדקים את הרוח, מוצצים את האצבע ומרימים ולכן הרוח נושבת. לא היתה שום

252. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: חייל בחטיבת כפיר, אזור חברון, 2008, "מיפוי זה כשאתה מתלבש על כפר או על שרשרת כפרים".
253. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת דובדבן, 2005-2008, עדות מס' 53.
254. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סרן, אזור חברון, "דרך שקל להסביר אותה לחייל".
255. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן, במערך הנ"מ, 2000-2014 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.
256. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בחיל התותחנים, 2013-2016, עדות מס' 19.

עדויות נוספות ורבות של חיילים וקצינים מצביעות גם הן על כך שאחת המטרות הבולטות של פעולות ה"מיפוי" היא מה שמכונה בלשון צבאית "הפגנת נוכחות" של הצבא ויצירת איום ו"תחושת נרדפות" בקרב המשפחות והקהילות שאל בתיאן החיילים פולשים:

"אני חושב שמבחינת המערכת זה משרת שני דברים. אחד, זה משרת להם איסוף מידע מודיעיני על מבנים ועל אנשים. דבר שני, זה מייצר עניין של פחד ואימה וכל העניין הזה של הפגנת נוכחות שנדרשנו לעשות, לא רק שנהיה שם אלא שיראו שאנחנו שמה. אז כמו שאתה נכנס לכפר בשביל שיראו שאתה נכנס לכפר ואתה לא מפחד ויראו שאתה פה, אותו אפקט בצורה אחרת קורה כשאתה מרשה לעצמך להיכנס לבתים כל לילה או כל שני לילות או כל שבוע, גם למשפחות שלא עשו שום דבר ואין להם קשר לכלום."²⁵⁹

"מראיין: לא העברתם [את השרטוטים והתמונות] לקמ"ן [קצין מודיעין]?"

עד: לא, ההתרשמות שלי היתה שזה די מעניין להם את התחת, סליחה על הביטוי. לדעתי, האפקט במיפויים הוא שונה. זה לייצר לחץ נפשי על הפלסטינים, להיכנס להם לבתים, להעיר אותם באמצע הלילה ולייצר אצלם את תחושת הנרדפות הזאת.

מראיין: באיזה שלב הבנת שלא נעשה שימוש בחומרים של המיפויים?

עד: לצורך העניין במיפוי השני, כשהבנתי שאין איזשהו נוהל מסודר למה עושים, אז הבנתי שזה די בולשיט ועיקר התכלית של אותם מיפויים זה כמו שאמרתי בעצם, לחץ על האוכלוסייה שם ותחושת נרדפות."²⁶⁰

יש מקרים שבהם פרקטיקת ה"מיפויים" משמשת על מנת להרתיע פלסטינים מהשתתפות בפעולות כמו הפגנות, יידי אבנים או עימות עם חיילים, וייתכן שאף כדי ליצור מצב שבו הקהילה מפעילה לחץ על פרטים מתוכה.²⁶¹

ממש צילמתי אנשים במצלמה האישית שלי ותעודות זהות ולוקחים את כל הפרטים ואחר כך כשנשאלתי מה בעצם לעשות עם הדבר הזה, שאלתי את הקצינים והם בעצם אמרו: שמע, אין לנו מושג. חיכיתי כמה ימים, איזה שבוע, ומחקתי את התמונות."²⁵⁷

קצין מודיעין בדרגת סרן טען לגבי "מיפויים" כי "זה פעולה שאין לה ערך מבחינת מודיעין, אלא אם יש לה ביקוש. מיפוי שגרתי או אקראי אין לו ערך". לדבריו, אף על פי שהמידע לא קיים בידי הצבא או השב"כ במידת הפירוש שבה הוא מושג ב"מיפוי" גם אין בו שימוש בהיקף כזה. כלומר, לטענת הקצין הצבא אינו עושה שימוש במידע הרב והמפורט שמושג באמצעות ה"מיפויים".

כשהתבקש להסביר מה בכל זאת עומד מאחורי פעולות ה"מיפוי" הקצין הסביר כי בדומה לפעולות אחרות, גם פעולות אלה נעשות למען עצם הפעולה של החיילים בשטח והנוכחות שלהם בקרב האוכלוסייה הפלסטינית:

"רוב המקרים שאני מכיר מיפוי זה אחת הפעולות שאנחנו מבצעים כדי להראות לרמת הממונה שאנחנו מייצרים עבודה. שאנחנו עובדים, שאנחנו מחזיקים את השטח.

[...] פעם בתקופה הלכתי לחטיבה. הראו לנו גרף שמשווה בין הגדודים השונים, מי עשה הכי הרבה צ'ק פוסטים [מחסומי פתע לבידוק רכבים], מי עשה הכי הרבה מיפויים, מי עשה הכי הרבה סיורי כפרים, מי עשה את הפעילויות הכי יצירתיות ששוברות שגרה. הראו גרפים בינינו והיתה איזושהי תחרות לא מוצהרת כזאת של מי יכול לעשות הכי הרבה כאלה.

[...] ואז אנחנו חוזרים לביטוי 'הפגנת נוכחות'. כשמח"ט יושב רואה מפה של כל הגזרה שלו ודוקרים לו את כל הנקודות שעשו צ'ק פוסט וכל המפה מכוסה פעילות צבאית בשבוע האחרון, הוא יודע שהרגישו אותנו. הוא יודע שאי אפשר להגיד שאנחנו לא מחזיקים את השטח."²⁵⁸

257. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2007-2010, עדות מס' 43.

258. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: קצין מודיעין בדרגת סרן, עדות מס' 11.

259. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן במערך הנ"מ, 2000-2014 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.

260. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן בחיל התותחנים, 2015, עדות מס' 58. העדות המלאה באתר שוברים שתיקה: [הם היו עומדים בכך באמצע הלילה, כל אחד מחזיק את תעודת הזהות שלו והיינו מצלמים אותם](#).

261. נוסף לעדויות שנאספו במסגרת פרויקט זה, ב-2011 תיעדו נרימאן וביילאל א-תמימי, מתנדבי פרויקט "חמושים במצלמות" של בצלם, [פלישה של חיילים באישון לילה לבית בכפר נבי סלאח](#). הפלישה התקיימה במסגרת פעולות "מיפוי" שהצבא ערך בכפר, בהן דרשו החיילים להעיר כל ילד ונער מעל גיל 10 וצילמו אותם. במהלך ינואר 2011 נערכו לפחות ארבע פעולות מסוג זה בכפר.

שזה לא מעניין אותו, ושהוא רוצה לראות את כל בני המשפחה. אחרי שהערנו את הילדים החיילים ערכו חיפוש בבית וצילמו אותו. אחר-כך הם יצאו מהבית, הלכו סביבו וקראו לבעלי. אחרי שהם עזבו בעלי סיפר לי שהם לקחו אותו לדיר הכבשים בחצר וצילמו את כל הסביבה של הבית. כשהחיילים עזבו הם אמרו לבעלי שאם התלמידים בבית הספר של הכפר ימשיכו ליידות אבנים על כביש יצהר הם יבואו כל לילה להטריד את התושבים.²⁶³

חייל נוסף העיד על שימוש בפרקטיקה של "מיפוי" שכלל צילום בני משפחה כאמצעי להתרעה בכפרים, בעקבות יידוי אבנים. מעדותו עולה כי לאחר שזוהה בגדוד יידוי אבנים חוזר על כלי רכב צבאיים מתוך מכונית שחורה נשלחה הפלוגה שלו לסיוורים ליליים בכפרים באזור שכם.

"[...] ממש חרשנו את כל הכפר, זה היה שעות ארוכות רחוב-רחוב [...] הקונספט היה להפחיד, לאיים [...] משימת העל היתה לייצר תחושת נרדפות בקרב האוכלוסייה הפלסטינית. זה לא משפט שלי, ממש משפט שהיה במצגות ובתדריכים, זו היתה המסגרת הגדולה, ובתוך זה במסגרת היוזמה של הפלוגה, פשוט לנסות להפחיד את זורקי האבנים מהרכב השחור [...]"²⁶⁴

קצין בדרגת סגן העיד על ביצוע "מיפויים" בבית או שניים שנבחרו באקראי בכפר חרמלה, לאחר חדירה של פלסטינים להתנחלות תקוע הסמוכה לכפר. דיירי הבתים שנבחרו לפלישה לא נחשדו במעורבות כלשהי בחדירה או באירוע אחר. לדבריו, ההסבר שנתן מפקד הגדוד לביצוע הפלישות הללו היה שהן נועדו להעביר "להם" מסר. העברת מסר באמצעות חפים מפשע לכלל תושבי הכפר היא למעשה איום קולקטיבי ושימוש באותם חפים מפשע לצורך העברתו.

"עד: פעם אחת, התבצעה חדירה להתנחלות, לתקוע היהודית, כנראה מכפר שנקרא חרמלה שנמצא מעבר לכביש. הגענו לשם עם הגשש וחיפשנו את

חייל שהשתתף ב"מיפויים" באזור בית לחם העיד שנשלח לבצע "מיפויים" באזורים שבהם התרחשו אירועים שהצבא מכנה "הפרות סדר", הכוללים בין היתר יידוי אבנים במהלך הפגנות או עימותים עם הצבא. במהלך הפלישה לבית ובדיקת הפרטים של בני המשפחה החיילים השוו את פרטיהם של הנוכחים עם רשימת שמות שהיתה ברשותם לגבי בני הבית. לדבריו, אם לא נכח בבית נער (פחות או יותר בגיל 15-20) שהיה רשום כדייר, החיילים ידעו שעליהם להתעכב ולתשאל את בני המשפחה על מקום הימצאו. זאת משום שאותם נערים נחשבים ל"אוכלוסייה שהיא בעייתית" בלשונו, כלומר כזו שמשתתפת באירועי "הפרת סדר". החייל התרשם כי המטרה המרכזית היתה ליצור באופן מכוון הרתעה ותחושת איום מתמיד בקרב כלל האוכלוסייה. ולייצר לחץ בתוך הקהילה כנגד "מפירי סדר".

"עד: אני חושב שתכלס המטרה העיקרית היא הרתעה, שזה משהו שאומרים: אנחנו צריכים לייצר הרתעה באזור. יש עכשיו הפס"ד [הפרות סדר] כל יום וזה לא מתאים אז חלק מניסיון ההרגעה זה לייצר הרתעה ולהגיד: זה"ל פה, אנחנו פה ואנחנו יכולים להיכנס אליכם לבית בכל שעה. [...] [ההרתעה הזו מכוונת] לאוכלוסייה, לחבר'ה שמפרים את הסדר וגם לאוכלוסייה באופן כללי שתמנע את הפרות הסדר, למבוגרים. [...]"

מראיין: אתה נכנס לבתים רנדומליים?

עד: לחלוטין. אן-דן-דינו מוחלט. כאילו אין טיפת מודיעין במיפויים.²⁶²

עביר שתייה מהכפר מאדמא סיפרה לארגון בצלם על פלישת חיילים לביתה ב-13.5.2015. לדבריה, לפני שעזבו אמר אחד החיילים לבעלה כי אם תלמידי בית הספר יוסיפו ליידות אבנים על הכביש, החיילים יחזרו להטריד את התושבים.

"שישה או שבעה חיילים נכנסו לבית. הם ביקשו את תעודות הזהות שלנו. הבאנו להם את התעודות והם רשמו את הפרטים שלנו על דף וביקשו שנביא את הילדים. בעלי אמר להם שהילדים ישנים, ושם נעיר אותם הם יפחדו מאוד. החייל אמר

262. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בחיל התותחנים, 2013-2016, עדות מס' 19.

263. אתר בצלם, **הצבא נכנס בשעות לילה מאוחרות לבתייהן של עשרים משפחות פלסטיניות באזור שכם, הפחיד את בני הבית ושיבש את שגרת חייהם ללא כל הצדקה**, 24.6.2015.

264. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2011-2014, עדות מס' 54.

באופן רשמי הצבא מכחיש שימוש ב"מיפויים" לצורך אימון של חיילים, ולטענתו "חל איסור מוחלט לקיום 'מיפוי מבנים' כסוג של תרגיל או אימון".²⁶⁷ אף על פי כן, מעדותו של החייל עולה כי הדברים נאמרו לו בצורה מפורשת והם אינם פרשנות סובייקטיבית שלו.

2. חדירה לפרטיות ואיסוף מידע פרטי

הפגיעה הכרוכה ב"מיפויים" היא כפולה. ראשית, כמו כל פעולת פלישה לבית "מיפוי" כרוך בפגיעה בפרטיות, בתחושת הביטחון ובשגרת החיים של המשפחה שחיילים זרים נכנסים לביתה באמצע הלילה, ולעיתים שוהים בו ללא כל פיקוח תוך ביצוע חיפוש בחלקים פרטיים של הבית. כך למשל תיאר קצין בדרגת רס"ן את רשמיו מחיפוש שבו השתתף, בביתה של משפחה פלסטינית בכפר אידנא:

"מי שפתח לנו את הדלת היתה אישה לדעתי בשנות השלושים שלה, הסתבר שיש בבית חוץ ממנה שניים או שלושה ילדים קטנים, הגדול ביותר היה צריך להיות בן 10 ואני מגזים, בני שלוש, ארבע, חמש, שש, איפשהו שמה, ורק היא והילדים. איפה בעלך?' בעלה מעצב אופנה והוא מנסה למכור עכשיו את הקולקציה שלו בירדן. והיא לבד עם הילדים בבית ובעלה פאקינג מעצב אופנה שמנסה להתקיים בזה שהוא מנסה למכור את מה שהוא עושה בירדן. ויש חצי פלוגה שפושטת על הבית שלו באמצע הלילה עם ילדים קטנים שיושבים ובוכים בהיסטריה. עם שני חיילים שעומדים לידם בזמן שכל השאר ממפים את הבית. ופשוט רציתי למות. פשוט רציתי למות כאילו. [...]"

כי השב"כ רצה מידע שיוס אחד אולי ישרת אותו וכנראה שלא. בשביל הפגנת נוכחות ובשביל כל הדברים האלה כאילו, בסוף שוב, אני לא יודע מה הדעות שלהם ומה המנטליות שלהם אבל זה בית שלא היה על הרדאר של אף אחד, עם פאקינג מעצב אופנה, אשתו וילדים קטנים שאין לי ספק שכל אחד מהם יגדל לשנוא אותנו ואני מבין לגמרי למה. אנחנו יצרנו אצל המשפחה הזאת משהו שלא קשור להסתכלות אובייקטיבית או כלום, הם רגשית, הדבר הזה יישאר איתם כל החיים בדיוק כמו שאיתי זה נשאר.²⁶⁸

העקבות, לא היה כלום. ואז המג"ד בא לחפ"ק כבר בסוף האירוע ואומר: תסתכלו במשואה [מערכת מפות ממוחשבת] ותבחרו ארבעה מבנים ותמפו אותם. שואלים אותו: 'למה?' הוא אומר כדי שידעו שאם הולכים לעשות אצלנו דברים כאלה, זה לא משהו שאנחנו הולכים לעבור עליו בשתיקה ובעצם הפעילות הזאת הולכת להעביר להם איזשהו מסר. איפשהו גם היצר הזה של להחזיר, בער בי קצת. בחרנו בית-שניים, סתם באופן אקראי, באנו לשם לחרמלה, זה מעבר לכביש וגם שם זורקים לפעמים אבנים על הציר. באנו לבית, סגרנו על הבית, נכנסנו פנימה, הערנו אותם, זה היה לפי דעתי ב-2 בלילה או 3. נכנסנו פנימה למפות את הבית, אני חושב על זה תוך כדי שיש משהו קצת הזוי, לאנשים האלה אין שום קשר למה שהיה בתקוע, זה סתם אנשים שלא עשו כלום שהערנו אותם באמצע הלילה, וואלה באסה.

מראיין: איך בחרתם את הבית?

עד: אזור שלא היינו בו אף פעם, במקרה הגענו לבית של שני ירדנים שגרים שם, אין להם ילדים אפילו, אין להם כלום, אין מישהו שהיה יכול לזרוק אבנים או לבצע איזה פשע שם".²⁶⁵

מטרה נוספת של פעולות "מיפוי" נחשפת בעדויותיהם של שני חיילים שמסרו כי ביצעו 'מיפויים' לצורך אימון של המשתתפים, במסגרת מילואים או לקראת חזרה של הגדוד לשירות בגדה המערבית לאחר תקופה ארוכה.

"נכנסנו מחלקה לכפר בגזרת הבקעה, כפר שהוגדר לא בעייתי וגם אמרו לנו את זה, כפר שמוגדר לכפר בסדר. מה שאמרו לי בתור מפקד זה שאנחנו עושים את הפעילות הזאת בשביל להתאמן, יותר מאשר הצורך המבצעי של המודיעין הזה. בתור כפר שאין בו שום בעיה, זה היה נטו בשביל להתאמן, זה מה שאמר לנו. [...]"

מטרה סמויה זה שאמרו לי בתור מפקד זה להתאמן. המטרה שאמרו לחיילים שזו היתה מטרה גלויה לאסוף מודיעין על הכפר שנמצאים [...].²⁶⁶

265. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן, 2014, עדות מס' 59.

266. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בפיקוד העורף (חילוץ והדרכה), 2014-2017, עדות מס' 14.

267. מכתב דו"צ לבצלם, "פקודות צה"ל למיפוי מבנים", 3.9.2015. נציין כי באופן כללי הצבא אינו מכחיש כי אימונים צבאיים מתבצעים בשטח כפרים פלסטיניים בגדה המערבית, אולם הוא טוען כי הוא פועל "לצמצם את אי הנוחות שעלולה להיגרם" לתושבים כתוצאה מכך. מכתב מיועמ"ש הגדה למשרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "פנייתך בנושא עריכת אימוני צה"ל בכפרים פלסטיניים", 28.4.2014.

268. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן במערך הנ"מ, 2000-2014 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.

שנית, פעולות ה"מיפוי" כוללות מטבען איסוף בכפייה של מידע פרטי על אוכלוסייה אזרחית - תמונות ופרטים על מבנה הבית.

ומורא. הפלסטינים אינם יודעים מה יעשה הצבא במידע שהוא אוסף, ומבחינת המידע הפרטי יכול לשמש כדי להרע להם.

בביתו של מרשד כרכי בחברון נערכו ב-2019 שני "מיפויים" בהפרש של פחות משלושה חודשים. אלו כללו צילום של כל בני המשפחה וכל חדרי הבית. בעקבותיהם הביע כרכי בפני תחקירן יש דין חשש גדול לגבי השימוש שיעשה בתמונות שצולמו:

"בקרב החיילים היה חייל בדואי וחייל גבוה בלונדיני שהתחיל לצלם את כולנו, כולל את הנשים שיצאו לראות מה קורה. התקוממתי על כך שמצלמים גם את הנשים ואת כל חדרי הבית. המפקד השיב כי הם מצלמים, ללא אישור ובלי סיבה ובלי הסכמים - ככה! הנשים היו מאוד מפוחדות. ניסיתי שוב, כמו בפעם הקודמת, להסביר כי צילום הנשים פוגע בכבודו ובמסורת שלנו. אני מאוד מודאג איזה שימוש יעשה בתמונות של הבנות בעידן הטכנולוגיה העכשווית".²⁷¹

3. פעולות לא לגיטימיות

פלישה לבתים לצורך "מיפויים" מדגימה כיצד במציאות של כיבוש מתמשך, הצבא הישראלי מטשטש את ההבחנה בין פעולות שנועדו להגנה מפני אויב לבין פעולות שנועדו לשימור השליטה באוכלוסייה ולהפסקת כל התנגדות אזרחית לשליטה זו, גם כשאינה בדרכי לחימה, דבר שמביא לפגיעה קשה בזכויותיהם של הפלסטינים. יתרה מכך, מהעדויות על השימוש בפרקטיקה זו עולה שלפחות חלק מהפעולות נעשות ללא הרשאה חוקית, אפילו תחת המסגרת הרחבה שדיני הכיבוש וההתחיקה הצבאית מעניקים.

ניתן להניח כי הצבא גורס שהסמכות של כוחות הביטחון להיכנס לבתים של פלסטינים ולערוך בהם פעולות "מיפוי" נובעת מסמכותו וחובתו של הצבא לשמור על הביטחון והסדר הציבורי בשטח הכבוש, הקבועה בהוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי.²⁷²

שתי מסגרות חוקיות שונות מקנות לצבא הישראלי הרשאה לבצע פעולות בשטח הכבוש, שמטרתן מוגדרת כשמירה על הביטחון או

"[...] היינו מתחילים לשאול אותם שאלות: איפה אבא עובד, איזו מכונית יש לו, מה הם עושים, איפה הילדים לומדים, במה הם עובדים, אם הם זורקים אבנים וכל מיני דברים בסגנון. ואז אחד החיילים היה משרטט במחברת את מבנה הבית, איפה החדרים, מי גר איפה והשלב האחרון היה לצלם אותם הם היו עומדים ככה באמצע הלילה, כל אחד מחזיק את תעודת הזהות שלו והיינו מצלמים אותם".²⁶⁹

עדות שמסר נאסף דענא מחברון לארגון בצלם מלמדת כי איסוף המידע יכול לכלול גם צילום של קטינים, ומדגימה את הפגיעה בילדים בעקבות פעולות מסוג זה:

"החייל הורה לי להעיר את כל בני המשפחה. אשתי ניסתה לשכנע את החיילים לא להעיר את הילדים ואמרה להם שכולם קטנים והם יפחדו כשיראו את החיילים. אבל החייל התעקש להעיר אותם. הבת שלי בתול, בת שבע, התעוררה ועמדה ליד הדלת של החדר, היא פחדה מאוד. הרגעתי אותה והערתי את עודדי בן ה-13 ואת קוסי בן ה-12. לא הערתי את סוהייב בן העשר ואת תאמר בן השנתיים וחצי. החיילים לקחו את עודדי וקוסי לסלון, חייל אחד שאל אותם מה שמותיהם, ואחר כך צילם אותם. הוא צילם גם אותי ואת אשתי דלאל. הילדים שלי פחדו מאוד, ובמיוחד קוסי. אחרי שהחיילים יצאו מהבית קוסי התחיל לבכות".²⁷⁰

המידע שבידינו לא מאפשר לקבוע אם וכיצד נשמרים כל אותם פרטים אישיים על אודות אלפי בני אדם - האם קיים בידי כוחות הביטחון מאגר מידע שבו נאספת האינפורמציה ואם כן, האם המידע מאובטח דיו, למי יש גישה אליו והאם הוא נמצא תחת פיקוח הולם. עם זאת, גם אם נניח שהמידע נשמר ומאובטח כהלכה (ונזכיר שישנם מקרים שבהם המידע לא נשמר כלל), עצם איסוף המידע השיטתי על אנשים שאינם חשודים בדבר מהווה פגיעה נוספת בזכות הפרטיות של האוכלוסייה הפלסטינית, ומייצר תחושת איום

269. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן בחיל התותחנים, 2015, עדות מס' 58. העדות המלאה באתר שוברים שתיקה: ["הם היו עומדים ככה באמצע הלילה, כל אחד מחזיק את תעודת הזהות שלו והיינו מצלמים אותם"](#).

270. בצלם, [חיילים רעולי פנים נכנסו באישון לילה לבתי פלסטינים בחברון, הורו להם להעיר את ילדיהם, וצילמו את הילדים](#), 29.3.2015.

271. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: מרשד כרכי, תושב חברון, בנוגע לפלישה של חיילים לביתו ב-2019.8.21, תיק יש דין 4506/19.

272. הצבא לא התייחס ל"מיפויים" בתשובתו לבקשה של יש דין על פי חוק חופש מידע בנושא פלישות הצבא לבתים, שבה התבקש לפרט את הצווים, הנהלים והפקודות הנוגעים לכל סוגי הפלישות. מכתב ד"צ ליש דין, ["פנייתך בנושא כניסה לבתים"](#), 18.11.2019. בשל כך, לא ידוע לנו בוודאות מהי עמדת הצבא בנוגע לסמכותו לערוך "מיפויים". סעיף 43 לתקנות הנלוות לתקנת האג, הנחשב לכלל היסודי המנחה את פעילות הכוח הכובש ואת היחסים בין האזרח לשלטון בשטח הכבוש, מקנה לצבא הכובש סמכויות וכוחות שלטוניים תוך שהוא מתווה את השיקול המרכזי שלאורו ניתן להפעילם. הכוח השולט מחויב לנהל את השטח בנאמנות, תוך איוון בין שמירה על הביטחון לבין קיום החיים האזרחיים של האוכלוסייה המקומית. [אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה](#) (1907), סעיף 43 לתקנות הנלוות.

על הסדר: האחת היא המסגרת החוקית החלה על אירועים אזרחיים, שאינם לחימתיים, למשל הפגנות (גם כאלה הכוללות "הפרות סדר", מהומות ואפילו יידוי אבנים או בקבוקי תבערה). השנייה היא המסגרת החוקית החלה על מצבים הנופלים תחת ההגדרה של "עימות מזוין". דיני הלחימה מעניקים לצבא הכובש סמכות רחבה מאוד לפעולות שמקורן ב"צורך צבאי", אולם סמכות רחבה זו תקפה רק באותם מצבים או צרכים הנופלים תחת ההגדרה של "עימות מזוין" ואינה חלה על מצבים שנכון יותר להגדיר כמצבי אכיפת חוק.²⁷³

לכאורה, סמכות רחבה זו של דיני הלחימה מעניקה לצבא הישראלי הרשאה חוקית לבצע "מיפויים" בבתים של פלסטינים שאינם חשודים בדבר. ואולם הרשאה זו מוגבלת למצבים שבהם ניתן להצדיק את הצורך ב"מיפוי" כנובע מהתמודדות במסגרת ה"עימות המזוין". כל צורך אחר, שלא ניתן להצדיק ישירות כפעולה הנוגעת לעימות מזוין, נותר כפוף למסגרת החוקית המגבילה יותר של אכיפת חוק לטובת שמירה על הסדר הציבורי.

אין לצבא הרשאה חוקית לבצע "מיפויים" שתכליתם קשורה לאכיפת חוק או לשמירה על הסדר הציבורי ואין כל לגיטימציה לפעולות כאלה. לאור האיסור במשפט הבינלאומי על פגיעה שרירותית בזכויות, ונוכח החובה לוודא שכל פגיעה כזו צריכה להיות מידתית,²⁷⁴ ספק אם יש מקרים שבהם "מיפויים" יכולים להיחשב לחוקיים בעיני המשפט הבינלאומי, כאשר תכלית הפעולות קשורה למסגרת החוקית של אכיפת חוק. החדירה לתוך המרחב הפרטי של מי שאינם חשודים בדבר ואיסוף מידע עליהם סותרת עקרון יסודי של הגנה על זכויות אדם. עקרון זה קובע כי השלטון אינו רשאי לפגוע בזכויות של יחידים אלא כאשר הם חשודים בביצוע או במעורבות בביצוע של עבירה, או משום שנשקפת מהם סכנה ממשית, וגם אז הדבר צריך להיעשות תוך בקרה נאותה שאכן יש עילה וראיות התומכות בה. עצם הזהות של פלסטינים תושבי הגדה המערבית לא הופכת אותם לחשודים או למסוכנים ולא יכולה להצדיק את הפגיעה בזכויותיהם.

יתרה מכך, התחיקה הצבאית כוללת הרשאה (רחבה ומתירנית) להיכנס לבתים לצורך ביצוע חיפוש או מעצר, כחלק ממערך של אכיפת חוק. לעומת זאת, לפרקטיקה השגורה של ביצוע "מיפויים" - פלישה לבתים של מי שאין לגביהם חשד קונקרטי לשם איסוף

מידע - אין הרשאה בתחיקה הצבאית.²⁷⁵ **בהיעדר חקיקה הקובעת בבירור באילו תנאים פעולות אלה מותרות, ככל שהן נעשות לצורך מטרה הקשורה למסגרת החוקית של אכיפת חוק - הן נעשות ללא סמכות והינן בלתי חוקיות.**

לשם השוואה, בחוק הישראלי ובנוהלי המשטרה אין הרשאה לרשויות אכיפת החוק להיכנס לבית פרטי למטרת איסוף מידע מודיעיני כללי. מתן הרשאה כזו היה מנוגד באופן מוחלט לתפיסה שלפיה למדינה אסור לאסוף מידע שלא לצורך על אזרחים חפים מפשע, לנהל מעקב על אורחות חייהם ולהפר את פרטיותם. איסוף מודיעין על ידי המשטרה נעשה באמצעים אחרים, ואך ורק במקרים שבהם ישנו חשד לביצוע או למעורבות בעבירה פלילית ספציפית וקונקרטית. המשטרה והשב"כ אינם מנהלים איסוף מידע שיטתי על כלל האזרחים, ואזרח ישראל לא יעלה על דעתו חדירה של כוחות הביטחון לביתו לצורך איסוף מידע פרטי. הדברים נכונים כמובן גם לגבי אזרחים ישראלים המתגוררים בגדה המערבית (מתנחלים). לעומתם, פלסטינים המתגוררים בגדה המערבית אינם נהנים מביטחון דומה. כך למשל, תושבי חברון היהודים אינם חשופים לפלישות לבתיהם לצורך "מיפוי", בעוד שבבתי התושבים הפלסטינים של העיר נערכים "מיפויים" באופן תדיר.

מהעדויות שהובאו כאן בנוגע לשימוש השגרתי בפרקטיקה של "מיפויים" בגדה המערבית עולה בבירור כי השימוש בפעולות אלה אינו מוגבל למקרים חריגים ומבודדים, שבהם ייתכן שישנה הצדקה חוקית לפעולה הפוגענית לאור הסמכויות הרחבות שמעניקים דיני הלחימה לצבא הכובש. בין היתר, העדויות מלמדות על כך שלעתים הבתים שבהם נערכים "מיפויים" לא נבחרים מראש בהנחיה של גורם מודיעיני זה או אחר, אלא בשירותיות בשיטת "אן-דן-דינו".²⁷⁶ עוד עולה מן העדויות כי פעולות אלה משמשות לעתים כתגובה לאירועים שהצבא מכנה "הפרות סדר", למשל יידוי אבנים, בבתיהן של משפחות שאין לגביהן כל חשד קונקרטי.

ביצוע "מיפויים" בתגובה לאירועים שהצבא רואה כ"הפרות סדר" הינו בלתי חוקי לחלוטין: ראשית, משום שהפגנות, כולל כאלה הכוללות יידוי אבנים, הן אירועים שהמסגרת החוקית המגדירה את כללי התגובה אליהם היא מסגרת של אכיפת חוק ולא של עימות מזוין.²⁷⁷ שנית, משום שמהעדויות עולה אפשרות שנעשה שימוש

273. ראו למשל: ועדת טירקל, **דוח שני - הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבינלאומי**, פברואר 2013 [להלן: "**דוח שני**"], עמ' 62-63. להרחבה ראו גם: בג"ץ 3003/18, **יש דין נ. ראש המטה הכללי, כתב עמירה**, 15.4.2018, סעיפים 36-46. 274. ראו פרק ב. בחלק הראשון (פלישות צבאיות לבתים בדין הבינלאומי והישראלי). ופרק א.1. בחלק השני (מראית עין של חוקיות) בדוח זה. 275. מההתייחסויות המעטות של גורמים צבאיים לפעולות אלה עולה כי ייתכן שהצבא רואה בחלקן פעולות חיפוש, אולם לנוכח העובדה ש"מיפויים" נעשים במקרים שבהם אין כל חשד כלפי בני הבית, ממילא לא ניתן לקבל טענה זו. בתשובה של היועץ המשפטי של הצבא בגדה המערבית לפנייה מהיועץ המשפטי של יש דין נכתב: "באזור יהודה והשומרון בכלל ובגדרת חטמ"ר שומרון בפרט, נערכת פעילות מבצעית לחיפוש ולאיסוף מידע לגבי מבנים באיו"ש (המכונה לעיתים '**מיפוי מבנים**'). הפעילות שמטרתה איסוף מודיעין למטרות שונות, נערכת לאורו של צורך צבאי מבוסס [...]". מכתב מראש תחום מבצעי וזכויות אדם בלשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: פנייתך בשם עמותת 'יש דין' בדבר 'אימונים צבאיים בכפרים', 13.7.2015. [ההדגשה במקור]. 276. ראו ציטוט בעמ' 59, מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בחיל התותחנים, 2013-2016, עדות מס' 19. 277. ועדת טירקל הבחינה בין "הפרעות ומתחים פנימיים כמו מהומות, ומעשים מבודדים וספורדיים של אלימות" לבין "השתתפות ישירה במעשי האיבה", **דוח שני**, עמ' 98-99.

ב"מיפויים" כאמצעי להפחדה והרתעה, בניגוד לאיסור שמטיל המשפט הבינלאומי על ענישה קולקטיבית ועל שימוש באמצעים להפחדה או השלטת טרור כלפי אוכלוסייה הנמצאת תחת כיבוש.

פלישה כפויה של כוח צבאי לתוך המרחב האינטימי של משפחה שאינה חשודה בדבר היא פרקטיקה פוגענית, הפוגעת בבריאות הנפש של ילדים ומבוגרים. חייל ביחידת דובדבן תיאר את האווירה הקשה השוררת בבתיים בעת הפלישה אליהם לצורך מיפוי או מעצר:

"אתה נכנס לבית, ומתחילה היסטריה. ההורים מתעצבנים ומבולבלים והילדים בוכים, הרבה פעמים משתינים במכנסיים, אתה ממש רואה אותם משתינים במכנסיים. צורחים, בוכים, ואתה חייב להשתיק אותם כמה שיותר מהר. [...] ואתה כאילו מוצא את עצמך או שאתה צועק על ילדים או מנסה להרגיע ילדים או שאתה דורש מההורים שיסתמו את הפה של הילדים שלהם. זה תמיד היה סיטואציה סופר לחוצה וסופר מסובכת [...] אבל אתה רואה שוב ושוב בכל כניסה לבית, בין אם זה מעצר ובין אם זה מיפוי, מה זה עושה לילדים."²⁷⁸

נוסף להשלכות הקשות על בריאות הנפש, מדובר בהפרה חמורה של הזכות לפרטיות ובפגיעה בביטחון ובכבוד של חפים מפשע - הן באמצעות חדירה למרחב הפרטי הפיזי, והן באמצעות איסוף מידע אישי על אזרחים בידי השלטון. בשל כך, גם אם ניתן היה לקבל את טענת הצבא כי "מיפויים" נעשים לצורך איסוף מידע "לאורו של צורך צבאי מבוסס"²⁷⁹ מהמידע שבידינו עולה שמדובר במקרה מובהק וקיצוני של שימוש שרירותי ובלתי מידתי בכוח על ידי הריבון.

פגיעה בזכויות האמורות מותרת לעיתים, כאשר תועלתה עולה על פגיעתה וכאשר אין בנמצא חלופות שפגיעתן פחותה. ואולם אין ספק שחדירה גסה לפרטיותם של פלסטינים - הנעשית כדבר שבשגרה מבלי שניתן משקל ראוי לנזק שהיא מסבה לאלפי, אם לא מאות אלפי בני אדם, רבים מהם קטינים - היא פגיעה בלתי מידתית.

מובן שהדברים נכונים שבעתיים אם המידע שנאסף במהלך ה"מיפויים" לא נשמר כלל וכאשר המטרה לפעולה אינה צורך מודיעיני, כפי שמתואר ברבות מהעדויות שמסרו חיילים וקצינים, אלא אימון, הרתעה, או "הפגנת נוכחות". יתרה מכך, ביצוע "מיפויים" לצורך "הפגנת נוכחות" או הרתעה עלול להגיע לכדי הפרה של האיסור בחוק הבינלאומי על שימוש באמצעי הפחדה והשלטת טרור.

סיכום של דבר, המסגרת הרחבה של דיני הלחימה מעניקה לכאורה הרשאה מצומצמת לביצוע פעולות "מיפוי", במקרים שבהם אכן יש צורך צבאי לאסוף מידע מודיעיני קונקרטי שנועד להתמודד עם אויב במסגרת עימות מזוין, ולא כדי להתמודד עם "הפרות סדר", הפגנות או עבירות פליליות שההתמודדות עימן מוסדרת בדיני אכיפת החוק. מהעדויות שבידינו עולה שהשימוש שעושה הצבא בפרקטיקת ה"מיפויים", הכוללת חדירה למרחב הפרטי ללא כל חשד קונקרטי כלפי בני הבית, הוא שרירותי ובלתי מידתי, ולפחות בחלק מהמקרים אף נעדר כל הרשאה חוקית. מעבר לסוגיית חוקיותן של פעולות ה"מיפוי", הרי שבפרקטיקה שבמסגרתה נכנסים כוחות הצבא למאות בתים של חפים מפשע כדבר שבשגרה, תוך פגיעה קשה באזרחים החיים תחת שליטה ישראלית, ישנו פגם מוסרי עמוק. השימוש הנרחב בדיני הלחימה מדגים את העיוות שנגרם במציאות של כיבוש מתמשך, שבה הצבא הכובש רשאי - בתנאים מסוימים - להתייחס לאוכלוסייה המצויה תחת כיבוש כאל אויב.

278. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר ביחידת דובדבן, 2008-2005, עדות מס' 53.

279. מכתב מראש תחום מבצעי וזכויות אדם בלשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: פנייתך בשם עמותת 'יש דין' בדבר 'אימונים צבאיים בכפרים', 13.7.2015.

280. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן, נח"ל 932, 2014. שוברים שתיקה, **קו חברון: עדויות חיילים מחברון 2011-2017**, 2018, עמ' 34-35.

281. p. 78. 2017 **Preliminary Results of the Population, Housing and Establishments Census**, State of Palestine, Palestinian Central Bureau of Statistics.

282. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, occupied Palestinian territory, **The humanitarian situation in the H2 area of the Hebron city - Findings of needs assessment 2019** [hereafter: "OCHA oPt, H2 area"], p. 2.

"בחברון, אם אתה פלסטיני אז אני אכנס לבית שלך מתי שבא לי" ²⁸⁰ - חברון כיוצא מן הכלל המעיד על הכלל

בחברון גרים למעלה מ-200 אלף פלסטינים. ²⁸¹ האזור המכונה H2 נמצא תחת שליטה ביטחונית מלאה של ישראל וכולל כ-20% משטח העיר, בהם כל ההתנחלויות הישראליות בחברון. באזור זה מתגוררים כ-33,000 פלסטינים וכמה מאות מתנחלים ישראלים ותלמידי ישיבה. ²⁸²

הקירבה הפיזית בין בתי ההתנחלות הישראלית בעיר לבין בתי הפלסטינים, משמשת עבור הצבא עילה לנקיטת דפוסי פעולה קיצוניים באופן שגרתי נגד תושבי העיר הפלסטינים. ²⁸³ דפוסים אלה באים לידי ביטוי בפעולה הן במרחב הציבורי והן בתוך בתי הפלסטינים, במרחב הפרטי שלהם.

במרחב הציבורי חיילים ושוטרי מג"ב מבצעים סיורים (פטרולים), מקימים מחסומי פתע ובודקים בצורה אקראית ולעיתים אלימה עוברי אורח ומכוניות. חברון נותרה העיר הפלסטינית היחידה (למעט ירושלים המזרחית) שבה הצבא הישראלי נוכח באופן קבוע במרחב הציבורי, גם באזורים שבהם גרים פלסטינים בלבד. מערך של עשרות מחסומים וחסימות שהקימה ישראל מונע או מגביל את תנועת תושבי העיר הפלסטינים אל בתיהם, כבישים וצירים מרכזיים בעיר העתיקה מותרים לתנועת יהודים בלבד.

הפגיעה הקבועה בשגרת החיים של פלסטינים בחברון מתבטאת גם בחדירה חוזרת ונשנית למרחב הפרטי שלהם. בהשוואה לכלל הגדה המערבית, תושביה הפלסטינים של חברון חשופים לפלישות צבאיות לבתיהם ולחדירה למרחב הפרטי שלהם בעוצמה מוגברת ואף בשיטות פעולה ייחודיות. פלישות לבתים בעיר מתבצעות בכל שעות היממה, ביום וגם בלילה. חיילים ישראלים בדרגות זוטרות נכנסים לבתים באופן יומיומי במסגרת סיורים (פטרולים) שגרתיים. נוסף על כך, השתלטות על גגות או חלקים של בתים ופלישות לצורך "מיפוי" נפוצות בחברון בתדירות גבוהה באופן משמעותי מאשר בשאר אזורי הגדה המערבית.

"זה פשוט אנשים שנכנסים לך ב-17:00 אחר הצהריים לבית [...] זה היה פשוט פקודה של להסתובב שם ולהיכנס לבתים. [...] כל בית אתה עולה, אתה נכנס לבית, מסתובב על הגגות." ²⁸⁴

"עד: היינו צריכים לעשות שלושה או ארבעה סיורים ביום, לעשות בידוקים. יש את [ציר] ציון, את שכונת ג'עברי מעל המערה [מערת המכפלה] שם. היינו הולכים, נכנסים לשכונה, וכל פעם היה קטע שביקשו מאיתנו לעלות על כמה שיותר גגות. [...]
מראיין: וכמה בתים כאלה נכנסת ועלית להם לגג?
עד: עשרות, עשרות." ²⁸⁵

הבתים שאליהם פולשים החיילים נבחרים לעתים באופן שרירותי לגמרי על ידי חיילים או קצינים בדרגות זוטרות.

"מראיין: ואיך אתה בוחר את הבתים שאתה נכנס אליהם?"
עד: אקראית לגמרי. ממש אקראית לגמרי. [...] אני בתור המפקד [בדרגת סמ"ר] הייתי מגיש תוכנית ערב לפני שאני יוצא לפטרול והייתי קובע אקראית." ²⁸⁶

283. לקריאה נוספת על חברון: בצלם, **בכסות ביטחונית: המדיניות הישראלית בחברון כאמצעי להעברה בכפייה של תושביה הפלסטינים**, ספטמבר 2019.
284. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2016, **קו חברון**, עמ' 40.
285. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: גדוד רותם של חטיבת גבעתי, 2013, **קו חברון**, עמ' 38.
286. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2008, עדות מס' 60.

הימצאותם של בתי המתנחלים במרכז השכונות הפלסטיניות בעיר משפיעה באופן ישיר על התנהלות החיילים ומגבירה את הפגיעה בפלסטינים. חיילים משתלטים על גגות בתים למטרות תצפית בסופי שבוע, בחגים יהודיים ואף באירועים פרטיים של ההתנחלות בעיר. נוסף על כך, פלסטינים שמתגוררים בצמידות למתנחלים חשופים יותר לפגיעה ולחדיירה למרחב הפרטי שלהם.

חאזם אבו רג'ב, שמתגורר עם משפחתו בחלק ממבנה שמתנחלים מנסים להשתלט עליו מאז שנת 2012, סיפר ליש דין שבין יוני 2018 לינואר 2019 חיילים פלשו לביתו למעלה מ-20 פעמים.

"זה לא חדש, וחוזר על עצמו בכל פעם כשהחיילים נכנסים לבית. הם לא שאלו על כסף, ולדעתי הכניסה נעשית רק למטרת הטרדה כדי לפנות אותנו מהבית."²⁸⁷

המשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם (OCHA) פרסם באפריל 2019 מחקר שהתמקד באזורים הסמוכים להתנחלויות הישראליות בחברון ובחלקים בעיר שבהם הצבא מונע מפלסטינים להיכנס או מגביל את תנועתם - שטח שמתגוררים בו כ-7,000 פלסטינים. המחקר מצא כי בין אוקטובר 2015 לקיץ 2018 חיילים ישראלים פלשו ל-75% מהבתים הפלסטינים שנמצאים באזורים האלו. ב-97% מהמקרים בני המשפחה העידו כי נערך בביתם חיפוש שכלל איומים והפחדות, ובשליש מהמקרים אחד מבני המשפחה הותקף על ידי החיילים באופן פיזי בעת החיפוש. נוסף על כך, 44% מהמשפחות דיווחו כי בתקופה זו הצבא השתלט על הגג או על חלק אחר של הבית. באחת מכל חמש משפחות הצבא עצר לפחות ילד אחד.²⁸⁸

פלישות לבתים בחברון מתבצעות מתוך תכלית של הפגנת נוכחות של הצבא הישראלי בשכונות הפלסטיניות ויצירת "מנגנון שליטה".²⁸⁹ חיילים ששירתו בעיר סיפרו שהמשימה היתה "להראות לפלסטינים שמישהו שולט עליהם",²⁹⁰ ו"להגביר את תחושת הרדיפה".²⁹¹ בהקשר זה, בעיר בולט במיוחד הטשטוש בין המרחב הפרטי לבין המרחב הציבורי - שניהם חשופים לגמרי לנוכחות מתמשכת של חיילים

"התפיסה הביטחונית [...] היא שאתה חייב להיות בכל מקום בכל רגע נתון, הפלסטינים צריכים לקום בבוקר, ללכת לבית ספר - לראות חייל. בדרך חזרה הם רואים חייל. בזמן שהחבר'ה היו, הילדים היו בבית ספר, אולי היתה פשיטה ובלילה כשעצרו את דוד שלך או משהו. [...] יש חפיפה מוחלטת בין התפיסות הביטחונית למרחב הפרטי והציבורי."²⁹²

בשל המאפיינים הייחודיים של הפעילות הצבאית בעיר, חברון אינה מקרה מייצג של תופעת הפלישות של חיילים ישראלים לבתי פלסטינים. עם זאת, הפעילות הצבאית בחברון מדגימה היטב את השרירותיות של פלישות אלה ואת העובדה שהן נועדו ליצור הפחדה ודיכוי של האוכלוסייה הכבושה.

287. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות יש דין: חאזם אבו רג'ב, תושב חברון, 31.1.2019, תיק יש דין 4352/19. אבו רג'ב מתגורר עם משפחתו בחלק ממבנה שמתנחלים ישראלים מנסים להשתלט עליו מאז שנת 2012. במרץ 2018 דחה בג"ץ את עתירת המתנחלים שהתגוררו במבנה, שדרשו שלא לפנותם עד שתוכרע סוגיית הבעלות עליו. באוגוסט 2019 קבוצה של מתנחלים חזרה להתגורר במבנה. לפרטים נוספים על המאבק המשפטי סביב המבנה ראו: יותם ברגר, "מתנחלים נכנסו לבית המכפלה בחברון בלי היתר, לאחר שנקבע שמחציתו שייכת להם", **הארץ**, 28.8.2019.
288. OCHA oPt, H2 .area, p.6.
289. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סרן, **קו חברון**, עמ' 36.
290. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2012, **שם**, עמ' 57.
291. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדס"ר נח"ל, 2014, **שם**, עמ' 39.
292. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2007-2010, עדות מס' 43.

מיד התפצלו והתפזרו בכל הבית, בכל הקומות. את כולנו, כולל הילדים הכניסו לסלון, לחדר הזה בו אנחנו יושבים עכשיו. לצערי אחי הקטן בן שבע גם היה בבית. מאז האירוע הוא מאוד זועם על כך שלקחו את ש' [אחותה של העדה, בת 23, אם לפעוטה בת שנה וחצי]. לא מרפה מהנושא וכל הזמן שואל למה לקחו את ש', למה עצרו אותה. הוא מאוד מפוחד. [...] היו הרבה חיילים, אולי 30 בתוך הבית ועוד חיילים מסביב לבית בחוץ. [...]

עשו לה [ל-ש'] חקירה לבד בחדר. שמענו מהסלון שסוחבים את ש' מהחדר ורוצים להוציא אותה מהבית ולהכניס אותה לג'יפ. שמענו שש' מתנגדת ומבקשת הזדמנות להיפרד מאיתנו אך הם סירבו. ש' היתה בבגדי תפילה כשנכנסו החיילים אלינו הביתה. כשלקחו אותה היא עדיין היתה בבגדי תפילה, הם לא נתנו לה להחליף. האחים שלי ביקשו מהחיילים להיפרד מש' אבל לא נתנו לאף אחד מאיתנו לצאת מהחדר. החיילים כיוונו את הנשק שלהם על האחים שלי כדי שלא יזוזו ולא יקומו. אזקו לש' את הידיים ומשכו אותה מהבית. ההורים שלי בכו, אנחנו בכינו, האחים שלי כעסו והתעקשו שיתנו לנו להיפרד מהאחות שלנו. קצין אחד הכניס את ש' לסלון. כולנו בירכנו אותה שתהיה חזקה, שתשמור על עצמה. ש' נראתה מפוחדת, רועדת ואזוקה ועם כפכפים על הרגליים. היא אמרה: 'תשמרו לי על הבת שלי'. לא אפשרו לה לנעול נעליים. כשהוציאו אותה רצינו ללוות אותה בחוץ אבל חיילים כיוונו עלינו את הרובים שלהם ואמרו לנו: 'תיכנסו הביתה'.²⁹⁵

אף שאין בידינו נתונים בנושא, ניתן להעריך שפלישות למטרת מעצר מהוות חלק משמעותי מכלל הפלישות הצבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית. על פי נתוני ארגון בצלם, בחמשת החודשים הראשונים של 2019 נעצרו ברחבי הגדה המערבית לפחות 1,189 אנשים, מתוכם 144 קטינים.²⁹⁶ מכאן שבתקופה זו נעצרו בגדה המערבית בממוצע 238 אנשים בחודש וכ-55 אנשים בשבוע. חלק ניכר מהמעצרים מתבצעים באמצעות פלישה לילית לבתים.

כאשר כוחות הביטחון הישראליים עוצרים פלסטינים בגדה המערבית, במקרים רבים מאוד הם עושים זאת באמצעות פלישות ליליות לבתים. פרקטיקה זו אינה מוגבלת למקרים שבהם האדם שאותו מבקשים לעצור מהווה סיכון מיוחד או מנסה לחמוק ממעצר, אלא מהווה שיטה שגרתית ללא בחינה של חלופות למעצר. ילדים, נשים וגברים פלסטינים נעצרים בבתיהם בעקבות קשת רחבה מאוד של חשדות לעבירות פליליות ולעבירות המכונות "עבירות ביטחון", בדרגות חומרה משתנות.

95% מהפלישות לבתים למטרת מעצר שיש דין תיעד התרחשו בין השעה חצות ל-5:00 בבוקר. לפי הערכת המשפחות, החיילים נשארו בבית פרק זמן שנע בין עשרים דקות לכמה שעות, ועמד בממוצע על שעה. בחלק מהמקרים (כ-57% מהמקרים שיש דין תיעד) התבצע במקביל למעצר גם חיפוש בחדרי הבית.²⁹⁴

מעצר הוא כלי שבאמצעותו מגביל השלטון את חירותו של אדם. בשונה ממאסר, מעצר אינו עונש, אלא שלב בהליך הפלילי שנועד לאפשר לרשויות לקיים את שלטון החוק. ככלל, מעצר נועד לאפשר לרשויות האכיפה לחקור את החשוד, ולמנוע שיבוש חקירה וביצוע עבירות נוספות על ידי החשוד. בשל הפגיעה בזכויות הנובעת מן המעצר, במשטרים דמוקרטיים העילות המאפשרות את מעצרו של אדם הן מוגדרות ומוגבלות.

פלישות ליליות לבתים הן אירועים קשים וטראומטיים המשפיעים על חייהם של כל בני הבית. לכן ביצוע מעצרים באמצעות פעולות כאלה מעצימה את הפגיעה הכרוכה ממילא במעצר, במיוחד כשהעצורים הם קטינים או כאשר קטינים נוכחים בשעת המעצר. לפיכך ראוי שהשימוש בכלי זה יהיה מצומצם אף יותר.

"ב-14 לחודש זה, יולי 2019, בשעה 3:00 לפנות בוקר ישנו. פתאום שמענו דפיקות מאוד מאוד חזקות על דלת הכניסה לבית שלנו. חיילים נכנסו,

293. תת פרק זה יעסוק רק באופן ביצוע המעצר כאשר הוא נעשה באמצעות פלישה לבית, ולא בהיבטים נוספים הקשורים למעצרים של פלסטינים בגדה המערבית. להשלמת התמונה לגבי פגיעה בזכויותיהם של קטינים ובגירים פלסטינים במהלך מעצרים ובהליכים משפטיים, מומלץ לעיין בדוחות רבים שפורסמו בנושאים אלה. ראו למשל: בצלם, **נוער בסיכון - כיצד מכשירים בתי המשפט הצבאיים את הפגיעה בזכויות הקטינים**, מארס 2018 [להלן: "נוער בסיכון"]; Military Court Watch, **Monitoring the Treatment of Children Held in Israeli Military Detention**, Annual Report, June 2019. אתר האינטרנט של ארגון אדמיר: **Addameer - Prisoner support and Human Rights Association**. להשוואה בין שתי מערכות הדינים - הישראלית והצבאית - החלות בגדה המערבית לאורך כל שלבי ההליך הפלילי, ראו: האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד - שתי מערכות חוק**, אוקטובר 2014. 294. הנתונים לגבי שעת הפלישה מבוססים על 58 אירועי מעצר שתועדו על ידי יש דין בין מרץ 2018 למאי 2019. הנתונים לגבי משך הפלישה מבוססים על 44 אירועים שלגביהם נמסרה ליש דין הערכה של משך הפלישה. 295. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ג'האד אלבדן, תושבת תקוע, 14.7.2019, תיק יש דין 4483/19. 296. הנתונים נכונים לתקופה שבין 29.12.2018 ל-24.5.2019. להרחבה ופרטים נוספים ראו: אתר בצלם, **#אירועי הבכיבוש: דיווח דו-שבועי מהגדה המערבית**, לפי ארגון בצלם, ב-2018 עמד הממוצע החודשי של אסירים ועצורים פלסטינים המוחזקים על ידי שירות בתי הסוהר והצבא על 5,778 בני אדם. להרחבה ופרטים נוספים ראו: אתר בצלם, **נתונים על פלסטינים במשמורת כוחות הביטחון**.

בפרק זה ננתח את פרקטיקת הפלישה לבתי פלסטינים לצורך ביצוע מעצר, תוך בחינת החוק, הנהלים והפקודות (הידועות לנו) המנחים את התנהלות הצבא הישראלי במהלך אירועים אלה. חשוב להזכיר שבמסגרת הפריקט לא עסקנו בסיבות למעצרים, כמו גם בפגיעות נוספות שנגרמות לעצורים לאחר שנלקחו מבתיים או בהמשך ההליכים המשפטיים בעניינם. מוקד הדוח הוא פלישת כוחות הביטחון הישראליים לבתים של פלסטינים, ולכן פרק זה יעסוק בעיקר בפלישה לבית ובמעצר המתבצע במהלכה, תוך בחינת הפגיעה שפעולה זו גורמת לבני הבית, כפרטים וכקבוצה.

1. היעדר ביקורת שיפוטית פותח פתח לפגיעה שרירותית בזכויות

הצו בדבר הוראות ביטחון קובע כי "חייל רשאי לעצור, ללא פקודת מעצר, כל אדם העובר על הוראות צו זה או שיש מקום לחשוד בו שעבר עבירה על צו זה". לצורך מעצר של פלסטיני על ידי כוחות הביטחון הישראליים לא נדרש צו שיפוט. כמו כן, התחיקה הצבאית אינה דורשת עילה ספציפית לצורך ההחלטה על מעצר וקובעת כי די בעוצמת חשד נמוכה כדי לאשר החלטה שכזו. מעצר מותר כאשר "יש מקום לחשוד" שהאדם עבר על הוראות הצו, ולא נדרש קיומו של "חשד סביר".²⁹⁸

אף על פי שלא נדרש צו מעצר שיפוט כדי לעצור פלסטינים בגדה המערבית, התחיקה הצבאית כן מורה על הוצאה של "פקודת מעצר", לפני המעצר או אחריו. קצין משטרה, שהוא חלק ממנגנון האכיפה גם אם הוא חיצוני למנגנון הצבאי, מוסמך לתת פקודה למעצר של חשוד הן בעבירת ביטחון והן בעבירות אחרות.²⁹⁹ יש להדגיש כי נוכח העובדה שפקודת המעצר יכולה להינתן גם אחרי המעצר, כוחות הביטחון רשאים לעצור אדם ללא צו ואף ללא פקודה של קצין משטרה, בכל מקרה שבו יש מקום לחשוד שהפר את הצו בדבר הוראות ביטחון. עוד יש לציין כי לוחות הזמנים המחייבים להוצאת פקודת מעצר בדיעבד זהים למשך הזמן שפקודת מעצר מאפשרת להחזיק אדם מבלי להביאו בפני שופט צבאי. לכן, גם אם לא מוצאת פקודת מעצר על ידי שופט, הצבא יכול להחזיק בעצור לאורך ימים ארוכים.³⁰⁰

יתרה מכך, בהיעדר דרישה לצו מעצר לא מתקיימת ביקורת שיפוטית על ההחלטה לעצור פלסטיני בגדה המערבית, אלא רק בשלב הארכת המעצר. ביקורת שיפוטית על ההחלטה לשלול את חירותו

של אדם מהווה מחסום חשוב ומשמעותי מפני פגיעה בזכויות בכל שיטות המשפט המקדשות את חירות הפרט, ובהיעדרה נפתח פתח לביצוע מעצרים בלתי נחוצים ושרירותיים. סכנה זו אף גוברת בשל ההגדרה הרחבה והמתירנית של הנסיבות (העילות ועוצמת החשד) שבהן ניתן לאשר מעצר. כאמור, הפעם הראשונה שבה נחיצות המעצר נבחנת על ידי שופט מתרחשת רק עם הבאת העצור לדיון בהארכת מעצרו בבית משפט צבאי, ועל-פי רוב בשלב זה נבחנת נחיצות ההארכה בלבד ולא נבדקת ההחלטה לעצור מלכתחילה.³⁰¹

החוק הישראלי, החל בישראל ובהתנחלויות, מבטא הכרה בחשיבותה של ביקורת שיפוטית להגנה על חירויות הפרט, וקובע נסיבות מוגבלות שבהן ניתן לשלול חירותו של אדם. החוק קובע כי ככלל, מעצרו של אדם מותנה בצו של שופט, שניתן לאחר שהמשטרה הציגה בפניו ראיות ולאחר ששוכנע שקיימת עילה לביצוע המעצר וכי קיים חשד סביר שהנסיבות המתירות מעצר מתקיימות.³⁰² מעצר שלא על-פי צו שיפוט הוא בגדר חריג, החוק הישראלי מגביל מעצר שכזה לעילות מצומצמות שכוללות רכיב של חומרה ודחיפות שלא מאפשרות פנייה לבית המשפט.³⁰³

הוראות התחיקה הצבאית שהוצגו כאן תקפות לגבי כל מעצר, בין אם הוא מתבצע באמצעות פלישה לבית ובין אם לא, אולם בהקשר של מעצרים המבוצעים בבית יש להן שתי משמעויות נוספות. ראשית, מעצר המתבצע בפלישה לבית מהווה פגיעה כפולה, הן באדם שאותו מבקשים לעצור והן בסביבתו. נחיצותה של הפגיעה הנוספת אף היא אינה נבחנת על ידי גורם שיפוט חיצוני, דבר המאפשר שימוש בלתי מוגבל בפרקטיקה זו. גם אם ניתן לטעון שבמקרים מסוימים אופיו של החשד המיוחס לעצור מחייב את הצבא לנקוט פעולה כה קיצונית כמו פלישה לביתו, מובן מאליו שלא כל מקרי המעצר של פלסטינים בגדה המערבית הם כאלה, וניתן אף לשער שרובם אינם כאלה.

עדות שמסר קצין בדרגת סרן לשוברים שתיה מדגימה כיצד הגישה המתירנית של התחיקה הצבאית מאפשרת ביצוע מעצרים שרירותיים באמצעות פלישות לבתים, תוך פגיעה במשפחות שלמות. אין ספק שעדות זו אינה מייצגת את השימוש השגרתי או השכיח בכלי המעצר באמצעות פלישה לבית. עם זאת, היא מהווה דוגמה מחרידה לתוצאות האפשריות של היעדר ההגבלות בתחיקה הצבאית

297. צו בדבר הוראות ביטחון. ס' 31(א). פקודת מעצר ניתנת על ידי קצין משטרה - לפני או אחרי ביצוע המעצר, ומבוצעת בדרך כלל על ידי חיילים. קצין המשטרה מוסמך לתת פקודה למעצר של חשוד הן בעבירת ביטחון והן בעבירות אחרות. חשוב להדגיש שפקודת המעצר אינה מהווה תחליף לצו מעצר - כלומר שכוחות הביטחון הישראליים רשאים לעצור פלסטינים כאשר יש מקום לחשוד כי ביצעו עבירה ללא צו שופט.

298. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 30-31.

299. צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 30: "פקודת מעצר לפי צו זה תבוצע בידי חייל"; ס' 31(2), (3).

300. 96 שעות בחשד בעבירות ביטחון ו-48 שעות בעבירות אחרות, לבגירים. צו בדבר הוראות ביטחון, סעיפים 31(ג), 31(1), 31(2), 31(3).
301. הזמן המירבי שעשוי לחלוף משעת המעצר עד לקיומו של דיון בפני שופט משתנה לפי גיל העצור וסוג העבירה בה הוא חשוד (עבירת ביטחון/עבירה שאינה עבירת ביטחון). בעבירות ביטחון: אדם בוגר - בין 96 שעות ל-8 ימים; קטין בגיל 16-17 ("קטין שמלאו לו 16 אך לא מלאו לו 18") - בין 72 שעות ל-6 ימים; קטין בגיל 14-15 ("בוגר רך") - בין 48 ל-96 שעות; קטין בגיל 12-13 ("נער") - בין 24 ל-48 שעות. בעבירה רגילה "שאין עבירת ביטחון": אדם בוגר וכן קטין בגיל 14-18 - בין 48 ל-72 שעות; קטין בגיל 12-14 - בין 24 ל-48 שעות. (צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 1, 31 ו-32).

302. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996. ס' 4, 13. פקודת מט"ר 14.01.34. ס' 7א(2).

303. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996. ס' 23(א).

על ביצוע מעצרים. הקצין תיאר פשיטה לילית על בית ומעצר לזמן קצר של חלק מבני המשפחה, שמטרתם העיקרית היתה אימון של החיילים. זוהי דוגמה מובהקת לפגיעה בלתי מידתית באוכלוסייה האסורה על פי החוק הבינלאומי, משום שאין ספק שאימון החיילים הוא מטרה שאינה מצדיקה את הפגיעה שנגרמה למשפחה.

"עד: היינו בדרום הר חברון. הגיע אלינו מ"פ מסלול [מפקד של פלוגת לוחמים בהכשרה] לעשות סוף שבוע בגזרה. הוא רצה, בהוראת המג"ד, לאמן את החיילים שלו. [...] בשטחי C [שטחים בשליטה ביטחונית ואזרחית ישראלית] לא היינו צריכים לבקש אישור מאף אחד.

מראיין: אתם מחליטים ברמת הגדוד?

עד: כן. מ"פ מגיע לגזרה ומבקש שניתן לו בתים לעשות מעצרים. נתנו לו ברמאדין לעצור בכמה בתים. בהתחלה היעד היה שיעצרו מישהו, שניכנס לבתים שיש עליהם טיפת מודיעין. [אז] ישבו עם תצפיתנית שהסתכלה על בתים ברמאדין. שאלו אותה איזה בית חשוד, היא הצביעה על כמה בתים וסיפרה על התנהלות חשודה. [...] גם למ"פ וגם לנו היה ברור שאין פה כלום. הוא נכנס, ביצע מעצר. המעצר נגמר בלהוציא את כולם מהבית, לתחקר אותם, להעלות אותם ל"זאב" [רכב צבאי משוריין] ואז לשחרר אותם. [...] כל הגברים. הנשים והילדים היו בחוץ. זה היה פשוט תרגול, עד רמת האזיקונים. בזאב נגמר התרגיל ומחזירים אותם. השתרשה תחושה אמיתית שאלה לא בני אדם. ברור שאנחנו יכולים לעצור אותם, [אבל] אנחנו גם הומניים אז נשחרר אותם בדרך."³⁰⁴

משמעות שנייה של הוראות התחיקה הצבאית ואי הצגה של צו מעצר, פקודת מעצר או אסמכתה אחרת במהלך המעצר היא שמנקודת המבט של העצורים ובני משפחותיהם, הפלישה לבית והמעצר עצמו מהווים פעולה שרירותית המתאפשרת על יסוד כוחם ורצונם המקרי של החיילים. סיבת המעצר או הסמכות שקבעה שהוא

צריך להתבצע נותרות באפילה. לשם השוואה, החוק הישראלי קובע כי מי שעוצר אדם יזהה את עצמו בפני החשוד, יודיע לו מיד שהוא עצור ויבהיר את סיבת המעצר בהקדם האפשרי. החוק גם מחייב את מבצע המעצר למסור לעצור עותק מצו המעצר, למעט בנסיבות חריגות.³⁰⁵ אם חובות אלה לא מולאו, העצור אינו נחשב במשמורת חוקית ולפי פקודות המשטרה הוא אף רשאי להימלט ולהגן על עצמו מפני השוטר כמפני תוקף.³⁰⁶

בכל המקרים שיש דין תיעד שבהם חיילים פלשו לבית לצורך ביצוע מעצר מתוכנן לא הוצג למשפחה צו מעצר שיפוט, פקודת מעצר או כל מסמך אחר המאשר את הפלישה לבית. לא רק שהחיילים אינם מציגים צו, לרוב הם גם אינם מספקים הסבר בעל פה לסיבת החדירה לבית והמעצר. תוצאת ההתנהלות הזו היא הגברה של תחושת אי הוודאות הנלווית לאירוע. סרן בחיל השריון שנשאל אם במהלך מעצרים היו מסבירים לבני המשפחה מה מטרת הפלישה לביתם השיב בפשטות: "ברור שלא".³⁰⁷ קצין במערך הנ"מ בדרגת רס"ן סיפר לשוברים שתיקה:

"לא מסבירים להם מה קורה, אומרים להם מה לעשות. זה שני דברים שונים. אומרים להם איפה הם צריכים להיות ושואלים אותם שאלות של מי נמצא פה, האם נמצא פה משהו, האם נמצא פה מישהו, מי עוד נמצא פה, וכאלה. ואם זה מעצר, אז לוקחים את מי שצריך. אבל לא מסבירים לאף אחד שום דבר [...]"³⁰⁸

ע"ר מהכפר תל סיפר ליש דין על התנהלות החיילים שעצרו את בנו בביתו ותיאר את סירובם להסביר למשפחה מדוע הגיעו לביתה.

"איך שפתחתי, התפרצו לתוך הבית כעשרה חיילים גלויי פנים. היה ביניהם קצין, הוא לא הציג את עצמו. לא היה להם צו ולא נתנו שום הסבר למטרת הכניסה לבית. [...] לאחר החיפוש הם אמרו לי שהם עומדים לעצור את בני מ' [בן 19]. שאלתי למה, הם לא ענו, לא נתנו הסבר ולא השאירו צו."³⁰⁹

304. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סרן, אזור חברון, 2010. לעדות המלאה: אתר שוברים שתיקה, [השתרשה תחושה אמיתית שאלה לא בני אדם](#).

305. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), ס' 24.

306. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), ס' 24 ופקודת מטא"ר 14.01.34. ס' 12.

307. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סרן בפלס"ר שריון, 2011-2006, עדות מס' 32.

308. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן במערך הנ"מ, 2014-2000 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.

309. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ע"ר, תושב תל, 6.3.2018, תיק יש דין 4071/18.

2. פגיעה בבני משפחה חפים מפשע

ההוראה היחידה בצו בדבר הוראות ביטחון שעניינה הגנה על זכויות העצורים ובני משפחתם נוגעת לחובה להודיע לקרוביו ולעורך דינו של אדם שנעצר על דבר מעצרו ועל מקום הימצאו.³¹⁰ התחיקה הצבאית אינה מתייחסת כלל לאופן שבו צריך להתבצע מעצר, והתוצאה בפועל היא פגיעה בכבוד ולפעמים אף בגוף של העצורים ובני ביתם במהלך פלישות צבאיות לצורך מעצר.

לעומת זאת, החוק הישראלי מדגים כיצד חקיקה עשויה לעסוק בצמצום (ולו מועט) של הפגיעה בעצורים בזמן מעצר. החוק ופקודת המשטרה הרלוונטית קובעים כי "מעצרו ועיכובו של אדם יהיו בדרך שתבטיח שמירה מרבית על כבוד האדם ועל זכויותיו".³¹¹ עוד קובע החוק שישימוש בכוח נגד עצור מותר רק כאשר יש חשש שהוא עומד להימלט או לגרום נזק לגוף או לרכוש.³¹²

מעצרים באמצעות פלישות צבאיות פוגעים לא רק בעצור אלא גם בבני משפחתו שחשופים לחדירת החיילים לביתם. שיטת הפעולה האגרסיבית המנחה את החיילים אף מגבירה את הפגיעה הזו. שיעור המקרים שבהם החיילים פרצו את דלת הבית או נהגו ב אלימות גבוהה בפלישות למטרת מעצר בהשוואה לכלל האירועים שתועדו על ידי ישי דין (להרחבה על שימוש ב אלימות ראו עמ' 29-30). **כ-35% מהפלישות הצבאיות לצורך מעצר שתועדו על ידי ישי דין החלו בפריצה או בשבירה של דלת הבית או חלק ממנה.**³¹³ במקרים אלה, עצם כניסת החיילים לבית מלווה בפגיעה ברכוש ואולי אף יותר מכך, בפגיעה בתחושת הביטחון של בני הבית.³¹⁴

"מראיין: בכניסה לבית דופקים על הדלת?"

עד: בועטים בה. אתה דופק בדלת, פריצה מהירה, התפזרות על החדרים עם כוונת על כל אחד בראש. 'יאללה, בוקר טוב'. היה שימוש בכל מיני אמצעים, צעקות, חומר נפץ, חומר פריצה. שימוש בכלבים, שימוש בסולמות וכניסה מחלונות. ידענו כמה אנשים יש בבית באותו יום, ידענו איך הבית בנוי.

אתה נכנס לבית, אתה רואה ארבעה אנשים ישנים בסלון על המזרונים ועוד אחד בחדר ליד. תופס את מי שאתה מחפש, בודק תעודות זהות של כולם, אתה גם לא רוצה שיידעו את מי אתה מחפש. באותו לילה עם הבן 17, הוא לא מבין עברית שאתה מדבר אליו, אבל כשאתה צועק הוא מבין הכול, כל מילה.³¹⁵

גם כאשר חציית הסף אינה נעשית באמצעות פריצה או שבירה של הדלת, החיילים נכנסים באופן אגרסיבי ואלים. קצין בדרגת סגן תיאר כך את הרגעים הראשונים של מעצר שבו בני המשפחה פתחו את הדלת: "פותחים טיפה את הדלת, מעיפים אותה קיבינימט - 'חברה', הי', כאילו הגענו".³¹⁶ לאחר הפלישה לבית החיילים אוספים את הנכחים ומחפשים אחר האדם שאותו מבקשים לעצור.

מעדויות עולה שאין הוראות קבועות ומחייבות הנוגעות להגנה על זכויות העצורים או בני משפחותיהם בזמן הפלישה לבית, למשל הוראות בנוגע למתן אפשרות לעצורים (גם כאלה שאינם מתנגדים או מהווים איום) להיפרד מבני משפחתם, להתלבש או לנעול נעליים. לעיתים הדברים מתאפשרים ולעיתים לא. כתוצאה מכך, לאופיו ואפילו למצב רוחו של מפקד האירוע עשויה להיות השפעה מכרעת על מידת הפגיעה בבני הבית.

"במעצרים או בכניסות כאלו ואחרות, זה עניין של מצב רוח, איך שמפקד האירוע מגיע, אם הוא מגיע קרבי באותו יום או מגיע במצב רוח טוב, זה משנה את התמונה של כל לוקחי החלק במעצר."³¹⁷

עדויות של ב"ה מעזון, ששני בניה נעצרו ושוחררו ביום למחרת, מראה כיצד אלימות כלפי בני משפחה עלולה להוות חלק ממהלך אגרסיבי וכוחני של פלישה לבית לצורך מעצר, ומדגימה את היעדרן של הוראות מחייבות בנוגע להגנה על זכויות העצורים ובני ביתם.

310. צו בדבר הוראות ביטחון. ס' 53(א) ו-53(ב). סעיף 54 מאפשר לעכב את מסירת ההודעה על מעצרו של אדם.

311. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים). ס' 1(ב) ופקודת מטא"ר 14.01.34. ס' 12.

312. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים). ס' 10(א). החוק הישראלי מורה גם כי הודעה על דבר מעצרו ועל מקום הימצאו של העצור תימסר לקרוביו ללא דיחוי, אלא אם העצור ביקש אחרת, וכן לעורך דין שהעצור מסר את פרטיו או לעורך דין מהסגנון הציבורית. חובות אלה מנויות ומובהרות גם בפקודת המשטרה. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים). ס' 33. פקודת מטא"ר 14.01.34. ס' 14, 5(א) ו-16.

313. הנתונים מבוססים על 57 פלישות לצורך מעצר שלגביהן נמסר מידע על אופן פלישת החיילים לבית. ב-18 מקרים דווח על פריצה או שבירה של הדלת, במקרה אחד דווח על ניסיון פריצה שנפסק כאשר המשפחה פתחה את הדלת, ובמקרה נוסף דווח על שבירת חלון בדלת.

314. בפרק זה אנו מתמקדים בפרקטיקת המעצר השכיחה ביותר, שמתחילה בדפיקה בדלת או פריצה שלה ונמשכת בפלישת החיילים לבית ואיתור העצור. ישנם גם מעצרים המתבצעים באופן שונה, למשל מעצרים באמצעות נוהל המכונה בלשון הצבאית "סיר לחץ", שיטה שבמסגרתה הצבא מקיף בית של מבוקש ומפעיל עליו לחץ לצאת החוצה באמצעים שונים שעשויים לכלול ירי ואף שימוש בכלים הנדסיים להרס הבית. ראו למשל: שי לוי, "מומחים עולמיים לשטח בנוי: כך צה"ל נלחם בסמטאות", **מאקו פז**, 17.6.2014.

315. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, פלס"ר שריון 401, אזור שכם, 2010. לעדות המלאה ראו: אתר שוברים שתיקה, **כשאמתה צועק הוא מבין הכל**.

316. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סגן בתותחנים, 2013-2018, עדות מס' 42.

317. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2012-2015, עדות מס' 46.

(שאינם נושאים באחריות הזו), ומעבירים מסר שלפיו הצבא הישראלי הוא כוח כל יכול שפועל בשירותיות ואינו כפוף לנורמות חוקיות.

"לפני שיצא הקצין אמר לי: 'אם לא תסגיר את הבן שלך תוך 24 שעות אנחנו נחזיר לך אותו כגופה'. אני מאמין לו שהוא התכוון ברצינות. אמרתי לו שוב: 'תתנו הזמנה רשמית ואני אביא אותו ולא ככה כמו כנופיות', והקצין אמר שוב: 'באתי לעצור אותו וזהו'."³²⁰

3. פגיעה בזכויות ילדים

סעיף 3 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד קובע: "בכל הפעולות הנוגעות לילדים, בין אם ננקטות בידי מוסדות רווחה סוציאלית ציבוריים או פרטיים ובין בידי בתי משפט, רשויות מינהל או גופים תחקיתיים, תהא טובת הילד שיקול ראשון במעלה".³²¹ עקרון טובת הילד הוא אחד מארבעת העקרונות המרכזיים של האמנה, המבטא את ייחודיות מצבם של ילדים. ילדים נזקקים להגנה על צורכיהם, זכויותיהם ורצונותיהם מפאת היותם במצב מתמשך של התפתחות, אשר רק בתומו, עם הגיעם לבגרות, יוכלו לפעול בעצמם להגנה על מלוא האינטרסים שלהם.

מאות קטינים פלסטינים נעצרים מדי שנה בגדה המערבית,³²² רבים מהם באמצעות פלישה של כוח צבא לביתם באישון לילה, כאשר הקטין המבוקש למעצר ובני משפחתו ישינים במיטותיהם. מעצר קטינים מלווה בהכרח בפגיעה בטובתם; ואולם גם בעת מעצר - כמו בכל שלב אחר בהליך הפלילי - מחובתו של הריבון להבטיח כי יישמרו מלוא זכויותיהם של הקטינים ואף יינקטו דרכים מיוחדות המביאות בחשבון את גילם הצעיר, את כישוריהם המתפתחים ואת צורכיהם.³²³

"בשעה 1:55 שמעתי בשכונה שלנו מחוץ לביתנו רעש של רימוני הלם. התעוררנו ואז התחילו לדפוק על דלת הכניסה. גם דפקו על הדלת עם מן פטיש גדול שאנו קוראים לו 'מהדי'. פתחנו את הדלת הראשית. אחד החיילים התקרב אלי ודחף אותי בנשק ואני נפלתי לרצפה. נראה לי שהיו אולי שלושים חיילים בתוך הבית. [...]"

לא היה להם שום נייר [צו]. החיילים היו בחלקם רעולי פנים. אחרים היו עם צבע שחור על פניהם [...] בחוץ שמעתי כלבים. הכניסו את כולנו לסלון ושמו עלינו חמישה חיילים. לא נתנו לנו לקום, לשתות מים, או ללכת לשירותים. ישבנו על הספות. [...]"

הם עצרו את שני הבנים, מ' ומ"ה. את מ' אזקו וקשרו את עיניו. לקחו את שניהם למשטרת קדומים והם שוחררו למחרת. לקחו אותם בלי שנתנו להם לומר דבר וגם לא לקחת עמם איזה בגד.³¹⁸

לצד אלימות ושימוש בכוח פיזי, פלישות לצורך מעצרים עלולות להיות מלוות גם באיומים על הנוכחים בבית. מהעדויות שנאספו עולה שישנם מקרים בהם הצבא והשב"כ משתמשים באיומים קשים, כולל איומים במוות, המושמעים כלפי בני משפחה במהלך הפלישה לבית או בסמוך לה אם הם אינם מאתרים את האדם המבוקש למעצר.³¹⁹

השימוש באיומים ככלי להפעלת לחץ הוא פרקטיקה לא חוקית ופסולה המעצימה את הפגיעה הסביבתית במשפחה ובקהילה, הכרוכה ממילא בכל מעצר שנעשה באמצעות פלישה לבית. האיומים, שמטילים לכאורה על בני המשפחה "אחריות" להבאתו של קרובם למעצר, מטשטשים את הגבול בין האדם שאותו מבקשים לעצור (לכאורה בשל חשד בביצוע עבירה שמיוחס לו באופן אישי) לבין בני משפחתו

318. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישי דיין: ב"ה, תושבת עזון, 15.5.2018, תיק ישי דיין 4139/18.

319. בשימונה ממקרי המעצר שיש דיין תיעד האדם שאותו התכוונו לעצור לא היה בבית. בשישה מתוך המקרים האלה קצין או איש שב"כ איים על אחד מבני המשפחה במהלך הפלישה לבית או בסמוך לה שאם האדם שאותו מבקשים לעצור לא יגיע בעצמו או "יובא" למעצר על ידי משפחתו, הוא ייהרג.

320. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות ישי דיין: חמזה תמימי, תושב נבי סאלח, 29.4.2019, תיק ישי דיין 4433/19. כ-15 חיילים פלשו לביתו של תמימי בסביבות השעה שתיים בלילה וביקשו לעצור את בנו מ' בן ה-19.

321. אמנה בדבר זכויות הילד (1989), סעיף 3.

322. גיל הקטניות בתחיקה הצבאית הועלה מ-16 ל-18 רק בשנת 2011 וזאת רק בנוגע לעניינים מסוימים. (צו בדבר הוראות ביטחון. ס' 136). לענייני מעצר, התחיקה הצבאית קובעת חלוקה לקבוצות גיל: ילד - מי שלא מלאו לו 12 שנים; נער - מי שמלאו לו 12 אך לא מלאו לו 14 שנים; בוגר רך - מי שמלאו לו 14 אך לא מלאו לו 16; קטין - מי שמלאו לו 16 אך לא מלאו לו 18; ובוגר - מי שמלאו לו 18 (צו בדבר הוראות ביטחון. ס' 1, 31 ו-32). ילד שטרם מלאו לו 12 שנים אינו נושא באחריות פלילית בשל מעשה שביצע (צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 201), עם זאת ילדים מתחת לגיל 12 נעצרים לעיתים ומשוחררים כעבור כמה שעות בלי שתיפתח נגדם חקירה רשמית או יוגש כתב אישום. ראו למשל: אתר בצלם, [חיילים לקחו בכוח את ילד איזריס, בן התשע, מבית ספר יסודי בחברון](#), 21.3.2019.

323. משרד המשפטים, הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, פברואר 2003.

שבו מעצרים אלה מבוצעים בפועל, מביא לפגיעה בכבודם של קטינים ולהפרה חוזרת של ההגנות המיוחדות שלהן הם זכאים לפי המשפט הבינלאומי, בראש ובראשונה לפי האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד.

מעצר קטינים בפלישות ליליות הוא השיטה, חלופות לא נשקלות

למרות ההשלכות השליליות שעלולות להיות למעצר לילי על ילדים ונערים ועל בני משפחתם, רבים מהמעצרים של קטינים פלסטינים מתבצעים בבתיאם באישון ליל. כ-42% מהילדים והנערים שהשתתפו במחקר של ארגון DCIP על מעצרי קטינים בעקבות מעצרם בין 2012 ל-2015 העידו כי הם נעצרו בביתם בין חצות הלילה ל-5 בבוקר.³²⁷ לפי ארגון Military Court Watch, כמחצית ממעצרי הקטינים בגדה המערבית מתבצעים בשעות הלילה.³²⁸

ההכרה בחשיבות של הימנעות ממעצר ילדים בכלל, וממעצר לילי של ילדים בפרט, באה לידי ביטוי בשני היבטים של החוק הישראלי. ראשית, החוק מורה כי קטין שחשוד בביצוע עבירה יזמן לחקירה וכי לא יוחלט על מעצרו אם ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך שתגרום לפגיעה פחותה בחירותו.³²⁹ שנית, החוק קובע כי ככלל אין לחקור קטין בשעות הלילה, איסור המשליך על שעת ביצוע המעצר.³³⁰ נוסף על כך, פקודת המשטרה מורה מפורשות כי ייכנס או מעצר מתוכנן ויזום של קטין חשוד ייעשה בשעות היום, למעט בנסיבות חריגות ובאישור קצין מוסמך.³³¹

קטינים פלסטינים בגדה המערבית אינם נהנים מהגנות דומות. ראשית, **בתחיקת הצבאית אין הוראה כלשהי המגבילה את הצבא בכל הנוגע לשעת ביצוע מעצר של קטין או לשעות שבהן ניתן לחקור קטין**, וככל הידוע לנו לא קיים נוהל צבאי שמטרתו לאסור או להגביל ביצוע מעצר של קטין בשעות הלילה. ההפק הוא הנכון, הצבא מחזיר על כך שמעצרים ליליים הם מדיניות מכוונת, הן של קטינים והן של בגירים.³³² זאת אף על פי שחלק ניכר מהעבירות

למרות זאת, התחיקה הצבאית אינה כוללת צו מיוחד שנועד להנחות את הצבא ואת מערכת אכיפת החוק הצבאית כיצד לטפל בקטינים, ומבטאת תפיסה שאינה עומדת די הצורך על חשיבות ההבחנה בין קטינים ובגירים בהליך הפלילי, ובכלל זה בעת מעצרם. מספר מצומצם של סעיפים בצו בדבר הוראות ביטחון מתייחסים לקטינים בהליך הפלילי,³²⁴ ואף אחד מהם אינו עוסק באופן שבו על כוחות הצבא לפעול בשעה שהם עוצרים קטין. החוק הישראלי, החל כמובן על קטינים ישראלים גם בגדה המערבית, מבטא תפיסה שונה לחלוטין; הוא מכיר בחשיבותן של הגנות מיוחדות על זכויותיהם של קטינים בהליך הפלילי, ואף קיים בו חוק נפרד המנחה את מערכת אכיפת החוק כיצד לטפל בקטינים.³²⁵

בדומה למעצרים של בגירים, גם מעצר של קטין פלסטיני בגדה המערבית אינו דורש צו מעצר שיפוטי, אלא רק פקודת מעצר מטעם קצין משטרה. כתוצאה מכך לא מתבצעת ביקורת שיפוטית, הן על עצם ההחלטה לעצור קטין והן על ההחלטה לבצע מעצר זה באמצעות פלישה לבית המגבירה את הפגיעה בקטין ובבני משפחתו.

אמנם הצבא טוען שהתביעה הצבאית עורכת בקרה מיוחדת על מעצרי קטינים, וכי מעצר כזה דורש אישור של "גורם משפטי בכיר" בתביעה הצבאית,³²⁶ אך אין בטענה זו כדי לשנות את המצב הבסיסי שבו מעצרי קטינים באמצעות פלישות לבתים (ובכלל) מתבצעים ללא ביקורת שיפוטית. גורם משפטי צבאי, בכיר ככל שיהיה, הוא חלק ממערכת אכיפת החוק הצבאית. החלטותיו מושפעות מהיותו חלק מגוף התביעה הצבאית, ההכשרה שעבר אינה הכשרה שיפוטית (לא כשופט, וודאי שלא כשופט נוער), והוא אינו יכול להיחשב לגורם חיצוני ובלתי תלוי. לכן, אין לראות באישורו של גורם כזה ביקורת שיפוטית או תחליף ראוי לכזו.

היעדר ההגנה בתחיקה הצבאית על קטינים במהלך מעצרם, כמו גם האופן

324. בסעיף "הוראות מיוחדות לעניין נער ובוגר רך" נקבע פרק זמן קצר יותר (בהשוואה לבגירים) שבו יש להוציא פקודת מעצר (צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 31), ותחת הפרק העוסק בשיפוט נוער נקבעו החובה להודיע להוריו של הקטין או למבוגר קרוב אחר על דבר מעצרו, והחובה לידע את הקטין בדבר זכותו להיוועץ בעורך דין בטרם חקירתו ומסירת הודעה לעורך דין שהקטין מסר את פרטיו (צו בדבר הוראות ביטחון, ס' 136א, 136ג). בעקבות ביקורת חריפה של ארגוני זכויות אדם ישראליים ובינלאומיים, בהם יש דין, וכן של כמה ועדות של האו"ם בנוגע לפגיעה בזכויות של קטינים במערכת המשפט הצבאית, בשנים האחרונות ערכה ישראל שינויים שנועדו לחזק את ההגנה המוענקת לקטינים במערכת המשפט הצבאית בגדה המערבית. ראו למשל: יש דין, **משפטים בחצר האחורית: מימוש זכויות ההליך ההוגן בבתי המשפט הצבאיים בשטחים**, דצמבר 2007. להרחבה על מעצרי קטינים פלסטינים בגדה המערבית ובנוגע לשינויים שהוכנסו בתחיקת הביטחון ובנהלים ראו למשל: בצלם, **נוער בסיכון: המוקד להגנת הפרט**, המוקד להגנת הפרט, **ילדות אזוקה - מעצרים של נערים פלסטינים בגדה המערבית**, אפריל 2018 [להלן: "ילדות אזוקה"]; DCIP (Defense for Children International - Palestine), **No Way to Treat a Child: Palestinian Children in the Israeli Military Detention System**, April 2016. [להלן: "No Way to Treat a Child"]
325. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971.
326. תגובת הפרקליטות הצבאית (במסגרת תגובת דובר צה"ל), בתוך: בצלם, ילד אסור, **ילד מותר - הפרת זכויותיהם של קטינים פלסטינים שנעצרו** (במסגרת **לידוי אנבים**, יולי 2011, עמ' 65).
327. DCIP, **No Way to Treat a Child**, p. 25.
328. Military Court Watch, **Fact Sheet**, ביקור אחרון באתר: 19.1.2020.
329. חוק הנוער. ס' 19(א) ופקודת מטא"ר 14.01.05 ס' 14א.
330. שעות הלילה שבהן אסור לחקור קטין הן: לקטין שטרם מלאו לו 14 שנים - בין השעות 20:00 ל-7:00; לקטין שמלאו לו 14 - בין השעות 22:00 ל-7:00. חוק הנוער. ס' 19 ו-9 ופקודת מטא"ר 14.01.05 ס' 14ב.
331. פקודת מטא"ר 14.01.34 ס' 13ב(11).
332. ראו גם עמ' 10. לפי דוח של משרד המשפטים, במקרים רבים מעצר של קטין מבוסס על מידע מודיעיני, מתוכנן מראש ומבוצע בביתו של הקטין, לעיתים בשעות הלילה. לטענת המדינה, זאת משום שנתונים מוכיחים שכניסה של חיילים לערים ולכפרים פלסטיניים במהלך היום גורמת להפרות סדר ולסיכון מיותר של החיילים והתושבים. Israel Ministry of Justice, The Legal Counselling and Legislation Department (International Law), **Palestinian Minors in Military Justice System**, 5.8.2014, para 24. (פורסם באנגלית בלבד).

שבהן נחשדים קטינים אינן חמורות, ולמרות העובדה שחלקם נחקרים רק שעות ארוכות לאחר המעצר ובגין מעשים שבוצעו זמן רב לפני כן. לפי ארגון DCIP, רוב הקטינים שמעצרים מסתיים בהגשת כתב אישום מואשמים בידידי אבנים.³³³ המשמעות היא שרבים מהמעצרים הליליים אינם מהווים צורך דחוף ומידי שיכול להצדיק את הפעולה הפוגענית.

שנית, **הצבא משתמש במעצר (המבוצע במקרים רבים בשעת לילה בביתו של הקטין) כברירת מחדל ואינו בוחן חלופות.** בעקבות ביקורת מתמשכת מצד ארגוני זכויות אדם ישראלים ובינלאומיים,³³⁴ בפברואר 2014 הודיע מפקד פיקוד מרכז על כוונה ליישם נוהל ניסיוני (פיילוט) שלפיו חלק מהקטינים הפלסטינים הדרושים לחקירה יוזמנו באמצעות זימון בכתב או בטלפון, כתחליף למעצר בשעות הלילה.³³⁵ זימון קטין לחקירה יכול לצמצם משמעותית את הפגיעה בו ואת הנזק שעלול להיגרם לו ולבני משפחתו בעקבות מעצר באמצעות חדירה פתאומית של אנשי כוחות הביטחון לביתו בשעת לילה מאוחרת.

בפועל, למרות הודעה זו, מאז 2014 ועד היום הפיילוט יושם במקרים בודדים בלבד. מנתונים שמסר הצבא למוקד להגנת הפרט עולה שהחל מהמחצית השנייה של 2016 "הוצאו זימונים מעטים" על פי הנוהל, וגם לפני כן תועדו רק עשרות בודדות של זימונים כאלה.³³⁶ הצבא הודה כי הוא מתקשה לספק נתונים על הפעלת הפיילוט ותוצאותיו - הן בנוגע למספר הזימונים שניתנו והן מבחינת מספר הקטינים שהגיעו לחקירה בעקבות זימון.³³⁷ התנהלות זו מעידה על היעדר רצינות וכנות בניסיון למצוא חלופה למעצרים הליליים.

יתרה מכך, ולמרב האבסורד, **מסירת זימונים בכתב מתבצעת אף היא לעיתים קרובות באמצעות פלישה לילית לבית הקטין בכדי למסור לו את הודעת הזימון.**³³⁸ יש דין תיעד מקרה אחד שבו קטין (בן 14) קיבל זימון לחקירה. הזימון נמסר באמצעות פלישה לילית לבית המשפחה בתקוע, ואף שהקטין התייצב לחקירה ביום המחרת כפי שנצטווה, כבר באותו לילה פלשו שוב כוחות לביתו כדי לעצרו. אמו של הקטין, ג"א, סיפרה ליש דין:

"ב-13 באוקטובר 2018, בשעה 4:00 לפנות בוקר, הגיעו ארבעה ג'יפים של חיילים. דפקו על הדלת. בעלי ירד ופתח את הדלת. היו כעשרים חיילים. הם שאלו על ז' [בן 14] ואמרו לנו שהוא מבוקש. שמו אותנו בסלון, גם ז' איתנו. אמרו לנו שהוא חייב להגיע לכפר עציון לחקירה [...] הראו לנו 'זימון לחקירה' [...]. [למחרת] ז' ניגש עם אבא שלו לבסיס הצבאי בכפר עציון. אמרו להם שהקצין לא נמצא. רשמו את מספר הטלפון ואמרו שהקצין יתקשר, אבל הוא לא התקשר והם חזרו הביתה.

בלילה שבין 13 ל-14 באוקטובר, בשעה 4:00 לפנות בוקר, שוב הגיעו חיילים. דפקו על הדלת ובעלי פתח. היו כעשרים חיילים. [...] החיילים לקחו את ז' ושמו עליו אזיקים מפלסטיק. [...] י, בני בן ה-9, בכה ובכה ואמר לי 'אימא אל תתני להם לקחת אותי'. סך הכול היו בבית כ-20 דקות. היה להם טופס זימון לחקירה."³³⁹

אי יישום הנהלים הבודדים שנועדו להגן על קטינים

מעצרי קטינים פלסטינים בגדה המערבית מתבצעים באורח דומה לזה המאפיין מעצר של בגירים. ההוראות הספורות הקיימות אינן מעוגנות בחקיקה ועוסקות בהיבטים מוגבלים של מעצר קטין, ומימלא אינן מיושמות או מיושמות באופן חלקי בלבד. חשוב מכך, **גם אם ישנם נהלים ייחודיים כלשהם בנוגע למעצר קטינים בגדה המערבית, חיילים וקצינים אינם מודעים להם.** חיילים שנשאלו במפורש אם הם מכירים הנחיות הנוגעות למעצר קטינים השיבו בשלילה.

"מראיין: היו הנחיות לגבי מעצר של קטינים, היתה הנחיה שונה? משהו אחר שצריך לחשוב עליו?

עד: לא."³⁴⁰

קצין בדרגת סרן הסביר לשוברים שתיקה כי לגיל העצור, גם אם הוא ילד, אין משמעות "מבחינה מבצעית".

333. בצלם, **נוער בסיכון**, עמ' 16. 51. DCIP, **No Way to Treat a Child**, p. 51. 334. למשל: UNICEF, **Children in Israel Military Detention**, February 2013.

335. יונה גרמי בוב, "פיילוט חדש בצה"ל: סוף למעצרים הליליים, חשודים יוזמנו לתשאול", **מעריב on-line**, 18.2.2014.

336. מכתב דו"צ למוקד להגנת הפרט, "הנדון: פנייתך לדובר צה"ל בנושא פיילוט זימון קטינים פלסטינים לחקירה, לפי חוק חופש המידע", 30.1.2018. לפי נתוני הצבא כפי שנמסרו למוקד להגנת הפרט, ב-2015 ניתנו לפחות 29 זימונים ובמחצית הראשונה של 2016 ניתנו 13 זימונים. לפי נתון שפורסם בעיתון "הארץ" רק ב-12% מהמקרים של חקירת נערים הדבר נעשה באמצעות זימון לחקירה. ראו: נטע אחיטוב, "נשלפים מהמיטות בלילות: צה"ל כלא אלפי ילדים ונערים. אלה עדויותיהם", **הארץ**, 13.3.2019.

337. ראו **התכתבות עם דובר צה"ל מ-2015-2016 בנושא מעצרים של קטינים פלסטינים לפי חוק חופש המידע**, באתר המוקד להגנת הפרט. ביקור אחרון באתר: 17.10.2020.

338. Military Court Watch, **Children in Military Custody - A report written by a delegation of British lawyers on the treatment of Palestinian children under Israeli military law**, September 2014.

339. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ג"א, תושבת תקוע, 14.10.2019, תיק יש דין 4285/18. קטע נוסף מהעדות מובא בעמ' 75.

340. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ל ביחידת עוקץ, 2009-2013, עדות מס' 44.

בן 16 מהבית שלו. כל המשפחה היתה די בשוק. האימא בכתה, הילד בכה מאוד. היה צריך לקחת אותו למטה, הוא עם עיניים סגורות, כל אחד מצד [אחר] כי הוא לא יכול ללכת לבד.³⁴²

בשנים האחרונות הודיעו גורמים צבאיים על כמה הנחיות חדשות הנוגעות לזכויות קטינים במהלך מעצרם. מבין אלה, ההוראה הרלוונטית ביותר למהלך המעצר עצמו נוגעת לחובה למסור להוריו של קטין שנעצר "טופס הודעה על מעצר של קטין וחקירתו", עליה הודיע מפקד פיקוד מרכז ב-2013. הטופס נכתב בעברית וערבית ומפורטות בו הסיבות למעצר, להיכן נלקח העצור ומספר טלפון לבירורים. על גבי הטופס כתובות ההנחיות הבאות: "חובה למלא טופס זה בכל מעצר של קטין מתחת לגיל 18", ו"יש להשאיר עותק אחד של הטופס אצל בן המשפחה שחתם עליו".³⁴³ מתן הטופס עשוי להפחית את אי הוודאות ותחושת השרירותיות הנלווית למעצר (במיוחד מעצר של קטין, לילי או שאינו לילי).

אף שטפסים כאלה אכן נמסרים לעתים למשפחות של קטינים בעת מעצרם, מידע שנאסף בשטח מראה כי הצבא מיישם את הנוהל רק באופן חלקי. 26 נערים שנעצרו בביתם ב-2017 מסרו על כך עדות למוקד להגנת הפרט, באף אחד מהמקרים לא נמסר לבני המשפחה לאן נלקחו ילדיהם וכיצד ניתן לעמוד איתם בקשר עד שישוחררו מהמעצר.³⁴⁴ בין מעצרי הקטינים שיש דין תיעד, בשמונה מקרים שבהם נעצרו נערים בני 14-17 לא נמסרה למשפחה הודעה על מעצרם או כל מסמך אחר. בשמונה מעצרים של נערים בני 14-17 ובמקרה אחד נוסף שבו גיל העצור לא ידוע, נמסר למשפחה טופס הודעה על מעצר. ממחקר רחב שביצע ארגון DCIP, במסגרתו נגבו תצהירים מ-429 קטינים שנעצרו בין ינואר 2012 לדצמבר 2015 (לפחות 42% מהם בביתם), עולה כי כ-88% נעצרו מבלי שנמסר להוריהם לאן נלקחו ומהי סיבת המעצר. גם לקטינים עצמם לא תמיד נמסר מידע על אודות מעצרם. רבים דיווחו כי בעת המעצר איש לא הסביר להם מדוע נלקחו מביתם ולאן, וכן שהסיבה למעצרם הוסברה להם רק במהלך חקירתם.³⁴⁵

"עד: הגיל זה תמיד היה סעיף שפחות עניין אותי, כי אין לזה משמעות מבצעית מבחינתנו. [...] אני מניח שיצא לנו [לעצור קטינים]. זה לא משהו שהתעכבנו עליו. אתה מקבל פקודה, אתה יוצא לבצע. [...]"

מראיין: אתה יודע אם יש איזשהו גיל, מה הגיל שבעצם אסור לעצור?

עד: לא מכיר פקודות בעניין. [...] זה גם לא היה בשיח שלנו. השיח שלנו הוא שיח טכני. איך אני מגיע לנקודה ועוצר אותו.³⁴¹

עצם ההסתכלות על מעצר של קטין אך ורק מהזווית המבצעית או הטכנית שופכת אור על גישת הצבא למעצרים של ילדים ונערים: טובת הילד כלל אינה נלקחת בחשבון, ובפועל מהלך המעצר נמנע זהה למעצרו של בוגר.

עדותו של חייל שהשתתף במעצר של נער בן 16 מגלה כי התנהגות אגרסיבית ואף אלימה מהווה חלק אינטגרלי ממעשה המעצר גם כשמדובר בקטינים, ומדגימה אף היא שעבור החיילים אין הבדל מהותי בין אופן ההתנהלות במעצר של בוגרים ושל נערים.

"עד: הייתי במעצר של נער בן 16 שכנראה זרק אבנים, לא זוכר בדיוק למה עצרנו אותו. זה היה במרכז שכם. [...] היה את הרגע שלקחנו אותו, [הנער] היה בלי נעליים אז אח שלו היה צריך לשים לו נעליים כשהוא היה כפות. זה היה שני אנשי שב"כ, הם היו די אלימים, בעיקר מילולית, מאוד אגרסיביים. הם דחפו אותו לקיר, לא נתנו לו לשים את הנעליים של עצמו, רק שאח שלו ישים לו נעליים [...]"

מראיין: היו נהלים אחרים בגלל זה [הכוונה לגיל העצור]? אחד ההורים היה צריך להגיע איתו?

עד: לא, לא היה שום דבר כזה. כשהוא ירד, הוא ממש צעק לאימא שלו. אתה אשכרה לוקח ילד

341. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: קצין מודיעין בדרגת סרן, עדות מס' 11.

342. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר בגדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2012, אזור שכם. לעדות המלאה ראו: אתר שוברים שתיקה, אתה אשכרה לוקח ילד בן 16 מהבית שלו.

343. *Palestinian Minors in Military Justice System*, Israel Ministry of Justice, The Legal Counselling and Legislation Department (International Law), 5.8.2014, para 22.1 (פורסם באנגלית בלבד).

344. המוקד להגנת הפרט, **ילדות אזוקה**, עמ' 2.

345. DCIP, **No Way to Treat a Child**, pp 29-30.

ב-29.3.2019 בשעה 2:00 לפנות בוקר פלש כוח צבא לביתה של א"ס מכיפל חארס בכדי לעצור את בנה ע' בן ה-16. סלים סיפרה ליש דין כי למשפחה לא נמסר לאן נלקח הבן שנעצר ולא ניתנה לה הזדמנות להיפרד מבנה, וכי המעצר לווה ב אלימות.

"הצלחתי לרדת לחצי מהמדרגות ושמעתי את הקול של ע' צועק. התחלתי לבכות. פחדתי על ע'. אחת החיילות דחפה אותי אחורה עם הרובה שלה. אז ראיתי את החיילים מוציאים את ע' מהחדר שלו. לא נתנו לי לחבק אותו ולא נתנו לאחים להיפרד ממנו. שמעתי אותו אומר לחיילים 'אני רק רוצה להגיד שלום לאימא'. שניים מהם החזיקו אותו חזק בידיים ודחפו אותו בכוח החוצה ושאר החיילים יצאו אחריהם. [...] אחרי שהלכנו הבנתי שאחד החיילים איים על בני ע"א [בן 18] בזמן שאחרים הרביצו לע' בחדר, מפני שע"א דאג לאחיו ורצה לראות מה שהם עושים, ואז אחד החיילים ממש דחף אותו ברובה בחזה בכוח שהוריד אותו על הכיסא.

החיילים היו בבית כ-40 דקות ולא חיפשו בבית. הם לא הסבירו לנו בכלל לשם מה לוקחים את ע' או לאן הם לוקחים אותו. רק אחרי כמה ימים גילינו שהוא בכלא מגידו.³⁴⁶

נהלים נוספים הנוגעים למעצר קטינים הוזכרו בדוח של משרד המשפטים מ-2014. בדוח נסקרו הנחיות של היועץ המשפטי לגדה המערבית הקובעות כי כיסוי עיניו של קטין ייעשה רק אם יש בכך צורך ביטחוני, וכי איזוק ידיו של קטין ייעשה בהתאם לשיקול דעתו של מפקד הכוח העוצר.³⁴⁷ גם הוראות אלה אינן מיושמות בפועל. 26 מתוך 29 נערים שמסרו עדות למוקד להגנת הפרט סיפרו כי עיניהם כוסו בעת המעצר, וכל הנשאלים סיפרו כי נאזקו באזיקונים בעת המעצר, ברבים מהמקרים האיזוק היה ממושך וגרם כאב פיזי רב.³⁴⁸ במחקר המוקדם והרחב יותר שביצע ארגון DCIP הממצאים היו דומים - 97.7% מהקטינים סיפרו שנאזקו במהלך מעצרו ו-88% מהם סיפרו כי עיניהם כוסו.³⁴⁹

לבסוף, בדומה לנהוג במעצרי בגירים, אין הוראות קבועות ומחייבות הנוגעות למתן אפשרות לקטין להיפרד מבני משפחתו או לאסוף ציוד, והדבר נתון להחלטת הכוח באירוע. עדויות שמסרו למוקד להגנת הפרט 26 קטינים שנעצרו בביתם בשעות הלילה במהלך שנת 2017 מעלות שברוב המקרים החיילים לא התירו לנערים שנעצרו להיפרד מבני משפחתם, ואף לא אפשרו להם לקחת מעיל או לנעול נעליים.³⁵⁰

מעצרים ליליים כמרכיב בסל של פעולות צבאיות שמטרתן הרתעה והפעלת לחץ על קהילה

ההרשאה הרחבה שמעניקה התחיקה הצבאית לביצוע מעצרים מאפשרת שימוש בפלישות ליליות לבתים לצורך מעצרים כדי לייצר הרתעה או להפעיל לחץ על הקהילה. אף על פי שהפגיעה העיקרית הנגרמת למשפחה ולקהילה במקרים אלה אינה נובעת מהפלישה לבית לבדה, אלא גם ואולי בעיקר בעצם המעצר ומהאיום הנלווה אליו, ניתן לשער שהחדירה למרחב הפרטי של המשפחה רק מעצימה את האיום הכרוך באירוע.

דוגמה למקרה כזה ניתן למצוא בפשיטה צבאית על הכפר דיר ניד'אם שהתרחשה בליל 1.8.2019, במהלכה נתלו בכפר כרוזים מאיימים ובוצעו מעצרים. בכרוזים הפונים לתושבי הכפר וחתומים על ידי "קפטן עמרי" משב"כ רמאללה, נכתב בערבית [התרגום על ידי יש דין]:

"לאחר מספר לא קטן של אירועי זריקת אבנים, הבערת צמיגים והפרות סדר, התחלנו לנקוט צעדים לטפל בהפרות אלו, כולל סגירת הכביש ושורה של פעולות שתחל בקרוב נגד מפירי הסדר. אנחנו רואים בהפרות הסדר בכפר זה דבר חמור מאוד ומסכן חיים, הפוגע בכם ובכל תושבי האזור. תושבי הכפר צריכים לקחת אחריות ולעצור את העניין הזה מיד ולעצור הילדים והנערים שמשתתפים בהפרות הסדר, על מנת לחיות בשקט".

346. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: א"ס, תושבת כיפל חארס, 29.3.2019, תיק יש דין 4460/19.

347. 22.2. para, *Palestinian Minors in Military Justice System*, Israel Ministry of Justice.

348. המוקד להגנת הפרט, **ילדות אזוקה**, עמ' 2.

349. DCIP, **No Way to Treat a Child**, pp. 30.

350. המוקד להגנת הפרט, **ילדות אזוקה**, עמ' 2.

פדל תמימי, אימאם במסגד הכפר ששוחח עם התושבים, סיפר ליש דין:

"מדיבורים עם תושבים בכפר הבנתי שהחיילים נכנסו ל-90% מהבתים בכפר. בכל בית שנכנסו דרשו תעודת זהות של הבנים והאבות. צילמו את הבנים והאבות ואת תעודות הזהות שלהם [...] החיילים הופיעו עם רשימה. אם אחד מהילדים שהיו ברשימה היה במקום, עצרו אותו ואת האבא שלו [...] בערך בשעה 05:00 כבר עצרו 15 בנים. אז הגיעה מכונית משורינית גדולה והגברים והילדים הוכנסו למשאית ולקחו אותם למחנה צבאי סמוך [...] החיילים שחקרו אותם איימו על הגברים שאם הילדים שלהם ימשיכו לעשות בעיות הם יסגרו את הכניסות לכפר [...] ב-07:30 שיחררו את כולם".³⁵¹

חיילים עוצרים ילדים ובוגרים מהכפר דיר ניד'אם במהלך מבצע מעצרים רחב היקף ותליית כרוזים בכפר, 1.8.2019. צילום: מועצת הכפר דיר ניד'אם

יש דין תיעד מקרים אחדים שבהם דווח על איומים הכוללים רמז לאחריות קולקטיבית או לענישה קולקטיבית בעת מעצר של בן משפחה קטין. כמו במקרה של דיר ניד'אם, גם באירועים אלה הפלישה הלילית לבית שימשה אמצעי למעצר ובה בעת מכשיר לאיום על סביבתו של העצור ולהטלת אחריות עליה. ג"א סיפרה שכשהגיעו חיילים לביתה כדי לעצור את בנה בן ה-14, קצין שהיה איתם הציג את עצמו כ"אחראי על הכפר".

"הוא [הקצין] שאל אותנו [הוריו של הילד]: 'למה אתם נותנים לילדים שלכם לזרוק אבנים?' השבנו שהילדים שלנו לא עושים את זה. הוא אמר שיש לו הוראות ברורות להשתיק את הכפר שלנו, ואם תימשך זריקת האבנים הוא יפעיל אלימות".³⁵²

4. סיכום ביניים - מעצרים

המדיניות הצבאית והנהלים לביצוע מעצרים בפלישות ליליות מייחסים להגנה על זכויותיהם של העצורים ובני משפחתם בעת המעצר חשיבות אפסית, גם כשמדובר בקטינים. יתרה מכך, הצבא אינו מגביל את השימוש במעצרים ליליים למקרים חמורים במיוחד או כאלה שבהם ניתן לטעון שאין כל דרך אחרת לתפוס את העצור, אלא משתמש בהם כשיטה. חלופות דוגמת זימון לחקירה אינן נשקלות ברצינות, אפילו כשהדבר נוגע לקטינים.

לכאורה ניתן היה לטעון שפעולת המעצר עצמה והפלישה שנלווית לה נעשות בהתאם להוראה במשפט הבינלאומי המחייבת את הכוח

פלישות לצורך מעצר מהוות חלק משמעותי מכלל הפלישות לבתי פלסטינים בגדה המערבית. לאור העובדה שהחוק הצבאי החל בגדה אינו מתנה ביצוע מעצר בקיומו של צו שיפוטי, אלא רק בפקודת מעצר מטעם קצין משטרה, גם פלישות אלה נעשות ללא כל ביקורת שיפוטית חיצונית על ביצוען. מצב זה, בשילוב עם ההגדרה הרחבה והעמומה בתחיקה הצבאית של הנסיבות המאפשרות מעצר, פותח פתח לפלישה שרירותית לבתים הפוגעת הן בעצור והן בסביבתו. חשוב להדגיש - היעדר הצורך בצו שיפוטי נכון לכל מעצר של פלסטיני בגדה המערבית, אולם כאשר מעצרים אלה מתבצעים באמצעות פלישה לבית - פגיעתם גוברת.

351. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: פדל תמימי, תושב דיר ניד'אם, 1.8.2019, תיק יש דין 4498/19.

352. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות יש דין: ג"א, תושבת תקוע, 14.10.2019, תיק יש דין 4285/18.

הכובש להבטיח את הסדר והביטחון הציבוריים. ואולם השימוש הגורף בכלי המעצר, בשילוב העובדה ששיעור ניכר של המעצרים מתבצע בפלישות לילות, מובילים לקביעה שהצבא עושה שימוש בלתי מידתי לא רק בכלי המעצר (שמידת ההצדקה לשימוש

בו אינה נבחנת במסמך זה) אלא גם בכלי הפוגעני של פלישה לבית, שהשפעתו אינה מוגבלת לעצור אלא מתרחבת לכלל בני המשפחה, ילדים ובוגרים. התוצאה היא פגיעה שגרתית ורחבת היקף בזכויותיה של האוכלוסייה הפלסטינית.

"מסיכת פנים זה וסאת, זה כאילו מגניב. מה, כאילו אתה איזה נינג'ה"³⁵³

בכמחצית מהפלישות שתועדו במסגרת הפרויקט חדרו לבית חיילים שפניהם הוסתרו במסיכת פנים. עבור החיילים כיסוי הפנים הוא ניסיון לעשות רושם של לוחם "כמו בסרטים" או ליצור תחושת ניתוק מהסיטואציה, אבל בשביל המשפחות הפלסטיניות זהו מרכיב נוסף שמעצים את אווירת האלימות ואת תחושת האימה המתלווה לאירוע.

ברוב המוחלט של המקרים השימוש בכיסויי פנים בעת פלישה לבתים נעדר צידוק מבצעי, הוא אינו משמש להסוואה ואין מאחוריו כל צורך צבאי. רס"ן במערך הנ"מ הסביר לשוברים שתיקה: "המטרה לא היתה, לא הסתוות או כל מיני כאלה, המטרה היתה לרושם."³⁵⁴ חייל נוסף אמר "אתה הולך באמצע כפר שיש בו פנסי רחוב [...], זה לא מארב באמצע שום מקום שאתה מחפש להיות בלתי נראה."³⁵⁵

בין החיילים היו שדיווחו כי כיסוי הפנים הוא לא יותר ממשחק, טקס, או אפילו פוזה (וסאת בסלנג הצבאי) שמצטלמת טוב עבור הרשתות החברתיות:

"זה פאקינג קומנדו שיט [...] זה יותר מן קטע ילדותי כזה מגניב." ³⁵⁶; "בשביל הווסאת, [...] זה גם נראה יותר טוב בתמונות, שאתה מעלה תמונה יצאנו למעצר כולך כזה מכוסה. חיילים אוהבים את זה. [...] נראה לי בשביל האינסטוש [אינסטגרם]."³⁵⁷; "צביעת הפנים היתה טקסית כזה, אני לא יודע אם זה היה מלמעלה או פשוט החלטנו כי אנחנו רוצים להרגיש נורא קרביים."³⁵⁸; "זה לא היה איזושהי פקודה או נוהל או משהו כזה. [...] זה יותר נותן תחושה, זה מכניס לאווירה."³⁵⁹

אחרים ציינו כי תחושת הניתוק והאנונימיות שיוצרים כיסויי הפנים סייעה להם למלא את המשימה שאליה נשלחו:

"כשאתה שם מסיכת פנים זה הופך אותך להיות אנונימי, [...] יותר קל לך לעשות את הדברים שהכיבוש מבקש ממך לעשות [...] אם זה להשתמש באלימות, באגרסיביות יותר. [...] אתה יוצר שכבה, ריבוד, בינך לבין הבן אדם שהיא כאילו נותנת לך חופשיות."³⁶⁰; "לנתק איזושהו, כל דבר שהוא כאילו רגשי, זאת אומרת אני לא בן אדם, אני עם מסיכת פנים, אני חייל, אני משהו אחר."³⁶¹; "יותר קל לך כשאתה יודע שהבן אדם לא מזהה אותך. וזה מוציא ממך לרגע את האנושיות [...] זה עושה קל יותר רגשית אם אתה כבר מודע לכמה דפוק מה שאנחנו עושים."³⁶²

353. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, פלס"ר 401 (חייל השריון), 2010-2013, עדות מס' 12.
354. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ן, מערך הנ"מ, 2000-2014 (כולל שירות מילואים), עדות מס' 51.
355. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, תותחנים, 2002-2005, עדות מס' 50.
356. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 932 של חטיבת הנח"ל, 2011-2014, עדות מס' 16.
357. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, צנחנים 101, 2015-2018, עדות מס' 15.
358. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, תותחנים, 2002-2005, עדות מס' 50.
359. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, יחידת מיתר, תותחנים, 2013-2015, עדות מס' 22.
360. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, פלס"ר 401 (חייל השריון), 2010-2013, עדות מס' 12.
361. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, יחידת מגלן, 2013-2015, עדות מס' 18.
362. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: רס"ל, יחידת עוקץ, 2009-2013, עדות מס' 44.
363. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: א"ס, תושבת עורף, 9.5.2019, תיק יש דין 4437/19.
364. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: א"ה, תושב חברון, 28.6.2018, תיק יש דין 4173/18.

חיזוק נוסף לעובדה שכיסוי פנים אינו משרת צורך צבאי עולה מהעובדה שלרוב מדובר ביוזמה של החיילים עצמם ולא בהנחיה של דרג פיקודי, ולמעט במקרים נדירים הצבא כלל אינו מספק את כיסויי הפנים לחיילים. מלבד זאת, במקרים רבים רק חלק מהחיילים הפולשים לבית רעולי פנים, ולעיתים הם מורידים את כיסויי הפנים במהלך השהות בבית. א"ס מעורף סיפרה שלביתה פלשו כ-20 חיילים, אך רק חמישה או שישה מתוכם היו רעולי פנים.³⁶³ א"ה מחברון העיד כי במהלך החיפוש בביתו החיילים הורידו את כיסויי הפנים שאיתו פלשו לבית.³⁶⁴

"מראיין: הייתם נכנסים עם כיסויי פנים?"

עד: כן

מ: זו היתה הנחיה?

עד: לא

מ: הסמג"ד היה נכנס עם כיסוי פנים?

עד: לא.

מ: והחיילים?

עד: מי שרצה.³⁶⁵

"מראיין: היתה הוראה שצריך לבוא עם מסכות פנים?"

עד: לא. גם זה לא משהו שהצבא מספק, זה דברים שהלוחמים מביאים מהבית.³⁶⁶

אף שעטיית כיסוי פנים אינה ממלאת צורך צבאי, חלק מעדויות החיילים מעלות כי יש לה תועלת כחלק מאסטרטגיה של הטלת אימה על המשפחות הפלסטיניות. "לדעתי זה פשוט כדי ליצור פחד אצלם", אמר לשוברים שתיקה חייל מיחידת אגוז.³⁶⁷ ואכן, עדויות של פלסטינים שחיילים פלשו לבתיהם מלמדות שהמפגש עם חיילים מכוסים פנים מגביר את תחושת הפחד ואת הפגיעה הכרוכה באירוע, במיוחד אצל ילדים.

"נכנסתי לחדר שלהם [חדר הילדים] ומצאתי אותם עומדים באמצע החדר, מפוחדים, בהלם ודמעות בעיניים. היו מזועזעים למראה החיילים, רעולי הפנים, נשק שלוף.³⁶⁸

"זה ממש מפחיד שנכנסו הביתה באמצע הלילה עם נשק, פנים מכוסות, כלבים בחצר וכולם מסתובבים בחצר. יש מחשבות שעוברות במוח. זה השאיר רושם קשה על הבנות והכל בשביל מה?! למה עושים חיפוש כזה לכל המשפחה והשכנים. אם יש מידע שילכו ישר על המידע.³⁶⁹

365. מתוך עדות שנענתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2012-2015, עדות מס' 46.

366. מתוך עדות שנענתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, 2015-2018, עדות מס' 36.

367. מתוך עדות שנענתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, יחידת אגוז, 2014-2017, עדות מס' 31.

368. מתוך עדות שנענתה על ידי צוות יש דין: אתאר שחרור, תושבת סילוואד, 2.4.2018, תיק יש דין 4095/18.

369. מתוך עדות שנענתה על ידי צוות יש דין: לואי אבו עראם, תושב יטא, 25.2.2018, תיק יש דין 4072/18.

השתלטות לצורך מבצעי

סוג רביעי של פלישות לבתים הוא פעולות שבהן הצבא משתמש לצרכיו בבתים פרטיים של פלסטינים כחלק מפעילותו השוטפת במרחב הפלסטיני הכפרי והעירוני. בפעולות אלו המרחב הפרטי או חלק ממנו נתפס באופן זמני על ידי הצבא באמצעות צו תפיסה, והופך למשך שעות או ימים למרחב שהגירה אליו מוגבלת והתנועה בתוכו נשלטת על ידי חיילים. בלשון הצבאית פלישות אלה מכונות לעיתים "אלמנת קש".³⁷⁰ הפלישה לבית אינה קשורה למשפחה, למעשה או לחפצים שהיא מחזיקה בביתה, אלא למבנה עצמו או למיקום הפיזי של הבית שהופך אותו לשימושי מנקודת המבט הצבאית.

"עד: אלמנת קש זה כשאתה נכנס לבית של משפחה ערבית בלי התראה מראש, אתה אומר 'אני הולך לגור בבית שלכם בזמן הקרוב - אני אגיד לכם בדיוק כמה זמן'. [...] לפעמים זה יומיים, לפעמים זה יותר, לפעמים קצת פחות. אתה שולח אותם להסתדר איפשהו ואתה משתלט להם על הבית, הופך את הבית לסוג של מוצב [...]"

מראיין: מה זה אומר להפוך את הבית למוצב?
עד: זה אומר שהמרפסת היא עכשיו עמדת תצפית, זה מקום שעכשיו מוצבים בו חיילים [...] הם מורגלים לזה, מנסים להסביר פנים לחיילים. אני מניח שבועומק זה מפחיד אותם [...] אתה פורץ לבית של משפחה, אנשים בכל מיני גילים, אנשים זקנים וילדים [...]"

מראיין: ומה קורה עם המשפחה?
עד: מסתדרת. לפעמים שומרים על המשפחה בבית ואז הם צריכים לבקש ממך רשות ללכת לאכול או להשתין.³⁷¹

"ביום שלישי 10 באפריל 2018 בשעה 01:45 בבוקר כולנו ישנו. שמעתי דפיקות בדלת. קמתי והערתי

את בתי. גם בעלי התעורר וניגש לחלון הפונה לרחוב ופתח אותו. חיילים קפצו דרך החלון פנימה, תפסו את בעלי וחסמו בידיהם את פיו. שבעה חיילים נכנסו דרך החלון. חלק מהחיילים היו רעולים [עטו כיסוי פנים] וחלק לא. הם היו מצוידים בהרבה ציוד ובנשק. לא הציגו שום מסמך [...] שני ילדים עוד ישנו. הם העירו אותם. [...]"

כשהחיילים נכנסו הם התנהגו בצורה אלימה. לקחו את הטלפונים הניידים מכולם [...]. הכניסו אותי, את בעלי והילדים לחדר הצפוני ושני חיילים ישבו בכניסה ועישנו. ישבנו בחדר מ-2:00 בבוקר ועד 9:00 [בבוקר], כל מי שרצה לצאת מהחדר וללכת לשירותים עבר בדיקה גופנית. אני לא רציתי שיבדקו אותי ולכן לא הלכתי לשירותים. הבן הצעיר א' רצה ללכת לשירותים. בעלי ליווה אותו ואז החיילים עשו עליו חיפוש ואחד החיילים הלך איתו, ישב בכניסה לשירותים, חיכה שבני יצא וליווה אותו חזרה לחדר שבו היינו. [...]"

בכל הזמן שאנחנו היינו סגורים בחדר אחד ושני חיילים שמרו עלינו, חמשת החיילים האחרים ישנו בסלון ובמרפסת. אחד החיילים ששמר עלינו ביקש מבעלי סיגריות וגם ביקש שיעשו לו קפה. ישב ועישן ושתה קפה. אנחנו פחדנו. בעיקר פחד הילד הקטן בן 5, אותו העירו החיילים.³⁷²

הצבא אינו אוסף נתונים לגבי היקף הפעילות של השתלטות כוח צבאי על בית או על חלק ממנו, ואינו יודע לומר כמה פעמים התרחשו פעולות כאלה בשנים האחרונות. פנייה לצבא לפי חוק חופש המידע, שבמסגרתה התבקשו נתונים לגבי היקף הצווים שמכוחם נערכות תפיסות מבצעיות של בתים, נענתה כי "החטיבות המרחביות מוציאות, מחדשות, מאריכות תוקף או מיישמות אד-הוק ובאופן נקודתי **צווי תפיסה רבים** [הכוונה לצווי תפיסה צבאיים, ראו סעיף 2 בפרק זה], חלקם לזמן קצר ביותר; ובמקרים רבים לא נאסף, נשמר או מוגש המידע בגין הצווים השונים."³⁷³

370. לדוגמאות ותיאורים נוספים של אירועים מסוג זה, כולל דוגמאות מראשית שנות ה-2000 (תקופת האינתיפאדה השנייה), ראו גם: אתר שוברים שתיקה, [חיפוש בעדויות - "אלמנת קש"](#).

371. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, גדוד 50 של חטיבת הנח"ל, חברון, 2008, "אני הולך לגור בבית שלכם".

372. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: עדותה של א"ע, אל-מור'יר, 10.4.2018. תיק יש דין 4127/18.

373. מכתב דו"צ ליש דין, "הנדון: פנייתך בנושא כניסה לבתים באזור יהודה ושומרון, לפי חוק חופש המידע", 18.11.2019. [ההדגשות הוספו].

1. תכליות להשתלטות הצבא על בתי פלסטינים

עדויות של פלסטינים שחיילים השתלטו על בתיהם וכן עדויות חיילים שהשתתפו בפעולות מסוג זה מאפשרות לתאר כמה דוגמאות לסיבות שבשלן עשוי הצבא להשתלט על בתים של פלסטינים בגדה המערבית.

סיבה אחת להשתלטות היא לצורך ביצוע תצפית או תפיסה של נקודות אסטרטגיות במרחב. במקרים אלה לעתים הקרובות ההשתלטות היא על גגות הבית או על חלק מהמבנה. השתלטות מסוג זה עשויה לקרות למשל על בית הנמצא בסמוך לדרך או לכביש שבהם התרחשו יידי אבנים או מעשים דומים, במטרה לאבטח את הדרך או למנוע את האיום על הנוסעים בה.³⁷⁴ במקרים אחרים הצבא משתלט על גגות לצורך תצפית, כחלק מאבטחה של אירועים מיוחדים, למשל אירועים המתקיימים במהלך החגים היהודיים במערת המכפלה בחברון.³⁷⁵

לעתים פעולות ההשתלטות על גג או על חלק מבית נפסקות ומתחדשות לסירוגין במשך חודשים ארוכים, תוך הפרעה קשה וחוזרת לשגרת החיים של בני המשפחה. כך למשל, ביולי 2016 פנה יש דין אל יועמ"ש הגדה המערבית בעניינה של משפחת שחאדה מהעיירה חווארה, שבמשך כשנה וחצי חיילים השתלטו לסירוגין על שתי הקומות העליונות בבנין שבו ממוקמים העסק המשפחתי ודירות המגורים של המשפחה. קומות אלו היו באותה תקופה בשלבי בנייה אחרונים. לפי עדות המשפחה, חיילים רבים נכחו בבנין במשך כל שעות היממה, וג'יפים צבאיים הביאו למקום אוכל ומים ביום ובלילה. מהעדות עולה שלמשך תקופה המקום הפך למעין מוצב צבאי שבו החיילים נחים במשך היום וממנו הם יוצאים לפעילות בסביבה, כאשר בכל פעם שהחיילים יצאו ונכנסו המשפחה היתה צריכה לפתוח להם את הדלת.³⁷⁶ במקרה אחר, משפחה המתגוררת בחברון דיווחה ליש דין בספטמבר 2018 כי מתחילת השנה חיילים משתלטים לסירוגין על גג ביתה, שבו מתגוררות שלוש משפחות, ומשתמשים בו כעמדת תצפית, במיוחד בסופי שבוע ובחגים היהודיים.³⁷⁷

עילה אחרת להשתלטות לצורך מבצעי תועדה במקרים שבהם חיילים פלשו לבתים פרטיים בשעות הלילה ושהו בהם עד שעות הבוקר, ככל

הנראה במטרה להשתמש בבית כמעין בסיס ליציאה לפעילות צבאית בכפר בשעות הבוקר. כך למשל, בשני לילות שונים במרץ ובאפריל 2018 פלשו חיילים לשני בתים בכפר אל-מורייר. החיילים הגיעו לבתים בין השעות שתיים לארבע לפנות בוקר ושהו בהם עד סביבות שמונה או תשע בבוקר. לפי העדויות שנאספו ביש דין, החיילים ישנו בבתים בזמן שהיו בהם, תוך שהם משתמשים במיטות ובכלי המיטה שמצאו בבית, בעוד בני המשפחה סגורים תחת שמירה באחד החדרים. לפי אחת העדויות, בשעות הבוקר החיילים יצאו מהבית והחלו להתעמת עם צעירים מהכפר, כאשר הצעירים יידו אבנים והחיילים ירו לעברם גז מדמיע. מדברים שנאמרו לחלק מהמשפחות ומהתנהלות החיילים בשעות הבוקר ניתן להעריך שהרקע למקרים אלה היה חשד ליידי אבנים על ידי צעירים מהכפר בכביש סמוך, כאשר ההשתלטות הלילית על הבתים היתה חלק מפעילות שנועדה להתעמת עם מידיי האבנים. לגבי אחד הבתים שאליו נכנסו החיילים אב המשפחה סיפר כי לא מדובר באירוע חד פעמי וכי "הרבה פעמים נכנסו חיילים בשתיים עשרה בלילה ויצאו בשמונה בבוקר."³⁷⁸

בדומה לכך, חייל סיפר בעדותו לשוברים שתיקה על מקרים שבהם חיילים קיימו פעילות בת 24 שעות באזור מסוים שבמהלכה השתלטו בלילה על גג אחד הבתים בסביבה וישנו עליו.

"עולים נגיד בערב, עושים פטרול ומגיעים לגג הזה ונשארים שם את הלילה ואז עושים עוד פטרול ביום ומתקפלים. נגיד 24 שעות שמחלקה נמצאת בתוך בית פג'אר, חוצה שם ממש את כל הכפר. [...] זה היה פשוט כדי להיות יותר זמן בבית פג'אר."³⁷⁹

2. פגיעה בזכויות וחילול המרחב הפרטי

השתלטות על בתים לצורך מבצעי עשויה להתבצע בשעות הלילה או ביום - בהתאם למטרת הפלישה ולשימוש שנעשה במרחב הפרטי. עם זאת, נראה שפלישות שנעשות כחלק מ"פעילות יזומה" של החיילים נעשות בשעות הלילה המאוחרות או לפנות בוקר. משך השהות במרחב הפרטי בפלישות מסוג זה ארוך בהשוואה לסוגי

374. כך למשל, ביוני 2016 השתלטו חיילים על גג בניין דירות של משפחת ד' בעיירה חווארה הסמוכה לשכם. החיילים עשו בו שימוש לסירוגין במשך מספר ימים, תוך שהם מפריעים לשגרת חייה של המשפחה בבואם אל הגג ובצאתם ממנו דרך בית המשפחה, כמו גם בעצם השהות של קבוצה גדולה של חיילים על גג הבית שהוא חלק מהמרחב הפרטי של המשפחה. בתגובה לפניית יש דין בנוגע לעילת ההשתלטות מסר הצבא כי הדבר נעשה בתגובה ל"אירועים חבלניים לעבר כלי רכב ישראלים הנוסעים בכביש 60", שכללו בין היתר יידי אבנים וירי גולות מתכת, ואשר בעקבותיהם הוחלט "לעשות שימוש במספר מבנים במרחב הכפר חווארה וסביבתו וזאת לצורך שהות מבצעית, תצפית ואבטחה, תוך שימת דגש על שימוש בגגות ובמרחבים לא מאוכלסים". מתוך תכתובת בין משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) ויועמ"ש הגדה המערבית, "הנדון: השתלטות חוזרת על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 16.6.2016 ו-7.12.2016. תיק יש דין 3637/16.

375. מתוך עדויות שנבנו על ידי צוות שוברים שתיקה: חייל נח"ל (גדוד 50), 2009-2012, עדות מס' 48; חייל נח"ל (גדוד 50), 2007-2010, עדות מס' 43. ראו דוגמה נוספת בציטוט המופיע לפני ה"ש 398.

376. מכתב ממשד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) אל יועמ"ש הגדה המערבית, "הנדון: השתלטות על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 4.7.2016. במענה לפניית יש דין בעניין משפחת שחאדה ובעניין משפחת ד' שחיילים עשו שימוש בגג ביתן נטען כי ההשתלטות על מבנים באזור חווארה נעשתה בתגובה ל"אירועים חבלניים לעבר כלי רכב ישראלים הנוסעים בכביש 60" (ראו ה"ש 374 לעיל), תיק יש דין 3652/16.

377. מכתב ממשד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) אל יועמ"ש הגדה המערבית, "הנדון: השתלטות על בית ע"י חיילים בחברון", 24.10.2018, תיק יש דין 4243/18.

378. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות רל"א: ח"ט, תושב אל-מורייר, 20.3.2018, תיק יש דין 4125/18.

379. מתוך עדות שנבנתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמל, נח"ל (גדוד 50), 2016-2019, עדות מס' 26.

כל כניסה של חיילים לביתי גורם לי לטראומה. גם לי וגם לאשתי. הבן הקטן שלי, בן 10, נהיה בעייתי, עצבני, מפוחד [...] אני לא רוצה שהם יעברו חוויות מפחידות וייכנסו לחרדה.³⁸²

קצין שפיקד על השתלטות על בית בטורה אל-שרקיייה ב-15.2.2014 סיפר כי ההפרדה בין החיילים לבין מי שמתגוררים בבית היא חלק מההיגיון המבצעי של הפעולה. באירוע המדובר כ-20 חיילים השתלטו על הקומה העליונה של הבית בסביבות השעה 4:00 לפנות בוקר. לאחר כניסתם לבית, החיילים סגרו את בעל הבית ואת אימו בסלון שבקומה הראשונה.

"ישר כשנכנסנו סרקנו את הבית. לא זכור לי כל כך אם הוא [בעל הבית] התלווה אלינו, נשארנו בקומה השנייה של הבית [...] בעל הבית נשאר למטה לדעתי, היו שני חיילים ששמרו עליו למטה, אמרנו שאנחנו נשארים שם ללילה לכמה שעות [...] לא איפשרנו לו לעלות לקומה השנייה, זה לא מבצעי שהוא יהיה איתנו."³⁸³

בחורף 2016 השתלטו חיילים על בית בשלבי בנייה בעיירה יעבד, שנבנה על ידי י"ש בסמוך לבית משפחתו. במהלך עשרה ימים (מ-25 בדצמבר 2016 עד 3 בינואר 2017) הגיעו החיילים מדי יום למבנה החדש ושהו בו בשעות הלילה, כמו גם בחצר הבית שבו התגוררה המשפחה, תוך שהם אוסרים על בני הבית לצאת מבית מגוריהם או להיכנס אליו ופוגעים בחופש התנועה שלהם, כמו גם ביכולתם לנהל שגרת חיים סבירה. כך תיאר י"ש את שהתרחש:

"הם היו עומדים ברחבת הכניסה לבית ומונעים מאיתנו לצאת ולהיכנס החל מ-18:00 בערב עד ל-6:00 למחרת בבוקר, ובמידה ויצאתי לפני שהם הגיעו הם מנעו ממני להיכנס לבית. כל התקופה הזו החיילים היו ישנים בבית החדש שאני בונה. הייתי יוצא לתפילה בסביבות 16:00 וחוזר ב-19:30 והם היו מסרבים להכניס אותי לבית שלי. הייתי מתקשר למת"ק הפלסטיני והמת"ק הפלסטיני היה חוזר אלי אחרי חצי שעה ומודיע לי שאני יכול להיכנס. [...] עד 3.1.2016 לא יכולתי לצאת ולהיכנס אלא אחרי תיאום עם המת"ק."³⁸⁴

הפלישות האחרות, אך גם בעניין זה עשויה להיות שונות גדולה שנובעת מהמאפיינים המגוונים של פלישות אלה.

הגבלת תנועה

לפחות בחלק מהמקרים, בזמן ההשתלטות על הבית (או על חלקו) החיילים מגבילים את התנועה של המשפחה במרחב הפרטי - בין אם על ידי הגבלת הגישה לאזור מסוים שעליו השתלטו (למשל קומה עליונה בבית) או באמצעות סגירת בני המשפחה בחדר אחד והצבת חיילים לשמור עליהם, בדומה לנוהל המאפיין פלישות אחרות. בשונה מפלישות אחרות, במקרים אלה תנועת בני המשפחה עלולה להיות מוגבלת לא רק לשעה או שעתיים אלא לשעות ארוכות, שבמהלכן החיילים חופשיים להשתמש בבית ללא כל פיקוח ואילו בני המשפחה זקוקים לאישור מהחיילים כדי לעשות את צרכיהם או לשתות מים בביתם שלהם.³⁸⁰ ג"ד מהכפר אל-ג'אניה סיפר לצוות יש דין כי חיילים השתלטו על גג ביתו פעמיים, בהפרש של ימים ספורים. בעת הפלישות הללו הוא, אשתו ושבעת ילדיהם רוכזו בסלון הבית ללא אפשרות לצאת.

"[...] בשעה 10:00 בבוקר בערך הייתי כרגיל בביתי. כל המשפחה היתה בבית. שמעתי דפיקות חזקות וצעקות בעברית: 'תביא את המפתחות של הדלת'. פתחתי את הדלת וראיתי ארבעה-חמישה חיילים רעולי פנים, עם נשק מכוון אלי. [...] הם היו מאוד אגרסיביים ואמרו: 'תסתמו את הפה'. [...]"

ריכזו אותנו בסלון וסגרו אותנו בפנים, לא נתנו לנו לצאת. בתי ביקשה ללכת לשירותים ואמרו לה: 'אוסקוט', תסתמי את הפה. חייל אחד עמד ליד הדלת והשאר הסתובבו בבית וערכו חיפוש. גם עלו על הגג. היו גם חיילים בחוץ. נשארנו כך מהשעה עשר בבוקר עד שלוש אחרי הצהריים. בסוף נתנו לנו ללכת לשירותים אחרי בקשות חוזרות ונשנות.³⁸¹ [...]"

כעבור כארבעה-חמישה ימים אותה קבוצת חיילים הגיעו שוב לבית אולי בשעה 11:00-12:00 בצהריים. היינו כולם בבית, שוב דפקו בדלת חזק. פתחתי להם. היו אותם ארבעה חיילים עם נשק שלוף. שוב ריכזו אותנו בסלון [...] הפעם נשארו אולי שעה וחצי וגם עלו על הגג [...] אחרי כשעה וחצי הם נעלו אותנו בסלון והשאירו את הדלת נעולה עם המפתח בצד החיצוני [לאחר שעזבו]. יש יציאה שנייה מהסלון ואז הצלחנו לצאת ולפתוח מלמטה. [...]"

380. ראו עדויות בעמ' 78, ה"ש 371 ו-372.

381. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ג"ד, תושב אל-ג'אניה, 9.2.2018, תיק יש דין 4075/18.

382. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: ג"ד, תושב אל-ג'אניה, 14.2.2019, תיק יש דין 4101/18.

383. מתוך חומר חקירה בתיק מ"ח שרון ושומרון 235/14. החקירה נפתחה בעקבות תלונה שהגיש בעל הבית בעזרת יש דין, תיק יש דין 3058/14 (ההדגשות הוספו).

384. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות יש דין: י"ש, תושב יעבד, 24.10.2016, תיק יש דין 3511/16.

שימוש בבית לצורכי החיילים

כאשר מטרת הפלישה לבית היא שימוש במרחב הפרטי או בחלק ממנו לפרק זמן ארוך יחסית, עולה ביתר שאת השאלה מהם גבולות השימוש במרחב ובמה שיש בו. כשהחיילים נמצאים בבית למשך שעות ארוכות, שאלות פרואציות כמו איפה החיילים יישנו, איפה ומה יאכלו, איפה יעשו את צרכיהם ואיך ישאירו את המרחב אחרי שיעזבו אותו חייבות לקבל מענה. למרות זאת נראה שאין פקודות מפורטות, ברורות ומחייבות שיבטיחו צמצום למינימום של הפגיעה בבית ושל השימוש ברהיטים, במזון ובציוד שבתוכו.³⁸⁵ מהעדויות עולה כי גם אם ישנן הוראות כאלה, לא ברור מה מעמדן ומהן ההשלכות על מי שאינו פועל לפיהן, ונראה כי אין פיקוח על יישומן. נראה כי בסופו של דבר ההחלטה כיצד לנהוג בבית ובדייריו נתונה בידי הכוחות שפועלים בשטח.

קצין שפיקד על השתלטות על בית העיד כי החיילים ששהו בבית ישנו על הרצפה ונמנעו משימוש ברהיטים ובציוד. עם זאת, לפי עדותו של הקצין הוא הורה על כך "בהתאם לרוח צה"ל", ולא בשל קיומו של נוהל ייעודי:

"מי שישן, ישן בחדר שהגדרנו [...] ישנים על הרצפה, זו הגדרה, אני הגדרתי את זה בהתאם לרוח צה"ל. בנוסף לפי מה שראיתי, לא נגעו לא השתמשו בכלום, בשום ציוד או אוכל מהבית עצמו. הם תודרכו על כך לפני, כל חייל בצה"ל יודע על זה."³⁸⁶

בין אם הוראות הנוגעות לשימוש בבית קיימות ובין אם לאו, עדויותיהם של פלסטינים שחיילים השתלטו על בתייהם מלמדות שבפועל ישנם מקרים שבהם נעשה שימוש ברהיטים ובציוד שבבית. נוסף על כך, לאחר השהות הארוכה של החיילים בבית או בחלק ממנו בחלק מהמקרים נותר המרחב הזה מלוכלך. כך למשל, בלילות שבמהלכם השתלטו חיילים על בתים באל-מורייר, חלקם ישנו על ספות ומיטות בחדר השינה ובחדרי מגורים בעוד המשפחה עצמה סגורה בחדר אחר ודווח כי החיילים עשו שימוש בשירותים והותירו אותם מזהמים:

"[...] שאר החיילים התפזרו ושכבו בחדר השינה שלנו ובחדר המגורים. הם גם השתמשו בשירותים והשאירו אותם מטונפים בצורה מבחילה."³⁸⁷

בשני מקרים של השתלטות ארוכת טווח לסירוגין על גג או על חלק מבניין, הגיעו ליש דין עדויות שממן עולה שחיילים עשו את צרכיהם במקום ולא בחדר השירותים, או השאירו במרחב פסולת באופן חוזר ונשנה. במקרה של ההשתלטות החוזרת על שתי קומות בבניין בחווארה שנמשכה כשנה וחצי (שהוזכרה לעיל), משפחת שחאדה דיווחה ליש דין כי בתחילת התקופה החיילים עשו את צרכיהם בחדר המדרגות ובגג עד שאחד מבני המשפחה נאלץ להתקין על חשבונם מבנה שירותים:

"מזה שנה וחצי החיילים שפלשו לשתי הקומות העליונות של הבניין נכנסים ויוצאים מהבניין כאילו היה שלהם [...] לאט לאט פלשו יותר ויותר חיילים לבניין. הם נוכחים בבניין 24 שעות [ביממה]. ג'יפים צבאיים מביאים אוכל ומים ביום ובלילה. המקום הפך לבסיס הומה קצינים וחיילים. עד לפני חודשיים הם חירבנו ולכלכו במדרגות ועל הגג. מאחר והמצב היה בלתי נסבל, אחי החליט להתקין להם שירותים על הגג מכספנו האישי. הזמנו אינסטלטור שסידר להם מערכת שירותים כולל נייר טואלט."³⁸⁹

במקרה של גג בחברון שעליו השתלטו חיילים לסירוגין פעמים רבות במהלך 2018, דווח כי בנוסף לעשיית צרכים במקום החיילים אף גרמו לנזק באמצעות השלכת פסולת לצינור הביוב:

"ישבתי בבית באמצע היום ושמעתי רעש מהגג שהפריע לי לישון. עליתי לגג וראיתי חיילים משחקים במקלות עץ שהיו שם. ביקשתי שיפסיקו להרעיש. הם אמרו שיפסיקו והם מצטערים. באותו ערב, אחרי הארוחה, רצינו לנקות את הבית. גילינו שהביוב סתום וכל המים עולים מהפתחים. ירדנו למטה ומצאנו את כל המקלות שהחיילים שיחקו בהם תחובים בתוך צינור הביוב כמו גם בקבוקי קולה ושקיות צ'יפס ריקות. כל מה שנשאר להם אחרי שאכלו."³⁹⁰

385. במענה לפנייה לצבא שבה התבקש לפרט אילו נהלים, הנחיות, הוראות או פקודות קיימים בנוגע להתנהלות חיילים בזמן כניסה לבתים פרטיים של פלסטינים, התקבל מענה מתחמק וכללי שבו נמסר כי יש להקפיד על כבודם ופרטיותם של דיירי הבית ולצמצם את הפגיעה ביושבי הבית וברכושם. מכתב ד"ר ליש דין, "פניית בנושא כניסה לבתים", 18.11.2019.

386. מתוך חומר חקירה בתיק מ"ח שרון ושומרון 235/14, תיק יש דין 3058/14.

387. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות רל"ח: ח"ע, תושב אל-מורייר, תיק יש דין 4125/19.

388. מכתב ממשרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) אל יועמ"ש הגדה המערבית, "הנדון: השתלטות על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 4.7.2016, תיק יש דין 3652/16; מכתב ממשרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין) אל יועמ"ש הגדה המערבית, "הנדון: השתלטות על בית ע"י חיילים בחברון", 24.10.2018, תיק יש דין 4243/18.

389. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות יש דין: גאזי שחאדה, תושב חווארה, 26.6.2016, תיק יש דין 3652/16.

390. מתוך עדות שננתבה על ידי צוות יש דין: סוזן ג'אבר, תושבת חברון, 21.9.2018, תיק יש דין 4243/18.

אי הצגת צווים

לפחות בחלק מהמקרים, השתלטות על בתים או על חלק מהמבנה מלווה בהוצאת צו תפיסה צבאי. צווים אלה מוצאים מתוקף סמכותו של הכוח הכובש לתפוס קניין פרטי באופן זמני לצורך צבאי (ראו סעיף 3 בפרק זה), ונחתמים על ידי קצין בכיר דוגמת מפקד אוגדה.³⁹¹

אף על פי כן, ככל הידוע לנו צווים אלה לרוב אינם מוצגים למשפחות שהצבא משתלט על המרחב הפרטי שלהן. כל הפלסטינים שהעידו על השתלטות על ביתם או על חלק ממנו דיווחו כי עם הכניסה לביתם לא הוצג להם צו. הצגת צו אינה חלק מהנהל של השתלטות על בתים לצרכים מבצעיים, כפי שהיא אינה חלק מהנהל של פלישות לבתים למטרות אחרות.

הצגת צו נועדה, בין היתר, להראות שההשתלטות על הבית אינה גחמה של החיילים, אלא פעולה שנעשית ברשות ובסמכות. העובדה שהחיילים אינם מציגים צו תפיסה של הבית או של חלק ממנו יוצרת אצל דיירי הבית חוסר ודאות לגבי הסיטואציה וחשש שהפלישה לביתם, תוך הפרת שגרת חייהם, היא שרירותית.

א"ק, שחיילים השתלטו על ביתו בטורה אל-שרקיה למשך כמה שעות בפברואר 2014, מסר בעדותו למצ"ח (במסגרת חקירה בנוגע לנסיבות האירוע) כי לאחר שהחיילים נכנסו לביתו הוא שאל את הקצין "אם יש לו צו או משהו כזה" ונענה "אל תתערב". הקצין עצמו התייחס בחקירתו לשימוש בצווים בכניסות לבתים, ואישר שככל הידוע לו אין כל נוהל המחייב הצגת צו למשפחות: "צו אני לא מראה, לעולם לא חודרים לבית עם צו, לא במעצר ולא בכניסה לבית. לא ידוע לי שיש צורך להראות צו".³⁹²

בשני מקרים שבהם יש דין פנה לצבא בבקשה לברר מה היתה סיבת ההשתלטות על בית, הועברו עותקי צווים בדיעבד. בצו תפיסה המתייחס לשטח ספציפי (גג של בית בחווארה) נקבע כי "המקרקעין ייתפסו לצרכים ביטחוניים דחופים קרי לצורך תצפית ואבטחה" של כביש 60, למשך תקופה מוגבלת שאף היא מוגדרת בצו. עוד

נקבע בצו כי בעלי המקרקעין או המחזיקים בהם רשאים להגיש בקשה לקבלת דמי שימוש ו/או פיצויים.³⁹³ ניתן לשער שצווים דומים מוצאים גם במקרים אחרים. סביר להניח שברוב המקרים פלסטינים שחיילים משתלטים על בתם אינם מגישים פניות לבירור סיבת ההשתלטות, ולכן הם אינם יודעים אם ההשתלטות על ביתם נעשתה כחוק ומכוח צו תפיסה והאם הם יכולים להגיש בקשה לפיצויים על הנזק שנגרם להם.

3. פגיעה במרחב הפרטי ללא הצדקה - שימוש לא מידתי בפרקטיקה של השתלטות

הסמכות להשתלטות ארוכת טווח על בתי פלסטינים בגדה המערבית נובעת מדיני הכיבוש במשפט הבינלאומי, המתירים לכוח הכובש לתפוס קניין פרטי **לצורך צבאי הכרחי ודחוף**.³⁹⁴ מכוח סמכות זו רשאי המפקד הצבאי (מפקד פיקוד מרכז) להוציא צו תפיסה. צו התפיסה אינו משנה את הבעלות ברכוש, אלא מפקיע באופן זמני את זכות השימוש בו ומעביר אותה לחזקת הצבא, עד שיחלוף הצורך הביטחוני ההכרחי והדחוף.³⁹⁵ בפעולת התפיסה העילה לכניסת החיילים לבית ולשהייתם בו היא צורך צבאי או ביטחוני הקשור למיקום הפיזי של הבית ולא לחשד (ואפילו חשד כללי ורחב ביותר) שנוגע לאנשים שמתגוררים בבית, החפים מכל פשע.³⁹⁶

תכניסות בתים לצורך שאינו צבאי הכרחי ודחוף

מעדויות חיילים ופלסטינים כאחד עולה כי ישנם מקרים שבהם הצבא משתלט על בתים לא לאורו של צורך צבאי מובהק, בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי. כך למשל, במקרים מסוימים - בעיקר בחברון - הצבא משתלט על בתי פלסטינים כדי לאבטח אירועים מיוחדים המתקיימים בחגי ישראל, בחגיגות פרטיות ובסופי שבוע. חיילים סיפרו כי ביצעו תפיסות של גגות בתים למשל כדי לאבטח הופעה של הזמר שולי רנד במערת המכפלה,³⁹⁷ או לצורך אבטחה של אירוע חתונה או בר-מצווה במערת המכפלה. בחלק מהמקרים המרחב הפרטי של תושבי חברון הפלסטינים מופקע כדי לאפשר לישראלים מבחוץ להגיע לעיר לאותם אירועים.

391. דוגמה לכך ניתן למצוא בצווים שהוצאו על ידי מפקד האוגדה לצורך השתלטות על בתים בחווארה בשנת 2016. מכתב מיועמ"ש הגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של י"ש דין), "הנדון: מענה לפניותיך בעניין השתלטות חוזרת על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 7.12.2016.

392. מתוך חומר חקירה בתיק מצ"ח שרון ושומרון 235/14, תיק י"ש דין 3058/14.

393. מכתב מיועמ"ש הגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של י"ש דין), "הנדון: מענה לפניותיך בעניין השתלטות חוזרת על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 7.12.2016, תיקי י"ש דין 3637/16, 3652/16.

394. **אמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה** (1907), סעיף 52 וסעיף 23(7) לתקנות הנלוות. סעיפים אלה קובעים כי אין להפקיע או להחרים רכוש וכי אין לכפות על אוכלוסיית השטח הכבוש מתן שירותים, למעט כאשר הדבר הכרחי לצורך צבאי.

395. מכוחה של אותה סמכות מבצע הצבא תפיסה של קרקעות בבעלות פלסטינית פרטית ברחבי הגדה המערבית. תפיסות אלה משמשות את הצבא לצורך הקמת בסיסי צבא, להכרזה על שטחי אימונים (שטחי אש), לבניית גדר ההפרדה, ליצירת סידורי ביטחון להתנחלויות ועוד. בעבר נתפסו קרקעות גם לצורך הקמת התנחלויות. בשנים 1969-2014 הוציא הצבא כ-1,150 צווי תפיסה, 868 מתוכם היו בתוקף ב-2018. השטח הכולל של כל הצווים מסתכם ב-101,380 דונם. להרחבה ראו: כרם נבות, **תפסת מרובה לא תפסת - תפיסת אדמות לצורכי ביטחון בגדה המערבית**, דצמבר 2018.

396. בישראל החוק להסדר תפיסת מקרקעים בשעת חירום שנחקק ב-1949 מאפשר לרשויות שהוסמכו לכך לתפוס קרקעות ומבנים לצרכים ביטחוניים, כל עוד נמשך מצב החירום (שעליו הכריזה ישראל סמוך להקמתה ולא בוטל עד היום). ככל הידוע לנו, בתחומי מדינת ישראל לא נעשו בשנים האחרונות תפיסות של רכוש בכלל, ובתים בפרט, מכוח חוק זה (חוק להסדר תפיסת מקרקעים בשעת חירום, תש"י-1949).

397. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, נח"ל (גדוד 50), 2009-2012, עדות מס' 48.

צורך צבאי, והוא אינו נותן משקל ראוי לפגיעה שהשתלטות כזו גורמת לחפים מפשע.

פלישה ונוכחות ממושכת של כוח צבאי בבית פלסטיני מהוות פגיעה לא רק בזכות לכבוד ובזכות לפרטיות של דיירי הבית, אלא כפי שהודגם בפרק זה גם בחופש התנועה שלהם ולעיתים קרובות גם בקניין שלהם. פגיעה נוספת וחמורה נגרמת לזכותם לבריאות. פלישות ארוכות טווח תוארו על ידי פלסטינים שחוו אותן כאירועים מפחידים המעוררים במהלכם לחץ וחרדה גדולים.

עדויות של ח"ע על אודות ההתרחשויות הליליות בביתו באל-מורייר, שבו (ובבתים אחרים בכפר) נעשה שימוש חוזר לצורך שהות של חיילים בלילה לפני עימות עם צעירים מהכפר, מדגימה את הפגיעה הקשה בפרטיות של המשפחה, בכבודה, בחופש התנועה שלה ובשגרת חייה. בזמן שהות החיילים בבית המשפחות עצמן נדרשות להתכנס תחת שמירה בחדר אחד ואף לשמור את סוד הימצאם של חיילים בביתן - כל זאת באווירה של אלימות והפחדה:

"אספו אותנו בסלון יחד עם ע' וא' [שני גברים מהכפר שהחיילים נתקלו בהם ברחובות הכפר והכניסו אותם בכפייה לבית משפחת א' למשך כל אותו לילה]. הבנות הגדולות יותר התחילו לצרוח ולבכות כי הן הבינו מה קורה. אחד החיילים ביקש ממני לעזור לו שיהיה שקט בבית. [...]"

התינוק התחיל שוב לבכות [...] אשתי הביאה את התינוק והחייל אמר לה שתשתיק אותו בכל דרך אפשרית. היא ענתה לו כי התינוק רוצה לינוק ושהיא לא יכולה להניק אותו כל עוד החייל נמצא שם. בחדר היו תשעה חיילים. חלק מהחיילים יצאו לאחר שהתווכחתי איתם. [...] אחד החיילים הביא כיסוי ואמר לי בערבית: אנו נעמוד ליד הדלת ונדאג להסתיר את האישה. אשתי התכסתה בכיסוי והיניקה את התינוק. [...]"

"היה חתונה או בר-מצווה במערת המכפלה בחברון ונשלחנו לאבטח אותם. לטונות שעות, נזרקנו על גג של בית של משפחה [...] ונראה לי שלא נתנו למשפחה לעלות לגג ויש שם כביסה ויש שם דברים, זה חלק מהבית [...] תשע שעות בשביל לאבטח בר מצווה או משהו לכמה תושבים יהודים מההתנחלות הקרובה. אני אומר לך שזה היה באמת הדבר השגרתי ביותר שאפשר לחשוב עליו".³⁹⁸

מופע מוסיקה או אירוע פרטי של בר-מצווה או חתונה אינם עונים על ההגדרה של צורך צבאי כלל, וודאי שלא צורך צבאי הכרחי ודחוף שבגינה החוק הבינלאומי מתיר תפיסה של בית או בתים. **תפיסה בנסיבות שאינן צורך צבאי הכרחי ודחוף מהווה הפרה של החוק הבינלאומי והיא בלתי חוקית.**

הפרה של עיקרון המידתיות

עקרונות המשפט הבינלאומי קובעים כי גם כאשר קיימת הצדקה ביטחונית לפגיעה בזכויותיהם של תושבי השטח הכבוש, על פגיעה זו להיות **מידתית**. עיקרון המידתיות במשפט הבינלאומי קובע כי פעולה לצורך צבאי מותרת, כל עוד הפגיעה בזכויות הנגרמת כתוצאה מהפעולה אינה עולה על התועלת המופקת ממנה, וכל עוד אין בנמצא דרך אחרת, שפגיעתה פחותה, כדי להשיג את התוצאה המבוקשת. בפסיקת בג"ץ נקבע כי צורך צבאי המאפשר תפיסת קרקע פרטית של פלסטינים בגדה המערבית כולל בין היתר גם הצבת עמדות ומאחזים צבאיים. עם זאת, בית המשפט סייג וקבע כי "תנאי לכך הוא כאמור, שאכן נתקיים צורך צבאי חיוני ושיש יחס סביר בין המטרה הצבאית לבין הפעולה הננקטת".³⁹⁹

ייתכן שקיימים מצבים שבהם פעולת התפיסה לגיטימית בהתאם לעקרונות המשפט הבינלאומי, אך מהדוגמאות שתוארו לעיל עולה חשש שלפחות בחלק מהמקרים שבהם הצבא משתמש בסמכותו להשתלט על מרחבים פרטיים של פלסטינים, הדבר נעשה באופן לא מידתי. כלומר, **הצבא משתלט על בתים או על חלק מהם לא רק במקרים שבהם אין כל דרך אחרת שפגיעתה פחותה כדי להגשים את אותו**

398. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות שוברים שתיקה: סמ"ר, נח"ל (גדוד 50), 2007-2010, עדות מס' 43.
399. בג"ץ 24/91, רחמן תימרוז נ' מפקד כוחות צה"ל באזור חבל עזה, פסק דין, 17.2.1991. העתירה הוגשה נגד כוונת הצבא לתפוס מבנה בבעלות העותרים הפלסטינים, שגבל בגדר של מחנה צבאי בג'בליה שברצועת עזה, כדי להרוס את המבנה ולאפשר את העברת תוואי גדר המחנה הצבאי (ההדגשות הוספו).

חיילים על גג ביתה של משפחה מהכפר לובן א-שרקיה. 27.4.2016.
צילום: יש דין.

מבצעי הצבא שואב ישירות מן החוק הבינלאומי. עם זאת, הלגיטימציה שמעניקים דיני הכיבוש לפרקטיקה זו נובעת מההנחה העומדת בבסיסם - שהכיבוש הוא משטר זמני וקצר מועד. ככזה, דיני הכיבוש מכוונים ליצירת מנגנון זמני של שלטון צבאי, להבדיל מחיים אזרחיים לאורך תקופה של יותר מיובל שנים.

ייתכן שישנם מצבים שבהם אין מנוס משימוש בפרקטיקה של השתלטות על בית של אזרחים חפים מפשע לשם שמירה על הביטחון. עם זאת, היישום בפועל מראה שהצבא מרבה להשתמש באמצעי זה גם במקרים שאינם "צורך צבאי הכרחי ודחוף" ובאופן לא מידתי.

כפי שתואר לעיל, לפחות בחלק מהמקרים השתלטות על בתים או על חלק מהם מלווה בהוצאת צו תפיסה צבאי החתום על ידי קצין בכיר שאישר את הפעולה. אף על פי כן, פרק זה מלמד שלא בכל המקרים הצבא מקפיד כי מטרת ההשתלטות אכן נחוזה לצורכי ביטחון. פעולות כגון השתלטות על בית לצורך אבטחה של בר-מצווה אינן עונות על צורך צבאי הכרחי, והן מהוות השתלטות בלתי לגיטימית והפרה ברורה של הדין הבינלאומי. נוסף על כך, תפיסת בתים מתרחשת תדיר מבלי שניתן משקל ראוי לפגיעה הקשה שהשתלטות מסוג זה מסיבה לבני המשפחה שעל ביתה משתלטים חיילים, לעיתים לתקופות ממושכות ומבלי שהצבא שוקל ברצינות חלופות אחרות שפגיעתן בפלסטינים ובזכויותיהם פחותה. תנאים אלה הם שמרכיבים את עקרון המידתיות שלאורו מחויב הצבא לפעול על פי הדין הבינלאומי. אי הבאתם בחשבון מעלה חשש כי לפחות בחלק מהמקרים הפרקטיקה של תפיסה לצורך מבצעי של בתי פלסטינים בגדה המערבית היא בלתי מידתית ולפיכך מהווה הפרה של הדין הבינלאומי.

בבית נשארו כחמישה חיילים, זה היה הרגע המפחיד ביותר. היינו לחוצים בצורה שלא ניתן לתאר. באותו הרגע דלת הבית היתה סגורה ואחי בא לקרוא לי לצאת לעבודה. מאחורי הדלת היו חיילים והם לא נתנו לי לדבר. אחי התפלא והתחיל לשאול: 'אתם בבית?' הוא לא ידע שיש אצלי חיילים בבית. הוא ניסה לפתוח את הדלת. אשתי צעקה: 'תלכו לעבודה, יש כאן חיילים'. באותו הרגע הם החזירו אותנו לסלון. חייל אחד היכה אותה על הצוואר בקת הרובה. היא המשיכה לדבר ובא חייל שני וכיוון את הרובה אל ראשה והיכה אותה בפתח קנה הרובה.⁴⁰⁰

אף שתפיסות של בתים לצורך מבצעי גורמות לפגיעה חמורה בפלסטינים, עולים סימני שאלה בנוגע **לבחינה ראויה מצד הצבא, אם בכלל, של חלופות** לפעולות אלו. יש להטיל ספק בכך שהדרך היחידה להתמודד עם תופעה של ידידי אבנים על כביש או על ציר תנועה היא שימוש חוזר בהשתלטות על בתים פרטיים של אנשים חפים מפשע כמקומות היערכות ושינה לחיילים לקראת עימות עם תושבים בכפר. על פניו, ההשתלטות במקרה זה לא נועדה להתמודד עם סכנה מיידית וספציפית אלא חלק מפעולה שאמורה למנוע או להפחית סכנה עתידית. לפיכך, ניתן לשער שאפשר היה לפעול גם בדרכים חלופיות למען השגת המטרה המבוקשת, למשל הגעה לכפר בשעות הבוקר המוקדמות.

דוגמה נוספת לקלות הראש שמבטא הצבא ביחס לפגיעה בזכויות שיוצרת הפלישה הממושכת למרחב הפרטי הפלסטיני ולשיבוש שגרת החיים הנגרמת בשל כך, ניתן למצוא בהשתלטות על שתי קומות של בניין בחווארה שתוארה לעיל, תוך הפיכתו למשך תקופה למה שנראה כמעין מוצב צבאי ארעי לצורך יציאה לפעילות. בתגובת הצבא לפניית יש דין בעניין ההשתלטות נכתב בין היתר כי לאור שיקולי מידתיות נעשה שימוש בקומות בלתי מאוכלסות של המבנה, על מנת לצמצם את הפגיעה.⁴⁰¹ עם זאת, ההשתלטות במקרה זה לא הוגבלה ליום, יומיים או שבוע - דבר שהיה עולה בקנה אחד עם צורך ביטחוני קונקרטי ודחוף ועם דרישת המידתיות, אלא נמשכה לסירוגין במשך כשנה וחצי, וגם השימוש במבנה לא נשאר מוגבל לצורכי תצפית ואבטחה על ידי קבוצה מוגבלת של חיילים. **סיכומו של דבר - את הסמכות לביצוע תפיסות של בתים לצורך**

400. מתוך עדות שנגבתה על ידי צוות רל"א: ח"ע, תושב אל-מוע'ייר ביחס לפלישה של חיילים לבית המשפחה ב-20.3.18 שנמשכה עד הבוקר למחרת. תיק יש דין 4125/19.

401. מכתב מיועמ"ש הגדה המערבית אל משרד עריכת דין מיכאל ספרד (היועץ המשפטי של יש דין), "הנדון: מענה לפנייתך בעניין השתלטות חוזרת על גג בית ע"י חיילים בכפר חווארה", 7.12.2016, תיק יש דין 3652/16.

סיכום

פלישות של חיילים ישראלים לבתי פלסטינים בגדה המערבית גזלות מגברים, נשים וילדים את הביטחון הבסיסי שהם חשים בביתם ונטועות בהם תחושה שהם חשופים, ונתונים לכוח כל-יכול שהם אינם יכולים לשלוט בו. השפעת הפלישה אינה מסתיימת בלילה שבו ילדים הוערו משנתם, מבוגרים נחשפו בבגדי השינה שלהם, חיילים חמושים צעקו, משפחות הוכרחו להישאר סגורות בחדר אחד תחת שמירה, ומגירות, ארונות או דלתות נשברו; היא עלולה להמשיך ולפגוע בבריאות הנפשית והפיזית, בתפקוד וביחסים של בני המשפחה לאורך זמן. השימוש החוזר בפרקטיקה זו משפיע לא רק על היחיד או המשפחה, אלא עלול לפגוע גם במרקם היחסים ובתחושת הביטחון בקרב הקהילה כולה. כך, פלישות צבאיות לבתים הופכות לאמצעי יעיל לדיכוי האוכלוסייה הפלסטינית ולשימור השליטה עליה במשך שנים כה רבות.

כל חדירה של הריבון לביתו של אדם פוגעת בכבודו ובחירותו. פלישות של כוחות צבא ישראלים לבתי פלסטינים בגדה המערבית, המתבצעות בשגרה כמעט בכל יום, הן פוגעניות אף יותר, משום שהחיילים הם נציגיו של כוח כובש ולא נציגים של רשות שבני הבית מזהים עצמם עימה או שיש להם בה ייצוג. פעולות כאלה מהוות חלק בלתי נפרד משגרת הכיבוש, והן אינן מוגבלות למקרים קיצוניים שבהם ישנו חשד קונקרטי כלפי אדם ופלישה לביתו היא הדרך היחידה למנוע את האיום הנשקף ממנו. הן מתבצעות מדי לילה ועשויות להתרחש בלמעלה ממאתיים בתים בחודש.⁴⁰² כל חייל ישראלי ששירת בגדה המערבית הכבושה מכיר אותן. יתרה מכך, עדויותיהם של חיילים וקצינים חושפות כי הצבא רואה בחלק גדול מהפלישות האלה אמצעי ל"הפגנת נוכחות" - כלומר לתזכורת מתמדת לנוכחותו, לשליטתו ולעוצמתו של הצבא הישראלי ככוח כובש.

אופן הביצוע של פעולות אלה מבטא מדיניות המעדיפה את הצורך המבצעי-צבאי, ואפילו את הנוחות הרגעית של החיילים הפושטים על הבית, על פני צמצום הפגיעה והקפדה על זכויות יושביו. מדיניות זו באה לידי ביטוי גם בתהליך ההכשרה של חיילים וקצינים המבצעים את הפלישות עצמן. כתוצאה מכך, פלישות צבאיות לבתים מלוות בהפרה שיטתית של חובת הכוח הכובש על פי המשפט הבינלאומי לנהוג באוכלוסייה שתחת שליטתו באופן אנושי, להגן על זכויותיה ולהימנע מפגיעה שאינה הכרחית בכבודה, בפרטיותה, בגופה ובמנהגיה.

במהלך הפלישה לבית בני המשפחה מנושלים משליטה על הנעשה במרחב האינטימי שלהם ומחופש תנועה במרחב הזה, חשופים

להפרה של זכותם לקבוע מתי ובאילו תנאים ייחשף גופם לזרים, נתונים לאיום של אלימות ולסכנה של פגיעה ברכוש, וכן לפגיעה במנהגיהם ובאורחות חייהם. שכיחותן של פעולות אלה, ביחד עם האופן שבו הן מבוצעות, מביאים לנישול משפחות פלסטיניות מהתחושה הבסיסית שביתן הוא מקום מבטחים מוגן.

חומרת הפגיעה הנובעת מפלישות צבאיות לבתים באה לידי ביטוי בהשפעה ההרסנית שיש לפעולות אלה על בריאות הנפש של מבוגרים וילדים פלסטינים. פלישות לבתים הן אירועים בעלי פוטנציאל טראומטי, שכן הן מערבות חדירה כפויה למרחב הפרטי של בני הבית (בדומה למצב של שוד) לצד חוויה ממשית של איום וחשש מפני פגיעה פיזית. מבוגרים שחוו פלישה לבתיהם דיווחו על תחושה מתמשכת של אובדן שליטה וכן על תסמיני פוסט-טראומה וחרדה. בין אלה בלטו במיוחד תגובות של עוררות יתר והפרעות בשינה. תסמיני פוסט-טראומה וחרדה דווחו גם בקרב ילדים ובני נוער (מגיל ינקות עד גיל 17). בין היתר דווח על עוררות יתר והפרעות בשינה, חרדה ותלות גוברת בהורים וכן על מקרים של התנהגות תוקפנית.

בדוח זה הצגנו ארבעה סוגים של פלישות לבתים (חיפוש, "מיפוי", מעצר והשתלטות לצורך מבצעי) ובחנו אם הם עומדים בהוראות המשפט הבינלאומי ובעקרונות המשפט החוקתי הישראלי. בחינה זו כללה ניתוח של המסגרת החוקית שבה מתבצעת הפעולה ושל אופן הביצוע בפועל.

אף על פי שהדין הבינלאומי אינו אוסר במפורש ביצוע פשיטות על בתיהם של האנשים המוגנים בשטח הכבוש, הוא מחייב את הכוח הכובש לאזן בין הצורך לשמור על הביטחון והסדר הציבורי לבין עוצמת הפגיעה שפעולתו מסיבה. כן נדרש כי פעולה שיש בה כדי לפגוע בזכויות תתבצע רק כאשר יש בכך הכרח ולא באופן שרירותי.

פלישה לבית לצורך חיפוש או מעצר עשויה להיות לגיטימית בתנאים מסוימים, כאמצעי הכרחי לצורך אכיפת החוק והגנה על הציבור מפני פגיעה. עם זאת, הוראות החוק הצבאי והפקודות שמכוחן מתבצעות פעולות אלה אינן מגינות על האוכלוסייה הפלסטינית מפני פגיעה שרירותית בזכויותיה. ביטוי עיקרי לכך הוא שהתחיקה הצבאית כלל אינה מחייבת הרשאה שיפוטית (צו של שופט) לצורך ביצוע פלישה לבית ומתירה פלישה כזו כמעט בכל מצב. התחיקה הצבאית מקנה לכוחות הביטחון סמכויות **חיפוש** כה נרחבות, עמומות וחסרות מגבלות עד כי בפועל הדין הצבאי סובל מלקונה (חֶסֶר בדין) משפטית חמורה, שתוצאתה היא שלמעשה נכון לומר שהדין אינו

402. המידע מבוסס על נתונים שנאספו ידי המשרד לתיאום עניינים הומניטריים של האו"ם בשטחים הכבושים (OCHA). לפירוט ראו ה"ש 15 והפסקה המפנה אליה.

מעניק סמכות לביצוע חיפוש כלל. אף על פי כן, הצבא עושה שימוש רחב היקף בפרקטיקה של פלישות לבתי פלסטינים, ובפועל היא משמשת גם במקרים שבהם אין כל חשד כלפי בני הבית או כאשר ישנו חשד כללי ולא מבוסס בלבד. פלישות לצורך מעצר מתבצעות באופן קבוע, וחלופות פוגעניות פחות אינן נשקלות.

הסמכות החוקית להשתלטות על בתים לצורך צבאי נובעת ישירות מדיני הכיבוש במשפט הבינלאומי. עם זאת, הצבא משתמש באמצעי זה למטרות שאינן מהוות צורך צבאי כלל, פעמים רבות באופן בלתי מידתי, כלומר ללא בחינה של עוצמת הצורך לעומת עוצמת הפגיעה, וללא בחינה של חלופות אפשריות. במקרים אלה השתלטות על בתים לצורך צבאי מהווה הפרה ברורה וישירה של הדין הבינלאומי.

פלישות לבתים לצורך "מיפוי", הן פעולות שמטרתן המוצהרת היא איסוף מודיעין על האוכלוסייה הפלסטינית או על המבנים שבהם היא מתגוררת, הנעשות לרוב ללא כל חשד קונקרטי כלפי בני הבית. פגיעתן של פעולות אלה כפולה - הן פוגעות בפרטיות ובחירות של בני הבית כמו פלישות למטרות אחרות, ולצד זאת הן כוללות איסוף בכפייה של מידע פרטי על אוכלוסייה שאינה חשודה בדבר. לכאורה המסגרת הרחבה של דיני הלחימה מעניקה הרשאה מצומצמת לביצוע פעולות "מיפוי", ומתירה שימוש בהן במקרים שבהם אכן יש צורך צבאי לאסוף מידע מודיעיני קונקרטי שנועד להתמודד עם אויב במסגרת עימות מזוין. לפיכך, הרי שלפלישות לצורך "מיפוי" הנעשות מטעמי התמודדות עם "הפרות סדר", "הפגנת נוכחות", אכיפת חוק או יצירת הרתעה (שדיני אכיפת החוק מעניקים לצבא כלים להתמודד עמן) אין כל הרשאה - לא בתחיקה הצבאית ולא בהוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי. אף שייתכן שהצבא רואה בפעולות אלה פרקטיקה המבוצעת במסגרת דיני הלחימה, אנו סבורים שמדובר בפרקטיקה לא מוסרית ולא לגיטימית שמבצעים כוחות הביטחון הישראליים, הן בשל העובדה שברבים מהמקרים שבהם נערכים מיפויים אין הצדקה אמיתית לראות בהם פעולה לחימתית, והן בשל הפגיעה החמורה בזכויותיהם של הפלסטינים.

מהדוח עולה שחלק מהפלישות לבתים נעדרות כל בסיס חוקי וביצוען מהווה הפרה אסורה של כל דין. חלק אחר מהפלישות עשוי היה להיות לגיטימי, אך התחיקה הצבאית - המסגרת החוקית המאפשרת אותן - אינה מציעה הגנות מספקות לפלסטינים, וההשלכות הישירות של הדבר הן שימוש תכופ בסמכות זו כמעט ללא הגבלה או בחינה של חלופות פוגעניות פחות, וללא התחשבות בעוצמת הפגיעה.

החקיקה המסדירה פלישות לבתים ואופן היישום שלה הם כה שרירותיים ופגיעתם כה חמורה, עד שהפלסטינים בגדה המערבית מופקרים וחשופים כל העת לחילול המרחב האינטימי שלהם על ידי הריבון. המשמעות הקשה העולה מכך היא כי מדיניות הפלישה לוקה בפגמים מהותיים וחמורים המעמידים בספק את עצם הלגיטימיות של השימוש בה.

דיני הכיבוש, שמכוחם חלים חלק מההסדרים החוקיים המאפשרים פלישה צבאית לבתי פלסטינים בגדה המערבית, מכוונים ליצירת מנגנון זמני של שלטון צבאי ולא לארגון של חיים אזרחיים לאורך תקופה של יותר מיובל שנים. התמשכותו של שלטון הכיבוש מטילה צל כבד על כל ההסדרים החוקיים הזמניים לכאורה הכלולים בו. ואולם למצב זה יש משמעות נוספת, הנובעת מן העובדה שבשטחי הגדה המערבית הכבושה מתגוררות שתי אוכלוסיות הנתונות למערכת כפולה של דיני קבע, המבחינה בין מי שכפופים לה בהתאם למוצא הלאומי שלהם - פלסטינים הנתונים תחת כיבוש ישראלי וכפופים לתחיקה צבאית, ומתנחלים ישראלים (אזרחי המעצמה הכובשת) שנהנים מההגנות שמעניק להם החוק הישראלי.

שתי מערכות החוק - הדין הישראלי והתחיקה הצבאית - שונות בתכלית זו מזו ומשקפות הבדל מהותי בגישתן לזכויות הפרט ובמטרה שהן מבקשות להשיג. התחיקה הצבאית מבטאת גישה מרחיבה שנועדה להקל על כוחות הביטחון להיכנס למרחב הפרטי של פלסטינים תושבי השטחים הכבושים ולאפשר להם לעשות זאת כמעט בכל מצב. לעומת זאת, החוק הישראלי מבטא גישה מצמצמת שנועדה להקשות על רשויות אכיפת החוק להיכנס למרחב הפרטי של היחיד. **מערכת דינים כפולה מעין זו מהווה מאפיין של אפרטהייד, משטר של אפליה שיטתית שנועד לשמר שליטה של קבוצה גזעית אחת על אחרת.**

חיפוש, מעצר, השתלטות לצורך מבצעי ואפילו "מיפוי" לאיסוף מודיעין - כולן תכליות שהצבא מצהיר עליהן כסיבות שבשלן חיילים פולשים למרחב הפרטי של פלסטינים בגדה המערבית. ואולם למעשה הצבא עושה שימוש בפעולות אלה גם כחלק מסל של אמצעים לזריעת פחד בקרב האוכלוסייה הפלסטינית, ובכך הן משמשות לשימור השליטה עליה. המידע שנאסף לצורך פרויקט זה מלמד שפלישות לבתים עשויות להתבצע למטרת מה שמכונה בשפה הצבאית "הפגנת נוכחות" - כלומר פעילות שנועדה להציג את כוחו של הצבא לפעול במרחב, להפריע לשגרת החיים וליצור תחושת איום. נוסף על כך, נראה שהצבא משתמש בכלי זה גם לצורך הרתעה ואולי אף ככלי לענישה קולקטיבית.

הפלסטינים החיים תחת משטר הכיבוש בגדה המערבית חשופים כל העת לפלישה שרירותית של כוחות הביטחון הישראליים לביתם ולפגיעה הקשה הנובעת מפלישות אלה. במישור המשפטי, הוראות החוק המגדירות את התנאים לביצוע פעולות אלה והאופן שבו הן מבוצעות מביאים להפרה של הדין הבינלאומי, ואף יוצרים אפליה שיטתית על רקע לאומי. במישור הפוליטי, פלישות אלה מצטרפות לשורה של אמצעים המשמשים את הצבא הישראלי כחלק ממנגנון השליטה על האוכלוסייה הפלסטינית ודיכוייה.

חדירה לרשות הפרט לצורך הגשמת מטרות כאלה מנוגדת לגמרי לעקרונות בסיסיים של משפט הוגן והגנה מפני פגיעה שרירותית. יחידים ומשפחות נפגעים מפלישות לבתיהם לא בעקבות חשד ספציפי שמופנה כלפיהם, אלא בשל שאיפה להשפיע על מעשיהם העתידיים או על התנהגות הקהילה כולה. שימוש זה בפלישות לבתים מנוגד גם להוראות המשפט הבינלאומי, האוסר על ענישה קולקטיבית ועל שימוש באמצעים להפחדה או השלטת טרור על האוכלוסייה שנמצאת תחת כיבוש באופן כללי, ובפרט על שימוש באמצעי הפחדה על מנת להרתיע מהשתתפות בפעולות התנגדות לשלטון הצבאי.

יש דין

מתנדבים: ד"ר יהודית אלקנה, מיה ביילי, אסנת בן שחר, חנה בר"ג, עו"ד ד"ר אסנת ברתור, חנה גוטליב, רוני גלבוע, תמי גרוס, דינה הכט, יורם זאבי, איילה זוסמן, רחלה חיות, שרה טולידאנו, דניאל כהן, בנצי לאור, ג'ודי לוץ, אריה מגל, שרה מארליס, אדי סער, דליה עמית, ניבה ענבר, נאוה פולק, אמיר פיינסקי, טליה פקר בריו, רותי קדר, עדנה קלדור, לילך קליין דולב, ד"ר יואל קלמס, ד"ר נורה רש, ד"ר הדס שינטל, עידית שלזינגר, אילנה מקי שפירא, ד"ר צביה שפירא.

צוות מקצועי: יודית אבידור, דן אוון, מייסון בדוי, עו"ד חגי בנזימן, עו"ד אמנון ברונפלד-שטיין, מוראד ג'אדאללה, חנה דולין, מרים ויילר, שרונה וייס, עו"ד מיכל זיו, עו"ד שלומי זכריה, אמיר חבקין סררו, ניג'מה חג'אזי, עמרי נג'אד, עו"ד מיכאל ספרד, פיראס עלמי, ליאור עמיחי, מוניר קאדוס, עו"ד פאדיה קואסמי, ליפי קומש, יונתן קנוניץ, זיו שטהל.

מועצה ציבורית: עקיבא אלדר, פרופ' רחל אליאור, דן בבלי, עו"ד עביר בכר, חנה בר"ג, פרופ' נעמי חזן, רות חשין, יהושע סובול, פרופ' עוזי סמילנסקי, ד"ר רועי פלד, פול קדר, דני קרוון, עו"ד יהודית קרפ, יאיר רוטלוי.
